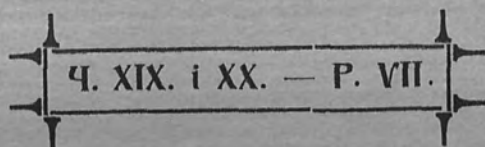

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСЬВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

(Видав редакційний комітет).

Н И В А

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця в о'бемі двох аркушів друку — з одноаркушевим додатком що 1-го.
 Предплата вносить: Річно 8 К. Піврічно 4 К. Поодиноке число коштує 40 с.

Адреса Редакції і Адміністрації:
 Львів ул. Коперника ч. 36.

Ч. 19 і 20.

ЗМІСТ:	<i>о. Антоній Глодзінський</i> : Організація церковних братів	569
	<i>о. Н. Будка</i> : Дисципліна грецької церкви в світлі полеміки за часів Фотія	579
	<i>о. Юліян Твардович</i> : Душпастир а учитель	595
	<i>о. Кость Курилло</i> : Огляд руск. кат. громад церковних в північній Америці	602
Рецензії:	<i>о. Т. Войнаровський</i> : Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси (<i>о. М. Щепанюк</i>)	614
	<i>о. Ів. Сивицький</i> : Ще о молитвослові для шкільних дітей	618
Дописи:	<i>о. К. Кравчук</i> : Ще про клерикальну пресу у нас	620
Зі світа:	<i>С. Г. Всесвітний евхаристичний конгрес в Montreal</i>	622
Всячина:	(Протест Свят. Отця. — Нове Motu proprio п. Пія Х. проти медерністів. — До розв'язання „Сільону“. — Реколекції для священників львівської архієпархії. — Нові іменования. — Про посвячене гр. кат. катедри в Філадельфії. — Страшні злочини на ченстоховській „Ясній Горі“).	624
Надіслане.		630
Переписка редакції.		632

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 19. і 20.

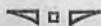
Львів, в жовтні 1910.

Рік VII.

о. Антоній Глодзінський.

Організація церковних брацтв.

(К о н е ц ь).

3. Специальні задачі брацтв жіночих.

Справу організації жіночих брацтв і душпастирської над ними праці мусимо тут також обговорити основніше. Участь жіноцтва в загальній роботі цілого брацтва може бути дуже видатна і хосенна.

По містах головним і майже самотнім континентом робітниць в різних добродійних товариствах і брацтвах суть власне жінки і то зі всіх станів. Тою тихою, на вні позірно мало солідною працею підтримує ся релігійне життя по містах; тою працею хоронить ся велике число убогих від всякої нужди, матеріальної і моральної, як се можна дуже добре видіти на організації слуг у Львові і по більших містах*).

*) Мимоходом треба зазначити, що значний, дуже значний процент слуг руских, що приходять з селів до більших міст, марнує ся по містах, бути може головню з причини браку опіки о відповідну організацію, яка булаби konieczна при наших церквах. Чисто світська організація тут не вистарчає.

У Львові існує така організація при церкві ОО. Василя на жовтківській і у СС. Василянці; сю посліду провадить о. Гузар з великим по-

Жіночі брацтва повинні переймити на себе передовсім такі задачі, до яких жінчини суть вже з природи більше покликані. До таких задач належалиби:

А) Піднесенє християньского жита в родині і вихованє молодежи.

Б) Опіка над убогими, особливо дівчатами.

В) Несенє помочи хорим.

А. Піднесенє християньского жита в родині і співучасть в праці над вихованєм молодежи.

Се єсть може найважнійшою задачею жіночого брацтва. Розумне покермованє змаганнями в тім напрямі буде zarazом найвдячнійшим полем для душпастирської праці в парохії. Конференції на сей темат мусять про те бути старанно приготовлювані.

Святим єсть огнище родинного жита! Єго осередком єсть завсїгди лагідна християньска маїр, вірна жінка і мудра газдиня. В праведній родині всім якось лекше і милійше жие ся, всі широко і вірно сповнюють свої обовязки. Родина і рідна хата єсть найважнійшою школою, в котрій заправляє ся молодше покоління до релігійних практик, до християньских чеснот, до праці і ощадности, до чесного і скромного жита. Ніяка школа не заступить домашнього вихованя серед праведної родини. Яке жите в родинах, таким єсть оно серед цілого народу. Горе таким родинам, де газдують легкодушні жінки, не виховані в дусі чеснот жита християньского, не заправлені до сповнюваня великих обовязків материнських. Тож праця християньского жіноцтва, якого елітою мають бути сестрички, має головню сконцентрувати ся в самій родині*).

1. Так горячо препоручена в посланію практика спільних молитов з цілою родиною може найскорше знайде послух у християньских материй, у сестриць. Нехай отже Отці духовні такої старанно екзеквують, щоби приреченє, зложене на брацкім обітї що до точного сповнюваня приписів статута, було і що до спільних молитов в брацких родинах фактично сповнюване.

Спільні молитви суть не лиш богатим жерелом ласк, але

жертвованєм але і з превеликими успіхами. Ті Вєч. Отці, що працюють в сих брацтвах моглиби більше о тім сказати, як вдячним полем до праці суть власне ті згадані жіночі брацтва.

*) Практичною до конференцій на темат християньської родини єсть популярна і з талантом написана книжочка: O. F. Cozel. Rodzina chrześcijańska. Kraków 1908. Wyd. II. стр. :88. Ціна 60 сот. [Nakład Apostolstwa modlitwy, Kraków. Kopernika 26.]

они, власне ті спільні молитви може найбільше пособляють піднесенню і усьвяченню життя родинного*).

2. В користнійшій услів'ях душпастирської праці можна би подумати і о тім, щоби з ініціативи сестриць і під їх патрона-том були устроювані для дівчат короткі кількатижднів курси шиття, варення і в загалі курси домашнього господарства. Найлекше було би перевести в житє такі змагання, де єсть захоронка, або де є ідейна а в тім напрямі виобразована учителька. Шкільні власти і краєвий Виділ вже від двох літ старають ся о виобразованє учительок в тім напрямі через уряджуванє для учительок (довших навіть піврічних) курсів домашнього господарства при фахових школах. Знайдуть ся і публичні фонди, котрими можна би поперти льокальну акцію в справі уряджуваня таких курсів для сільських дівчат. — На разі найскорше і найлекше можна би устроювати курси обмежені тільки на науку шиття і крою біля**).

3. Так само можна би подумати, — де заходить до сего потреба — щоби підчас пільних робіт в літі і на час жнив устроєно в селі рід за хоронки для малих дітей навіть при помочи місцевих сил, сли нема на місци служебниць. Можна до того ужити якусь поважнійшу жєнщину, або і дівчину, котрій кожда сільска учителька може подати інструкцію, як треба розумно заняти дїтвору (курс фреблївский). Дїти сходили би ся в громадскім або брацкім льокалю (родичі свої дїти рано припроваджують а вечєром забирають з собою до дому). Молоко і харч на двократне посиленє приносять з дому і мусить бути кухня, де можна би страву загрїти або зварити.

4. Єще важнійшою єсть справа належитої опіки над малолїтними слугами і пастухами. Велике єсть

*) Найновїйші мислєтелі і проповідники, шукаючи за причинами соціального і морального занепаду новочасної суспільности, дійшли до заключєня і заголосива: „Родини перестали молити ся!“ Треба особливо горячо препоручати в парохїях, щоби той давній звичай спільних молитов і побожних читань в родинах був наново відновлений. А як велику вагу мало колись в давній у наших предків домашнє богослужєнє! Ікона розп'ятого Спасителя, уміщена в родинній кімнаті, най стане наново тим найпочетїйшим місцем, де збирають ся всі члєни родини враз зі слугами на спільну молитву і складають у стїп Спасителя подяку за одержані ласки, будь то шукають потїхи в хвилях смутку і недолі. (Dr. Heimbucher, Die praktisch soziale Tätigkeit des Priesters, стр. 157.).

**) Всім, що інтересують ся наукою домашнього господарства, мірїм препоручити отчі три книжочки, які видав катол. німєцький Volksverein а то:

1) Die Haushaltungsschule. Ein Lernbüchlein für Schülerinnen der Haushaltungsschule. (німа 60 cor.)

2) Wegweiser zum häuslichen Glück. Praktischer Leitfaden des Haushaltungsunterrichtes für Jungfrauen. (60 cor.)

3) Das häusliche Glück. (für Frauen und Mütter mit vollständigem Haushaltungsunterricht) (90 cor.) Всі три книжочки видані чєpez Volksvereinsverlag в М. — Gladbach.

Протягом трєх літ розійшла ся книжочка перша (т є Die Haushaltungsschule) в 70.00 примірниках.

занедбане дітий особливо з найбільшійшої верстви сільської людности. Місто ходити до школи бодай до скінченого 13-го року, іде така дитина на службу, сповняє занадто тяжкі послуги, не досипляє ночий, не має де вигідно переспати ся, достаточного не відживляє ся, а о моральній опіці то і не говорити. Така молодіж майже з регули не ходить до церкви, а здичіне обичаїв поступає у неї серед компанії на пасовисках в спосіб застрашающий. Уживане дітий до пасеня худоби можна би справді назвати систематичним заправлюванем молодіжи до всего злого.

Сего лиха вправді не удасть ся нам цілковито усунути, все таки можна его значно зменшити через відповідні установи. Можна отже установити з рамени брацтва комітет опіки над малолітніми слугами, котрий би функціонував на взір сиротинської ради, в спосіб парохом і брацкою радою ближше означений *).

Б. Несенє чинної помочи убогим і хорим.

В сій акції повинно брацтво сестриць спомагати змаганя брацтва мужеского особливо в таких напрямках, де розходить ся о працю серед жіноцтва.

1. Сестриці можуть заняти ся обдарованєм убогої шкільної молодіжи одежію і шматем. Шкільний фонд місцевий має звичайно на ту ціль також якісь гроші. Теба за ті гроші закупити матеріялів; заможнійші газдині враз з своїми доньками нехай пошиють (спільно в брацкім домі) для дітий одіж, шевці найпороблять чоботята, (може також безплатно) і в той спосіб може удасть ся обділити всі убогі діти, котрі того потребують.

2. Рада сестриць могла би постарати ся, щоби убогим шкільним дітям, котрі мають далеко до школи, достарчувано в зимовій порі в школі теплої страви (молоко і хліб). Значнішу часть тих коштів покриють радо самі інтересовані родичі. Де є молочарня, там легко прийде перевести таке діло в житє. А таким зарядженєм дуже піднесла би ся фреквенция в школі.

3. Діти, що мешкають далеко від школи, можна би в зимі в часі заверух і морозів привозити до школи а по школі назад по них приїхати. Мусіли би се робити заможнійші газди, що посилають і свої діти до школи, *per turnum*.

*) Н. пр. Передовсім самі члени брацтва мусіли би піддати ся постановам що до трактованя слуг. Не приймаєти на службу дітий понижше 13 літ. Дати слугі відповідне і вигідне місце до снаєня. Посилати слугу правильно до церкви і на катехизацию; посилати на науку доповняючу. Взагалі мають гади слугам дати родителєву опіку. Слуга за своє неморальне поведєня може бути виключений з під брацкої опіки; такого слугу не вільно приймати на службу до брацтвах родин. Старші слуги повинні належати до брацтва молодіжи і т. д.

4. Роля опікунки чи патронки убогих і всіх помощи требующих пристала особливо жінчинам з інтелігенції, як то жєнам сьвященників, жєнам учителїв. Длєтого най не відтягає ся інтелігентне руске жіноцтво від харитативної праці в жіночїм брацтві. Праця на тїм поли дає кождому нагоду пізнати потреби і болї нашого людю, она спонукає не одного до хосенної діяльности, яка убагороднює жите і одиниць дійствующих і жите цілої громади. Буває не раз, що і благородна панї дїдичка широ займає ся долею бідних *).

В. Обслуга хорих і стараня о поправу санїтарних відносин в селї.

Ся важна справа була вже обговорена в точїї 6-тїй попередного уступу. Специально жінкам припадає в участи більша часть праці в тїм напрямї. Пізнанє засад гігієни дїтїй а особливо немовлят, стараня о добру обслугу поліжниць, о позисканє для села відповідно вишколеної служебницї, о відповідне вивінованє — назвавбим хлопскої — ратункової стації — се булиби ті всюди по селах актуальні задачі в повисшїм напрямї.

4. Канонїчна ерекція брацтва і позисканє відпустів **).

Церковне брацтво єсть добровільним стоваришенєм установлєним повагою Епископа і позїстаєчє під Ёго надзором для сповненя добрих або милосердних учинків. Розумїє ся, що спо-

*) Позволю собі тут навести два примїри такої діяльности.

В селї Прилбичах бл. п. Вд. Мати нашого Архїєрея була правдивою опікункою убогих і шкільної молодежи. Школярї діставали при кїнци шкільного року титулом премїї за добру науку поросятко з двора. — Якї патріархальні відносини лучать сей достойний дїм з селянами, пізнати хочьби з сего факту. Видївєм фотографїю молоденького (може 6 лїтнього) хлопчика — теперїшнього нашого Архїєрея — разом з одним дуже поважним старецьким мужиком: дитина єп глядає щиро в праведне лице старця і мов весняним леготом обливає єго душу, а старець з не меншим теплом і довірєм споглядає на дитину, наче відгадує Ёго поклоняне.

Також будуючою єсть добродїйна діяльність двора в Більчу, в повіті борщівскім, резиденції княгинї Тереси Савїянни. В єї добрах єсть 12 захоронок під зарядом С. С. служебницї. Ся достойна панї овікує ся особливо школою і шкільною молодежю, а дїти приходять до школи чистенько поубираві, „бо на то дуже уважає княгиня“. З ініціативи княгинї запроваджено в Більчу науку кошикарства, яку она богато вивінувала. Княгиня приходить часто з своєю донькою до школи і прислухує ся наудї з шкільними дїтьми. Раз довідавшись, що одєн учитель побиває дїти, зараз інтервєтувала в тїй справї у управителя школи. З цілої діяльности єї Панї пробиває ся між иншими мов золота нитка тенденция, виховати свої дїти і в тїм напрямї, щоби потрафили оказати своє добре серце добрими учинками для простого народу.

**) Пор. підручник о відпустах О. Фр. Берінгєра в перекладї польскім п. з. Odrusty. Podręcznik dla duchowieństwa. Kraków 1890. Видавництво ОО. Сауїтів.

сіб праці церковних брацтв (якого небудь напряду) має головню на меті помагати своїм членам до совершеннішого осягнення ціли житя і улекшити вірне сповнюванє Божих і церковних заповідий. Брацтва уважає Церков яко побожні стоваришеня, що мають свою означену ролю в організації дієцезії.

Таким брацтвам, котрі сугь канонічно повагою Церкви затверджені і позістають під єї надзором і управою, можуть бути надані спеціальні привилеї на відпусти і инші ласки. Першим конечним услівем до зисканя брацких відпустів є канонічна ерекція (затвердженє) брацтва. Право канонічної ерекції брацтва прислугує дієцезальному єпископови. Яко *actus supereminentis auctoritatis episcopalis* належить се право до важнійших справ дієцезії (*maiora dioecesis negotia*).

Прошенє о ерекцію (затвердженє) брацтва подає ся до Єпископа. Вносить єго настоятель дотичної церкви взглядно парохії. До прошеня треба з регули долучити статуг, в котрім має бути між иншими виразно поданий спосіб ужиткованя добровільних жертв і складок, позаяк тих жертв і складок не вільно уживати на инші ціли, як тільки на ті, на котрі дав єпископ позволенє (пор. §. V. alin. 13 статута).

Було би дорбе умістити в статуті припис слідуячого змісту: „О. провідник брацтва, яким єсть раз на все кождочасний парох, може в разі перешкоди поручити якому иншому сьвященникови (напр. сотрудиикови) виповнюванє функций провідника в брацтві. Так само має повні права о. провідника кождочасний адміністратор парохії“.

Брацтво силою самої канонічної ерекції єще не позискує відпустів. Ерекція брацтва єсть тільки конечним услівем до наданя відпустів. Прошенє о наданє взглядно виеднанє відпустів для брацтва треба вносити до Єпископа *).

Булоби річию вказаною, щоби брацтво мало для себе свій окремішний престол. Кілька брацтв, коли де в селі так є, можуть мати оден спільний престол.

Єпископ має право брацтва візитувати і видавати відповідні для них розпорядженя. Також маєток брацтва позістає під надзором єпископської власти.

До брацтва канонічно еригованого і збогаченого відпустами, треба принимати вірних тільки після приписаних в тім взгляді норм, щоби ті вірні стали ся учасниками відпустів. Доступають проте звичайно члени по раз перший повного відпусту

*) Буде річию Ординареяту розсудити, які привилеї і які відпусти були би вказані і пожиточні для наших брацтв церковних, організованих в спосіб препоручений Впрєсєсващ. Митрополитом.

в дни прийняття до брацтва (услівє: сповідь і причастіє)*). Хто раз важно був прийнятий до брацтва, позістає єго членом на все, хіба що добровільно виступить або буде видалений за якийсь учинок.

Сповнюване приписаних статутом практик вправді не обов'язує під гріхом, на кождий однак спосіб їх занедбанє було би соблазняючим, сьвідчило би о непостоянності і обоятності такого члена і може бути підставою до виключення такого члена з брацтва.

5. Брацкі торжества.

Нову організацію брацтва треба впровадити в житє в спосіб торжественний.

Передовсім треба пояснити вірним в кількох проповідях ціль і значенє брацтва, беручи за підставу до сих проповідий пастирське посланіє до народу З тої причини треба конче постарати ся о повний текст сего посланія. (від ОО. Василян в Жовкві.)

В тих проповідях треба сильнійше замаркувати потребу зміцнення християньского житя в цілім народї, отже і в тутейшій парохії, потребу лучности на поли християньского милосердія і праці для добра загалу а передовсім для поправи долі бідних. На основі статута п'яснити в популярний спосіб програму діяльності брацтва, при чім треба піднести передовсім ті моменти, котрі мають для громади більше актуальне значенє а нарід їх вже добре порозуміє.

Рівночасно було би добре починити відповідні старання о канонічне затвердженє брацтва і о позисканє відпустів, щоби вже в часі першого брацкого торжества могли вступлюючі члени користати з повного відпусту.

Перші загальні збори членів мали би відбути ся з торжественною Службою Божою, благословенієм Найсв. Дарами, обходом і проповідію. По проповіді складає кождий брат

*) Може не буде злишним про падавані брацтвам відпусти подати деякі інформації з вписне названого підручника Beringera о відпустах:

Брацтво Найсв. Тайн має повні відпусти між иншими: 1) в день вступлення в члени брацтва, 2) в родинї смертя, 3) в великий четвер. Услівя (як все): сповідь і причастіє. (стор. 494).

Брацтво тверезости. Повні відпусти: 1) В день прийнятія, 2) В дни патрона брацтва 3) В годинї смерті. Також заусокойні Служби Воїн за членів брацтва, відправлені в місцевій церкві, суть якби були відправлені при упривілейованім престолї. (стор. 614).

Стоваришенє християньских матерій. Відп. повні: 1) В день вступлення, 2) В годинї смерті, 3) В означені дни празничні (стор. 638). 4) Раз на місяць, коли згромаджують ся, щоби вислухата науки.

Стоваришенє родин для спільних молитов вечірних перед образом св. Родини. Повні відпусти: 1) В день прийнятія, 2) В день щорічних загальних зборів для відновленя обіту 3) В означені дни празничні.

окремо торжественний обіт, як приписано в статуті По богослуженню відбуває ся перша того рода сесия.

Понеже братя і сестриці мають після постанов статута 4 рази до року сповідати ся і приступати до причастія а то в часі чотирьох рокових постів, протого треба і сю постанову використати для добра членів. Причастіє могло би бути спільне торжественне і получене також з відпустом. Треба би отже визначити раз на все чотири торжественні брацкі дні і можна би в тім взгляді н. пр. так собі зарядити.

1. В день сьв. Андрея п. яко в день патрона брацтва брацке торжество: брацке поминальне богослуженє, спільне причастіє, відпуст міг би бути евентуально зааплікований за померших членів, по богослуженню цілорічні загальні збори.

2 В страстний четвер спільне причастіє повний відпуст).

3. В празник сьв. ап. Петра і Павла спільне причастіє всіх членів брацтва (повний відпуст).

4. В празник Успенія Пр. Д. М. (повний відпуст для членів брацтва).

6. Загальнійша організація брацтв, деканальні збори відпоручників і центральний провід.

Коли ходить о видосконаленє в брацтвах методи праці та о єї погдубленє, то найліпшим на се способом було би устроювати в д часу до часу — що року а бодай раз на два роки — збори відторучників брацтв з цілого деканату. (порівн. §. VIII. alin. 1). В таких зборах повинні би брати участь передовсім всі наставники (старші братя) і учителі брацтва. Присутні на тих зборах сьвященники нехай лишають ширшу свободу ділання самим делегатам, а самі нехай би держали ся троха в резерві, бож се школа вправ для організації. По торжественнім богослуженню, благословенню Найсв. Дарами і всенароднім відспіваню „Тебе Бога хвалим“ наступає сесия відпоручників на підставі добре обдуманой програми. Тут отвирасє широке поле до праці (не до попису!) для всіх тих організаторів, котрим організаторський талант єсть даром от Бога свише даним. Бо не забуваймо, що тайна доброго успівання всякої суспільної роботи залежить від єї організації, а дар організованя єсть справді талантом, який не кожному є даний. При тім не соломяних огнів треба нам, а педантичної та витревалої праці.

4) Раз на місяць в довільнім дни, о скільки хто через цілий місяць вірно викопивши обовязок сільної молитви перед образом сьв. Родни.

Головний престол в церкві єсть упривілейованам, коля члени зійдуть ся на Сл. Б. за упокой помершого члена. (стор. 638).

Крім відпустів повних дістають брацтва цілий ряд відпустів частних, які єуть привязані вже не до сповіди і причастія, але до сповнення побожних практик приписаних статутом.

Справа скромного угощення делегатів моглаби бути в той спосіб урегульована, що кожде братство дало би на сю ціль якусь відповідну складку. Очевидно, при спільнім столі повинні би засідати також і св'ященники. Так практикує ся навіть на таких з'їздах, як нпр. на з'їздах делегатів „*kółek rolniczych*“. Такою установою улекшило би ся навіть св'ященникам участь в зборах, бо инакше такі збори були би другою „конгрегацією“.

Здавби ся також центральний провід для всіх братств з цілої дієцезії. Подібно як союзи або бюро патронату надають напрям роботі і спмагають організацію своїх союзних стоваришень, так і ту можна би при помочи якоїсь відповідної центральної управи значно піднести і духа ініціативи і интензивність праці між братствами.

Центральний провід заняв би ся між иншим видавництвом потрібних до роботи з братствами книжочок, видаванем різних інструкцій а навіть контролею і евіденцією діяльності братств. Певно, що на таку організацію треба фондів і що треба би на таку ціль братства відповідно оподаткувати. На кожний спосіб бувби се досить незначний податок.

Нині ще о тім передвчасно говорити, бо о скільки я знаю, число таких братств ще мале. І власне ся послідна обставина спонукала мене упрости редакційний комітет „*Ниви*“, щоби сю розвідку видано також окремішною відбиткою в цілях дальшої пропаганди*). При тім просивбим Всч. Отців, щоби не спускали з ока справи організації братств, бо час не стоїть.

Нам більше як кому иншому треба забрати ся до з'організованя тих найліпших ревнителів життя християнського, яких не забракне в жадній парохії, тим більше, що і терен до того рода суспільної праці є вже майже всюди добре підготований. Що наші заходи в тім напрямі не змарнувалиб ся, маємо на се найліпший приклад на Словінцях, котрих відроджене є результатом плянної роботи тамошного духовенства. Також і в Німеччині задивляє католицка суспільність весь св'ят своєю взірцевою організацією. На євхаристичнім конгресі католиків в Кольонії, що відбув ся в липни 1909 року, було звиш пів мільона відпоручників всяких католицких корпорацій. Яку то моральну силу репрезентувала ся сума людей!

В нашім краю існує вже одна ширша католицка організація дієцезальна. Такою організацією єсть: „*Związek katolicko-społeczny*“ *diecezyi przemyskiej*, заініціований лат. Єпископом

*) О скільки моя скромна оферта була би принята, буду готовий прибути на кожде візванє на з'їзд деканальний (соборчик) з устним в тій справі рефератом.

Преоєсв'ящ. І. С. Пельчаром в році 1907. *) **)

*) Гляди книжочка п. з. *Listy pasterskie i instrukcyje o organizacyi katolickiej i t. d.* Przemysł 1907. Nakładem wydawnictwa dyecezalnego przemyskiego. Ціна 40 сот.

**) Запис організації *Z. K. Sp.* є слідуєчий: Осідком товариства, яке є оперте на статутах затверджених Намісництвом, є Перемішль; круг его ділання ціла диецезія (§. 1).

Ціллю *Z. K. S.* є між иншим: тіснійша сполука католиків, що працюють для добра загального (§. 2).

Між средствами є подані (в §. 3.) такі: будова каплиць; приватна наука катехізму; попирає місій і реколекцій; праця над усуненем п'янства, розпусти, лхви, картирства; старанє о відповідне сьвяткованє сьвяточних днів; недопусканє до процесів; розпируванє добрих п'яєм; закладанє або спомоганє читалень, захоронок, інтернатів для бідної молодєж; охорона емігрантів, закладанє або попправє брацтв, всякого рода спілок, кас пожачкових, кружків господарських і християнських гостинниць; попирає домашнього і кравового промислу; устроюванє парохіяльних і диецезальних віч.

Членом *K. Z. S.* може бути кождий католик.

Члени стоваришеня сьуть учасниками ласк духовних, які їм принає сьвята церков.

Річна вkladка виносить не менше як 24 сот. (§. 4).

Десяті грошій призьбраних в той спосіб в парохії лишає ся в парохії на потреби льокальні. Решта то є $\frac{1}{10}$ віддає ся на ціли організації центральної, якою єсть Комітет диецезальний (§. 5).

Підставою „*Z. K. S.*“ сьуть *Związki parafialne*, розміщені по парохіях. Роботою в „*Z. p.*“ кермує виділ, котрий називає ся в тій організації Парафіальною радою.

В склад парафіальної Ради, котрої число членів може виносити до 24 або і більше (в міру потреби, напр. 3—4 села), входить члени з вибору і — річ дуже замітна і хосенна — делегати істдуючих в селі стоваришень. З поміж членів параф. Ради визнає ся делегатів на Раду диецезальну і до Комітету деканального.

„*Związki parafialne*“ не сьуть формальними стоваришеннями; они сьуть лише льокальним органом *Z. K. Sp.*, — мимо того функціонують они так само як яке стоваришенє.

Загальні збори „*Z. paraf.*“ мають відбувати ся по можности зо 2 рази до року. Они мають характер віча — навіть називають ся: „парафіальним вічем“; — головною їх ціллю є пропаганда, реферати і поученє.

На чолі центрального товариства стоїть Комітет диецезальний а осідком в Перемішлі, позістаєчий під протекторатом Єпископа. Комітет диецез. складає ся з 30 членів, яких вибарає що три роки диецезальна Рада. Комітет диецезальний має помагати до організованиа Парафіальних зв'язків, провадить їх евіденцію, приймає до відомости письмени звіти про їх діяльність, про стан каси, уряджує віча і удержує статє бюро інформаційне. Диецезальна рада се загальні збори, в яких беруть участь делегати числані на Раду з поодиноких парафій і делегати декадальні. Диецезальна рада сходить ся що три роки. Она має між иншими вислухати звіта з трибійної діяльности Комітету і цілого товариства.

Для переведення сєї організації в жите уряджено між иншими дле духовенства в році 1907 перший суєсильний курс, який відбув ся в Пер., Омишлі. До замійтійших рефератів на тій курсі внаєлав реферат п. з. в праці католицко-суєсильний в Познаньщині, який виголосив редактор часописи п. з. „*Ruch chrześcijański-społeczny*“ ks. Zimmermann з Познаня. Реферат сєї був поміщений в цілости в диецезальнім вістнику п. т. *Kronika diecezji przemyskiej* ч. 10 з р. 1907.

о. Н. Будка.

Дісципліна грецької церкви в світлі полеміки за часів Фотія.

(Д а л ь ш е).

В. Зближення Болгар до Риму.

Найнеприємнішим сусідом візантійської держави були Болгари. Вони поселились вже від V. ст. на берегах Дунаю і нападали часто на візантійську державу¹¹⁰⁾. На християнство перейшли підчас великих місійних праць Фотія в р. 864.¹¹¹⁾ Новонаверненому князеві болгарському Богорисови (по хресті Михайлови) дав Фотій в р. 865. великий пасторальний лист, в котрім поучує Болгар о вірі і дісципліні церковній. Однак той лист не поміг багато, бо був за вчено і вишукано написаний¹¹²⁾. Мале число грецьких місіонарів вислане з Константинополя (бо Болгари не мали еще свого єпископа) не відповідало тяжкій роботі місійній; до Болгарії заходило багато єретиків і проповідували і ширили там багато забобонних і пустих думок¹¹³⁾. Се, а ще більше політичні причини спонукали Богориса звернутись до папи Ніколая в р. 866. з листами, в котрих поставив до папи понад сто питань і просив о латинських священників. Врадований з несподіваного відзискання часті старого вікаріату Тессальоніки¹¹⁴⁾ під свою юрисдикцію, дав

¹¹⁰⁾ Cedren. 424—427. Anast. Vita Nicol. 116—117. Quien. Or. Christ. I. 96—112. Голубинський. Краткий очерк истории 27—78. Hergenr. Ph. I. 594—617. Hefele IV. 346—352. Pichler I. 192—19. Markovič I. 436—439.

¹¹¹⁾ Енцикліка Фотія з р. 867. (Migne 102. Ep. 13. col. 721—741) згадує, що ще не минуло два роки від навернення Болгар, а вже ввійшли там Латиняни.

¹¹²⁾ Ep. 1. Neander IV. 53. „Взагалі видно, що ученій і високообразований Фотій не вмів так добре поставити ся на становищу тих людей, як западний єпископ простішого уособлення, що привик приставати з людьми того степеня образования“.

¹¹³⁾ Nic 1. Ad cons. Bulg. c. 106. порівн Pargoire, L'eglise byz. 216—221. 319—330 про грецькі забобони.

¹¹⁴⁾ Реституції забраних через Льва Ізаврійського 730. р. з під папської юрисдикції іллірійських провінцій, домагали ся папи все; сам Фотій хотів їх папі віддати (порівн. вище, III. 1. А.); так отже зиснав папа Ніколай в добровільнім переході Болгар до него лише св. і давні права, не нарушуючи нічиїх чужих.

папа славні: *Responsa ad consulta Bulgarorum* в 106. главах і вислав їх двома єпископами Павлом і Формозом до Болгарії¹¹⁵).

Кілька глав в тих відповідях є менше або більше полемічної натури проти вузкосердної грецької дисципліни. Богато приписів, котрі ургували непрактичні грецькі місіонарі в цілком неважних справах у Болгар, викликали багато сумнівів. Папа їх вияснює, викладає латинську практику (гл. 3.), а при деяких точках відкидає грецьку практику яко неузасаднену. І так називає папа неузасадненими: наказ купати ся в середу і п'ятницю (гл. 54); припис під тяжким гріхом тримати руки на грудях при молитві в церкві (гл. 54); або, що приймати сьв. Причастіє вільно лише припоясаному (гл. 55.); наказ їсти мясо зьвіряти, що его забив євнух (гл. 57.) або їсти нечисті зьвірята, або такі, що були забиті без проливу крови (гл. 43, 90, 91.); відмовлюване сьв. Причастія такому, що єму пливе кров з носа або уст (гл. 65.). Всі ті і тим подібні точки дисциплінарні Греків відкидає папа і зазначає, що приписи Ст. 3. мають бути виконувані не буквально, але після їх духа. Годить ся папа з наказом накривати голову муштин в церкві (гл. 58 і 56.) і на приношене первістків з овочів (гл. 89). За то називає папа ложним твердження Греків, що лише у них є правдиве миро і те розділює ся на цілий сьвіт (гл. 94.). Як сильно був папа Николай проти супружа сьвящеників, а мимо того як лагідно поступав з жонатами сьвящениками, видимо з гл. 70. На питанє: чи треба жонатих сьвящеників почитати, чи їх нагнати, відповідає папа: „*Quo respondemus, quoniam licet ipsi valde reprehensibiles sint, vos tamen Dominum imitari convenit, qui solem suum, ut evangelium testatur, oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. Deicere vero Eum a vobis ideo non debetis, quoniam nec Judam Dominus, cum esset mendax discipulus, de numero Apostolorum deiecit*“. Папа кінчить увагою, що лаїки взагалі не повинні судити клириків, бо на се є єпископи¹¹⁶). На поставлені Богорисом сумніви що до правности патріархату і питанє, котрі патріархати є правдиві (гл. 92.) і хто є другим патріархом (гл. 93.), відповідає папа: Дійсних патріархів є лише три, через Апостолів основаних: в Римі, Александрії і Антіохії. Називають вправді єпископів з Константинополя і Єрусалиму також патріархами, але ті не мають рівного авторитету. Бо столиця в Константинополі не є основана Апостолом, також синод в Нікеї не згадує нічого про патріархат в Константинополі. Він завдячує своє існуванє ласці і волі цїсарів византийських. А нинішній Єрусалим то не давний, нині зруйнований. Рангою другий патріархат в церкві є після Нікейського синоду патріархат Александрийский¹¹⁷).

¹¹⁵) Mansi XV. 401 - 433 Jaffé I. n. 2123. p. 249. Hergenr. Ph. T. 607. сл. Hefele IV. : 47 - 851. Baron. n. 866. n. 1 - 7.

¹¹⁶) Pichler I. 193. підносять, що папа образив в гл. 70. грецький клар, бо за остро его судили. Оно так виглядає; але в гл. 70. видно попри рвго-

Легатів папських прийняли в Болгарії дуже приязно. Богорис не думав допустити в краю двох обрядів, а зближене до Риму відповідало дуже его політичним плянам, для того відіслав грецьких місіонарів, а зажадав священників з Риму. Папа їх вислав і латинська місія в Болгарії розвинула скоро велику діяльність.

Г. Енцикліка Фотія з р. 867. Другий синод Фотія і зсадження папи з престолу.

Перехід Болгар до Риму роздразнив Фотія до живого, бо він числив їх навернене на християнство за свою найбільшу славу. Страта юрисдикції над Болгарами на річ непохитного противника і видалене грецьких місіонарів уважалося образою грецької церкви і візантійської держави. Коли Фотій довідався, що папські легати в Болгарії відкинули миро, котре він Болгарам післав, і миропомазували другий раз¹¹⁸⁾, миропомазаних миром Фотія, зімркував, що тепер прийшла для него хвиля відплатитись папі і свою личну справу з папою переробити на справу загальну цілої церкви. Всього було до простого нападу на папу готове і Фотій забрався до него з цілою енергією. Стара, тепер свіжо роз'ярена ненависть національна віддавала йому найбільшу прислугу. Він, найученійший з Візантійців постановив скликати великий синод цілого Сходу і на нім знищити свого личного противника, зсадити его з престолу папського.

Він уложив в тій цілі енцикліку повну закидів на „латинські блуди“ і вислав її до трох східних патріархів, запрошуючи їх на синод до Константинополя¹¹⁹⁾. Він написав її як „*οἰκουμενικὸς πατριάρχης*“. Наперед висказав в ній свій жаль ізза страти юрисдикції в Болгарії на річ „безбожних і погорди гідних людей, що виринули з темноти“ (Западу), котрі „як дикі вепри“ знищили повних надій новонавернених Болгар і „відвернули їх

ристичну теорію папи Николая (его думку), також загідну его практику для жонатого духовенства, що в гл. 70. є і важкіше і аміняє остріу теорію папи основно. Pichler бере гл. 70. за односторонню.

¹¹⁷⁾ Tomassin. P. I. L. 1. c. 1°. n. 1.

¹¹⁸⁾ Латинські місіонарі мали до поновлюваня миропомазаня свої причини. Они уважали Болгарію за область латинської юрисдикції, де могли миропомазувати лише єпископи. Грецькі священники, що після свого обряду миропомазували сейчас по хрещеню, були сторонниками Фотія і миро походило від Фотія. А Фотія і его священники були на синоді 863. р. с. 1. і 3. позбавлені всіх відностей священничих (порівн. III. 1. Б.), а привяте мара від Фотія було би в додатку посередним признанем его як патріарха. З тих причин не uznавали они миропомазаня грецьких священників. Првц. Hergenröther, Ph. I. 195. Она була провокацією лише для того, що Фотій шурав нагоди зімститися на папі. Без особистих рахунків Фотія з папою не була би та ціла справа певно так небаєачною.

¹¹⁹⁾ Migne. P. G. t. 102. Ep. 13. col. 721–741. Baron. a. 863. n. 33–44^a Hergenröther, Ph. I. 642–648.

від правдивої віри, впроваджуючи у них нестійні і неправні (неканонічні) звичаї". Відтак наводить поодинокі оскарження Латинян.

1. Латиняни запровадили у Болгар противний старому переданню піст в суботу. 2. Они відділили перший тиждень посту чотиридесятниці від прочого посту і дозволили Болгарам їсти молоко, сир і на інші обжирства. 3. Они учать Болгар зневажати священників живучих в правнім супружю (як маніхеї), а тимчасом самі управляють неморальністю. 4. Миропомазаних священниками не жахають ся наново миропомазувати, уважаючи наше миропомазане за непотрібне і неважне. Через ті всі безумства кпять собі з Божественних Тайн. Они вправді поклоняються ся на се, що лише єпископи мають право миропомазувати, але відки они мають таке право? Ані Апостоли, ані Отці, ані жаден синод таких прав не видали. Бо, коли не вільно священникам миропомазувати, то їм також хрестити не вільно, не вільно освячувати, а коли так, то тоді священник не є нічо більше, як лаїк. Яко 5. точку закидів удовідняє Фотий широко чотирнайцятьма аргументами, що Латиняни сфалшували додатками символ віри, затверджений вселенськими соборами і голосять нову науку, що Дух св. походить не лише від Отця, але також від Сина.

Всі ті безбожности, нарікає дальше Фотий, ширять Латиняни між Болгарами. Коли він о тім довідався, заболіло се его сильно і він не спічне „доки не піднесе з'умашедших з їх упадку і не припровадить їх назад во двори Господні". „Тих предтечів схизми, тих слуг антихриста, ошустів і ворогів Бога" він вже осудив постановами святаго синоду, т. зн. они є вже викляті на підставі давніших постанов синодальних і прав Апостольских і викинені з церковної єдности, він лише застосував ті постанови до лжеучителів і подав се до відомо. Ті права церковні є слідуючі: ad 1: с. ар. 64. (65. або 66.) і Trull. с. 55., котрі наказують піст в суботу; ad 2: Gangr. с. 4. Trull. с. 13., що хвалять супружє священників; всьо проче є очевидно безбожною, котрої сама згадка заслугує вже на анатему.

Що така аргументация „єреси" Латинян не доказує, є річю зовсім ясною. Постанови Трульського синоду і с. Ар. 64. не були Латинянам передані, що після самого Фотія не грозило ніякою небезпекою (Порівн. III. 1. А.), а для прочих закидів не найшов він жадних канонів; годі отже доглянути ту їх переступства.

Представивши ті злочини Латинян, просить Фотий патриархів, щоби помогли ему їх викорінити і прислали легатів на синод, бо є еще много інших справ до полагодження. Прийшли іменно з Западу скарги на тамошного єпископа ізза его тиранства¹¹⁹⁾.

¹¹⁹⁾ Се могли писати до Фотія два суспендовані папські легати, Захарія і Родольф, або хто інший невдоволений. Порівн. Hergent. Ph. I. 647. п. 34.

Енцикліка кінчить ся пересторогою, що до шести вселенських соборів треба вчислити семий також яко вселенський.

Виходить з сеї енцикліки, що Фотий мимо своїх давніших здорових думок про дісципліну, поставив її тепер на рівні з догмами. Задля розличної дісципліни осуджує Латинян на вічний огонь. Се сліпо ригористичне становище, що єго можна пояснити лише сильною ненавистію до Латинян, видало свої овочі в XI. ст. Підстави, що їх положив Фотий сею енциклікою, використав Керулярий так, що о бороді сьвященника і „Аллилуя в піст“ говорив як о правдивих догмах¹²⁰).

Заповіджений синод відбув ся таки того самого року¹²¹). Цісар Михайло проводив. Папа, як перший патріарх в Церкві, а до того неприсутний, не міг бути осудженим навіть після грецької дісципліни. З тої причини мав Фотий виступити в єго обороні і доперва спонуканий доказами єпископа, рішив ся засудити папу. Се була однак лиш удана формальність, бо цілий сей синод, скликаний в ціли осудження папи і від Фотія зовсім зависимий, був вже в своїх підставах неканонічний. Виною папи було єго тиранство на Западі, образа цісара в листах, мішане ся до Болгарії, ширене єресий та нехтоване канонів. Оскаржуючі і сьвідки, по найбільшій части наняті, доказали вину і папу як винного тяжких злочинів і негідного понтифікату зсаджено з престолу і обложено анатемою. Анатему розширено на всіх, що з папою тримали¹²²). Щоби синод дістав вигляд вселенського, виступили на нїм ложні легати трех орієнтальних патріархів. Повновласти для них зладжено в Константинополі¹²³). З підписів — а було їх коло тисячки — була найбільша часть фалшована¹²⁴).

В цілости сьвідчить сей синод Фотія, як і єго перший, про найнижший уладок канонічної дісципліни в церкві византийській, з причини сліпого сервілізму византийських єпископів

¹²⁰) Порівн. Лебедевъ, Очеркы 220—224.

¹²¹) Anast. Praef. ad c. VIII. Mansi XVI. 5. Nicet. Vita Ign. Mansi I. c. 256. Metrophanes, Ep. ad Manuel I. c. 417. Conc. VIII. c. 6. I. c. 401. Allatius, De Synod. VIII. Photiana 5—8. De cons. I. II. c. IV. 546—547. Hergenr. Ph. I. 649—658. Hefele IV. 352—357. Лебедевъ, Исторія 107—108. — Акти синоду спалено на VIII. всел. синоді. Вісти про сей синод заховали ся лише від противників Фотія. Є річ певна, що синод відбув ся; пофалшовано лише вселенськість синоду, много актів і підписів.

¹²²) Conc. VIII. c. 6.

¹²³) Ibid. Порівн. Hergenr. Ph. I. 651.

¹²⁴) Anast. I. c. Лебедевъ I. c. замічає, що всі дані про сей синод від порогів Фотія є сама ложь, а головню що до підписів. Здає ся, каже він, яначе би Анастасий дивив ся був крізь віно, як Фотий фалшовав тисячу підписів. По що мав Фотий фабрикувати тисячу підписів, коли він яко вчений знав добре, що на жадиім синоді не було тисячу отців. Противники брешуть ту без міри. „Что папа былъ отлученъ и анаематосованъ на соборѣ, это конечно совершенно справедливо“. Коли однак переглянемо дотеперішнє поведєнє Фотія, то оно тут у цілї єго змагань є природно таке, яким єго акти представляють. Він-же ішов до ціли „per fas et nefas“!

ідеї державній і з причини без'оглядної полеміки проти примату Риму.

Прогнане суперника з Боргарії на вселенському синоді було певно першою ціллю синоду. Але головна річ була таки, очевидно, знищене примату Риму і поставити на его місці Новий Рим і лише звідси походить детронізація папи. В тій хвили, коли Фотий зробив себе судією папи, стояв він вже над папою, а до сего стремів він цілою силою. Гордість Византийців стала тепер на вижині всіх змагань, але на жаль знов коштом знасилуваної канонічної дисципліни і коштом інтересів цілої Церкви.

Однак зсаджене папи з престола через Фотия не було ніяк відкиненням примату, бо пізнійше признав Фотий примат знова виразно¹²⁵⁾. Ми маємо ту перед очима того самого Фотия, що в р. 859. признав свобідно примат Риму і хвалив віру римської церкви, того самого, що в р. 861. назвав всі звичаї, не ображаючи віри, зовсім „невинними“ і хотів так радо відступити папі Іллірію, а тепер в р. 867. називає все давнійше льюально признане ересью і злочином, за який зсаджує папу з престола, того Фотия, що від самого початку своєї духовної кар'єри ішов лише ошукуванням і лестию, що судить все після хвилевого інтересу ту саму річ в ріжний спосіб. Тут, коли Фотий стоїть на вижині своїх змагань, видно ясно, що він є репрезентантом і інкарнацією всіх церковних і національних, дисциплінарних і догматичних справ, пересудів і ріжниць византийської церкви в відносинах до римської; ту маємо повний образ цілого розвою права і патріярхату грецької церкви, сконцентрований так, що видно, куда він зміряє. В завзятій боротьбі проти прав римського примату послуговував ся Фотий як головним оружьем відступленням Латинян від церковного передання. Подібно як Трульський синод, хотів він приневолити Латинян, щоби uznawali грецьку дисципліну як одинокую управнену. А що він робив се лише тоді, коли его Рим відкидав, то всі ті его зусилля не є ревностію для правовірності, а личним інтересом, византизмом.

Зсадити папу з трону мав цісар Людвик II. Фотий післяв ему свої постанови синодальні і просив, щоби вигнав папу з Риму. Числив ту Фотий на непорозуміння Людвика з папою Николаєм, а тому й на удачу цілого пляну. Попри се старав ся зробити папу і Латинян у Болгар зненавидженими, представляючи їх як еретиків. Він написав в імени цісаря до Болгар на сю ціль уложене, Латинян дуже ображаюче письмо¹²⁶⁾, в котрім попри пять закидів з згаданої енцикліки поставив ще нові три:

¹²⁵⁾ Pichler I. 185.

¹²⁶⁾ Anast. Vita Nicol. 116. Nicol. ep. 70. ad Hinemar. Mansi XV. 355—361. Jaffé I. 2179. p. 253. Baron. a. 867. n. 42—62. Hergenr. I. Ph. 641.

1. Латиняни освячують на великодні свята разом з Тілом Христовим ягня, що противить ся с. Ар. 3. 2. Латинське духовенство не жахає ся стричи бороду. 3. Диякони виходять у них на єпископів без попереднього съвячення на съвящеників¹²⁷⁾. Але головною річю в тім письмі було пояснене Болгарам теорії перенесення примату зі старого Риму до Нового, тоді дуже улюблена тема¹²⁸⁾. Фотій пояснив їм, що рівноуправлене (Trul. c. 36) є нині за мало, бо Константинопіль є першим вселенським престолом Церкви¹²⁹⁾.

Д. Відповідь Западу на всім перших спірних точок дісциплінарних.

Коли папа дістав відпис енцикліки Фотія від своїх легатів, що вернули з Болгарії, зміркував відразу ситуацію і видав до Гінкмара з Раймс і інших єпископів Западу ширше письмо, в котрім поясняє, о що розходить ся і звизає цілий Запад до борби проти оскаржень Фотія. Причиною ненависти і закидів Фотія є, так поясняє в тім письмі папа, непризнане Фотія патріархом і латинська місія в Болгарії. Відтак розказує, що він (папа) доси в сій справі зробив, вичисляє точки оскарження і запрошує до однодушного виступлення проти Фотія. Програму оборони проти тих оскаржень пропонує слідує: латинська дісципліна і наука має ві всіх вичислених точках своє узасаднене. Що до съвячення диякона на єпископа без попереднього съвячення на пресвитера, то сей закид чути від такого чоловіка, що сам з лаїка нагло в протягу тижня став єпископом, є дійсно обуруючим. Присвоєне титулу „*οἰκουμενικὸς πατριάρχης*“ і теорію перенесення примату з причини перенесення цїсарської столиці треба з гори відкинути як зовсім неузасаднену, бо Константинополь пізно зложений, не є апостольського походження. Так само безосновним є бажане, щоби легати з Риму мусїли підписувати якийсь формуляр символу віри, бо підчинений не може тягнути до відвічальности свого настоятеля, передовсім ніколи такий підчинений, що як інтруз і чужоложник зїстав осуджений.

¹²⁷⁾ Lämmer H., Papst Nikolaus I. und die byzantinische Staatskirche seiner Zeit, ст. 46. називає Фотія за те, що він упрывав тих „пять сперячих точок“ „*mikrot gistisch gelehrter Patriarch*“.

¹²⁸⁾ Nöden W. Das Papsttum und Byzanz ст. 9. називає того рода перенесення примату „*konstantinische Schenkung in byzantinischer Deutung*“.

¹²⁹⁾ Pichler, I. 186. пише про це: „Народай пішов ту за далеко, коли в листі до Гінкмара писав, що Фотій відкидає примат Риму, а привласнює его собі самому... Так остро того реченя не сказав ще жаден Грек“. Ми однак не маємо жадної причини пані, що говорить се між иньшим (8 закидів) наводячи се словами: „*praetendunt, gloriantur*“ (Ep. 70, Baron. a. 86 п. 54.), не вірати, якраз в тій тояці, коли пише приймаємо. Се відповідає також цілому тодішньому стремленю Фотія і его часу, Порівн. Hergenr. Ph. 656—663.

Наслідком сего папського поклику є два апольогетичні письма Єнеаса, єпископа з Парижа і Ратрамна, ученого монаха Вenedиктинця з Корвей, як також т. зв. „письмо рефутацийне“, зладжене на соборі в Вормс в р. 868. Опровержене закидів Фотія діє ся в тих письмах спокійно, без пересади і лайок, хоч не у всіх однаково сильно. Найліпше письмо є Ратрамнове: „*Contra Graecorum opposita Romanam Ecclesiam diffamantia*“, де в IV. книзі говорить про дисципліну¹³⁰⁾. Рефутацийне письмо Вормського собора зладжене в тім самім дусі, що письмо Ратрамна, є однак далеко слабше¹³¹⁾; письмо Єнеаса „*Liber adversus Graecos*“ є найслабше¹³²⁾.

З огляду, що в тих всіх творах головню описують автори широко латинську дисципліну, не будемо, щоб остати при нашій темі, подавати їх змісту, але беручи вісім точок оскарження Фотія за підставу, вибирати будемо з них лише то, що кидає світло на грецьку дисципліну.

Перед обговорюванем поодиноких точок дисциплінарних подають Єнеас і Ратрамн дуже трафні загальні уваги.

Греки заслугоють скорше на закиди, бо они випродукували таку скількість єретиків. Їх теології занимали ся колись розв'язуванем найважнійших питань церковних, а нині зійшли вони на дрібничкових і зловних борців¹³³⁾. Їх цісарі мішають ся, місто самим учити ся в церкві, до догм і дисципліни Церкви, присвоюють собі уряд єпископський і потурають всему тому, що їх попередники респектували. Їх закиди не потребують властиво жадного опроверження, бо по перше нема в спорі нічого важного, догматичного, а по друге звичаї обох церков є однаково оправдані. Лише єдність віри є потрібна, а не єдність звичаїв. Они були все розличні і ніколи не нарушували єдності Церкви, а нині не вдоволяють ся Греки тим, щоби заховувати свої питомі звичаї, лиш хотять їх за всяку ціну накинати иньшим націям як обов'язуючі, хотяй они їх ніколи не знали. Они видять в ріжницях дисципліни неоправдану небезпеку, а то лише грецька легкодушність може з сего робити так великі оскарження. Всі ті закиди можна би властиво промовчати, колиб они не були спосібні дати згіршене слабим і необученим, або звести їх на манівці. Загально кажучи, є всі ті закиди по части ложні, по части єретичні, або забобонні, всі разом лише погорди гідні¹³⁴⁾.

¹³⁰⁾ Migne, P. L. t. 121. col. 225—346. Три перші книги обговорюють „*Epiloque*“.

¹³¹⁾ *Responsio Episcoporum Germaniae*, Migne, P. L. t. 119. col. 1201—1212.

¹³²⁾ Migne, P. L. t. 121. col. 685—762. має 210 глав. Порівн. Werner, *Geschichte der apologetischen und polemischen Literatur*, III. §. 387. 9—10. §. 428. 137—140. Hergenr. Ph. I. 675—682. Лебедев, *Очерка* 296—301. 323—349. Marković, I. 459—460.

¹³³⁾ Aeneas, l. c. Praef. col. 686.

¹³⁴⁾ Rattramn, l. c. l. I. c. 2. col. 228. l. IV. c. 1. col. 303.

Відтак переходять до обговорення поодиноких осьми закидів Фотія. Ми представимо в світлі тих письм лише грецьку дисципліну.

1. Піст тижневий¹³⁵). Найстарша форма посту тижневого є піст в середу і п'ятницю¹³⁶). Коли зачав ся піст в суботу, тяжко доказати. Ратрамн каже, що впровадили его апостоли Петро і Павло. Синод в Ельвірі в р. 306. с. 26.¹³⁷) доказує, що піст в суботу вже тоді був в застосованю. Але там, де він існував (Іспанія, Рим), витиснув піст в середу з уживаня і так зайшли великі різниці в тижневім пості¹³⁸). З Греків мала лише церков Александрийска якийсь час піст в суботу¹³⁹), а грецькі аскети постили що дня (отже і в суботу) мимо того, що с. ар. с. 64. накладал за піст в суботу острі церковні кари. Трульський собор повторив в с. 55. с. ар. 64. і додав, що піст в суботу не сьміє бути в застосованю, бо противить ся с. ар. 64. Фотій опер ся на тій постанові трульського собора і закинув Латинянам, що они нарушують постом в суботу, апостольські переданя. Ратрамн звертає Грекам увагу, що піст в суботу має також за собою апостольське переданє, впрочім сей звичай не є на Западї загальний, подібно як і Греки самі мають у себе різниці в пості. Но заховуване або незаховуване сего звичаю є само в собі річю індиферентною; так ті, що постять, як і ті, що не постять в суботу, добре роблять.

Нема жадного припису в Н. З. про сей піст; спір про се не має отже жадних раціональних підстав. Обі церкви повинні держатись своїх передань. Перед Трульським синодом не заклочувало се мира, не треба отже і тепер нікого змушувати тримати піст в суботу проти передань своєї церкви, або его ломити.

2. Великий піст чотиридесятниці.¹⁴⁰) Як сама назва вказує, повинен той піст тревати 40 днів. Але вже від перших часів церкви було обчислюване їх ріжне; сей піст обіймав шість, сім і більше тижнів. Було се зависиме від числа днів, що в них не постило ся і від сего, чи послідні дні великого тижня вчислювано до чотиридесятниці, чи ні

¹³⁵) *Ratr. IV. 3. c. l. 31 - 317. Aen. cc. 169-173. col. 739-741. Resp. Ep. Germ. I. c. col. 1205. D. - 1208.*

¹³⁶) *Const. Apostol. L. V. c. 15. Pitra, I. 276-273. Binterim, Denkwürdigkeiten, B. V. Ph. 2. 112-121-133. Werner, I. c. § 428. 1-8*

¹³⁷) *Hefele, I. 166.*

¹³⁸) *Н. пр. Nicol. respons. ad consult. Bulgar. c. 4. приписує для Болгар піст лише в п'ятницю.*

¹³⁹) *Ratr. IV. 3. має его відомість правдоподібно з Сократа і мабуль лише за его часів був такий звичай. Порівн. Лебедев, Очерки 325.*

¹⁴⁰) *Ratramn. I. c. IV. c. 2-4. col. 306-311, 317-322. Aen. c. 174-177. col. 741-743. Resp. Ep. Germ. I. c. 1208-1211. Binterim, V. 2. ст. 46-60. Лебедев, Очерки 330-338. Werner I. c.*

У Греків не числився цілий великий тиждень до посту чотирнадцятидні, бо тоді і так треба було постити, з причини страстей Христових; звідси тривав у Греків піст перед Великим днем сім тижнів¹⁴¹⁾. Латиняни мали все шість тижнів. Відчислюючи шість неділей, як дні, в котрих не постилося, постили вони разом лише 36 днів, десятину року. Чотири дні бракуючі до сорок постили Латиняни від середи (т. зв. попелець) сегомого тижня, але правдоподібно тому, що уважали піст 36-дневний як десятину року, не дуже строго. Молочних сграв вільно було через ті чотири дні уживати¹⁴²⁾. Тих чотири дні є якраз те, що Фотії у Латинян відносно до посту чотирнадцятидні сильно не подобаєся. Після нього є те щось так гидкого, що він не хоче навіть цитувати канонів; сама згадка про це осуджує вже Латинян.

Ратрамн пояснює дуже обширно, як то Латиняни постять своїх сорок днів, притягачи до порівняння грецьку практику. Є, каже він, три роди практики посту: зі 7, 8 і 9 тижнями. Причина сеї різниці лежить в тім, що не всі дні тижня постяться. Латиняни постять шість тижнів і чотири дні сегомого, а не постять лише в неділю. Греки, що не постять неділі і суботи, хоча постили сорок днів зачинають піст вже вісім тижнів перед Пасхою. Пять днів тижня посту через вісім неділей (5×8) є сорок. Третій спосіб посту Несторіанів і Яковитів має лише 36 днів. Вони не постять також ще в п'ятницю, тому зачинають піст дев'ять тижнів перед Пасхою, але постять разом після рахунку 4×9 лише 36 днів, хочай числять сей піст за сорокодневний.

В той спосіб постять Латиняни так само сорок днів, як Греки, і закид Фотія є неузасаднений. Але Латиняни постять попри це краще, бо острійше чим Греки. При питанню посту, часу, покори, напминає Ратрамн Греків, щоби навчилися покорі і не дражили Латинян закидами, нестійними, дисциплінарними дрібницями, котрі через совісне виконування передання є похвали, а не нагани гідне.

3. Супруже сьвящеників.¹⁴³⁾ Ратрамн боронить латинську практику о целібаті сьвящеників, „хоть она є уза-

¹⁴¹⁾ Const. Apost. I. V. c. 13. Pitra, I. 274—275.

¹⁴²⁾ Binterim, I. c. 57. 58.

¹⁴³⁾ Ratramn I. c. L. IV. c. 6. col. 324—332. Aeneas, I. c. cc. 95—168. col. 721—739. Resp. Ep. Germ. I. c. 1211. Werner I. c. §. 438. 139. §. 447. 194—199. Binterim I. c. 285—329. Laurin, Der Coelibat der Geistlichen 97—118. Лебедєв, Очерки 342—349. Tomassin, P. I. I. II. c. 64. n. 1—10. p. 288—293. Ep. August Roskovány, Coelibatus et Breviarium, T. I. Monumenta coel. a I—XIII. s. Dr. Hugo Lämmer, Das Impedimentum ordinis und seine Anwendung auf den Klerus der orient. Riten. Archiv für Kath. KR. 10 (4) 1863. S. 242—251. До канонів: Hefele, Balsamon.

саднена недостатно¹⁴⁴⁾. Ліпше аргумен-тує тут Єнеас, а іменно зі сьв. Письма, з Отців церкви, канонів і декретів папських¹⁴⁵⁾. Історичні доводи, що на них опирають ся оба латинські апологети і Фотій, ставляємо в звязи на переді.

Практика старої Церкви має много за Латинянами, але також много за Греками. В трох перших християнських століттях були жонаті і нежонаті священники і єпископи, але загальне стремління було до целібату¹⁴⁶⁾. Запад рішив ся на целібат вже в IV. столітю. З початком VI. століття був целібат для всіх клириків на Западі вже регулою¹⁴⁷⁾. Остра *vita canonica* була аж до X. століття найліпшою підпорою западного целібату. Але і на Сході був добровільний целібат або повздержність жонатих по їх св'яченнях. В церкві западній тримали ся все, а в східній до Трульського синода тримали ся таких засад. 1) Духовенству висших св'ячень відмовлювано все можности оженення. 2) Св'ячені були лише нежонаті або *unius uxoris viri*. 3) Жонатим перед св'яченнями розказувано уважати жену за сестру і мати її так, якби її не мало ся¹⁴⁸⁾. Партикулярні синоди: Анкира р. 314. с. 10., Неокезареа, р. 314—325. с. 1, Халкидон, р. 451. с. 14. заказують духовним зав'язуване супружа по св'яченнях. Собор Нікейський р. 325. мало що не завів целібату, лишив однак справу нерозв'язаною. В 3. с. наказано було клирикам спільне пожитє з чужими жінками (*syneisaktai*, *sybintroductae*), на що покликають ся Єнеас і Ратрамн як доказ для целібату — зовсім неслухно. Хотій однак супруже перед св'яченнями було дозволене, а Собор Нікейський не приписав повздержности по св'яченнях, то таки панувало на Сході так перед як і по Соборі Нікейським пересвідчене, що лише повна повздержність від супружа є відповідна клирикам. Се видиме із численних місць сьв. Отців¹⁴⁹⁾, головно зі сьв. Епіфанія¹⁵⁰⁾. Він признає вправді, що декуди живуть духовні з жінками, але се „діє ся не після канонів“, лише проти них — ізза недбальства настоятелів Церкви або з браку таких, щоби хотіли жити в повздержности¹⁵¹⁾. Так отже було на Сході в деяких дієцезиях за-

¹⁴⁴⁾ Лебедєв І. с. 345. Tomassin I. с. n. 6. р. 89. пише: „Ratramnus vehementius quam cautius impetebat urgebatque canonem 3. Nicen. conc. ut clericos omnino omnes ad continentiam coarctaret“.

¹⁴⁵⁾ Ратрамн має меньше текстів, цитує за се поведі Юстиніяна.

¹⁴⁶⁾ Порівн. два найстарші жерела дисциплінарні з церковною дисципліною перших століть: Apost. Const. I. IV. с. 17. Pitra I. 325. за супружем а с. ap. 25. (al. 26. 27.), Pitra I. 18. за целібатом.

¹⁴⁷⁾ Laurin, Der Coelibat, 66.

¹⁴⁸⁾ Lämmer I. с. 242.

¹⁴⁹⁾ Порівн. Aeneas, Ratramn. I. с. Roskovány зіставив до сего велику-скількість таких місць.

¹⁵⁰⁾ Roskovány I. 49—51.

¹⁵¹⁾ Roskovány I. с. 50 Лебедєв І. с. 346—347. Binterim I. с. 294. 295

зане духовенству супруже приставане з жінками, в иньших повздержували ся духовні добровільно, а в деяких жили з жінками. Навіть устави Юстиніяна були за повздержностию клириків від жінок. L. 48. §. 1. C. de Episc. l. 1. t. 3. каже виразно: Хто жие в супруж, не може бути вибраний на єпископа ¹⁵²⁾.

В VI. століттю виробила ся загально така практика, що єпископи мусіли бути нежонатими, а сьвященники могли женити ся. Одиноке позитивне свідощтво з часу перед Трульским синодом за супружем сьвящеників, що єго також Фотий з'ужиткував в своїй енцикліці як доказ на узасадненє грецької практики є с. 4. синоду в Гангрі (в половині IV. ст.). Сей канон грозить карами церковними таким, що не хотіли би брати участи на Службі Божій, котру приносить жонатий сьвященик. Він однак був виданий проти Евстатиянів, що відкидали супруже і сторонили від жонатих сьвящеників, отже не ослабляє висше представленого загального стремління за целібатом ¹⁵³⁾.

Рішаючим для супружа сьвящеників на Сході був Трульський синод ¹⁵⁴⁾. Однак всі пять канони, що сюди відносять ся, мають в собі много суперечних постанов, бо вийшли не з ревности для урегулюваня дисципліни, але з полеміки проти латинської практики. Канон 6. (відновлений с. ар. 25.) наказує ординованим від піддиякона в гору заключати супруже ¹⁵⁵⁾. А 13. канон, що єго Фотий наводить в енцикліці проти Латинян, дозволяє проти дотеперішної практики (гл. виспе 3. заг. засада), жонатим зіставати по ординації дальше в супруж. Він постановляє: „В римській церкві мусять ті, що хотять доступити дияконату, або присвітерату, приобіцяти, що не будуть зі своїми жінками дальше в супруж зіставати. Но ми позволяємо їм продовжуванє супружа після апостольских канонів (с. 6. ¹⁵⁶⁾ Хтоби схотів такі супружа ділити, має бути усунений, а клирик, що відпускає свою жену під покришкою релігії, має бути екскомунікований. Коли би при тім обставав, то має бути здеградований. Однак піддиякони, диякони і сьвященики мусять в часі, коли мають сьв. Службу, втримати ся від своїх жінок, бо вже синод в Картаго розпорядив, що хто ¹⁵⁷⁾ править сьв. Службу, мусить бути чистий“. Так отже постановляє 13. Трульський канон, що сьвященикам не вільно опускати своїх жінок

¹⁵²⁾ Порівн. Laurin I. с. 106.

¹⁵³⁾ Порівн. Hefele, I. 782. Laurin, Der Coelibat 107 Werner, I. с. 197.

¹⁵⁴⁾ Порівн. виспе II. 2.

¹⁵⁵⁾ Hefele III. 332. Вальзамон подає однак в поясненю сего канона, що сей канон переступали дуже часто; доперва Лев VI. усунув надужити своєю В. повелєно.

¹⁵⁶⁾ с. ар. 6. наказує опускати жінку без жадного дальшого старання о ню, що також Трульський синод увагляє в с. 48. Але з сего с. ар. 6. годі вивести постанову 13. Трульського канона, що дозволяє і наважує продовженє супружа по ординації, хіба через єго знаєдуванє. Порівн. Werner, I. с. 195 Zonar' ad 13. i ad 30. с.

¹⁵⁷⁾ Hefele III. 333. i нота I.

по ординації, они мусять їх затримати яко жінки під загрозою тяжких кар церковних. Але с. 30. робить від сеї постанови виїмок. Канон 30. постановляє іменно: Сьвященникам „в краях варварів“ (на Западї, в Італії) дозволяє ся відпущене жени під покришкою релігії „з огляду на їх боязливість і їх чужі звичаї“. „Задля згіршеня“ закаує остаточню с. 12. під карою усуненя єпископам спільне пожите з їх жінками. Жінки тих, що стали єпископами, мають після с. 48. іти до котрого небудь, але відлеглого монастиря.

Хотай синод повторяє, що „хто править сьв. Службу мусить бути чистий“, хотай він признає, що жонатий єпископ дає згіршене, хотай синод позваляє жонатим сьвященникам, живим поміж Латинянами, втримувати ся від жінок, то мимо сего закаує і то під карою усуненя шлюби чистоти по ординації і то лише з мотивів полемічних проти латинської практики. Поклик на синод в Картаго (390 р. с. 2 і 401 р. с. 4.) є зовсім не на місці, бо він домагає ся постійної повздержности, а не лише на час, коли править ся Службу Божу¹⁵⁸). — Єпископ мусить опустити свою жену (с. 12.), сьвященик мусить її задержати (с. 13.), але деколи може її опустити (с. 30.), перед сьв. Службою мусить ся від неї втримати (с. 13.) — сю збірку постанов тяжких до погодженя з собою видав синод, як сам каже, на се, шоби дисципліна мала лїпші успіхи. Але він так лише каже, бо так суперечні постанови не могли помочи дисципліні, а в дійсности її пошкодили, спиняючи натуральний розвій. Тими постановами положив Трульський синод раз на все конєць стремлінням до повздержности, а зменьшуванє безбрачного житя між духовенством було конєчним їх наслідком.

Фотий покликав ся в енциклїї на Трульський синод і не найшов проти целібату жадного лїпшого аргументу, як сей, що нежонаті сьвященики Латинян грішать проти чистоти і що целібат потягає за собою відкиненє супружа.

Ратрамн оправдує латинську практику і оскаржує церков східну, що она переступила канони про взнеслу чесноту чистоти і повздержности сьвящеників. Коли навіть погани високо цїнять ту чесноту, коли Ст. і Н. З. так високо її ставлять, то она заслугує також і від Греків на похвалу, а не на нагану. Греки не мають жадного змислу для чистоти, коли погорджують целібатом, котрий робить слуг церковних спосібнішими до сповнюваня їх обовязків і є сам в собі стремлінням до християнської досконалости. Щоденне обходженє ся з Тїлом і Кровю Спасителя виключає змисловість. Се зрозуміла у Греків лише церков в Тессальонїї, коли у них усуває ся сьвящеників, що хотять

¹⁵⁸) Сеї старозавітної постанови не можна приміняти до сьвящеників Н. З., бо они правлять Службу Божу що дня.

Про клопїт Вальзамона в своїх схолїях погодити ті суперечні Трульські канони порівн. Tomassin, P. I. l. II, с. 65. п. 7—10. Varon, 692, п. 18—27.

по ординації оставати в супружж з своїми жінками¹⁵⁹). Коли Греки не мають нічого до закинення такому поступованню питомої громади церковної, звідки вони приходять виступати проти целібату священників латинських? Коли они відкидають тепер целібат, то їх предки є проти них. Історичні аргументи Ратрамна за целібатом у Греків використали ми висше на вступі сего уступу о целібаті.

4. Миропомазанє¹⁶⁰). В трех перших християнських століттях уділяли миропомазаня і єпископи і священники. Миропомазувано сейчас по хрещеню, а що хрестили звичайно священники, то они і миропомазували¹⁶¹). На Сході так і остало. На Западї вже в V. ст. єпископ правильно миропомазував¹⁶²). Але та практика не була стала, часами миропомазували і священники¹⁶³), однак в IX. ст. була она після Ратрамна загальним правилом т. зн. що лише єпископ міг миропомазувати.

Розгніваний на Латинян за поновлюванє миропомазаня в Болгарії називає се Фотий безчещенєм тайни і питає, хто то видав таке розпорядженє, що лише єпископ може миропомазувати. Він о тім нічого не знає. А замовчав при тім звісну річ, що єго і через него ординованих священників оголосив папа за лаїків, що отже ними уділене миропомазанє було взагалі неважне, а не тому, що там не миропомазував єпископ.

Енеас і Ратрамн не зачіпають практики грецкого миропомазаня, відповідають лише просто на питанє Фотия. Они доводять, що лише єпископ правильно миропомазує і то зі сьв. Письма (Діян. 8, 14—17. 9, 1. слід.), з переданя¹⁶⁴) і з висшости єпископів над священниками. При тім називають закид, що латинське миро є собі звичайна вода, простою ложию.

5. И отъ Сына (*Filioque*¹⁶⁵). Одинока догматична спірна точка о походженю сьв. Духа „і від Сина“ не належить в рами нашої розправи. Фотий доводить походженє сьв. Духа лише від Отця коло сорок аргументами, подібно широко доводять се походженє „и отъ Сына“ Ратрамн і Енеас. Замітимо лише, що наука о походженю сьв. Духа „и отъ Сына“ тоді ще нездефініювана в догмат, хотй в обявленю добре узасаднена,

¹⁵⁹) Ratramn. I. c. col. 228. 329. Він не подає, звідки має сєй факт.

¹⁶⁰) Ratramn. IV. c. col. 332—334. Aen. c. 178—181. col. 743—746. Resp. Ep. Germ. I. c. 1212 Binterim I. 1. ст. 208—209. Лебедевъ, Очерки, 337—342. Werner §. 442. 174. §. 428. 189.

¹⁶¹) Binterim, I. c.

¹⁶²) Порівн. декрета папи Іннокентія I. (402—417): ad Decent. Mansi III. 1. 28. Jaffé I. n. 108. p. 25. і папи Гелазія (492—496): ad Ep. Lacan. Mansi VIII. 37. Jaffé I. n. 91. p. 55.

¹⁶³) Binterim, I. c. 222.

¹⁶⁴) Порівн. вступ сего уступу. Лебедевъ називає миропомазанє єпископами (Очерки, 342) „крайністю“, хотй, як сам признає, обряд сам в собі після сьв. Письма і переданя оправданий, в своїй формі величавий, і „не можеть заслуговувать ршительного порицанія“.

¹⁶⁵) Hergenröther, Ph. I. 684—711. Лебедевъ, Очерки 301—323.

не була причиною до розділу Церквей; не була в IX. ст., бо Фотій тоді ще приставав з Латинянами, що не могло би діяти ся, коли би їх уважав за дійсних еретиків; але і в XI. ст. не була причиною розділу, бо тоді о тій спірній точці не було бесіди.

6. „Осв'ячуванє“ агнця на Великдень разом з Евхаристією перечить Ратрамн¹⁶⁶). Можливо, каже він, що дес'ятм лучило ся таке надужите, але годі подумати, щоби се було формальне „осв'яченє“. Клади агнця пасхального під олтар і благословили его; Греки зробили відай з сего благословення „осв'яченє“¹⁶⁷).

7. Борода сьвящеників¹⁶⁸). Фотій закинув латинському духовенству стриженє бороди як дуже поважне надужите. Ратрамн, Енеас і німецькі єпископи говорять знов о сім закиді, як о чімсь дуже дрібнім, що лише заслугоє на жартованє. Се правда, кажуть они згідно, що латинське духовенство стриже бороду. Сей звичай, то старе переданє, що опирає ся на наслідуваню сьв. Петра, котрого видимо на старих образах з обстриженою головою і бородою, як також на старім правилі церковнім: *Clericus nec comam nutriat, nec barbam* (III Cartag. c. 44.). І латинський звичай є ліпше оснований, чим грецький, бо Греки поступають проти I. Коринт. 11, 4. 7. 20., коли плекають бороду, пильнують волосє, як жінки, що прикривають голову різними прикрасами з матерії. Се є пустота.

8. Сьвяченє диякона на єпископа з перескоченєм пресвитерату. Ратрамн і німецькі єпископи перечать, начеби у Латинян сьвячено диякона на єпископа без попередного сьвяченя на пресвитера¹⁶⁹); Енеас однак признає, що таке було кілька разів, але виїмково¹⁷⁰). Сам признає, що се є надужите, що однак може бути тим оправдане, що в єпископаті є також пресвитерат. Всі три за то повтаряють увагу папи Николая і дивують ся зі сьмілости Греків в ставлюваню таких закидів, коли у них навіть лаїк винесений зістав неканонічно відразу на єпископа.

*

*

*

Сварка о такі дрібниці в так поважній хвилі для цілої Церкви є сьмішна і безконечно сумна. Але ся полеміка о вісім.

¹⁶⁶) Ratramn. I. c. IV. c. 7. Resp. Ep. Germ. I. c. 1212. не знають о сім нічого.

¹⁶⁷) Порівн. Hergenröthner, Ph. I. 679.

¹⁶⁸) Ratramn. IV. c. 5. col. 321—324. Aeneas, cc. 182—186. col. 746—748. Resp. Ep. Germ. I. c. 1212. клять з заводу: „si sanctitas posita est in barba, nullus sanctorum hircus“. Порівн. Thalhoffer, Ueber den Bart der Geistlichen. Archiv. f. kath. KR. B. 10 (N. F. 4.) 1863. S. 93—109. Tomassin. P. T. L. II. c. 37. n. 14.

¹⁶⁹) Ratramn. IV. c. 8. col. 334. Resp. Ep. Germ. I. c. 1212.

¹⁷⁰) Aeneas I. c. c. 210. col. 759. 760.

спірних точках дисциплінарних була лише покришкою в загальній борбі проти жерела вської дисципліни, проти примату папи. Папа звернув був в письмі до Гінкмара на се увагу і Ратрамн і Енеас забирають також слово о тій найважнійшій точці спору. Ратрамн¹⁷¹⁾ називає Рим середоточкою церковної єдності вибраною Христом і Апостолами на столицю християнства. І Греки се узнали, коли у історика Сократа читаємо, що ариянський синод в Антиохії був неканонічний, бо папа не був там заступлений (Н. Є. II. 8. 13.), коли с. 5. синоду в Сардиї постановляє апеляції до того Риму, коли про се свідчать численні рішення папів і цісарів. А передовсім загально звісно, що вселенські собори не можуть без папи бути вселенськими¹⁷²⁾. Нагана що нею обложив папа Лев єпископа Анастазия з Тессалоніки, доводить, що папу уважали також в грецких дієцезиях за найвисшого судию в церковних справах. Єпископ з Константинополя все підлягав папі; доперва з часом здобув собі друге місце по папі і то лише почесне, без нарушення прав римського єпископа. Як доводи на се приводить Ратрамн Nov. 131. с. 2 цісаря Юстиніяна, де каже ся виразно, що папа стоїть перед всіма єпископами і патріярхами „et post illum CPolitanae civitatis sedeat archiepiscopus“, цитує з історика Сократа (Н. Є. II. 8. 13. і V. 8.) признане повної власті папської через єпископа Акация в письмі до папи Симпліція, (котрого попередник Фелікс потягнув був Акация до відвічальности за занедбуванє обов'язків). О перенесеню примату з Риму не можуть Византийці навіть говорити.

Енеас¹⁷³⁾ виводить примат Риму наперед з 3. канона другого вселенського синоду і то в такий спосіб: Коли єпископ з Нового Риму дістає найблизше почесне місце по єпископі зі старого Риму, то тим самим є висказана висшість послідного. Дальше цитує численні декрети папські (Льва I, Гелазія, Григорія I.) і синод в Сардиї, а також протест папи Григорія Великого проти титулу *oikoumenikos patriarchus*, прибраного через Івана Постника. Послугує ся при тім і фалшивими документами: Praefatio Concilii Nicaeni, канони папи Сильвестра і т. зв. Donatio Constantini¹⁷⁴⁾. З сего послідного документу аргументує,

¹⁷¹⁾ I. c. IV. c. 8. col. 334—346.

¹⁷²⁾ Тут цитує Ратрамн між иньшими також фалшиві документи (що їх ложно приписували Сократові): „Acta Silvestri Papae“, і з них виводить, що папа одержав привілей бути головою священників римської держави від цісаря Константина; се видно на всіх соборах, де папа президував. I. c. col. 336. 337.

¹⁷³⁾ I. c. c. 187—210. col. 748—762.

¹⁷⁴⁾ I. c. c. 209 col. 758. Поривн. до сего: Tomassin. P. I. l. 1. c. 5. n. 14. Hergenröther, Katholische Kirche und christlicher Staat 360—372. „Donatio Constantini“ (як також видумана „легенда о Сильвестрі“) є франкофеського походження. Енеас є перший, що тих документів уживав. Папа Николай I., що проти цісаря Михайла так сильно представляв папські права, не покладає ся на ті документи. Так само папа Гадриан I. (хоть Піхлер I. 146 твер-

що, коли Константин, опускаючи Рим, передав римську область з провінціями папі так, щоби коло него жаден земський пануючий не резидував, з того ясно слідує, що папському престолови належить ся високе почитанє. Сї фалшиві жерела не ослабляють однак богатого материялу історично-певних жерел.

З дотепер представленої полеміки видимо, що Латиняни мали в області дісципліни далеко свободнійші і здоровші погляди, чим Греки. Педантичне, одностороннє і декуди впрост неможливе триманє ся і ургованє переданя через Фотія противить ся зовсім понятю дісципліни. І на жаль зробив се Фотій, найученійший чоловік свого столітя, що так здорово висловлював ся давнійше о дісципліні. Він вповвадив і заостив сї спірні точки дісциплінарні, що по обох сторонах були на повних основах історичного розвою; а зробив се з егоїстичних, честилюбивих мотивів, щоби пімститись на папі за непризнанє его патріярхоу. Некритичний загал грецький прийняв личну справу Фотія за загальну, національну.

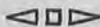
Се негідне становище Фотія в дісципліні, з якого жадає єдности дісципліни так, як догматичної, підхопив в XI. ст. его земляк, Керулярий наново, але ще більше штив ю, зі ще більшою ненавистію і обмеженєм так, що зробив кожду здорову думку, всякий поступ і якебудь зближенє прямо неможливими і не лише спричинив схизму, але і унію утруднив до нинішнього дня.

(Далі буде).

в. Юліян Твардисевич.

Душпастир а учитель*).

Душпастир як і учитель має що до молодежи шкільної одну і ту саму задачу: ділати на виробленє у дитини релігійно-

дять що уживав!). Перший раз послугував ся в Римі тими документами папа Лев IX, (Фравк) проти Керулярія і вписав з них довщі місця. (Гл. Will, Acta 72—74). Вальзамон помітив їх в своїх коментарях цілі, щоби після них знати всі папські права, які після теорії перенесення примату прислугували патріярсі Кполітанському. Сей акт даровизни називає Піхлер головною причиною розділу церкви. I. 220. Порівн. Werner, §. 246. S. 265.

*) Гл. слід. стор.

морального характеру, котрого зачатки мусять почати ся вже в часі науки в народній школі. Природно отже, щоби душпастир і учитель згідно разом працювали. Що такої згоди у нас по найбільшій часті нема, то всі здорово видим. А при незгоді і неприязнім успособленю мусить то ідейне діло, над котрим згідно працювати нам належить, потерпіти дуже діймаючу шкodu.

В слідуючих стрічках хотівбим подати деякі причини, котрі складають ся в многих случаях на ненавистну неприязнь межи учительством а священством, як і подати ради душпастирям, як мають поступати, щоби повстале напружене ще не побільшати, а по можности уменьшати і ухилити.

Отверта ворожнеча великої часті наших учителів супротив душпастирського клиру єсть так давна, як наш державний закон о народних школах. Кажу: отверта ворожнеча, бо та часть учительства, котра від часу знесеня церковного надзору шкільного і заведеня теперішних Рад шкільних, а особливо від часу оголошеня державного закона о народних школах з 14. мая 1869., заявляла ся беззглядними нападами на церкові клир, вже і перед тим обережно і скрито виявляла то своє успособлене. Переміна думок широких кругів не відбуває ся нагально; що але нагально виступає, то змінений спосіб виявлення думок. Так було в р. 1869.

Що таке неприязне становиско тогди так явно виступило, дасть ся то легко пояснити. Учителі почули ся — як они думали і голосно то говорили — „увільненими від утиску клиру“, почули себе независимими; хотяй в першій радости не добавили, що лише помінiali церковний надзiр за державний. Менше благородні характери находять все вдоволене в нападаню на свого дійсного чи мнимого противника як раз в хвилі єго обезсилення; а таких характерів много находило ся в р. 1869. Ними початий настрій поплав вскорі як найширшими струями.

А і сам закон з р. 1869 причинив ся немало до піднесеня і збільшеня неприхильного становиска учительства зглядом духовенства. В §§ 26 до 42 того закона о народних школах постановлено образование учителів на цілком новій основі. Коли в часі Марії Тереси і Іосифа II. учителі приспособляли ся до

*) В знаменито видаванім двотижневнику для катол. клира Австрії, „Correspondenzblatt-ŕ“, стрігав ся я а статією о паведеніи заголовку, а вдумуючи ся не раз перед тим в справу неприязних, а що найменше немилых відносин межи учительством а священством, найшов у тій статі мов відбитку мною передуманого.

Уважав я всегда і нині уважаю справу мирного пожитя священника-душпастиря і учителя, особливо по селах і малих місточках, за дуже важний чинник в успішнім душпастированю, проте хочу нині поділити ся гадками до порушеної справи відносчими ся, а в наведеній статі упорядкованими; еляборат нинішній не буде в переважуючій своїй часті самостійною працею, а лише репродукцією в формі вільного толкованя з додатками самостійними, приміненнями до наших відносин. — А в т.

свого звання при тодішніх школах нормальних в три — згідно шестимісячних курсах, котрі то курси від р. 1849 продовжено на оден рік а від р. 1852 на два роки, — то в р. 1869 появляються власні, особні заведення з 3, а пізнійше 5-літними курсами науки і образования, так названі семінарії учительські. В першій одушевленню взято новоосновані заведення за якийсь рід висших шкіл, а не за те, чим они дійсно суть, яко фахові школи; як рівнож не подумано над тим, що спроможність тих фахових шкіл до посередничення в певнім загальнім образованню, полишає ся без сумніву далеко по заду гімназій; стало ся отже, що молодий учитель з „нові школи“, переціняючи образуючу вартість свою семінара, почував ся управненим уважати себе, що найменше за рівнорядного що до образования з духовним, і відповідно до того приміняв і своє поведене зглядом него.

Нігде правди діти, що в кількох минувших десятках літ ворожий настрій до духовенства самих учителів многих семінарий учительских впливав шкідливо на учеників а пізнійших учителів. В тім дусі ведений молодий абсолювент семінара виходив вже з певним упередженєм против сьвященника, як свого мнимого ворога. Що зачало само образоване, то викінчувала і поглиблювала потім виступаюча зараз агітація і намова. Тій послідній удавало ся то дуже легко, бо чиж то штука молодого — бо двадцятьлітнього або мало що над двайцятьлітнього мужчину, мілко хотяй широко образованого — позискати для напряду, когрого одинокою заповідією єсть лише опозиція притив церкви і єї органів? До опозиції кождий молодий чоловік вже і так єсть розположений.

А тепер подумаймо о тероризмі, якого ворожі церкві і духовенству агітатори-учителі уживали і нині подекуди уживають зглядом більше уміркованих товаришів. Без пересади можна сказати, що у двох кляс тероризм єсть до найвисшого степеня посунений, а то при соціял-демократах що до робітників і в учительстві. При тім треба взяти на увагу неімовірно ворожий тон, на який до недавна єще були настроєні органи учительські, як також і безскропулятність в поборюванню інакше думаючих товаришів, щоби зрозуміти, яким способом многі внутрішню зовсім не ворожо взглядом віри і духовенства успособлені учителі, ідуть при даній случайности рамя в рамя з ворогами церкви і сьвященника

Дотепер наведені причини могли би пояснити ворожнечу великої части учительства до клира; однак годї нам бути односторонними і несправедливими і всю вину лише учителям приписувати; ту правда в давнім Вергілієвім реченю: *Peccatur intra muros et extra...* Подекуди причинає ся і клир до заострення неприязних відносин. Не хочу говорити о тім, що в часі перед р. 1869 декотрі духовні не трактували учителя з належитою прихильністю і взглядами: то суть часи, котрі вже далеко від нас і нині не можуть вже мати впливу. Але то треба конечно

зазначити, що і потім як і тепер подекуди сьвященик за много недовірливо і шерстко відносить ся до учителя, і то нераз в часі коли его еще близше не пізнав; або знов противно: що єсть для учителя упереджаючим, показує ся єму зза много людскої сторони, або знижає ся до завеликої довірливости для учителя, стоячого на всякий случай низше від него що до образованя, і тим способом свою власну повагу підкопує; вкінці через неоправдане занедбуванє годин шкільних, котрі надомірають ся тягарем для учителя, бо він мусить надзорувати дітвору, як також через незнанє приписів шкільних себе в очах учителя дискредитує. Що дотичить незнаня законів шкільних, то належало би при богословских іспитах з катехитики і педагогіки вимагати від кандидата, щоби знав добре бодай рамовий державний закон шкільний і головні краєві устави шкільні. Таке знанє постанов правил придасть ся єму дуже в практиці, бо — як сказав оден старий практик — народному учителєви імponує оден рескрипт міністерський яко доказ о много більше, як двацять, хочби і як переконуючих містць сьв. письма.

То були би найважнійші зверхні причини утрудняючі згідну спільну працю сьвященика і учителя; попри тім належить еще узгляднити декотрі внутренні, в природі уряду учительського лежачі причини, котрі в сказанім змислі можуть рівнож шкідливо ділати.

Ту перед всім належить навести якийсь рід самопереціненя, котрого безпека дуже близька для народного учителя. Як вже сказано, ціле образованє учителя іде в широкість, а проте не може бути відповідно глибоке. Молодий чоловік єсть аж надто склонний до того, щоби об'єм свого знаня мірити числом предметів, з яких він мусів в своїм часі складати іспити і справді, укінчений кандидат учительський може хвалити ся великим числом таких предметів; а его круг видженя, не виходячий поза межі курсів семинарицких, за тісний, щоби — подібно висше образованому — сягнув в глуб знаня а не лише в многість поверховних відомостей.

Другою такою безпекою званя учительського єсть певний рід примховатости, претенсійональності. Так як в селі шкільні діти мають безусловно приміняти ся до приказів учителя, і всяке дебатованє або супротивленє єсть виключене, хотів би учитель видіти то само і в житю поза своєю шкільною діяльністю. Проте тяжко приходить єму приймати чужі гадки, несприяючі его наклонам, і поводити ся чужими постановами. Природно, що з того повстають розличні незгоди, противні мирному пожитю учителя з сьвящеником.

Третою вкінці безпекою званя учительського єсть брак розуміня для надприродних проблемів, пливучий з браку введеня в неоднотайні основи філософії, а в звязи з тим рід наклону до поверховного трактованя або также і до насмішливого осуджуваня релігійних правд. В образованю учителів пізнаєм наглядно великі шкоди, пливучі з односторонного образованя,

увзглядняючого лише фаховий інтерес; таке образіване — хоть і як то прикро сказати — єсть лише обрахунком, тресурою. Природна річ, що до- глущого образіваня потреба би і дов- шого часу як 4 роки семинарских курсів. Питанє отже велике, чи не належало би виступати за продовженем часу науки для учителів народних, і то раз вже в інтересі поглублення самої науки — *quo quis doctior, eo modestior*, а по друге також для того, понеже учитель вступав би в свій стан, не так як тепер, нераз дуже за молоду, але як зрівноважений характер.

* * *

Тільки що до відношеня межи клиром а учительством, як оно нам пересічно представляє ся. Перейдем тепер до омовлення нашого другого заложеня: як душпастир має заховати ся взглядом учителя.

Уряд і становиско душпастиря супротив учителя єсть без сумніву трудне без огляду на то, чи учитель єсть еще добре успособлений, чи — що природно річ еще утрудняє — в своїх поглядах і житю стоїть оподадь сьвященника.

Головним правилом в нашім питаню повинно бути: душпастир по всякій можливости най старає ся жити згідно з кождим учителем. Не єсть то неможливою річю в більшости случаїв, хотяй не можу непризнати поодиноких винятків, от хочби на основі моєї питомої довголітньої практики.

Ту перед всім пожаданим було би душпастирови відносити ся до учителів, з котрими разом працювати має, в принятих межи образіваними людьми формах товариского конвенансу і з певного рода прихильностию. Власне люди з середним образіванем, яке наше учительство в пересічи посідає, уважають найчастійше і то дуже на зверхні форми і цїнять сьвященника після єго товариского поведєня; обставина, на яку нераз може замало уважаєм. Таким гладким і поважним поведєнем душпастир вже упередно успособить добре для себе ті круги учительства, котрі таке поведєне цїнять. Однак так само має заховати ся душпастир також взглядом тих учителів, у котрих остєнгативно або лише ненарочно обявляє ся певний рід рубашности або простацтва; колибсьмо знизили ся до рівного їм поведєня, то відносне індивідуум погадало би собі о духовнім: *quasi unus ex nobis factus est*. Само собою розуміє ся, що ввічливість і чемність душпастиря не повинні переступати границь, щоби не виродили ся в якийсь рід гонєня за популярностию і приязнею. І ту стоїмо перед дальшою гадкою: най душпастир відносить ся до учителя завсїгди з відповідним тактом і певним родом резерви. Тим не хочу сказати, щоби був замкнений і не доступний; але єго поведєне повинно бути того рода, щоби учителеви ніколи не прийшло на гадку уважати і трактувати душпастиря як рівно поставленого товариша; що впрочім і при лучаючих ся справах душпастирства межи учителем

і сьвящеником, мусіло би мати шкідливі наслідки. Очевидно, що не кожному дано: удержати ту відповідно примінену резерву, і тим способом неолен душпастир, хоть може і найлучше взглядом учителя успособлений, стає ся для тогож неприязним головно длятого, що не умів заховати золотої середини.

До удержання доброго відношеня межи учителем а душпастирем причинить ся много пошановане прав учителя з сторони душпастиря. Если години релігії неоправдано опускає ся або тїж продовжає ся поза означений час, наколи в класі дає ся дітям поученя, які після приписів шкільних належать до учителя класи, если сьвященикови забагає ся давати учителеви поученя в тїм, як він урядові книги вести має, або робити ему неприємні уваги що до ладу і урядження салі шкільної і то в присутности дітїй шкільних, наколи на конференцїях вимагає ся привилеїв, котрі противлять ся законам шкільним, — тогди очевидно не може бути бесіди о добрій згоді. В справах переступлення компетенції суть, як відомо, всі урядові особи дуже чутливі, також і духовні. Що однак прислугує одному, мусить ся признати то і другому, отже пошановане правної сфери учителя! В тій ціли конечно однак, щоби сьвященик набув ясного понятя о правній сфері учителя в школі і о своїй власній, і так приходимо знов до висше вже іменованої вимоги т. є. знаня законів шкільних!

Не без ваги для мирного пожитя сьвященика і учителя буде також і то, если сьвященик уділяє своїє помочи учителеви при евентуальних трудностях з сторони родичів дітїй або властїй місцевих; очевидно поміч та повинна іти лише так далеко, як далеко позволяють на то засади і обовязки душпастиря. Ту нераз одно поученє, поясненє або запосередиченє душпастиря може много помочи учителеви, а тим самим піднести значенє і повагу сьвященика у него.

Вкінци до зносного співробітництва і пожитя сьвященика і учителя може не мало причинити ся також інтересованє ся фаховими справами учителя. Розумію то так, щоби душпастир лише виразно прошений учителем о раду або поміч, в тих справах, не відмовляв їх учителеви, але радивим ніколи не бути ініціатором в таких справах; бо на случай неудачі тратить сьвященик на повазі у учителя і буде приневолений взяти на себе ціле odium тої неудачі.

Реасумпцією і мовби короною нинішного розважання о захованю ся душпастиря взглядом учителя будуть слідуочі два правила: одно: душпастир не повинен собі ніколи на ніщо взглядом учителя позволяти і нічого собі прощати, а друге: повинен свої принципи і засади всегда високо держати. Наколи учитель і тогди не схоче бути в приязнім відношеню до душпастиря, то все таки не буде міг відмовити ему свого тихого бодай поважання і почести.

Тому, що учитель єсть не лише співробітником нашим але — як то у нас часто буває — і парохіянином нашим, то нале-

жало би еще пару слів сказати о нашій діяльності душпастирській межи учительством.

Після теперішних відносин у нас, сьвященик в річах совісти дуже мало має до діла між учительством: на жаль у нас дуже немного учителів таких, котрі би не лише по імені, але також і практикуючими були католиками. Наколи має ся до діла з учителями добре взагалі успособленими, котрі однак з боязни перед тероризмом іначе думаючих товаришів заховують ся здержливо і боязко взглядом віри і сьвященика, то треба впливати на них не впрост, а в напрямі осягнення певної серйозности житевої, совістности в званю і сьвідомости відвічальности. Само собою розуміє ся, що учителів вірних католицькій церкві, належить відповідно цінити і в данім случаю по всякій можности їм помагати і до промоції причиняти ся.

Що до учительок, то загалом беручи, суть они краще успособлені взглядом душпастиря, як їх товариші-мужчини. Кажем загалом, бо наколи учителька раз вже прийде до ворожого церкві і сьвященикови успособлення, то виступи її будуть о много більше фанатичні і рафіновані, як учителя. Добре успособлені учительки вимагають дуже старанного і обережного душпастирського проводу, бо їх побожність вироджує ся нераз зі шкодою для релігії і практик релігійних в нудку сентиментальність. При тім належить душпастирови числити ся з жіночою непостійністюю як і з певними моральними небезпеками, на які може бути виставлена незамужна по більшій часті учителька. Не треба ту підносити, що душпастир сам мусить старанно уникати всего того, що могло би пошкодити доброму імені его і учительки. Наколи можна надіяти ся доброго успіху, то молодшим учителькам о незрівноваженім еще напрямі житя, належить поручати частійше приймає сьв. Тайн.

Вкінці не можу не звернути уваги на проявляючий ся в послідних літах рух організаційний межи учительством, стремлячий до еманципації в кождім напрямі. В тім еманципацийнім стремленю нашого краєвого учительства нема — славити Бога — поки що проявів ворожих церкві і духовенству; не треба бути однак пророком, щоби предсказати, що може вже в недсвгім часі наступить цілком не бажана зміна тактики учительства в борбі о осягнене ним намірених цілій. Коли бо наше учительство пересьвідчить ся, що власна, краєва організація, хочби і як взірцева і карна, при неприхильнім успособленю безпосередних властей і краєвого правительства, не доведе его до бажаної цілі, приступить до найтіснійшої злуки з загально-австрійским союзом учительским. Та злука мусить силою неумолимої консеквенції фактів і їх наслідків довести до того, що і наше учительство зсолідаризує ся з своїми ческими і німецькими товаришами і прийме до своєї програми: явну ворожнечу зглядом церкви і духовенства. Та еволюція в успособленю учительства являє ся тим правдоподібнійшою для кожного,

хто видить загальний майже індеферентизм релігійний і зависть о хліб насущний у нашого учительства.

Не стояти би прото загалови духовенства бездільно а і придивляти ся апатично рухови організаційному нашого учительства! Князі церкви нашої, посли наші а передовсім люди могли би, о скільки можна, попірати еманципацийні стремлення учительства, ідучі в напрямі поправи відносин службових і матеріального биту, а кожний з нас рядових борців повинен приятним, тактовним і всегда повним гідности поступованем взглядом учительства доказати, що они не вороги его. Тим і лише тим способом могло би ся — при помочи Божій — удати, если не запобігти висше сказаній ворожій евелюції в успособленю учительства взглядом духовенства, — то бодай видерти з рук противника оружје, котрим би на нас мав ударити при оправдуваню перед сьвітом своєї ворожнечі против нас.

о. Кость Курилло.

Огляд руск. кат. громад церковних в північній Америці.

(Д а л ь ш е).

31. Церква Пренепорочного Зачатя Пр. Дів. Мар. у Філядельфії, Па.,
(катедра руск. кат. єпископа для Русинів в З'єдинєних амер. державах.¹⁾)

Завязок філядельфійської громади припадає на початок 1890 р. Недалека від НьюЙорку Філядельфія стягала і стягає наших заточників в своє нутро, в якому находять добре платну роботу. Та, бачить ся, мож булоб і злотом обложити церкву, если би лише ті душпастирюючі там Отці на Божу хвалу рядили і кермували церковним ділом, а не руководили ся личною привагою та манерованєм нашого переселєнця. Чорною ниткою тяг-

¹⁾ Гляди: Письма з Америки „Руслан“ 1909 р.; Причинки до станов. руск. кат. церкви в півн. Америці, „Нива“ 1910 р. (II, III, стор. 138, 174, 201.).

нетъ ся історія діяльности тамошнього душпастиря, тепер відступника о. Грабара?).

2) Широкозвісний москвофіл, засуспендований за явні і яркі докази в користь росс. схизми, з приходом Еписк. Ортинського основує „індіпендентно-парославцу громаду“ у Філядельфії з кільканайцятьма лемківськими родинами. Се цікавий причинок на йще цікавіше курйозум схизмо і москво-філських агітацій тут і там між нашим народом.

Філядельфійський суд розбирав майже цілий рік справу, торкаючу ся руск. кат. церкви свв. Михайла в Філядельфії Па., в якій то справі не аби яку ролю відіграв згаданий о. Грабар.

Передовсім йшло про те, що брацтво свв. Арх. Михайла, приналежне до „Общества русскихъ браствъ“, вважало себе виключним зверхником сеї церкви на підставі чартеру виготовленого після права пенсильванійського стейту (держави) з 1835 р. Ся правна новела каже, що церква має стояти на свідцях тростістах, які повинні бути американськими горожанами. Уряд церковний та майже ціле брацтво „Общества“ зажадали судовою дорогою, щоби священник Епископом поставлений, як і сам Епископ Ортинський не мав жадного права до церкви, ані до уряду церковного, взагалі, щоб не міг до нічого мішатись. І так дійствующому тоді священникови о. Чижевичови виповіли місце, стримали платню, а проти Епископа скликано славне віче схизматичке. І так уряд церковний замкнув насильно церкву перед народом і священником, а тим самим перед Епископом. Епископ Ортинський велів правити богослуженє в латинській архієпископській церкві Архієпископа Райна, а сам тимчасом винайшов на North Franklin Str. 816. гарну церкву, яку купив від єпископальних пресвітерян. Ізза тієї нагоди „Общество“ взялось „остро“ до діла, затарасувало вхід до церкви і прикликло собі о. Івана Грабаря на свого душпастиря. З більшою радістю почав агітувати згаданий священник проти Епископа і отверто ширив і ширить схизму, та і за се зістав засуспендований. Мимо сього йде до церкви, править богослуженя, бо так велить йому брацтвій виділ і уряд церковний. Тоді Епископ приказав замкнути церкву аж до покінчення судової розправи. Суд розібрав совісно, переслухав множество документів достарчених із обох сторін, переслухав знатних свідків як нпр. самого рим. кат. Архієпископа Філядельфії Райна і в кінці видав таке рішенє (в дословнім переводі):

Президент суду Мк. Мічель, висказуючи погляд суду, рішив: Що будинок знаний, як. гр. кат. церква свв. Арх. Михайла був уживаний на службу Божу згідно після способу і обряду гр. кат. церкви для Русинів. — Що гр. кат. руска церква є удільною частию рим. кат. церкви і яко така остає під властю і наглядом Рамского Папи. — Що після канонічного права рим. кат. церкви не вільно жадному священникови правити богослужень в якій небудь кат. церкві, доки не одержить власті від Епископа сеї дієцезії, в якій находиться така церква. — Що уділяти або відбирати сю власть належить виключно до єпископа дієцезії. — Що у Філядельфійській дієцезії надавати або відбирати власть священникови може за почином Папи Архієпископ Райн, котрий силою буллі „Ea semper“ передав свою юрисдикцію, о скільки вона відносять ся до гр. кат. руської церкви, Епи

Відай тільки Божому Провидінню та розпорядкови Петрового престола треба завдячити, що ся, одна з найкращих та найбільших громад не впала у ворожі руки, яким вже бачилось, що мають її під своїм правлінням, — бо як раз під ту хвилю³⁾ на се місце, приписане булею, приходить Єпископ Ортинський, обнимаючи керму руск. кат. церкви та її діточок та застає море межиусобиць, посеред яких водить верх росс. православна

скопви Ортинському. — Що під теперішній час о. Грабар не має жадної влади ані від Архієпископа Райна, ані від Єпископа Ортинського, служити в якій небудь католицькій церкві філадельфійської дієцезії. — Що власність церковна мусить бути ужитковою яко дім для релігійної спужби після прав, приписів і звичаїв гр. кат. руської церкви. — Що ні члени, ні урядники корпорації не мають права вибирати священника. — Що власть вибору священника після приписів католицької церкви належить до Єпископа гр. кат. руської церкви, яким під той час є Стефан Сотер Ортинський. — Що урядники корпорації не мають влади, а тим самим не можуть виконувати права назначування священників до вислуги в гр. кат. церкві сьв. Михаїла Арх. — но Єпископ Ортинський має право назначувати священника для церкви, який то священник буде провадити сю церкву після обряду гр. кат. релігії, як чартер сего як раз вимагає. — Що урядники корпорації, домагаючі ся права назначування собі священника, хочать допнати пустої річі, бо так роблячи, як раз нищать заявлені в чартері наміри, що вони хочать заснувати корпорацію і церкву для релігійного, прилюдного служення після обряду гр. кат. церкви. — Що урядники не сьміють замикати церкви або затарасовувати ся у айї, або не допускати або перешкаджати в справованню релігійних Богослужень в церкві.

Повисше рішення філадельфійського суду бє немилосерно по лиця не тільки нещасного о. Івана Грабара, до і тих усіх священників, які дійствують без юрисдикції, та дає їм світлу відправу, що вони не мають влади служення в ніякій руск. кат. церкві. А позаяк між іншими (росс. схизм. міссия) був і о. Грабар ініціатором сього процесу, то се рішення являєть ся йому сумним доказом цілковитого незнання прав і приписів католицької церкви.

Понад то виявило ся в судї, що о. Грабар має більші браки „*de rebus fidei*“, бо під присягою зізнав, що ті, які його покликали на душпастири при церкві сьв. Арх. Михаїла у Філадельфії, є Русинами гр. кат. обряду, на коли ті самі під присягою зізнавали, що не признають головою своєї церкви Петрів Престіл.

Вкінці і для церковних урядників і для трустів, не меньше і для всіх Русинів католиків в Америці се судейске рішення є серйозною пригадкою, що невільно їм самим покликувати, вибирати або звільняти священника з душпастирства, бо сї діла належать виключно до руск. кат. Єпископа в Америці. Та вельми сумно, що такі пригадки і науки нашим Русинам в Америці мусять давати аж чужинці, цілком іншого віроісповідання!

³⁾ В останніх днях листопада 1907 р. обвиняє Еп. Ортинський душпастирство Філадельфії, як місце резиденцiovальне руск. кат. Єпископства та *titulus vitae* приватного життя.

агітація⁴⁾ і що йно новозроджена „Русск. Ам. Вѣстник-омъ“ ненависть та неоправданий жаль ізза виіменованя С. С. Ортинь-

4) Годі навіть сумнівати ся, щоби з приходом русс. кат. Єпископа росс. православна місія випустила наш нарід зі своєї опіки. І бачить ся, як раз ддятого скріплює вона свою позицію матеріяльно і морально всякими агентами призначеними на філадельфійську територію. Не для своїх „Россіян“, але для наших Лемків відновляє храм і т. д. Росс. офіц. шематизм: Андреевскій церковъ, свящ. Чернавин, 726, Erie Ave, Philadelphia Pa. Рівнож місто Балтімор недалеко від Філадельфії дістає репрезентацію, яка в тім-же шематизмі записана: Воскресенская церковъ, свящ. Константинъ Селецкий, 2713, Jefferson Str Baltimore, Md.

Понад усе зручним в агітаційнім ділі в користь росс. схизми являється о. Крохмальний, який в сю хвилю люструє і організує, бачить ся, за благословенєм Архієл. Плятона околицю Філадельфії та й гострить зуби і на саму Філадельфію!

Ось (в дословнім перекладі з англійської мови) документ „Credo“ о. Крохмального, який в тисячних примірниках розсіпано поміж наш нарід та офіційально доручено (згадавши отцем) деяким писме поставленим Американцям у Філадельфії:

Российска народносте!

Слухай, що говорять наші діди і прадіді зі своїх гробів: ддячого жертвуємо нашу кров за нашу православну віру і російську народність? Якою дорогою йдуть наші внуки? Горе! горе їм!

Слава Ісусу Христу!

Понад триста тринадцять літ, як наші вороги Поляки з їх Єзуїтами і священниками старались відігнати нас від нашої старої восточної православної Церкви і довести нас до Унії з Римом. Се правда, що коли папа Кліментій VIII підписав згоду, що ддя нашої церкви оставе, як було т. е. православний спосіб, але слідуєчі папа зломив сю тортівську угоду цілком і ніколи не шанували наших прав в Римі. Вони то старались завести в наших православних обряді латинські винаходи, а нашу російську народність привели зарадою і хитростю до латинської віри. Теперішній папа Пій Х постановив цілком навернути російську народність на латинську віру і в тій цілі післав він до нас до Америки по па-приціпку айрських біскупів Єпископа Сотера, а з ним прокляту булю, в котрій висказано, що присилає того Єпископа ддя рускої народности. Відповідно до цього Єпископ з Давлії зачав кликати до Америки своїх вірних „католиків“. Завважавши, що нарід зачав повставати проти того, почав себе називати без ніякого права греко-католиком. Ради Бога скажть, яким він є греко-католиком тої Єпископ, если підчас богослужень уживає латинське vellum, який він є Грек, коли не лиш грецький патріарх, але і навіть звичайні Греки на віддаль трех миль оминають його, як латинську слабість? Яким він є греко-католицьким Єпископом, коли в старім краю преголошено його зумашедшим а ддя мітри і омофора прийшов сюди продавати російську народність? Що за Єпископ є він, не маючи права висвячувати женатих муц и на священників, а його священникам не вільно миропомазувати ддтий?

ського на амер. Єпископа. І в кілька місяців починають ся ін-

Братя-Росіяни! Тою булею Римський папа збороняє нашим священникам правно хрестити наші діти після нашого православного обряду і приєвлює наші діти хрестити після латинського обряду. Крім того за- казує нашим священникам женити ся і силує, щоб вони вели кавалерске життя, так як католиці священники, — а ті бідак! нажахані полашаючи свої жінки в старім краю, живуть тут зі слугами. Крім сього тою булею ми маємо занехати наш російський календар і маємо обходити наші свята враз з латинськими. Одним словом, ненаситний італійський папа ломать цілком наші російські права і силує нас стати проклятими латинцями! І чому спимо? Чому кладемо наші карки під ланцух? Чому маємо впа- няти ся до ніг проклятих ворогів Поляків? Чому маємо обезславляти віру наших предків, православну віру і нею погорджувати? Та віра, яку прийав сьв. Волод мир у Києві від Греків, є наша православна віра. Вона є наша російська віра, та коли ми до сього часу в Росіянами, ми рішєві не за- ховувати Унійної віри (Унія з Римом), але Російську віру. Чи не знаємо, що унійська віра є те само, що латинська віра, лиш з грецьким обрядом?! Чи не знаємо, що унійська віра є вовком в овечій шкірі, є зіпсутим мо- стом ведучим Росіянодо Латинян Ні! ні! Ми були в старім краю гноблені Гауїтами, Мадярами і Поляками. Чому малибисмо бути тут в Америці у вільній Вашингтона землі обдерті з наших національних прав Айрскими Єпископами та їх ту прищипкою Сотер м (Оргинским)? В якій цілі ми об- дерті з наших вільних прав, за які наші попередники гнили в ланцухах! Вставайте брати! чи не чуєте, як голосно кличуть нас наші прадіди зі своїх гробів? Не заперечуйте нашим російським синам православної віри Христа. Не лишайтесь підлыми Юдами-зрадниками. Тепер разом братя! На бік з нашими ворогами, які старають ся затуманити вас! Знаєте, що в наших жилах тече російська кров наших предків і наших мучеників! Не страшним нам є римський, італійський Папа!! Бог з нами і Його Мати і Син Бога з нами. Се є наше багатство і наша сила!

Щоб протє хоронити нашу народність Російську від тих нападів, за- думалисмо оснувати тут у Філадельфії російську-галицку-православну громаду і запрошуємо кожного бути присутнім на слідуючу неділю о 4. годині. Кождий православний Росіянин з Галичини і Угорщини повинен бути присутнім, бо всєа ні, то не будемо в силі витримати зі зрадниками нашої віри. Прийдіть брати і сестри, а ми дамо раду, як ділати, щоб зни- щити наших ворогів. Відложім усєа на бік і прийдім усї як один на той збір. На тім зборі буде предсїдательсгьувати Rev. Іван Крохмальний з Па- сейку, Н. Дж. який є нашим найвірнійшим Отцем російським і вірним на- шій російській народности Крім того будуть там і другі російські свя- щеники і патріоти. Перед зборами буде велика вечірка. В разі, як би вам хто перешнадавав прийти на наші збори, не вірте їм, вони найгіршими нашими ворогами, які хочуть убити в нас нашу російську душу. Крім того запросіть, щоб Унії пристали до нас і прийдіть разом наглядно пересвідчити ся, де є правда, а де лож Збори будуть 21. січня 1910 р. у неділю о 4 год. з полудня на розі 9-тої і Spring Garden вулиці.

Філадельфія, Па.

Комітет для нової православно-галицкої Церкви.

триги угрорусских священників, вязані місцевим угроруским душпастирем⁵⁾.

Щоб єю відозву прочитати до кінця, треба мати велику силу терпимости: — і не знати чому чудувати ся, чи повівіаюми і бідноті ума спімененого Отця, який в старім краю був корифеєм „тійордості“, чи любови сього Іубля, який обильно вплив від Архієрея російського Плятона для таких Юдів в Америці. Треба занотувати і те, що ся відозва в квітні 1910 викликала такі роздор між галицким народом у Філадельфії Па. Страшенно бідні наші переселенці, як довго між ними находить ся такі провідники!

⁵⁾ Угрорускі священники по своїй довірчій конференції предложили Еписк. Ортивському одного зі своїх Отців на єпископського секретаря для угроруских справ церковних, но як раз такого Отця, який субсидіюваний місячною платнею від угорского правління (не знати *quo titulo*), привів Владику в багато колізій. Та їх бажання частково лише спонили ся, бо Преосвященный Сотер переконавшись про „сумлінність“ згаданого секретаря о. Куротюки, волів остатись без угроруского секретаряту.

А осьде лист присланий Епископови Ортивському на підставі рішення Executive Comitee з дня 15/12 1909, який дословно позволяю собі навести:

Ваше Преосвященство:

На основѣ вашего обѣщанія, которое Вы заступникамъ прашевскимъ священникамъ (оо. Кубекъ, Гануля, Мигалій) про покой Вашъ и про добробытіе церкви нашей, на „вашую честь епископскую“ изъвили, что на просьбу угрорусского народа и священниковъ не отречете вашу помощь, дабы мы своего епископа получили, — мы, для установленія нашего Гаррисбургскаго совѣтованія, а дня 23-го Сентября с. р., заслали къ вашему Преосвященству оо. Лавришявъ и Мирошшай, съ просьбою, но въ Владыко, безъ основательной причины и аргумента, отказались помощи.

Владыко: Кто привѣтствовалъ перваго гр. кат. епископа Американскаго: Мы-ли угрорусскіи, ци ваши украинци? — Они отдался вамъ ажъ тогда, коли уже черезъ ваши галицкіи газеты (Діло) удостовѣрилися, что вы ихъ цѣляемъ готовъ служить всѣми силами и властію вашего достоинства. А тогда они неприступно обкружили васъ и сей часъ началась поачина, но загла б рѣба противъ насъ, отдаленіе нашихъ найревнѣйшихъ собратей, спровадженіе, импортованіе, толнами украинскихъ духовниковъ, когда угрорусское священство и народъ еще одушевлялися за Вами. Гдѣ запровадили ваши священники — честь зиятіямъ, — увію и васъ Владыко, який хосенъ принесли парохіямъ, народу, церкви, епископу? За ихъ стопами процвила ненависть между народомъ, священниками и епископомъ, борьба огорченная, процессы и самое кровопролѣтіе, о чемъ до вашего пришествія, мы тутъ ничего не знали. Вы, Владыко, на даку и пользу украинцевъ, самъ подфѣлили, противъ вашего слова, парохіи, а „гунгаровъ“ зневажали, пренаслѣдовали. Если мы не говоримъ правду, то опросите вашихъ поважѣйшихъ священниковъ.

Владыко: До пришествія вашего, хотій и поадни айришки епископы, не имѣюще ни понятія о нашей церкви, пренаслѣдовали насъ, мы, „гунгаре“ задержали, захранили унію противъ богато плаченной російской агитаціи-

Нині вже всі діла у Філядельфії приведені до ладу⁶⁾, але власним кривавим потом невтомимого труду Батька нашого люду, Епископа Сотера. Та за те повними пригорщами пасквильового болота обкидувано Архієрея три роки, опльовано всі наші церковні і народні сьвятощі і особу Владики, не оставлено на ньому ні одної сухої ниточки... І се в докладі прийшло ся перенести таку Голгофту передовсім від своїх!..

Дійсне відроджене громади припадає на кінець 1908 р., в яким то часі купив Владика церкву на катедрі (816 North Franklin Str.), якої торжественне посьвячене відбуло ся 30 мая 1910 р. До опису нової катедрі, про яку я згадав у моїх „Письмах з Америки“, немож полишити незгаданою прегарну нову каплицю сьв. Іосафата Арх. Полоцкого з величавою Його іконою монахійського живописаня, та з найгарнішим кивотом на віта-

но и противо вашихъ украинскихъ священниковъ, когда они, какъ то и Вы, добръ знаете, выголосили: „прочъ від Риму“, — захирили мы черезъ четверть столѣтїя, а за вашего двулѣтнаго дѣйствования, какъ тѣмъ явно хвалятся „православны“ газеты, оставило вашу патериссу и унию выше 20.000 вѣрниковъ. Но прото мы шизматйки, ребелланти, а ваши священники, чудеснымъ способомъ, стали столбами и поколебимыми католичества. Сумна логика: А по друхъ лѣтахъ какъ будетъ выпозирати унию въ Америкѣ?

Владыко: Мы надѣялися, что первый въ Америкѣ епископъ станется любящимъ, безпристрастнымъ Отцемъ, хранителемъ всѣхъ гр. кат. вѣрниковъ, безъ взгляду на ихъ политическое убѣжденіе, на ихъ происхождение, на ихъ народность, и составятъ одну силу, могущую, Американскую гр. кат. церковь, — но тяжело обманулися: Вы, Владыко, отъ первой родины нашего ирришествія окружаетесь эдино украинскими предводителями, а охотно служите ихъ стремленіямъ, что таити не возможно, ибо то голосать и твердятъ ваши газеты явно, ваши священники въ церквахъ, „ексь амбоце“, а особливо же ваше пристрастіе.

Владыко: Америка великій и широкій край, нашъ народъ ширый благодарный къ тѣмъ у которыхъ видять любовь, отдаиность, ту имѣють довольно мѣста и два епископы, — здѣлайте ласку, не дайте церкви нашей очевидно пропадати, застановить борбѣ, такъ политическу, какъ религіиу, между народами, задержитъ слово наше Епископское, подайте намъ руку къ покою и помощи, чтобы мы своего епископа получили: Вамъ благодѣйна будетъ церковь, весь народъ и мы съ намъ, и засѣтъ между нами теплота согласія и вѣрники научатся, что тутъ въ Америкѣ, грѣхъ былъ старокраевыми партійностями разбивати свѣду на года.

Пресвященный: Подайте намъ руку къ злагодѣ, чтобы и Вы спокойно могли управлять вашимъ стадомъ, и мы работати для пользы нашихъ вѣрниковъ, чтобы отсиранити публичныя полеміи, борбѣ, которая не приноситъ ни Вамъ славу, ни намъ хосенъ, чтобы мы могли застановити противъ Васъ оппозицію, въ оборонѣ нашей зачатку борбѣ предъ верхностями, ибо если Вы, Владыко, откинете сіе наше послѣднее приближеніе и просьбу тогда мы на жалъ нашихъ, всѣми силами, но откровенно, мужески будемъ

рі, якому другого нема в цілій Америці. Нутро цілої церкви, стилєво мальоване, робить вражінє так торжественне, що мимоволі корить людину до землі та каже їй від серця прохати Сього, що у кивоті милосердить ся над світом та над тими бідними руськими дітьми, розсипаними десь по цілій землиці.

Варто хоч з боку приглянути ся, як то тепер пливе і пливе той нарід по праці в св'яточний день до катедри, бо там „наш

захраняти самихъ себе и народъ намъ пожрєнный противъ нищенія, пренаслѣднованія, гибели, якую Вы памъ угрорусскимъ и старопартійнымъ галицкимъ русинамъ предуготовили и всякими способами препроводити глядаєте. Мы тогда, такъ безпощадно, якъ немилосердно Вы пренаслѣдуете насъ, доведѣтиме предъ верхностію, что Вы, Владыко, не соотвѣтний на такъ великаго значенія достоинство, якимъ єсть Американское єпископство, котораго гр. кат. вѣрники для ихъ произхожденія, старокраевыхъ обычаевъ, убѣжденій, идей и прочее, потребовали были, отца милостиваго, вождя розсудительнаго, который былъ совокупилъ, сгромадилъ безпартійно, а не главу одной партіи политической, аже ненавистію относиться къ каждому, кто ей политическимъ идеямъ не служитъ. Мы то все доведѣтиме, но засвѣдѣтельствуємо и то, что Вы, Преосвященный, не лемъ агентами, но и власноручными письмами подучали вѣрниковъ приходахъ нашихъ, противу угрорусскихъ священниковъ.

Если прпадемо въ борбѣ, то пропадемо якъ мужіє: медлительною смертію не даме себе, черезъ Васъ Владыко, вашимъ совѣтникамъ и приверженцамъ уничтожити.

Повторительно молимъ васъ, про покой народа, про пользу церкви, ейже Вы первымъ єпископомъ стали, подайте намъ способъ приближенія, а о томъ наскаво увидомити насъ рѣшительнымъ отвѣтомъ, на адресу д. Лавришинъ, (Рев. Корнилъ Лауришинъ, 210, Грандъ Стреетъ, Трентонъ, Н. І.), якъ „ад рес“ председателя нашей акціи и обороны, и то просимъ подъ осемъ, — 8, — днями, пока наши готвы просьбы, меморанды, на соотвѣтныя мѣста не заслали, и пока до крайности огрѣченный народъ не изобьютъ неможливымъ дальшее приближеніє. Перікулум іп мора и мы сойдемся у нашего Преосвященства и поладиме дѣло для совѣсти и чести.

Владыко: Кто сію борбѣ нашу противу Васъ, якъ єпископа, за схизму хотѣлъ бы представити, той бы злобный, или дурный чоловікъ былъ. Мы Васъ, якъ єпископа, учтиме, но и отъ насъ могли бы мы жадати, что бы Вы, якъ Отець-єпископъ управляли насъ, такъ, якъ здѣшніи айрискіи, или наши старокраєви єпископи. Мы не єпископство нападаємо, но только боронимся противу вашего дивного поступованья, а что мы католическаго духа люде, то мы ясно показали такъ тутъ, якъ и въ старомъ краѣ.

Повторительно молимъ вашего приближенія и отвѣта п съ глубокимъ почтеніємъ пишемъ:

Дня 15-го декабря, г. 1909.

Въ имени угрорусскихъ и старопартіи галицкихъ священниковъ:
 Корнилъ Лавришинъ, А. А. Голоснай,
 Э. А. Кубекъ, Г. И. Мартякъ,
 О. Николай Чопей, Теофанъ А. Обушкевичъ.

Владика“, мовляв, і в серце радість влїє і на смуток дасть ліки. Тямлю не одну хвилю з мого там побуту: церква битком набита, в очиях померклих від праці блищать хрусталі-сльози — сам Преосвященний проповідєє, а нарід схиляєть ся, як під серпом дозріле колосє пшениці, нишком в низ і плаче... А вла-

Рівночасно ті самі Отці висилають другий лист до Їх Еміненції Апост. Делегата у Вашингтонї, якого дословний переклад з англійської мови звучить так:

Ваша Ексцеленція!

Вірю, що Ваша Ексцеленція знають про се, що гр. кат. клир з Угорщини мав мітінг 23 вересня 1909. Там було 50 священників присутніх особисто а около 15 виразило письменно прийате рішень мітінгу. Воїстнуючі неспокої в наших церковних справах могли би бути поладжені лиш другим єпископом. Для того всі священники походять з Угорщини узнали одностайно за конечне прилучити ся до акції петиціонування у властивих властей і робити все можливе і конечне, щоб осягнути іменоване другого єпископа на місце єп. Ортиньского. На тім мітінгу вибрав клир комітет складаючий ся з 6 священників, уповажаючи їх до уложеня петицій до властивих властей і робити все можливе і конечне, щоб осягнути номінацію другого єпископа з поміж клиру мункачівської або прішівської дієцезії. Той комітет — котрого я головою — мав багато нарад від того часу. Було рішено порадити ся єп. Ортиньского в тій справі, позаяк він попередню обіцяв комітету клиру робити що можливо, щобисмо дістали нашого власного, особіного єпископа. Прото я пішов до єп. Ортиньского в товаристві о. В. Мірошая, просячи облегчити уложене наших церковних справ і трудностей, помочи клирови з Угорщини дістати другого єпископа. Позаяк єп. Ортинський тоді не дав нам вдовольної відповіді, а наші люди не виділи результату з акції клиру, то провідники, комітет, яких вибачо на попереднім мітінгу наших людей в Braddock і Scranton рішили скликати наших людей на другий мітінг. Ми, комітет клиру, боячись, щоби сей мітінг не пішов за далеко, рішили знов удала ся до єп. Ортиньского і написали єму лист в тій справі. В відповідь на той лист я дістав запрошенє від о. Підгорецкого в імені єп. Ортиньского на нараду. Та нарада відбулась в Nev-York-у дня 5. січня 1910 в присутности о. Н. Чопєя і В. Мірошая. Там ясно висказали ми наше становище, іменою — позаяк нашим наміренєм є осягнути другого єпископа, то ми радо зробимо, що в нашій силі, если єп. Ортинський радо допоможе нам до осягненя другого єпископа, а до того часу щоб стан перед єго приходом сюди був відновлений т. є. щоб всі парохії і духовенство з Угорщини лишались виключно під юрисдикцією і наглядом дієцезальних єпископів. О. Підгорецкий обіцяв оловістити єп. Ортиньского о нашим предложеню а повідомити нас о єго рішеню. О. Підгорецкий просив нас не допустити до скликаного вже мітінгу наших парохій, однак позаяк час був за короткий — мітінг був скликаний на 11 січня, ми не були в силі задосить учинити єго жаданю. І так 9 січня 1910 я получив вість від о. Підгорецкого, що єп. Ортинський хоче прийати комітет нашого клиру на наради в день 10 січня. Ми прийняли се і явились перед єп. Ортиньским, а по довгій розмові і дея-

дичі слова Христовим Євангелієм відновляють покошлявлені серця нашого люду і кличуть з Божественним: приходіть до мене всі... І йде нарід і скріпленим, моцнійшим вертає до праці будденної, та й відпорнійшим на легіон ворогів, які умієтно заставляють засітки на нього.

Щоб представити сю видатну діяльність чи схарактеризувати сей великий капітал праці, який вложив Преосвященний Сотер у кожду область душевного і економічно-суспільного життя в майже мертву вже громаду, а яка на диво, пробуджена, могучо поширшала, розросла ся, та вже тепер стоїть приміром і звертає на себе очі усіх руск. кат. церков. громад в Америці, — треба відай писати осібну книжку. Старчить спімнути, що

ких вьясненях еп. Ортиньский сказав нам, що хоче нам помочи в напій акції дістати другого єпископа, висловив свою готовість лишити парохії і клир з Угорщини під виключною юрисдикцією, контролею, паглядом латинських дієцезальних єпископів, бо він припускає, що ріжнимо ся народністю, бесідою, звичаями, вихованєм, народними політичними засадами від него і єго клиру з Галичини та що ми лиш перешкаджаємо єму в єго роботі для добра єго церквей і народу, але і вночасно визнає, що готов се зробити лиш під умовою, що лишать єго самого, не нападаючи єго по газетах і петициях до властей. Також просив нас предложити нашу просьбу на аписьмі. Ми прийняли пропозицію і обіцяли з нашої сторони вплинути відповідно, однак і вночасно сказали яєно, що нічо не маємо до роботи з публікованями статиями по газетах, бо не маємо власти розпоряджати в тій справі.

Заки ми, комітет клиру, предложимо нашу петицію еп. Ортиньському письменно, осьміляємось просити Вашу Ексц. о пораді і гадку в тій справі. Не роблю сєго урядово, не для оголошування, але довірочно. Не хочемо робити нічо, щоб опієся не могло бути санкціоноване Вашою Ексц. Прошу Вашу Ексц. ласкаво розважити теперішні условини наших церковних справ і порадити нам що робити в тій ділі. На мітінгу виражено прийняте всіх рішень того мітінгу. Я поставив внесене зложити всі наші тяжкості в руки Вашої Ексц. і еп. Ортиньского а на єго обіцянку просити єго о поміч і посередництво в тій справі дістати другого єпископа для нашого клиру і люду. Однак делегати наших парохій не потвердили нашої акції, але противно підозрівали нас, що хочемо зрадити наш нарід. Протокол того мітінгу буде засланий пізнійше В. Ексц., але для інформації хочу сказати, що ухвалено зірвати всяку злуку з еп. Ортиньским, не передавати церковного маєтку на єго імя, не платити єму cathedra-ticum; а сьвященників прошено зірвати всяку злуку з еп. Орт., не споминати єго імени на Службі, не просити або приймати від него юрисдикції або діспензації, ані жадної урядової комунікації. Також ухвалено заслати до Риму петицію о назначенє другого єпископа для народу і клиру з Угорщини. Серед таких условин, клир тиєнений народом, не можна сподіватись, щоб можливим було дружне порозумінє або уложєне з еп. Орт. Прото глядаємо денєбудь знайти розвязку наших церковних справ, а іншої розвязки нема, як вернути до status quo, який ієснував перед назначенєм і приїздом еп. Орт.

на румовищі тамошніх змуршавілих схизматичних і схизмофільських брацтв, неначеб під чародійним доторкненням, виростають нові, переняті католицкою ідеєю та любовю до свого народу. Бож чи не є гордостію філіядельфійської громади ся нова молодеца Січ і сестрицтво Пренеп. Зач. Пр. Дів. Мар., які взяли собі за мету бути щирими Русинами-католиками, та обучаючи

т. є. до дієцезальних єпископів. Заходить також питане що-до священиків вказаних єп. Орт. в его газетах, що они остають без юрисдикції, отже єуспендованих. Хочемо і жадаємо, щоб се було полагоджено. Виноваті священики най будуть покарані і звільнені від єуспензії. Заходить також питане що-до нових парохій. Єп. Орт. організує в кожній маленькій місцевості віддільні парохії для Галичан, як в Scranton, Wilkesbarre, Monessen, Pert-Amboy, Carteret, Harleton, однак рівночасно не дозволяє для людей з Угорщини, без священика, і єп. Орт. не хоче кликати жадного священика з Угорщини, а приймає лиш таких священиків, які радо прилучить ся до его партії, хотий би они прийшли без позволення єпископа мункачівського або прятівського. Під теперішню хвилю Chicago, Minneapolis і West-Virginia — одна місцевість без священика. Заходить також питане що-до приймаия необразованих схизматичних священиків, — які попередно були як свьідки греко-католиками — до гр. кат. церкви, руйнуючи оттак пошановане добре образованих священиків.

Всьо прямує до сего, що в полагоджуваню наших церковних справ єп. Орт. має бути поминаний. Прото бажаним є, щобсьмо були лишені виключно юрисдикції і контролю дієцезальних єпископів, доки не пазначить ся другий єпископ. Коли Ваша Ексц. потвердить се, радо будемо просити о се письменно о згоду і апробату єп. Орт.; але коли В. Ексц є іншої гадки, коли не приймає за правду факти, то линасьь ознока дорога — винайти факти, зарядити доходжене. Прому делеговати одного або двох дієцезальних єпископів, в котрих дієцезах є греко-католики, а який обізнаний з нашими церковними справами, і кажіть єму доходити, винайти правдиві факти і правдиві умовини і най він вискаже свою гадку о сих справах. Ми хочемо здатись і предложити факти, документи і все доказати. Ми оскаржені перед Вашою Ексц. як бурителі, агітатори, але ми ними не є. Ми старались успокоїти людей, але ціла, рішени, партійність єп. Орт. побудили нарід до тої степені, що ми не в силі контролювати їх. Коли не будемо уважати на гадку, бажання нашого народу, можемо бути готові вигнаними бути з наших парохій. За 20 літ наш нарід був лишений собі, без власти церковної, він був при звичаєній управлати церквою, люди сами упрашали, вибирали священика, відпускали їх. Сей звичай не може бути стриманий відразу, людей треба учити, образувати і новолн провадити до переконання. що се має ся змінити і право церковне має бути застосоване і ту є похибка єп. Орт., він старав ся робити се силою, старав ся уживати вплив народа проти священиків, бурив в багато випадках проти них, сподівав ся звичечти вплив священиків, вигнати їх, однак — бути може — прийшов тепер до заключеня, що не може управлати церквою, народом без або прсти священиків. Він є неможливий ту в Америці, навіть межи українськими священиками ту є велике негодоване, незадоволене против

других неосвічених іще, приєднувати їх для Христа і Його церкви! І як зелень по дощукі ростуть та розростають ся наші твердині: Просвіта, школа, читальня, руський Банк, печатня, книгарня і т. д. А всі конечні на чужині! А „Душпастир“ чи не шле з Філядельфії тепер проміня католицького сонця правди у хаги наших переселенців, розкинутих по великій Америці? А сі многі приготування на духовну семінарію і учительський інститут? А сі многі проповіді, що в грудях серця обернуть і зміняють їх та ведуть діточок під покров Тієї, якої золотими черенками пишається ім'я вирите на храмовім камені? Так, глянувши з одної сторони на тії зелізні діла Епископа Ортинського, здвигнені для філядельфійської громади, а з другої читаючи сі несумлінні дописи Правди, Вістників і т. п., — так, мимохіть рвуть ся слова англійської поговірки: *to the blindman always a night!* — сліпому завсїгди темно!

еп. Орт., бо він не обходить ся з священниками як з джентельменами, але як з рабами, перекидає їх без ніякої причини майже кождих 3—4 місяці, обходить ся з ними з погордою. Еп. Орт. сам знає, що є неможливий для народу і клиру з Угорщини і се причина, що хоче нас опустити, лишити під старанем дісцезальних епископів. Ми і наші нарід аж до часу, доки не дістанемо нашого епископа, будемо задоволені. Лятого прошу смиренно Вашої Ексц. о гадку в тій справі. Если Ваша Ексц. згодять ся на се, то предложимо наше прошенє в тій справі писемно слїдуючого четвеґа еп. Ортинському і будемо старати ся успокоїти наш нарід, уладодити суперечки о стілько, о скілько нам наша сила позволить. Що до мого особистого випадку, маю повідомити Вашу Ексц., що я повідомив мій нарід на річнім мітінгу, що Ваша Ексц. зарядили мені платити еп. Ортинському катедра-тікум, але они рішили не платити ему нії цента, позаяк не прийняв SS. 100, не прийшов і не посїтив своєї парохії і не дав мені сьв. елеїя. Они сказали мені, що если я заплачу щось еп. Орт., то відтягнуть се з моєї пенсії. Коли я посїтив еп. Орт., він ясно сказав мені перед о. Мирошасем, що не узнає мене, о. І. Чопея і Евг. Гомічкова — всі з Trenton своєї дісцезії — гр. кат. священниками. По такій декларації Ваша Ексц. сами можуть судити, яке мое відношенє до еп. Ортинського.

Ваша Ексц! Прикро мені за всі ті непорозуміння між нашим народом, але говорю чесно, що не я одвічальний за них, я не помогав буритись, але ділав і хочу все ділати як добрий кат. священник. Моєю виною є лиш то, що маю на язик, що й в серці. Говорю правду кождому завсе! Єсмь гордий за моє добре ім'я і репутацію перед епископами і моїм народом. Моїм єдиним старанєм є заслужити собі ту саму репутацію перед Вашою Ексцеленцією.

Прощу вибачити, если є що острого в моїм листі, і прощу ласкаво честь мені зробити Вашою ласкавою отцівскою порадою в повисшій справі. Поручаючи себе і мою смиренну просьбу ласкавости Вашої Ексц. — остаю Вашої Ексц. смиренний слуга і послухний син

Корнель Лавринин,

ректор гр. кат. церкви в Трентон, Н. Дж.

Під нинішню хвилю громада з дочерними церквами ⁷⁾ числить до 8.000 душ; обслугує її трох священиків, та і сам Преосвященний, де лишень потреба, допомагають в сповненню душпастирських обов'язків. Школу веде фаховий учитель, маючий всі старокраєві потрібні студії і іспити. Дітей записаних до школи в 1910 р. 100.

Адресар: Reight Rev. S. S. Ortynskyj, greek cath. Bishop of U. S. A. 816 North Franklin Str. Philadelphia, Pa.

Rev. Joseph Boyartchuk, ⁸⁾ Bishop's secretary — Rev. Zachar Orun, ⁸⁾ editor of the „Dushpastyr“, greek kath. montly. — Rev. John Ostap, rector of the gr. cath. Church. — 821 North Franklin Str, Philadelphia, Pa.

(Дальше буде).

РЕЦЕНЗІЇ.

о. Тит. Войнаровський. Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси. Історично-економічна розвідка, Львів 1910.

Під таким заголовком появилася недавно розвідка крилошанина о. Тита Войнаровського, посла до державної ради і звісного неутомимого робітника на чаві народної просвіти. Розвідка цікава для нас духовенства не тільки тому, що написана священиком, але і ще більше, що вказує духовенству ясну, певну дорогу, куди йому йти і стреміти, щоби для загалу своїх вірних вибороти щаслившу колісню долю. Мігби

⁶⁾ Єпископ Ортанський обнявши Філадельфію остав ся без церкви, бо уряд церковний з'револютований рос. православ. агітацією, почав замикати церкву перед дійствующим там під той час священиком о. Чижовичом. Прийшло до довгого процесу. Вкінці церкву правно признано руск. кат. Єпископови у Філадельфії. Ся церква стоїть нині замкнена, але вже Єпископом; і так на попідках старої громади зродилась нова, повна живучої сили а свідомо себе і своїх вірувань і переконань.

⁷⁾ Chester, Pa., Coatesville, Pa., Willmington, Pa. Про ті наші церковні громади головню йде нині рос. схизм. місії, щоб їх загорнути до свого фартушка. ОО. Крохмальний і Закливіський як раз сповняють се післяництво.

⁸⁾ Сі згадаві Отці свячені в 1909 р. для Америки Ексц. Митрополитом Андр. Шептицьким і вислані тут на місію.

хтось виравді запримітити, що обов'язок духовенства в головно провадити людство до вічного щастя, а до дочасного щастя і добробуту нехай його приспособлюють ті, котрі до того є покликані. Та як раз ті зпоміж нас, що так говорять — а на жаль між нашим духовенством часто стрічають ся того рода голоси — здаєть ся самі гаразд не розуміють до чого вони є покликані. Певно, перший і найголовніший обов'язок кожного священика є дбати о вічне спасенє людських душ після вказівки самого Спасителя: „Глядіть вперед Вожого царства, а всьо проче придаєть ся вам“, однак, если той перший обов'язок є як слід зрозумілий, то з ним безсумнівно лучить ся як конечна консеквенція з добре поставлених преміс той другий обов'язок, іменно дбалість о економічне піднесенє свого народу. Се дав нам до пізнання не раз і не два, а при кожній нагоді наш божественний Учитель і найсовершеніший взір в способі провадження душ до Бога. Мов живий стає мені перед очима прекрасний євангельський образ безграничного милосердя Ісуса Христа для людської недолі і дбалости. Його для дочасних людських потреб. Вокруг Ісуса зібрали ся тисячі народа, з жаждою вичікуючи Вожого слова; заслухані в Його небесну науку і захвачені її надземною красою вони забувають на то, що вже час їм покріпити умучені сили тіла, яке також домагаєть ся свого права. Уже сонце склонило ся до суночинку, вже вечерний сумрак починає залагати паруючу від цілоденної спеки землю, а товпи народу слухають і слухають і здаєть ся слухалиб до віка. Аж ось Апостоли приступають з найбільшою пошаною до Ісуса і кажуть: „Господи, пусти людей, аби купили собі їсти“. Ісус звертає лагідні, повні надземного блиску очі в сторону асолоднілої товпи і відповідає спокійно але з натиском: „Дайте ви їм сами їсти“. Так! Дайте ви їм сами їсти — се приказ найвишого Законодавця, даний Апостолам, се заповіт зобов'язуючий усіх тих, котрі коли небудь будуть мали щастє звати ся його учениками, голосителями його науки.

В виду того очевидного обов'язку, положеного на нас через Спасителя, тим цінніша є праця оданиць, котрі не тільки посвячують свої сили для добра меньшого брата, але старають ся потягнути за собою ще й других до тоїж самої ідейної праці. І власне з того становиска треба нам одіювати книжку о. Войнаровського. Книжка ділить ся на три часті; перші дві мають характер історичний, а третя є більше інформаційного змісту.

В першій часті Автор виказує головню на підставі праць визначних польських істориків, якто польські королі від часів окупації українських земель Казимиром Великим вважали їх за своє „дідицтво“, а в наслідок того роздавали їх польській шляхті ігноруючи цілковито споконвічні права місцевого українського населення. Наслідки того були такі, що велика земельна власність перейшла по малу в чужі, українському елементу

спеціально ворожі руки, український селянин зістав позбавлений усіх людських прав і трактований через свого пана-експлоататора гірш худобини, а могуті і колись багатством пишаючі міста зістали помалу через систематичне витискане українського міщанства споличені, а зглядно зжидоватілі, в наслідок чого міста цілковито підупали що до свого значіння — культуральних центрів давньої Русі. Не лиша доля стрінула під польським панованєм українську церков та її духовенство, яке до того мусіло часто терпіти від самоволі і бути польського шляхтича, котрий вважав його за своїх підданих.

Мало що змінило ся положенє нашого селянина по прилученю Галичини до Австрійської держави. Сє тому, що з одної сторони австрійська конституція застала нашого селянина крайно неосвідомленим, а з другої сторони польська шляхта здужала давні форми своїх відносин до селянства затримати в руках; експлоатація і утиск тривав далі, тільки троха в делікатнійшій формі тай трошки менше отверто, як колись за давньої Польщі. Отсе зміст другої часті.

Та для нас не так цінна та перша і друга часть розвідки, як третя часть, бо то, чого довідуємо ся головню в першій часті, можемо ширше і ліпше пізнати з монументальної праці проф. М. Грушевського. Тут воно має вартість о стільки, о скільки читача інформув, що в праці над економічним підвищенням нашого селянства нам нема що оглядати ся на Поляків і може від них ожидати якоїсь ініціативи в тій справі, котрі як фактичні керманічі в краю вже з обовязку свого становиска булиб до того з'обовязані. І головню то на цілі мав, як здаєть ся, о. Автор, щоби декого з нас вилічити з ілюзій що-до можливости згоди з нашими сусідами в тім згляді.

За теж кінець другої часті -- де говорить ся про сучасне значінє парцеляції, а далі ціла третя часть має для тих всіх, котрим лежить на серци доля селянства, велике інформаційне значінє. Тут виложено дуже приступно і переконуюю, які чинники впливають шкідливо на наше селянство, — а з другого боку поучує, що нам ділати, аби запобічи певній руїні селянського стану у нас. А та руїна селянського стану мусілаб безумовно наступити, еслиб перейшли задумані правительством пляни пр. торговельних договорів з балканськими країнами, а далі довершенє будови каналу Дунай-Одра-Висла, який не могучи виплатити ся по причині слабого загосподарованя нашого краю в області індустрії і фабричних виробів наляг би новим податковим тягарем на нашім селянстві, котре мусілоб поплатити відсотки від інвестованого на сю будову капіталу. Той канал мавби для хліборобського стану Галичини ще й той наслідок, що через довіз чужої дешевої худоби і збіжжя відобрав би йому одинокє жерело його доходу. Додаймо до того визиск нашого селянства через капіталізм і то, що гіпотечне обдовженє селянських посіпостий не обнижуєть ся, тільки рік-річно збільшає ся так, що

приміром в протязу вісьмох літ від 1899—1906 р. майже подвоїло ся, то ратункова акція, являєть ся тут необхідна. Як до неї взяти ся, вказує в своїй розвідці о. Войнаровський; головню може тут помочи трівка організація в напрямі перетворювання сирих матеріялів у себе дома, через що підійс би ся свій родимий промисл, а гріш, видаваний на заграничні промислові продукти, остав би ся в кишені — если не нашого консумена, — то певно продуцента, затим таки в кишені нашої нації. Ї там еще много здорових гадок, які консеквентно переведені в жите могут глиб стати ся підставою нашого економічного відродження.

Хтож, питаємо тепер, має взяти ся до тої самооборонної організації? А хтож, если не наше духовенство? Автор сего вправді прямо не говорить, однак се очевидне з того, що сказали ми на початку; се і Автор здаєть ся зазначувати, коли долі українського духовенства під давним польським панованем посвещує цілий уступ (стор. 28 слід.), з якого ясно виходить, що доля українського священика все була така сама, як і селянина. Се впрочім зовсім історично льогічний прояв; пречінь так само, як селянин, і український священик живе виключно або майже виключно з рілі. Проте, колиб у нас в будучности дістала, як то кажуть, в лоб рільна господарка, то так само потерпів би на тім піп, як і селянин. З того для нас духовенства висновок ясний. Замість густо-часто нарікати на мішанє ся соціялістів і їм подібних людей в наші справи, возьмим ся до праці над нашим селянином після засад християнської економії, а тоді певно наш селянин, коли буде мати заевнене жите-бутє, не схоче слухати поради тих, котрі нелегальними способами хотіли би полішити його долю. Уявляю собі, як би то вже за десять літ так під зглядом матеріальним як моральним інакше чим нині виглядала наша австрійська Україна, колиб кождий священик усіма засобами свого досвїду і знаня старав ся в першій мірі о піднесенє свого власного села. Ту культурну місію духовенства мало очевидно розпорядженє нашого Вспросєв. Митрополита минушого року, коли ним заборонив був священикови мішати ся в справи сусїда-священика, за теж прикввав пильнувати більше свого села. Та щож! Наші люди сего не хотять часто зрозуміти; вони думають, що до збудованя святинї народного щастя вистарчить нагромадити много сирого необробленого матеріалу, а вже проче само зробить ся, що на обробленє кождого хочби найменьшого камінчика з осібна шкода марнувати час і тому накинувши ся були на митрополите розпорядженє як щось вороже народови. Однак чи мали слухність — се покаже найлучше будучність, коли житева конечність сама заставить наше духовенство обмежити свою діяльність головню для своєї громади, так, що щойно з тих поодиноких добре з'організованих громад зможе повстати свідома своєї свїтлійшої будучности народня сила. — *о. М. Щепанюк.*

Ще о молитвослові для шкільних дітей.

Мені видять ся, що в моїй статі „Молитвослов для шкільних дітей“, в „Ниві“ ч. XII. був я так докладний в опрeдiлюваню моїх гадок, що навіть на гадку мені не пришло, що може хтось мене зле зрозуміти. А тимчасом о. Щепанюк в своїй статі, рецензуючій молитвослов о. Алексєвича, в „Ниві“ ст. 348 і сл. зовсім мене не зрозумів і підсуває мені чужі мені гадки, іменно, що я забирав голос в справі молитвословів для мірян і що я ставив пропозицію, щоби наша церковна власть узнала якийсь один молитвослов за загально обовязуючий, а всі інші узнала якби за неіснуючі (ст. 543), — коли тимчасом ані одного ані другого в моїй статі зовсім нема. Передовсім я писав цілу статю о молитвослові лише для шкільних дітей. В кожній стрічці як найвиразнійше говорю о шкільнім молитвослові і в тягу розправи зазначаю на сторoні 356: „для учачої ся молодіжи“ (котру я цілий час маю на думці), а і сам наголовок моєї статі як найвиразнійше на се вказує. Дивує мене се тим більше, що о. Щепанюк в першій стрічці своєї рецензії цитує дослівно мій наголовок, а вже третю стрічку з ряду кінчить сим, що я вказую потребу однастайности в молитвослові для мірян. — А що до другого, то я зовсім не ставив нігде пропозиції, щоби власть духовна узнала один молитвослов за загально обовязуючий, а всі інші узнала якби за неіснуючі. Їсть вправді у мене згадка на сторoні 358, що тарнівска дієцезія признала молитвослов „Hosanna“ за загально обовязуючий і правда се, що я додав, що кождий мусить признати, що добре зробила, бо однастайність молитвословів конечна, однакож прецінь очевидним єсть, що не думав я сего щоби власть наша узнала якийсь один молитвослов за загально обовязуючий для мірян, а все мав я на гадці однастайність молитвослова для дітей шкільних. Під тою однастайністю розумів я між иньшим і передовсім однастайність тексту, як се видно з цілої моєї статі і о. Щепанюк мусить признати, що однастайність шкільних молитвословів єсть конечна. Зовсім злишнім єсть проте а і неправдивим дальше аргументованє о. Щепанюка на ст 543: Се здаєть ся бувби великий гріх і т. д. аж до слів: літератури цілковитий застій.

Бо если би власть узнала якийсь молитвослов за загально обовязуючий в школі, то ще не була би нарушена свобода авторів і не наступив би застій нашої релігійної літератури в тій галузі; бо узнаючи якийсь молитвослов за загально обовязуючий в школі, не узнала би его власть рівночасно за калонічний, то єсть такий, котрого неможна вже більше змінювати, лиш узнала би его за обовязуючий на якийсь час в школі задля однастайности; а скоро якийсь автор видав би ще красший молитвослов, то тоді власть усунула би попередній а завела сей новий; а знайшов би ся за якийсь час ще геніальнійший автор і видав ще практичнійший молитвослов, то власть

церковна дбаючи о добро молодіжи шкільної усунула би сей другий молитвослов а завела третій і так далі in infinitum. Отже думаю, що не треба би обавлятись занепаду літератури в тім напрямі. Так як змінюють ся і зміняти ся мусять, бо людскість кождо річ що раз то удосконалює — підручники шкільні як катехизм, біблія, літургіка, історія церкви, так могли би в певних протягах часу змінитись молитвослови для шкільних дітей. Хоч обовязують тепер підручники такі, то мимо сего автори можуть працювати і працюють над улїпшенем поодиноких підручників. От обовязувала доси літургіка о. Тороньського, а мимо сего се не спинювало о. Гузара в написаню нової літургіки; хоч обовязув в школі виділовій історія церковна о. Лужницького, мимо сего о. Гузар не чув ся звязаним в написаню своєї історії церковної в короткім нарисі. І бачимо, що література церковна не занепадає, і при узнаню якогось молитвослова за загально обовязуючий в школах, знайшли би ся з певністю такі, котрі думали би над улїпшенем даного молитвослова. Але возьмім навіть, що церковна власть узнала би якийсь молитвослов так сказатиб канонічним, то ще і тоді не треба би боятись застою літературного в тім напрямі, бо і в тім слугаю церковна власть могла би по якімсь часі узнати за відповідне поробити певні поправки і улїпшеня; можливість сего вказує сам о. Щепанюк на стор. 541, де говорить о текстї молитвослова. А впрочім питаюсь, чи молитвослови є на се, щоби через них наша література зростала і щоби ми могли виказатись перед сьвітом богатством нашої літератури релігійної в тім напрямі, чи на се, щоби душі людські спасались? Думаю, що ціль молитвослова се спасенє душ людських, а не збогаченє літератури і если би знайшов ся який геніальний автор — виразно значую, если би — і если би той автор уложив ідеально добрий пригожий молитвослов, котрий певно провадив би людей до спасеня, то в таким разі можна би зовсім сьміло зречи ся розцвіту літератури в тім напрямі а узнати той евентуально найліпший молитвослов за канонічний і заказати видавати иньший молитвослов, бо ціль молитвослова не збогаченє літератури, а спасенє душ людських. Длятого я ще раз підношу, що заведене одностайности молитвословів в школі єсть услівєм sine qua non. О скілько зачуваю, ладять вже ОО. Василияни в Жовкві молитвослов для шкільних дітей, коби лиш, подай Господи, випав як найкрасше. — *о. Іван Савицький.*

Д О П И С И.

Еще в справі клерикальної преси у нас.

В числі XV—XVI с.р. „Ниви“ помістав о. Ілля Клівак допись „Клерикальна преса у нас“. Думаю, що погляди дописователя в справі потреби суспільно-християнської преси у нас поділяє кождий святик, а навіть критично думалочий святик інтелігент, який не єсть еще здекларованим ворогом Бога, Церкви і віри. Потреби католицької преси взагалі не треба доказувати, бо нині преса єсть оружєм, яке завоює світ, нині ширити ідеї Христа, погляди християнські особливо між інтелігентними верствами можна єдино через відповідну пресу і лектуру. Інші народи вже давно зрозуміли вагу католицької преси, нині збирають вже плоди своєї праці на тім полі, а ми сидимо з заложеними руками, начеби у нас в справах віри панували як найкрасні погляди. А тимчасом на нашім церковнім горизонті збирають ся чорні хмари. Не хочу говорити о простім народі, він еще досить віруючий, але придивім ся нашій святик інтелігенції. Вся наша святика інтелігенції з дуже малими винятками єсть в справах віри крайню індиферентна, а навіть ворожо настроєна. Інтелігентів, які практикують свою віру, молять ся, ходять до церкви, приступають до сповіди, можна почислити на пальцях. Хто з святиків працював бодай якийсь час по містах, мусить в тім згляді признати мені слушність. Инакше має ся справа хочби у наших сусідів, Поляків. Вступім до костела, а побачимо там навіть будного дня урядників, совітників, всякого рода „циліндровців“, які молять ся, слухають Служби Вожої, сповідають ся, а нашого пересічного інтелігента і в неділю в церкві не побачиш. Так само індиферентною в справах віри, а навіть ворожо настроєною єсть вся (? — Ред.) наша академічна молодіж, сей цвіт нашого наскрізь „віруючого“ народа. Ся молодіж одноголосно без найменшого протесту ухвалює викинути з університету теологічний виділ, викинути релігію зі всіх шкіл, бо після неї віра і наука не дадуть ся погодити, віра єсть тамою до правдивого поступу. Дотепер, здасть ся, молодіж жадного народа одноголосно так страшної резолюції не ухвалила, наша молодіж має в тім згляді першенство. Так само сумні гороскопи насунуть ся нам, коли засядемо до сповідальниць тай послухаємо сповіди наших гімназистів, особливо висших клас. Богато з поміж наших гімназистів се доростаючі індиференти в справах віри, се будучі вороги церкви. Недавно говорив я з одним сегорічним матуристом і довідав ся від него, що попи хіба лишень о стілько потрібні, о скілько сего вимагає інтерес народний, бо еслиб не стало попів, то особливо по селах не булоб кому підтримувати справ народних.

Звідкиж бере ся у нашої інтелігенції сей індіферентизм релігійний, сей ворожий настрій в справах віри? Богато на се складає ся причин, не без вини і наше духовенство, бо майже вся наша теперішня інтелігенція се сини і вихованки священників, — але найважнішою причиною індіферентизму релігійного се нинішня преса, нинішня лектура. Вся наша нинішня впливова преса єсть в справах віри індіферентна, пераз навіть дуже ворожа. „Руслан“, який одинокий в справах віри займає всегда коректне становище, єсть після осуду нашої впливової преси якоюсь „клерикальною рептилкою“, якої і до рук не варто взяти. Нічого отже дивного, що яка преса, така і суспільність. Ціль преси дати намрям суспільности, виховувати суспільність. Наша впливова преса, будучи в справах віри індіферентною, виховала і виховує нашу суспільність індіферентною. Неоден інтелігент став мимоволі індіферентним в справах віри. Від шкільної лавки читав „Діло“, „Свободу“, „Громадський Голос“, „Землю і Волю“, „Русская“ навіть не брав до руки, бо се після осуду впливової преси дрантє, нічого иньшого не далисьмо єму, бо не маємо, — отже нічо дивного, що став невірющим або бодай індіферентним. Виходить з сего, що потреба преси християньско-суспільної для нашої інтелігенції єсть пекуча, і то не лишень для інтелігенції євїцької, але також духовної. Більша часть нашого духовенства по селах читає лишень „Діло“, при величезних обовязках станових і господарских нема навіть часу пераз застановити ся і розібрати критично прочитане, неоден на сліпо перенимає ся прочитаним і тому можна часто стрітити євїцєника, який висказує погляди не дуже коректні в справах Церкви. Зналий єсть прецінь у нас поділ на євїцєників з „Діла“ і євїцєників з „Ниви“. Проектована часопись мала би ширити між нашою інтелігенцією християньський євїтогляд, малаб, як слушно пише о. Кливак, всякі справи народні перепускати через християньско-католицький призмат, впливати на біг гадок і стремлїнь одиниць і загалу, надавати напрям християньський в нашій суспільности та підготовляти ґрунт під посїв християньський. Редакцію після мене добре би було поручити євїцькому інтелігентови, чоловікови випробованих поглядів в справах віри, або комітетови редакційному з євїцьких людей і євїцєників. Часопись мусїлаб бути интересна, відразу стати бодай на рівні з найбільше у нас читаним „Ділом“, строго опозиційна, редактована в дуєї високо патріотичним. Предплатники знайдуть ся, у нас на провінції вже аж за часто чує ся наріканє на брак доброго суспільно-християньского дневника. Найважніша річ, щоби нову часопись поставити на трївких основах, тому конечно треба постаратись насамперед о фонд пресовий, но я певний, що фонд такий знайде ся легко, як лиш справу цілу возьмуть в свої руки енергїчні люди. Брак проєктованого дневника відчуває кождий євїцєник, а так само кождий з нас розуміє добре вагу справи, тож, думаю, дуже мало може між євїцєниками знайти ся таких, які не зложили би на

сю ціль датку так від себе як і від брацтва церковного. Бєть у нас багато фінансових інституцій, в яких сьвященики мають вплив, тож і від сих інституцій можемо сподівати ся якогось датку, дальше треба би було збирати на фонд пресовий при всяких забавах, весілях, празниках, відпустах, особливо в домах сьвящеників; єсьм певний, що і поміж сьвіткою інтелігенцією пайдуть ся одиниці нам прихильні, тож і на них числити можемо.

Кінчу сих кілька слів з горячим бажанем, щоби провктований суспільно-християньский дневник як найскорше увидів сьвітло денне в користь нашої Церкви і нашого народа. — о.
Йосиф Кравчук.

ЗІ СЬВІТА.

Всєсьвітний євхаристичний конгрєс в Montreal.

XXI. міжнародний євхаристичний конгрєс в Montreal відбув ся так величаво, що не уступає під тим зглядом своїм сьвітлим попередникам. Приїзд папского делегата, кард. Ванутеллого, до Америки можна назвати триумфальним; а витали Єго не лиш товпи народа, але й представителі властей. Взагалі, на особлившу увагу заслуговує не лиш се, як то власть цивільна в Канаді приймила заступника папи, але й як відносила ся до самого конгрєсу. І так вже в хвили, коли папський легат всїв в Quebec на призначений зі сторони ряду корабель, назначено міністра маринарки заступником властей; а на торжественне відкрите конгрєсу вислали своїх заступників властей державні, провінціональні і мійські, як також всі висшї школи; в середу 7. вересня с. р. дав президент міністрів Сполучених Держав в честь кардинала сьїданє, на котре вислано около 500 запрошень, імено до присутних єпископів (около 100), до папских шамбелянів, до конгрєсового комітету і до достойників народа. Кардинал Ванутеллі висказав при тій нагоді свою пошану і признанє для теперішньої релігійної свободи в Канаді і закінчив радістним многолїтствєм для англійского короля Юрія. Президент міністрів Сполучених Держав подякував легатови за єго відвідання в Канаді і запевнив, що католицькі Канадійці все будуть підданими папи. Папство хвалив він як могуче королївство, повне життя і сили, котрого нічо на сьвітї не в силі знищити, і закінчив тоастом в честь папи. Того самого вечера прийняв торжественно легата заряд провінціяльний, де були присутними один

кардинал (крім кард. делегата) і велике число єпископів. Власти, урядники юстиції і посли дефілірували в довгих рядах перед заступником Свят. Отця і його оточенням. Британський ридовий комісар відступив легатови на час конгресу свій віз до розпорядимості; весь час оточувала кардинала почесна варта поліції..

Учасників конгресу було дуже велике число. Крім кількох кардиналів брало участь понад 150 архієпископів і єпископів, около 2.000 священників і много тисяч світських людей. Вже 4. вересня в неділю зібрали ся в найбільших церквах тисячі робітників і робітниць, щоби послухати хороших проповідий найзнатіjších проповідників єпископів; торжественне відкрите конгресу в величавій церкві катедральній відбуло ся доперва в второк 6. вересня вечером. Імпозантний перебіг конгресу в Montreal знаменують найлутше слова, висказані кардиналом Ваннутеллі перед відпоручником медиолянського „Unione“: „Я переходжу — казав він — з одного зачудованя в друге. Евхаристийний конгрес в Лондоні в історичною точкою розвою, який доповнила зміненя присяга короля при его коронації. Кольонія зі своїми процесіями, здавало ся, дійшла до повної вижини у вірі в Христа, утаного в Найсв. Тайні Евхаристії. В Монреаль бачимо правдиву американську величавість. Всі беруть участь в тій прояві віри. Католицизм став в тих нових дівочо молодих краях еще молодшим... Новий світ хоче в своїм почитаню і поклоні Христу в Найсв. Тайні переважити старий світ“.

Серед величавих торжеств в неділю 11. вересня закінчив ся конгрес великою процесією. Кардинал нїс Найсв Тайни; з учасників було 150 архієпископів і єпископів, кілька тисяч духовенства світського і монашого, та 25.000 представителів церковних союзів Канади і Сполучених Держав. Близько 400.000 народа утворило по улицах шпалір і без ніякого замішаня відбула ся маніфестація в честь Спасителя. Між учасниками походу були також: президент міністрів Сір Вільфрід Ляуріє і бурмістр з Квебека Сір Льюїс 1 уен. Процесія вийшла о 2 год. з церкви Notre-Dame і дійшла до Флечер-Фільд, де уділено благословенства, а архієпископ з Ст. Люї (Сполучені Держави) Впреосв. Гленнон проголосив проповідь. Закінчило ся все о 7. год. вечером.

В справі дальших евхаристийних конгресів постановлено відбути в р. 1911. в Севіллї, 1912. в Відні, 1913. в Ліонї, а 1914. р. в однім з міст Сполучених Держав. — С. Г.

Стільки про міжнародний евхаристийний конгрес в Montreal католицькі часописи. Та ми знаємо, що на сей конгрес вибрав ся і наш митрополит, Іх Експ. Впреосв. Андрей; не забракло на ньому певно і наших американських священників. Гарно воно було би, якби котрий з тих Отців схотів нам ла-

скаво про се дещо написати. Не завадилоб і кілька вісток про поїздку Іх Ексцеленції по Канаді. Просимо дуже; певно, що й читачі „Ниви“ з вдячністю надіслані стрічки прочиталиб.
— *Ред.*

ВСЯЧИНА.

Протест Сьвят. Отця.

20. вересня с. р., з нагоди сорокових роковин занятя Риму Гарібальдієм і Піємонтцями, бурмістр Риму, Жид Натан, дозволив собі іменем римських горожан виголосити бесіду, яка до живого діткнула увесь католицький сьвіт, а немило вразила навіть самих лібералів. Такі вискази, як: папство радеб удержати духову темноту, догмат о непомильности се богохульство та гріх проти Бога і людий, папство з'нехтувало свободну волю та весь культурний доробок людства, папа зділав себе Богом на землі і тим подібні обиди і напасти Натана на папство і католицизм — заболять певно і кожного з нас, вірних слуг Церкви, щирих синів Апостольскої Столиці. Отсе подаємо протест, який у формі листа до кард. Респігі-ого заложив Сьвят. Отець проти тих обид і нападий:

„Незвичайно прикрий випадок спонукує Нас нині до Вас заговорити, щоб висказати перед Вами тяжкий біль, який пригнітає Нашу душу. Перед двома днями публичний урядник, за мало ще вдовольючи ся торжественним обходом дня, в яким потоптано сьвяті права папської влади, підніс свій голос на се, щоб закрити та поглумити ся з кат. віри, з Намісника Христового на землі та з кат. Церкви. У своїй мові в імені Риму, який прецінь після знаних гваранцій мав бути почесною окружением місцем спокійного пробутку папи, звернув ся він впрот проти Нашої духовної юрисдикції і виставив безкарно на загальне посмьховиско сповнюване Нашого апостольського уряду. А до того зухвалого виступу проти повіреної Христом Господом сьв. Петрови і его наслідникам місії посмьвів він долучити прилюдно ще й богохульні вискази проти божої установи Церкви, проти її догм і проти поваги її соборів. А що з ненавистю проти Церкви природно лучить ся й ненависть проти всякого прояву христ. життя, не здержав ся й від натяків на злочинні протисоціальні заміри, щоб обидити вірний нарід у его релігійних почуваннях. В виду тих несправедливих, безбожних і богохульних висказів не можемо не піднести голосу сдушеного

обурення й протесту та не вказати через Вас Нашим синам Риму на ті що раз тяжкі обиди, які стрічають католич. релігію навіть зі сторони властей і то на місці власного пробутку папства. Отся пова діймаюча заява не уїде певно бачности й усіх прочих вірних, бо й вони тут ображені! Ми певні, що всі вони злучать ся у своїх побожних молитвах разом з Нашими дорогими римськими синами, і що бламати-муть Всемогучого, щоби станув в обороні своєї божественної обручниці — Церкви, що в так негідний спосіб зухвалі вороги зробили з неї безкарно предмет своїх що раз ідкіїших клевет і що раз тяжших нападів. Молимо Бога, щоби не допустив до повторення таких невиносимих виступів, і в доказ Нашої особлившої прихильности уділяємо Вам з щирого серця апостольського благословення“.

Цілком зрозуміло, що по згаданім випадку і по отсім протесті не остала мовчки, але заговорила й уся католицька суспільність — а то у пресі і в адресах до Сьвят. Отця. Певно, що не між послідними була й наша церква.

Novae Motu proprio n. Пія X. проти модернізмів.

Оголошене з початком вересня с. р. Motu proprio n. Пія X. (гл. „Acta Apostolicae Sedis“ ч. 17, з дня 9. вересня с. р.) зміряє головню до сего, щоби забезпечити духовні семинарії й заведення від модерністичних впливів. В тій цілі приписує такі зарадчі средства:

Кождий професор згаданих інституцій має предложити з початком шкільного року своєму єпископови плян викладів (в тезах), зглядно підручник, якого гадав придержувати ся, і зложити на його руки присягу, якій заявляє ся віру в можливість природного пізнання Бога зі світа видимого, в доказову силу чудес і пророцтв що до об'явлення, в ісламництво Церкви беречи і преподавати об'явлені правди віри і в незмінність догм; дальше, що підчиняє ся декретови „Lamentabili sane exitu“ і енцикліці „Pascendi Dominici gregis“ і що осуджує всі науки модернізмів (з яких деякі й наводять ся). Таку саму присягу мають складати після декрету також всі, що 1) приступають до висших св'ящев, 2) що одержують юрисдикцію на слуханє сповідій, 3) що дістають якесь церковне beneficium — чи то з душпастирством чи й без нього, 4) що держать якийсь уряд при єписк. Ординаріятах і церк. судах, 5) всі реколектанти і місіонарі, 6) всі урядники римск. конгрегацій, 7) всі ігумени і професори монаших чинів. Присяга, підписана складаючим, має переховувати ся в єпарх. архіві, зглядно в архівах дотичних римск. конгрегацій.

До розв'язаня „Сільонів“.

Папске письмо до французских єпископів, розв'язуюче „Silion“, (товариство франц. католиків, головню з молодшої генерації, — свого часу писало ся про него в „Ниві“ обширнійше) зустріли ріжні толки. І не диво, коли зважити ся, що товариство се числило багато прихильних і оборонців не лиш між молодим кліром, але й поміж висшими єрархами франц. церкви.

Та Roma locuta — „Sillon“ розвизаний, адвокат Marc Sanguier, основатель і президент товариства, підчинився Римова, а франц. єпископи заходять ся вже коло нової організації католиків, по дієцезіям під своїм патронатом, як се їм поручило папске письмо. Тому, що письмо се у розборі науки і діяльності сільоністів має й загальнійше, принципиальне значіння, перейдем вкоротці і ми хід его гадок.

1. Передусім звертає ся у нїм увагу на се, що сільоністи відтягали ся від поваги Церкви і усували ся з під її впливу — а то під покришкою, що їх діланє не входить в церковну область, що хотай вони й суть католиками, то у своїй праці над підвигненням люду яко такі не виступають. На се відповідає письмо, що річ справді так мада би ся, але тогді, колиб вони занимали ся лише долею й дочасними справами мас народних, а не сягали вище. Тимчасом вони бють головню на піднесенє почуття людської гідности у робітничих мас та на здвигнення нових основ суспільности, які прецінь виводить ся з філософії, етики і релігії; а при тїм покликають ся зчаста на євангеліє, та ще й в той спосіб, що затирають правдивий образ Христа. Релігія-ж, євангеліє, етика — се область Церкви, тому сільоністи не повинні були відтягати ся з під її надзору. Що більшє, навіть самі соціалньї науки й засади, голошені сільоністами, не без закиду, бо в многих точках розходять ся з ецикл. п. Льва XIII. „Rerum novarum“ і „Graves de communi“, головнож змагаючи до затертя ріжницї вєств суспільних.

2. Ще більш осудимим є ширене сільоністами понятє власти. Після них всяка власть походить від народу; релігія-ж учить, що жерелом всякої власти є Бог, проте вибираючи управляючих, нарід не уділяє їм жадної власти, лише назначує одиниці до її справованя. Впрочім понятє власти і права у сільоністів за надто обкросне в користь але понятю свободи, а се рівнож вєсть хибним і у наслідках вельми небезпечним.

3. Так само хибним і небезпечним — каже дальше письмо — є їх твердженє, що всяка нерівність, чи то що до власности чи що до політичних прав, є несправедливістю та кривдою.

4. А ширена сільоністами ідея братерства вєїх в жаден спосіб не може опирати ся — як се вони голосять — на спільности інтересів чи на якійсь там любови людства; вона є впливом християнства, а братня злука вєїх мислима є лише на такій основі, якою є правда.

5. Ложним є також говоренє сільоністів, що підставою нашого поступованя є ясне і самостійно виробленє почутє людської гідности у нас, бо чим-же кермувати ся тоді тим, що до такої свідомости дійти не в силі, або в дорозі до неї блудять безрадні?

Розібравши отак ложні науки сільоністів, витикає їм папске письмо ще раз їх стороненє від церковної власти та від борби

за справи віри, якій з заложеними руками приглядали ся, і за-ключає, що зміряли вони радше до „релігії людскости (гуманности)“, як до Христа та Апост. Столиці. Се й було причиною до їх розв'язаня, яке наступило, бо наступити мусіло.

Реколекції для священиків львівської архієпархії

відбули ся в днях 12—16 вересня с. р. під знаменитим проводом Впр. о. Ректора М. Повха Ч. С. В. В. в дух. Семінари у Львові, заходом т-ва св. ап. Павла. Зголосило ся до участі в реколекціях около 90 священиків; тому, що непередвиджені причини здержали приїзд кількох священиків, явило ся і взяло участь в реколекціях 82 священиків.

Докладне число учасників реколекцій подає ся з тої причини, що дописуватель „Учасник“ реколекцій в Станиславові подає в попереднім ч. „Ниви“, як нормальне число учасників щорічних реколекцій у Львові 40—50. Тимчасом се не є правда*), бо число сего року є більше два рази і напевно ще кілька разів побільшило би ся, если би був назначений не один але кілька речинців реколекцій. Годить ся замітити, що оо. катехити мали особні реколекції. Если проте дописуватель мав сміливість запитати ся, як священики львівської архієпархії горнуть ся на реколекції в порівнянню з станиславівськими священиками, то можна на основі певних даних відповісти, що не менче охотно а навіть ще охотнійше від станиславівських*). Та пишучий сі стрічки не хоче розводити дискусії над сим питанням. Звертає ся лише до Виді у т-ва св. ап. Павла з проєктом, щоб на слідуючий рік оголосив не один, але що найменше два речинці реколекцій. Провєкт сей подає на основі інформацій, засягнених від священиків різних деканатів. Священики сі жалували, що мимо найлучшої волі і охоти не могли взяти участі в щорічних реколекціях, бо речинець був ввімково для них дуже недогідний; тиждень-два пізнійший речинець був би для них о много догіднійший. — *Учасник.*

Нова іменона.

У проводі нашого львівського семінаря духовного зайцпла в останнім часі зміна. Довголітний ректор, Всв. о. Д-р. Йосиф Жук, виїхав — сердечно попрощаний оо. Настоятелями семінаря а й львівськими як духовними так і світськими Русинами — дня 7. вересня до Босни на становище генерального вікарія для тамошних Русинів, а на Єго місце прийшов — дня 9. жовтня Всв. о. офіціалом Білецьким впроваджений, нашим читачам не від нині знаний — Всв. о. Д-р. Йосиф Бодян.

*) Непорозумінє між учасником львівських а учасником станиславівських реколекцій походить з того, що учасник львівських реколекцій опирає ся на даних (що до числ а священиків-учасників) сего року, а учасник станиславівських опер свої виводи на даних з попередніх літ. — Ред.

Нехай Господь кріпить сили обох наших нових Достойників та щастить їм у їх праці для добра нашої Церкви і нашого народу. (Про становище нового вікарія генерального та про Бю плани організації наших переселенців в Боснії маємо надію подати ще ширшу нашим читачам звістку).

„Kath. Kirchenzeitung“, №. 38 с. р. пише: „Впреосв. архієпископ з St. Boniface (Канада) обговорював в Римі з римськими властями а й з самим Св'ят. Отцем так пекуче на заході руське питання. Має бути заіменованний для тих опущених католиків їх власний, руський єпископ. 80.000 Русинів на заході (в Канаді — ?) мають дотепер заледви дев'яток священників свого обряду“. — Дай Боже, щоб радісна ся вістка як найскорше здійснила ся!

Про посвяченє гр. кат. катедр в Філадельфії

і про Преосв. єп. Сотера так пише одному нашому священикови, перебуваючому поза границями Галичини, чужий нам чоловік — румунський священик, о. Николай Ліхеріє:

„Philadelphia 2/10 1910. — Сл. Іс. Хр. — Впреподобний Отче Товаришу! Не можу здержатись, щоб не повідомити Вас о вельми важнім факті, при яким я мав щастє бути присутнім. — Преосв. Ортинський, єпископ тутешніх гр. кат. Русинів, довершив нині торжественного посвячення своєї катедрі. При с'єм св. чині дійствували: львівський митрополит Впреосв. гр. Шептицький, римо-кат. архієпископ з Філадельфії Впреосв. Райн, апост. нунцій з Вашингтону Msgr. Фальконіо і велике число священиків обох віроісповідань. А що й я був присутній, то були заступлені три обряди: латинський, греко-руський і греко-румунський. Згаданий факт становить-ме зворот у справах гр. кат. церкви в З'єдинених Державах. Російські схизматики, що оперують тут своїми рублями, понесли цілковите моральне пораженє. — Преосв. єп. Ортинський се о нечуваній силі слова проповідник; Б'єго проповідь, яку при тій нагоді піднесено вигло-сив, викликала у слухачів цілі потоки сліз! Одним словом, єпископ Ортинський се правдивий єпископ-апостол, в яким рим-ска курия найшла незвичайного борця за св. Унію....

Здоровлю Вас братнім поздоровленем і пишу ся з глибоким поважанем — *Nicolaus Licherie*“.

Так одушевляють ся Преосв. єп. Ортинським і Б'єго ділом чужі люди, а свої Юди, різні Крохмальні..., замість стати при Нім та й помочи, шкалюють та киринять... (Гл. Огляд о. К. Курилла — особливо нинішню часть).

Страшні злочини на ченстоховській „Ясній Горі“.

Перед роком рознесла ся була відомість про небувале св'ятотатство, якого довершено на чудотворній іконі Богородиці в Ченстохові. Відомість ся заалармовала опінію цілого св'їта, викликаючи і серед руської суспільности голоси обурення на зухвалих, на жаль не знаних авторів нечуваного злочину. Очи-

видно, найголоснішим відгомоном відбила ся та відомість серед польської суспільности, бож злочину сего довершено в „sancta sanctorum“ Польщі. Та з під тягару перших пригноблючих вражін з'уміла польська суспільність скоро піднести ся. І ми з подивом гляділи на ті експіації цілого народу, на ту жертовність, з котрою він в короткім часі покрив цілу великаньську крадіж, на ту торжественну коронацію чудотворної ікони, в котрій сам Сьв. Отець папа Пій X. брав посередню участь. Та не лишень з подивом, але і з нетаємною радістю ми гляділи на єї докази незвичайного привязання польского народу до чудотворної ікони Богородиці на ченстоховській „ясній горі“, бо та ікона для нас не є зовсім чужа. Вона була до 1382. р. нашою власністю і находила ся в княжім городі Белзі; в згаданім році забрав кн. Володислав Опольський белзку ікону і примістив у Ченстохові. Незвичайна єї слава серед польского народу дауєть ся головнo від половини 17. віку, від хвилі замітного і в своїх наслідках дуже важного погрому Шведів під Ченстоховою. Від тоді чудотворна ікона Богородиці стала найціннішим брилянтом польської корони а „ясна гора“ ченстоховська з монастирем Павлінів і костелом, де найшла приміщенє ся ікона, стала в пониманю Поляків „sancta sanctorum“ або „serce Polski“.

Мимо сего память руського походження єєї ікони не загинула у нас. Доказом сего і той пієтизм для неї у многих наших писателів XVII. в. і та популярність копій єєї ікони по всій Україні в XV—XVIII. в. Між нашими численними чудотворними іконами Богородиці, находять ся до нині деякі, як Вуднівська, Далешівська, Кристинопільська, Гошівська на гошівській „ясній горі“ і инь., що в копіями колишньої нашої Вєльзкої а нині Ченстоховської ікони.

Тимто як свого часу відомість про святотатєске ограбленє єєї ікони нас вразила болючо, так знов ми справдішньою щирою радістю зраділи на вість про нову славу єї серед польского народу.

Тимчасом приготавлиали ся нові страшні вісти про події на ченстоховській „ясній горі“. Коли перед роком рознесла ся вість про святотатєску грабіж ікони, викликувала вона всюди почуванє обурєня і жалю. Теперішні вісти наповняють всіх вірних дітий кат. церкви невисказаним болєм, страхом і тревогою. Досить згадати, що злочину святотатєства доконав один з монахів Павлінів (к.с. Мацох), на котрого совісти тяжить єще иньший не меньше тяжкий злочин братоубійства; про крайну розпусту, якій віддавали ся монахи, вже нема що згадувати. Мов громи з ясного неба поразили єї вісти польську суспільність, бож се страшні удари в „sancta sanctorum“ або „serce Polski“. Та на жаль на тім не конєць. Злочини на „ясній горі“ ченстоховській є болючими ударами для цілої католицької церкви. Як

свідчать голоси польської преси, ціла польська суспільність є вповні свідомою сеї моральної шкоди, заподіяної кат. Церкві злочинами на „ясній горі“ ченстоховській, вона є і сего свідомою, що багато енергії, труду і праці мусить вложити, щоби хоч в часті ту шкоду направити. Ми здержуємося від слів всякого менторства і маємо для польского клиру і для католицької польської суспільности в її теперішнім болю і нещастю лише слова правдивого, широкого співчуття. Та від одної уваги нам годі вздержати ся: ніяке зло на світі не стане ся без допущу Божого, отже і ченстоховські злочини не в без сего допущу. Правда, недоступні для нас тепер є суди і вирoki Божої справедливості, але то певне, що „Господь противить ся гордим“.

— Д. Я.

Надіслане.

В р. 1872 видав кс. А. Креховецький, бувший *vicerector collegii Polonici Romae, rector eccl. St. Ruprechtii Vindobonae, parochus in Zälösee*, († 5 мая 1898) своє цінне діло під заголовком: „*Chrześcijanizm w stosunku do rodziny i kobiety*“ ст. 323.

Бл. п. польський автор опер то діло головню на французских авторах:

Gaume'a: *Histoire de la société domestique*;

Ventury: *Les femmes de l'Evangele; L' Apostolat de la femme Catholique*;

En. Doupanloup'a: *Le Mariage Chrétien, De l' Education, La femme studieuse, L' enfant*;

En. Landriot'a: *Conferences aux dames du monde, La femme forte, La femme pieuse*; і на многих инших, котрих довгий спис наводить в довгій потці на 16 і 17 сторони видана. (Тепер вичерпане).

Автор поставив собі за задачу:

1) виказати добродійства, які сплинули через християнізм на родину а головню на женьщину, 2) подати апольогію супружества католицького, 3) відповісти на деякі питання з квестії жіночої і 4) заохотити женьщину до апостольства в крузі її ділання по приміру св. Женьщин народів європейских, як Кльотильди в Франції, Дубравки в Польщі і инших.

Тими самими мислями кермував ся я перекладаючи се діло на руску мову. Щоби мою працю приновити до потреб Руских

Родим відступив я місцями від польського тексту, роблячи деякі зміни і доповнення, о котрих згадую в вступнім слові, і для того моя праця носить заголовок: „Кс. А. Креховецкий: Християнїзм в відношеню до родини і женьщини, з польского свобідно переложив, місцями дещо змінив а місцями доповнив і до потреб Руских Родин приноровив съвѣщ. Йосиф Сабарай“.

Понеже не маю готівки, потрібної на розпочинане печатаня, звертав ся я з просьбою до Виділу Товариства съв. Павла о принятє моєї рукописи до печатаня накладом Товариства. Діставем відповідь: „Виділ Тов. съв. ап. Павла на своїм засіданю ухвалив в справі Вашої рукописи так: „Виправді рукопись є цінна а випечатанє єї являєсь якраз відповідне і дуже принагідне під нинішню хвилю, — одначе з огляду на недостачу фондів не може прийнятись за таке видавництво“...

Подібно відповіли менї ОО. Василяни в Жовкві.

Пукаю ту і там, но не отвирають менї „для браку фондів“, тож звертаю ся до ласкавих Читачів „Ниви“ з горячою просьбою:

Бсьм готов дати мою рукопись до розпорядимости кожного з П. Т. читачів „Ниви“, хто зголосить ся до мене листовно з готовостю виданя моєї рукописи своїм накладом. Призвол родини бл. п. Автора получивем *). Роблю собі тільки тов застережене, що евентуальний чистий дохід з видавництва має Накладчик обернути на якусь добродійну ціль, задержуючи собі тільки 8% доходу від капіталу вложеного в видавництво. За мою рукопись не жадаю заплати. Най красні мисли, які знайдуть читачі в тій книжочці, знайдуть приступ до серць їх, а се буде найкрасшою нагородою мого скромненького труда.

Съвѣщ. Йосиф Сабарай, гр. кат. парох в Коблї Старім, поч. Старий Самбір.

Вже вийшов: Словар чужих слів. 12.000 слів чужого поход женя в українській мові. Зібрали Д-р. Зенон Кузеля і Микола Чайковський. Зрелагував Д-р. Зенон Кузеля. Чернівці 1910. Стор. VIII+368 в 2 стовиці. 8*. Ціна 3 кор. 60 сот. за брошурований, а 4 кор. за оправн. примірник — на лїпшім папери о 20 сот. більше. Примірники оправлені в полотно з витисками по 4 кор. 20 сот., на лїпшім папери по 4 кор. 40 сотиків.

Замовляти можна по всіх книгарнях і у автора (Чернівці, Університет). На пересилку слід слати 20 сот., на реко-

*) Від п. радника Двору Адама Креховецкого, редактора „Gazety Lwowskiej“, брата бл. п. Автора.

мендовану 45 сот. При 5 прим. не платить ся пересилки, хто бере 15 примірників, дістає ще 1 прим. даром. При більших замовленнях 10% опусту.

Десятилітня (1900—1910) діяльність галицького митрополита Андрия Шептицького. В бібліотека „Основи“ ч. 11. Львів 1910. Накладом Редакції „Основи“.

Житє св. Йосафата. Бібліотека „Основи“ ч. 12. Львів 1910. Накладом Редакції „Основи“.

Звертаємо увагу Вп. Читачів на ошибки, які зайшли в попереднім числі „Ниви“:

стор. 507,	5. стрічка з долу місто новий має бути	(повний
„ 515, 18.	„ з гори „ перший	„ „
		(ширший
„ 530, 7.	„ з долу „ для	„ „
		(дня.

Переписка Редакції

Всім Веч. Отцям, що надіслали нам свої дописи, сердечно дякуємо. Просимо не гніватись, що не відповіли сейчас на листи, які в часі вакацій до редакції наспіли. — Веч. о. Петро С.: Вашої дописи під заг. „Деяки рефлексії надъ поправою вѣдносинъ...“ на жаль, помістити не можемо, бо надійшла в часі, коли вже складала ся стаття: „Душпастир а учитель“. Впрочім, на Ваші рефлексії чи там Ваше становище в тій справі жадним — гадаємо — чином згодитись не можна.

Видає „Редакційний Комітет“. — За редакцію відповідає

о. Олександр Малицький.

З друкарні Ставропигійської під упр. М. Рефця.

В Адміністрації „НИВИ“ можна набути лідоую чи книжки Бібліотеки „Ниви“:

1. Г. Костельник: Шевченко з релігійно етичного становища (критична аналіза) Львів, 1910, ст. 32 — 50 сот.
2. Др. В. Шурат: Св. Іван. Золотоустий на Руси Львів, 1908 ст. 14 — 25 с.
3. Др. Й. Жук: Пояснення до нового декрету супружеского „Ne temere“, Львів 1908 ст. 15 — 25 с.
4. Др. В. Шурат: Поезії в пророка Ісаїї, Львів, 1908 ст. 15 — 25 с.
5. Др. В. Шурат: Із студій над початковим „Богогласником“, Львів, 1908 ст. 48 — 1 кор.
6. о. Є. Гузар: Розважання о терпіннях Іс. Христа, Львів, 1908, ст. 98 — 1 кор.
7. о. Є. Гузар: Розважання о терпіннях І. Христа, для шкільних дітей, Львів, 1908, ст. 48 — 50 с.
8. о. О. Волянський: Апологетично-соціальна діяльність руского душпастиря в наших часах. Львів, 1908, ст. 48—50 с.
9. Др. І. Свенціцький: Про церковну старину, Львів 1909 ст. 16 — 25 с.

Ціни подані разом пересилкою.

Товариство взаїмного кредиту

„Д Н І С Т Е Р“

у Львові, ул. Руска ч. 20, телефон ч. 788.

засноване при Товаристві взаїмних обезпеченя „Дністер“ в р. 1895 на підставі закону о стоварищеніях з р. 1873.

Одвічаючість членів обмежена до подвійної висоти уділу.

Цілею Товариства є уділюване кредиту своїм членам - рільникам обезпеченим в „Дністрі“ від більше піт.

Процент від вкладок 4%, без потручення педатку рентового.

Вкладки приймає і виплачує Каса Дирекції Товариства в годинах урядових, від 8 до 2 год. в полудне.

Ковто в Щадниці поштової ч. 37527.

Ковто жирове в Банку австро-угорскім.

Вкладни щадничї

Н 3,721.068.—

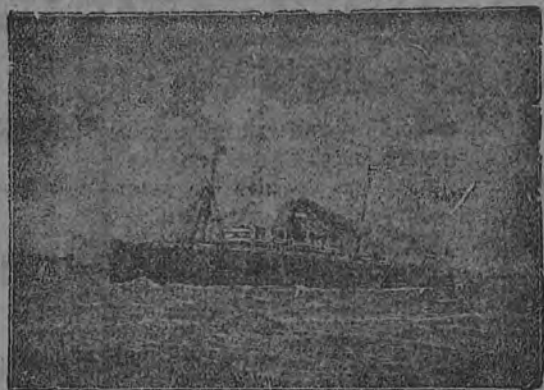
Уділи членські:

К 284.195.—

Позички уділені:

К 3,471.478.—

Канцелярії Товариства отворені перед полуднем.

ДО АМЕРИКИ

Канади, Тексасу, Гальвестону, Куби, Аргентини
взагалі до всіх місцевостей північної і полу-
дневої Америки, Австралії Япану, Хін і т. д.

Білету жєлєзницї до кожної мїсцевости північно
і полудневої Америки.

З Галичини і Буковини

найдешевше перевозить

ПЕРЕВОЗОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРОХОДІВ
NORDDEUTSCHER LLOYD

в Бремї

В Бремї се товариство удержує руского сьвящен-
ника, котрий виконує душпастирські обовязки і о-
пікує ся емігрантами:

Хто хоче їхати до Америки, нехай пише по шіф-
карту до:

Генеральна Агєнтура Північно-Нїмецького LLoyd'a
у ЛЬВОВІ, Городеця 93.

Оповіденє.

Знані суть нашому Всч. Духовенству товариство сьв. ап. Павла і єго видавництва. Про товариство не раз уже в „Ниві“ писало ся, а видавництва — ті просто залягають магазини. В надії, що найдуть ся прецінь сьвяшеники, яким розвій товариства сьв. ап. Павла і ширене християнської ідеї лежить на серци так, що й ні труду, ні гроша на се не пожалують, подаємо отсе спис видань тов-а і просимо поспішати з замовленнями.

1. Від атеїзму до анархізму	0.60 К.
2. Наука о найсвят. Тайні Евхаристії	0.20 К.
3. Наука о сьв. Тайні покаяня	0.20 К.
4. Дра Франка: Поема про сотворене сьвіта (о. Др. М. Конрад)	0.30 К.
5. Duilhe de Saint Projet, Наукова апольогія христ. ври ч. I—II	1.75 К.
6. Косса-Мормайстер. Перші основи Економії	0.75 К.
7. Чоловік а зьвірина	0.30 К.
8. О Службі Божій	0.20 К.
9. Волод. Соловєв, Росія і вселенська церков	0.50 К.
10. Боротьба Дрепера з вірою	0.40 К.
11. Оставте дітей приходите ко мні Ч. I. і II.	0.40 К.
12. сьвящ. Т. Лежогубский — Теорія розвою а чоловік	0.30 К.

З дрібної бібліотеки для народу:

1. Хто є Христос	0.04 К.
2. Ворог людства	0.04 К.
3. Вільна школа	0.04 К.
4. Про чернече жите	0.06 К.

Ціни враз з пересилкою!

Адреса: Львів, ул. Коперника ч. 36.

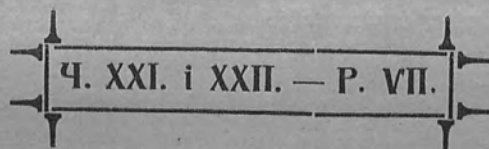
З друкарні Ставропігійського Інститута
під зарядом **М. Рєфія.**

8767

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

(Видає редакційний комітет).

ЛЬВІВ ☼ З друкарні Ставропигійського Інститута
під зарядом М. Рефця. ☼ 1910.

Н И В А

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця в об'ємі двох аркушів друку — з одноаркушевим додатком що 1-го.
 Предплата вносить: Річно 8 К. Піврічно 4 К. Поодиноке число коштує 40 с.

Адреса Редакції і Адміністрації:
 Львів ул. Коперника ч. 36.

Ч. 21 і 22.

З М І С Т:	<i>о. Антоній Глодзінський</i> : Соціальні відносини по селах	633
	<i>о. Н. Будка</i> : Дисципліна грецької церкви в світлі полеміки за часів Фотія	640
	<i>о. Кость Курилло</i> : Огляд руск. нат. громад церковних в північній Америці	653
	<i>о. Іван Савицький</i> : Розумові засади християнства	665
Бібліографія:	<i>Йосиф Бідерляк</i> : Суспільне питання (о. Д-р. Йосиф Боцли)	675
	<i>о. Й. Ганкесич</i> : <i>Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtl. Kirchen des Orients</i>	678
Дописи:	<i>о. І. Савицький</i> : Перед заг. зборами тов. сьв. ап. Павла	678
	<i>В</i> : Кілька гадок в справі наших видавництв	683
Зі світла:	<i>Ом. Горчинський</i> : Огнище наукового руху богословського в Львованні	685
Всячина:	(Катоване руских дітий за руску молитву. — „Тов. Катехитів“. — З Комарна. — Реколекції священників дек. бурштинського. — VI. Заг. збори „Достави“. — „Католицка“ преса у Поляків).	689
Надіслане		694
Від Адміністрації		696

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 21. і 22. Львів, в падолисті 1910. Рік VII.

о. Антоній Глодзінський.

Соціяльні відносини по селах.

Причинок до роз'яснення деяких питань сільського душпастирства.

Загальним єсть наріканє, що в теперішних часах душпастирска праця по селах стає ся чим раз труднішою. Також і наші противники не без укритої радости голосять, що хлоп вже помудрів і попа не хоче слухати так як давно.

Ми не лякаєм ся ані трудности праці, ані мудрости хлопа, але все таки треба розглянути ся в пануючих між сільським населенєм соціяльних відносинах, щоби з того витягнути відповідні консеквенції також і для душпастирської праці. Фактом єсть, що жите сільської людности єсть тверде а материяльні відносини що раз більше комплікують ся. Кожда зміна в економічнім житю народу відбиває ся також до певної міри і в его житю релігійнім; деякі з тих змін улекшують працю душпастиря, інші її утрудняють. Розвій суспільности викликає і для душпастирів нові питання, ставить нові задачі, які перед тим не мали так великого значеня. Так н. пр. розвій народної просвіти може лише улекшити працю душпастиря, може її зробити видатнішою в порівнянню до праці серед самих анальфабетів. Ся праця в селі просвіченім може оперти ся на ширших підставах, отже не лише на устнім проповіданню слова Божого в церкві, але має до сего також інші средства, як школу, релігійні книжки і часописи, брацтво, читальню і т. п.

До некористних впливів на розвій життя християнського в парохії належить безперечно з'убожінє народу. Досить вказати, що всяке лихо моральне найлекше загноїджує ся в родинях найбільшійших, подібно як хвороби і бакцилі знаходять найподатнійший ґрунт в організмах найслабших. Серед найбільшійших і родинна карність єсть більше розлюзована, діти не дістають відповідного виховання, молодіж ходячи по зарібках єсть більше наражена на шкідливі впливи; лихва а навіть пияństwo, — яке по части єсть наслідком лихого відживлення — забивають всякий змисл до ощадности і господарности і віддають такі родини в неволю чинників, котрі певно з церквою не стоять в ніякій звязи.

Тому то пізнанє соціяльних відносин між сільським народом єсть для сьвященника дуже потрібне. Результат статистичних дослідів може нам пояснити много таких появ в житю народа, на котрі доси за мало звертало ся уваги. Докладнійший розбір таких питань, як пр. уверстованє людности що до категорії віку та аграрний устрій між селянством, можуть нам вказати дорогу до праці в неоднім напрямі.

Уверстованє людности що до віку.

На підставі статистичних зіставлень з року 1900 єсть в Галичині процентово осіб:

	в Галичині	в цілій Австрії
дітий до скінченого року 14-го	38 ₈₈ ‰	34 ₄₁ ‰
осіб від 15-го до скінченого 60-го р.	56 ₈₁ „	58 ₈₉ „
осіб старших понад 60 літ, неспосіб-		
них до праці	4 ₈₉ „	7 ₂₀ „

Докладнійші в сім згляді дати суть:

Вік	Процент осіб в Галичині	В Австрії без Галичини і Буковини
дітий від 0—10 літ	29 ₂₆ ‰	24 ₈₈ ‰
осіб „ 11—20 „	25 ₆₇ „	19 ₁₀ „
„ „ 21—30 „	15 ₈₅ „	16 ₁₅ „
„ „ 31—40 „	12 ₅₉ „	12 ₇₄ „
„ „ 41—50 „	9 ₂₆ „	10 ₇₀ „
„ „ 51—60 „	6 ₈₅ „	8 ₃₅ „
„ „ 61—70 „	3 ₆₄ „	5 ₈₈ „
„ понад 70 „	1 ₁₀ „	2 ₇₅ „

Fr. Vujak подає в своїй знаменитій праці п. з. „Galiceya“ до сих дат такий коментар: „Галичина єсть більше обтяжена особами нездібними до заробкованя, як інші краї австрійські, дітий до 14-го року єсть в Галичині о 4₄₇ ‰ більше, як в ин-

ших краях. За то осіб старших понад 60 літ єсть в Галичині о 23⁹/₁₀ менше, через що убуває много досвідчених одиниць, що могли би в неоднім напрямі служити порадою і брати участь в організованю та управі господарского житя. Жите в Галичині єсть без порівняня тяжше, чим в інших краях. Також що до людности в силі віку почавши від 41—60 го виказує Галичина в порівняню з іншими краями дефіцит о 1¹/₂ %⁴.

До сих дат мусимо навязати деякі уваги також зі становиска душпастирского.

Пересічно кожда поодинокa родина складає ся з 5 осіб, двоїх дорослих і троє дітей та старців (40% самостійних осіб 60% молодежи і старців). В кожній парохії половина або навіть троха більша половона (около 53%) парохіян складає ся з молодежи, а то з дітей позістаючих під опікою родин і молодежи шкільної до скінченого року 14-го (38⁸⁸/₁₀₀ то є більше як $\frac{1}{3}$ всеї людности) і з молодежи доростаючої від 15—24 року (около 15% то є около $\frac{1}{6}$ всіх парохіян).

О діти в віку передшкільнім — буде їх також около 15% — треба старати ся посередно через родини, передовсім через піднесене родинного житя, більшу увагу на жите і здоровле дітей і поправу санітарних відносин в селах. На 1.000 осіб родить ся в Галичині 45⁸/₁₀₀ дітей, коли в інших краях австрійских родить ся лише 38⁰⁷/₁₀₀₀, за то умирає що року в Галичині 26⁸/₁₀₀₀, а в інших краях лише 25⁹/₁₀₀₀, т. є. на 1.000 осіб. Людске жите і здоровле єсть все і всюди найбільшим капіталом в економії народів, а діти найдорожшим скарбом родичів.

Що до дітей в віку шкільнім, було би найпершим старанем починити відповідні заходи, щоби всі діти фактично ходили до школи, дальшим старанем буде запевнити як найвидатнійшу науку релігії по школах.

В Галичині на кожних 1000 жителів єсть 212 дітей обовязаних побирати шкільну науку, але фактично ходить до школи ледво 130 дітей то є 60%. Ті пересічні дати з цілого краю, отже що до сіл разом з містами, перетолковані на сільські відносини, позволяють припустити, що по селах ходить до школи ледво половина дітей.

До стараня о видатну шкільну науку належало би також подбати, щоби в кождім селі було достаточне число учительских сил, так щоби на одного учителя припадало не більше як по 80 дітей. В кождім селі, що числить понад 1600 душ — а власне звичайно мають наші громади таке число жителів*), повинна бути одна школа чотирокласова або дві школи дво-

*) Всіх гр. кат. парохій є 1906 на 3,104,000 жителів гр. кат. обряду. На одну парохію припадало би отже пересічно 1.630 душ. В тях 1905 парохіях працює 2566 священників.

клясові, то є повинні працювати в селі чотири сили учительські. Тимчасом подибуємо по селах, що мають по 2 а навіть 3 тисячі душ, не рідко ще школи однокласові. Стараня о переміну шкіл однокласових на двокласові і двокласових на три-і чотирокласові мусять виходити конечно від місцевих чинників.

З хвилиною як по наших парохіях піднесе ся категория шкіл, то є школи однокласові поперемінювано би на дво і чотирокласові, можна би сподівати ся також і піднесеня просвіти релігійної, бо і число годин на науку релігії було би значнійше і можна би навіть подумати в деяких случаях о системізованю посади катихита для всіх шкіл одної парохії, що вже десь-недесь по парохіях, навіть сільських, фактично практикує ся. До системізованя посади катихити при школах народних чотирокласових треба, щоби катихит мав разом з екзортами на науці щоденній разом 18 годин, хотьби навіть в кількох школах одної парохії.

Стараня о підростаючу молодіж в віку поза-шкільнім. Такої молодежи маємо в селі (від 15—24 року) що найменше 16—18¹/₁₀. Сей період життя узнאותь і педагоги—особливо що до хлопців—віком, що потребує видатної помочи і опіки що до вихованя морально-релігійного. Праця душ-пастиря над молодежю в церкві (катехизация) туг може і не вистарчає. Треба отже і тут заапетлювати до родин, до церковних брацтв, до брацтв молодежи і до читалень, щоби взяли на себе відповідну участь в тій праці. В селах більше просвічених треба брати ся до закладаня товариств „Єдности“ — після взору, запровадженого в станіславівській дієцезії.

Врешті приходимо по черзі на обговорене долі старців по селах. То, що наше духовенство від давна з як найбільшою силою вимови п'ятує; непошановане осіб старших в родинях, знаходить може аж надто сумний вираз в статистиці. Почавши вже від 50-го року в гору число старших людей є у нас значно менше, як в інших краях. Від 61—80-го року життя є в Галичині (краю на скрізь рільничім, отже головно по селах) лише 46 осіб на 1.000 жителів, коли в прочих краях австрійських є їх 77. Наш нарід не шанує старости, родини не дають старцям належної опіки, уживають їх до тяжкої праці, навіть в зимовій порі. Значене і повагу старців в селі і в родинях належало би підтримати ріжними способами.

Богачі і бідні.

Подібно важною справою, як перегляд населеня що до категорій віку, єсть також орієнтация що до уверстованя сільської людности під взглядом єї маєткового стану та єї матеріальних потреб. Треба нам се пізнати не на то, щоби ми — борони Боже — довідали ся, кого можна стригчи, як радше на то, щоби ми знали, як кого треба пасти. Бо

стригчи у нас нема кого. У нас нема господарств в правдивім слова значеню, господарств 30—50 моргових, які в інших краях нпр. в північній Німеччині, в Познанщині і на Моравії суть заразом фундаментом і осередком суспільности. В нашій краю єсть зникаюча меншість таких господарств (0.7%); на триста господарств єсть таких ледво два, а ще і з тих двох одно єсть власностию ерекції. Осередком нашої селянської суспільности суть господарства 2—5 гектарові ($3\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$ морга),*) яких є. $37\frac{1}{2}\%$ то є більше як третина в сїх господарств в Галичині; они займають $\frac{1}{6}$ часть всего простору (17%) в цілїм краю. Ті господарства можуть дати родині бодай minimum екзистенції, бо можна на них випродувати потрібну до виживлення родини скількість хліба і бараболі, і можна удержати 1 корову і 1 свиню. Але єсть крім того єще більше число господарств, що мають понизше 2 гектарів землі (менше як 3 морги) і на тих не можна вже утримати корови, або коли тримає ся корову, то нема подостатком хліба! Число таких господарств виносить в нашій части краю (так само і в західній Гал.) 42% . Значить ся, більше як одна третина всеї сільської людности жиє серед найтяжших умовин, переважно без молока; $\frac{4}{10}$ всіх родин немає на своїм ґрунті забезпеченого найконечнішого minimum екзистенції. Такі господарства займають ледво 6% всеї землі цілого краю; — чисельно єсть їх в цілїм краю 426 тисячій на кругло 1 мільон всіх господарств. Родини на сїх господарствах суть головними експортерами людської робучої сили. До категорії найзаможніших селянських господарств належать господарства 5—10 гектарові (до $17\frac{1}{2}$ моргів) і господарства 10—20 гектарові (18—35 моргові). Господарств 5—10 гектарових є $14\frac{1}{2}\%$ (в цілїм краю 150 тисяч) а господарств 10—16 гектарових $37\frac{1}{2}\%$ (29 тисяч в краю), отже разом ледво 18% то єсть менше як $\frac{1}{6}$ всіх господарств.

З сего зіставлення бачимо, що ледво одна шеста ($\frac{1}{6}$) часть всіх жителїв села має яко тако можливі услїва екзистенції і може опирати ся цілковито на своїм господарстві, решта мусить опирати свій бит в части також і на посторонних зарібках і то в більшій або меншій мірі. Таких „рільників“, що мусять в значній мірі опирати ся на убочних зарібках, буває по громадах пересїчно около 42% . Одна особа вистарчає на обробленє $3\frac{1}{2}$ морга ораного ґрунту, а по селах маємо 42% родин (кожда родина складає ся з 5 осіб), що мають менше як по 3 морги землі!

На виживленє одної родини, зложеної з 2 осіб старших і 6 дітей, які репрезентують разом 4 особи дорослі ($6 \times \frac{2}{3} = 4$) потреба поля що найменше 2 морги, а то $1\frac{1}{2}$ морга під збіже і $\frac{1}{2}$ морга під бараболі.

*) Один гектар = $1\frac{1}{2}$ морга; один морг = 0.33 гектара = $57\frac{1}{2}$ арів.

На виживленє 1 корови треба по надто $1\frac{1}{4}$ морга на сіно і пасовиско і около $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{4}$ морга під бураки; також солома з $1\frac{1}{2}$ морга під збіже іде для корови.

На удержанє одної родини враз з прокормленєм одної корови потреба отже $2 + 1\frac{1}{2} = 3\frac{1}{2}$ морга що найменше а на лихших ґрунтах треба 4 а навіть до 5 моргів *).

Коли перейдемо по черзі поодинокі категорії господарств селянських то знайдемо між ними такі типові господарства.

1) Господарств понизше 1 гектарових ($1\frac{1}{4}$ морга) маємо по селах пересічно 19%. Пята часть громади! Суть то правдиві бідаки, їх долею мусить парох навіть зі свого душпастирського становиска щиро заняти ся.

Не можу тут входити в подрібнійшу аналізу їх господарських сил, за то годить ся піднести з натиском, що харитативна діяльність в парохії мусить бути звернена передовсім в сю сторону. Треба тими родинами в відповідний спосіб заопікувати ся і що до моральної і що до материяльної сторони. Ся опіка мусить бути очевидно систематичною і без уйми для особистої амбіції інтересованих. Найліпше надають ся до такої акції церковні брацтва.

Такі економічно найслабші родини суть на жаль часто предметом експлоатації також зі сторони богачів. Такі родини не мають можности порядно виховувати свої діти і в тім напрямі мусить душпастир вглядати глубше в ті відносини, особливо коли має у себе добре з'організоване церковне брацтво. Також не можна лишати тих родин без відповідної опіки материяльної. Улєкшім тим бідакам обробленє ґрунту худобою (плуг і борона), его погноєнє (хотьби на відробок), даймо їм добре насіне до засіву, даймо можність набути козу, а дуже дуже много їм поможе ся. Треба тільки про них памятати, дбати, а способи поправи їх гіркої долі найдуть ся. Як великий уморальняючий вплив на цілу громаду мала би така харитативна діяль-

*) Підставою до сих обчислень суть слідуєчі дати:

На виживленє і дорослої особи числить ся:

	звіжа	стручкових	бараболъ	молока	товщу	м'яса
в Галичині	200 kg.	— kg.	500 kg.	60 л.	15—18 kg.	— kg.
в інших краях	250 „	80 „	150 „	180 „	15 „	50 „

Статистика галицької консумції виказує однак, що у нас на 1 голову фактично консумує ся звіжа лише 167 kg. а бараболъ 300 kg.

На удержанє 1 кози потреба д'янно $1\frac{1}{2}$ kg. сіна, 1 kg. окопових і $\frac{1}{2}$ kg. отрубів або зерна в зимі. В лїті пасовиско. На то вистарчить $\frac{1}{2}$ морга рілі. Коза дає 500—600 л. молока на рік.

На одну свиню числить ся річно 44 q. бараболъ і 2 q. зерна; треба отже на удержанє 1 свині $\frac{1}{2}$ морга під бараболі і $\frac{1}{4}$ морга під збіже, разом $\frac{3}{4}$ морга.

На одного коня потреба вівса і соломи з 1 морга і сіна з 1 морга, разом два морги.

ність, про те хіба не потребуємо згадувати. Ми і так маємо проповідати Євангеліє передовсім убогим!

2) До другої категорії дрібних селянських господарств належать господарства 1—2 гектарів ($1\frac{3}{4}$ —3 моргів). І ті господарства не дають ще *кінцевого мінімуму* екзистенції, і ту мусять родини ратувати ся посторонним зарібком, і ту ще не можна утримати корову а разом мати подостатком збіжа на хліб, і ту доскулює брак робучої худоби на оброблене землі. Таких господарств маємо в кождім селі пересічно $23\frac{5}{6}\%$ отже знова більше як $\frac{1}{6}$ часть цілої громади!

Доля таких родин єсть троха лекша, як родин з попередньої категорії. Лекше їм можна допомогти, порадити; більша їх часть зможе навіть утримати корову, бо лекше єсть докупити збіжа, як купувати молоко. Але і ся категория господарств потребує видатної опіки від своєї парохіяльної громади, між иншими треба би ту рационально з'організованої асоціації (насіне, навози, оброблене землі худобою, кредит на купно кози, свині, корови).

3) До третьої категорії селянських господарств належать ті, що мають від 2—5 гектарів (3— $7\frac{1}{2}$ морга). Суть то, як вже висше було сказано, типові хлопські господарства в Галичині, бо таких єсть процентово у нас найбільше ($37\frac{9}{10}\%$). Більша їх часть, іменно такі, що мають по 4—5 моргів землі, можуть удержати 1 корову і 1 свиню; сили домашньої челяди вистарчають аж надто на оброблене цілого ґрунту, єсть також чим поле вигноїти. Найслабшою стороною сих господарств єсть се, що не ма худоби до оброблення ґрунту*).

Найбільше пекучою справою сих господарств єсть дешеве оброблене ґрунту худобою. З тої причини многі дрібні господарства тримають коні, хоть ті коні більшу часть року дармують. Одна пара коний вистарчила би на оброблене 6—7 таких господарств. Користнійше вже було би тримати лише 1 коня і спрягати ся до орки з другим сусідом. Наколиб у нас удало ся розповсюдити годівлю кіз, тогди і економічні відносини між найбільшим селянством стали би лекшими; н. пр. бодай деякі господарі могли би утримувати на своїх господарствах ($4\frac{1}{2}$ —5 моргових) 1 козу, 1 свиню і 1 коня, і було би в селі лекше о робучу худобу. Обдумане відповідної форми організа-

*) На оброблене $3\frac{1}{2}$ морга землі, з чого єсть $1\frac{1}{2}$ морга під збіжком, $\frac{3}{4}$ морга під окоповими і $1\frac{1}{4}$ морга під пастирними рослинами:

потреба: пішої роботи 125 днів в літній порі від I/IV—I/X і 80 днів в зимовій порі, разом 155 днів в році;

кінної роботи: 15 днів парукінних в порі літній від I/IV—I/X і 5 днів парукінних в порі зимовій, разом 20 днів.

До праці волами треба о $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ днів більше, то є 25 днів. Якусь часть праці можна заступити коровами (нпр. вожене сноів, оборнику і.т.п.).

ції між найдрібнішими господарями що до забезпечення собі робучої сили худобою єсть справою для наших господарских відносин одною з найбільше пекучих. — Другою такою важною справою суть машинові спілки для достарчування членам добрих рільничих знарядів, як то добрих плугів, плужків до оброблювання бараболі, екстірпаторів, плугів до покладання стерні, пружинової борони, доброго млинка до чищення збіжа, валка а часом і рядової сівачки і т. п.

Що до поправних рільничих знарядів, які улекшували би роботу і підносили єї якість, то у нас по селах єсть ще в тім взгляді цілковите незнанє річі. Навіть сьвященники з регули їх не мають..., бо нема за що справити.

На закінченє радбим ще раз піднести, що знанє социяльної структури між селянством єсть і для душпастирів справою важною. На підставі знання відносин і потреб господарств найслабших можна би обдумати різні рациональні способи взаїмної помочи, яких організацією заняли би ся церковні брацтва і покликані сими брацтвами до ж-тя, економічні інституції. Натяки в сїм напрямі були подані в розправі.

о. Н. Вудка.

Дисципліна грецької церкви в сьвітлі полеміки за часів Фотія.

(Д а л ь ш е).

2. Осьмий, вселенський собор.¹⁷⁵⁾

А. Знищенє цілої дотеперішньої діяльності Фотія.

Коли по зсадженю папи з престола стояв Фотій на висоті, тоді нагло наступив єго упадок. А склало ся се так :

¹⁷⁵⁾ Порівн. Cedren. 44—449. Zonar, 131—132. Nicet. Vita Ign. Mansi XVI. 260—289. Також Baron. 867. n. 91—114. де цитує також Kuropalates-a. Anast. Praef. in s. VIII. 7—13. — Hergr. Ph. II. 1—28. Hefele IV. 360—262. 374—379. 384—387. Marković I. 436—4 4 Лебедевъ, Очерки 109—131. Pichler I. 188—190. Baron. 869. n. 1—13.

Македонець Василь казав убити цїсаря Михайла, а слїдуючого дня себе укоронувати. При великій урочистости в церкві св. Софїї довершив акту коронації сам Фотій¹⁷⁶⁾; але мимо того вже на другий день (25. вересня 867 р.) стратив він своє становище. Щоби з'єднати собі прихильність народу, хотїв Василь знова привернути до влади Ігнатія, котрий через десять лїт вїв пустинне житє мученика і дійсно реститував єго, повідомляючи о тїм сей час папу Николая¹⁷⁷⁾. Але ся вість не застала вже папи при житю. Коли з тої причини не надходила з Риму жадна відповідь, вислав цїсар друге посольство з листами від себе і Ігнатія враз з представителями обох партій так, як сего домагав ся папа. В своїм листі¹⁷⁸⁾ повторив Василь зміст першого свого письма і писав до папи слїдуюче: Він мусїв Фотія усунути, бо сей провинив ся супроти Риму, а привернути Ігнатія, бо сему стала ся велика кривда. Часть конечних заряджень для церкви видав він сам, а що до иньших справ чекає на розпорядження папи. З великою пошаною¹⁷⁹⁾ просить відтак папу о потвердженє Ігнатія і о зарядження в справі тих, що через Фотія були висвячені. Знова Ігнатій звеличує в своїм листі примат Риму¹⁸⁰⁾, представляє трудности зі сторонниками Фотія і просить о вказівки, як з ними обходити ся.

Посольство застало в Римі вже нового папу, Адрияна II. (867—972), котрий сейчас зарядив римський синод (в червни 868 р.) і на нїм рішив справи Греків в пяти артикулах¹⁸¹⁾. І так: Атик. 1. і 2. осуджують синоди, акти і декрети Фотія і цїсара, а всі акти мають бути спалені. Арт. 3. накладає на Фотія поновлену анатему; коли наверне ся, можна єго допустити до Найсв. Тайн але як лаїка. Арт. 4. що до висвячених через

¹⁷⁶⁾ Порівн. Ep. Phot. ad Basil. Baron. a. 871. n. 18. (impositio manuum ad imperium). Hergenr. Ph. II. 187.

¹⁷⁷⁾ Той лист пропав. Порівн. Ep. Hadr. ad Ign. in Act. III. syn. VIII. Mansi XVI. 122.

¹⁷⁸⁾ Ep. Bas. ad Nicol. Mansi XVI. (не XV. як подає Hergenr. Ph. II. 24. n. 100.) 46. 47. а по грец. 324. 325.

¹⁷⁹⁾ В тїм листі називає цїсар папу: „divinum et sacram atque instar Aaronis reverendum caput“ (Mansl. c. 46), „vestra divina et apostolica fiat sententia de sanctissimo patre nostro Ignatio et miserrimo Photio“ (ibid. 47).

¹⁸⁰⁾ Ign. Ep. ad Nicol. Mansi XVI. 47. 40. по грец. 325—326. Він називає папу: „catholicissimus medicus, princeps summus, ordinator, curator et solus ex toto magister“ (47). Оба листи є (проти Шіхлера) найліпшим доказом, що Греки перед схиомою визнавали примат як через Бога установлений. То пересвідченє вийшло тут на світло денне так яскраво на всякий случай з конечности. Бо та віра в примат була сильно ослаблена через пануючу тоді загалом і рівночасно „теорію пяти патріярхів“, та через часті, самоетїйні, цїсарські зарядження в виконуваню юрисдикції церковної.

¹⁸¹⁾ Mansi XVI. in act. XII. syn. VIII. 128—130. Anast. Praef. in syn. VIII. 7.

Фотия мають бути примінені постанови папи Николая. Коли они перейдуть на сторону Ігнатия, то будуть звільнені від екскомуніки. Арт. 5. хто по сім осужденню задержить у себе і не спалить всіх актів Фотиевих синодів, той має бути виклятий. Се має значіне для всіх чотирох патріархатів Сходу. Збірку актів Фотия спалено.

Сї постанови з листами до цїсара¹⁸²⁾ та Ігнатия¹⁸³⁾ вислав Адриян до Константинополя, через легатів, що мали президувати на синоді. Папа хвалить цїсара за то, що направив кривду Ігнатия, пригадує, що сьвячення довершені Фотием є неважні, і то з тих причин, які подав папа Николай. Але з ворохобниками треба поступати неоднаково, відповідно до їх вини. Патріарх має рішати з легатами, котрих він поручає цїсареві. До Ігнатия писав папа: Після рішення папи Николая мають бути Фотий і всі через него висьвячені позбавлені гідностей, отже всі усунені. Тих що перейшли на сторону Фотия, можна реститувати, коли підпишуть „libellum satisfactionis“, ті однак, що нарочно і добровільно підписали ложний синод Фотия, не заслугують на жадне помиловане. Ігнатий не має їх реститувати, бо папа резервує їх реституцію собі. По звичаю дав папа посла „Commonitorium“, як мав синод відбути ся і „libellum fidei“, звичайне ісповіданє віри з долученим осужденєм Фотия, котре мали підписати всі учасники синоду¹⁸⁴⁾. Над закидами Фотия не мало ся зовсім розправляти, бо они впали через само его осужденє¹⁸⁵⁾. Фотия належить вкінці зовсім усунути і привернути Схід до послуху сьв. столиці.

Легатів прийнято в Константинополи з великою почесністю. Після інструкцій зажадали они сейчас від зібраних єпископів підпису „libellum satisfactionis“ під загрозою виключення від участі на синоді. Тому що цїсар і патріарх не розуміли того формуляра, переведено его на грецку мову по можности точно, відчитано і тоді підписали. Многі не хотіли підписати, бо урговано в нїм за сильно примат папи; звідси число учасників на синоді спершу було дуже мале¹⁸⁶⁾.

¹⁸²⁾ Ер. Hadr. ad Basil. Mansi XVI. 20—25. Jaffé I. 2211. p. 257. Baron. a. 860. n. 2.

¹⁸³⁾ Ер. Hadr. ad Ign. Mansi XVI. 50—53. Jaffé I. 2210. p. 257.

¹⁸⁴⁾ Головний зміст „libellus fidei“ був такий, як в звичній т. зв. „formula Hormisdæ“.

¹⁸⁵⁾ Легати все те вірно сповнили. Кілько разів сходила мова на ту тему, то они ургували, що справа вже порішена. Хотяй Фотия на успільне домаганє цїсарського комірара Ваанеса допущено на засіданє, але вперед проголошено сформуловану гадку папи. (Порів. sess. 4.).

¹⁸⁶⁾ Фотияни а також многі нинішні уважали підписанє формуляра за велику образу і знеславленє константинопольтанської церкви. Дятого украдено на приказ цїсара по закінченю синоду легатам ті документи. Доперва тоді, коли легати не хотіли без пнях вертати і апелювали до цїсарської чести,

Відтак розпочав осьмий, вселенський собор свої засідання 5. жовтня 869 р.¹⁸⁷⁾ Присутніми були три римські легати, Ігнатий, легати з Антіохії і Єрусалиму (легат з Александрії прийшов доперва на IX. засіданні), дванадцять єпископів, що підписали формуляр і дванадцять цісарських комісарів¹⁸⁸⁾. Цісар брав також участь на засіданнях від 6—8.

На першій засіданні прийнято по прочитанню цісарської промови і папських листів формулу згоди прислану папою і так признано примат Риму. Відтак виклято Фотія зі всіма його сторонниками і прийнято п'ять глав римського синоду. Зладжено по тім декларацію, в котрій прирікають присутні послух зарядженням папи Ніколая і проголошують Ігнатія як правного патріарху.

Для тих, що були висвячені через Ігнатія, а стояли по стороні Фотія і тепер просили о прощенні, заряджено на другім засіданні, що они мають підписати формулярі і покутувати до Різдва, а доперва тоді можуть обняти свою службу¹⁸⁹⁾.

На третім і четвертій засіданні пертрактовано з тими, що не хотіли підписати формуляра папи і їх, коли остаточно відмовили, виключено від участі на синоді.

На п'ятім і семім засіданні був присутній також Фотій. На повторювані заклики легатів, Отців і цісарського комісара, Баанеса до покори і признання папи, Фотій мовчав і грав роллю Спасителя перед судом. Єго відпущено яко нерозкаяного узурпатора

віддано їм їх назад. Они однак пропали, бо на повертаючих легатів напали славянські розбійники і обрабували їх зі всього. Anast. Praef. l. c. 9. l. n. Anast. in libell. 29. 30.

¹⁸⁷⁾ Текст актів синоду є двоякий. 1. Грецький, витяг з оригіналу (що пропав у розбійників) Mansi XVI. 307—409. 2. Латинський переклад з актів, зладжених через Анастасія. Mansi XVI. 16—196. Грецький текст є коротший. Він має додатки про Болгар, впрочім нема більших різниць крім того, що слабше висловлює місце про примат Риму і що пропускає все для цісара менше приємне (звідси в ньім місто 27 лише 14 глав). Анастасій запевняє (Praef. l. c. 8.), що єго латинський переклад зовсім відповідає оригіналові котрий Отці синоду підписали. Порівн. про акти: Hergenr. Ph. II. 63—75. Hefele IV. 385—417. Лебедев, Очерки 632—250; про засідання: Hergenr. Ph. II. 75—119. Baron. a. 869. 14—68. Hefele IV. 387—417.

¹⁸⁸⁾ Лебедев l. c. 137. насміювався з малого числа Отців. „Соборъ съ такимъ ничтожнымъ количествомъ членовъ — такой страшный соборъ держаетъ називать себя восьмымъ вселенскимъ соборомъ“. Синод підписало 102 єпископів. Мале число походило звідси, що всі внодпировані Фотієм були виключені, а з тих, що висвятив Методій і Ігнатій багато вже було померло.

¹⁸⁹⁾ Покута, котру їм подиктував Ігнатій, була: повадержність від мяса і молочних страв в середу і п'ятницю, щоденні поклони і відмовлюване 100 разів „Господи помилуй“, 100 разів „Боже, милостив буди мнѣ грѣшному“, Пс. 6. 37. 50. що дня до Різдва.

патриаршого престоло. На семім засіданню дальше грав ролю невинно переслідованого і тяжко зневаженого і не піддавав ся. Єго приклонники, котрих справу обговорювано на шестім засіданню, робили те саме, протестували проти легатів яко своїх судиїв і всі заходи синоду і цісаря до їх поєднання були даремні Проте виклято їх.

По осьмім засіданню, що на нїм занимались учасники відносінами сторонників Ігнатия до сторонників Фотия та справою іконоборців, відложено синод на три місяці. В протягу того часу виготовлено 27. канонів дісциплїнарних.

На девятім засіданню полагоджувано справу ложних свідків, що при усуванню Ігнатия зложили проти него фалшиві зізнання. Тих, що жалували за свій вчинок, прийнято до церкви, а покуту для них назначену¹⁹⁰⁾ міг Ігнатий за згодою легатів після потреби або облекшати, або заострювати. Непослушних та впертих екскомунїковано.

На послїднім засіданню відчитано і прийнято канони зладжені в часї перерви синоду. Є їх 27¹⁹¹⁾

З тих більша часть є полемічної натури проти Фотия і єго приклонників: взагалї суть они дуже строго уложені¹⁹²⁾. Ту узгляднимо лише полемічні канони.

Другий канон наказує, щоби совісно тримати ся декретів пап. Николая і Адрияна в справах Ігнатия і Фотия і то під карою усуненя з уряду.

Четвертий канон постановляє, що Фотий анї не був ніколи єпископом, анї тепер ним не є, що ті, котрих він висвятив, або постановив, мають стратити свої уряди, ті, що через него були промововані на ігуменів, тратять свої місця, що церкви і вівтарі посвячені Фотием, або єпископами через него ординованими, мають бути наново посвячені¹⁹³⁾.

*

*

*

На сїм місци хочемо розв'язати питанє, як треба розуміти дефініцію четвертого канона „*Photium nunquam fuisse prius*,

¹⁹⁰⁾ Покута ся була явною; Они стояли два роки поза церквою, через два дальші роки могли бути присутніми в церкві з оглашеними, як слушаючи; через ті 4 роки мали поститя з виїмком неділь і Господських свят. Через три дальші роки могли вже враз з вірними приймати сьв. Причастие, але лиш в свята і мали втримувати ся в понеділок, середу і п'ятницю від мяса і вина.

¹⁹¹⁾ Mansi XVI. 160—178. в текс. гр. є їх лише 14. л. с. 398—403. Негенг. Ph. II. 120—124. Hefele IV. 417—422. Лебедев, Очерки 200. 201.

¹⁹²⁾ Hefele IV. 436. 437.

¹⁹³⁾ Hefele I. с. запримичає до 4. канону: „Не у всіх часах Церкви постанововано з такою строгостію“.

aut nunc esse episcopum¹⁹⁴. Як треба розуміти многі місця, де Фотія представляє ся лаїком?¹⁹⁴⁾

Allatius¹⁹⁵) так ставить собі самому наше питанє: „*quanam ratione Photius laicus fuit?*“ і відповідає на него в слідуєчий спосіб: Не тому, що его ординував нагло лаїк, бо в таким разі Тарас, Никифор, Амврозій і т. д. були би також лаїками; не тому, що висвятив его виклятий Григорій Асбестас, бо навіть виклятий може важно (*valide*) уділяти сьв. Тайни. Факт, що Фотій усунув Ігнатія і виступав проти папи, не ослаблює сьвячення. Для того можна его назвати проступником, але не лаїком. Він був отже дійсно ординований. Тому то папа Іван VIII., узнаючи пізнійше Фотія за патріарху, не заряджував поновного его сьвячення, — отже уважав его не за лаїка, но за єпископа — і через своє признанє звільнив его від многих цензур. Ту отже не розходить ся о Тайну, тільки о „*iuris qualitatem*“¹⁹⁶). Коротко кажучи: „*Photium laicum nuncupari non defectu Sacramenti, sed irrogatione poenae*“.¹⁹⁷⁾

Коли до сих трафних уваг Алляція додамо, що помимо рішення сего четвертого канону були в Римі для висвячених Фотієм ставлювані в вигляді діспензи (бож інакше Ігнатій бувби о се не просив), то виходить з того, що острє висловлюване папи Николая і Оців VIII. вселенського Собору про лаїкат

На першім Нікейскім соборі далеко лагіднійше поступлено супроти Мелетіянія і Новатіанія, бо їх не позбавлено духовного уряду. І цинї були би сьвячення Фотія лише *illicitae*, а не *invalidae*. Тимчасом четвертай канон оголошує Фотія і нам висвячених лаїками. А коли Ігнатій хотів строгий канон злагодити і робив через цісаря в тім напрямі заходи в Римі, то ему дано таку відповідь: „*Nil possumus ab eo, quod iam constitutum est ordinare diversum vel disponere, maxime de Photii consecratione*“. Від декретів папи Николая „*nulla motione vel mutatione discedemus aut ad dextram vel sinistram quoquo modo declinabimus*“. (Порівн. Hadr. Ep. ad Basil. Mansi XVI. 207). То розсердало дуже Фотія сторонників так, що поєднанє було неможливе.

¹⁹⁴⁾ Папа Николай уважав Фотія лише за лаїка, коли називав его „*vir prudentissimus*“ Mansi XVI. 174.; не уважав его єпископом, бо его висвячував Асбестас а той „*nihil habuit, nihil dedit*“ (Ep. 9. ad Mich. XV. 225.), що повторяє також Адриан (Ep. ad Ign. XVI. 50.). Осьмий вселенський собор називає его впрост „лаїком“. Відзиває ся до него: „*loquere domine (κύριε) Photi*“ (sess. V. Mansi XVI. 344.) або: „*anathema Photio, saeculari (χορική)*“ (sess. VII. l. c. 332.). Що більше! Поновне миропомазанє в Болгарії і наш четвертий канон, після котрого сьвячення уділені Фотієм, треба повторити, се діла, що говорять впрост, що его уважало ся дійсним лаїком, а не єпископом. Порівн. Natal. Alex. §. 22. ст. 257.

¹⁹⁵⁾ Allat. De consens. l. II. c. VI. n. 10—19. за листом славного везуїта Melchior-a Inchofer-a.

¹⁹⁶⁾ l. c. n. 15.

¹⁹⁷⁾ l. c. n. 19.

Фотия не дасть ся інакше пояснити, як так, що они не робили ріжниць поміж съвяченням (ordo) а юрисдикцією висъвяченого і брак юрисдикції у Фотия називали „лаїкатом“.

Коли они отже називають съвяченє Фотия неважним (irrita, *ἄβηαιος*), то не треба сего брати в догматичнім, сакраментальнім значіню, тільки в правничім¹⁹⁸). Съвяченє „неважне“ значить проте у них неканонічне (недозволене), таке, що так висъвяченому не вільно сповняти чинностей его стану. А вислів: „Фотий ніколи не був єпископом“ значить, що він не був „правним“ єпископом; він не мав ніколи юрисдикції, бо від Асбести не міг її дстати, а від Риму ніколи її не отримав¹⁹⁹).

А що в тих часах не знали т. зв. абсолютних съвячень, а съвячено лише на означене з гори місце, то Фотий дійсно не міг нікого важно съвятити, не маючи юрисдикції. Абсолютно були би его съвячення важні, але на означені місця не міг Фотий съвятити нікого, бо не мав юрисдикції.

Хотяй в мові не роблено тої ріжниць, то в практиці она існувала. Фотий обговорює в однім малім творі, зладженім для своєї оборони, під заголовком: *Συναγωγή καὶ ἀποδείξεις*²⁰⁰) питанє: „Котрі суть тими, що з висъвячення через осуджених єпископів не понесли жадної шкоди?“ і доводить на многих примірах з церковної історії, що усунені і викляті єпископи навіть ізза ереси або схизми, по покуті, ніколи не були реординовані, а висъвячені через них ніколи не тратили своїх місць

З тої причини також обряд при повороті до церкви так усунених не є реординацією (*χειροδωρία*²⁰¹) тільки простим прийнятєм (reconciliatio, *χειροθυσία*). Їм привертає ся відзнаки їх съвячення і уділяєсь торжественно благословення

Оба сі факти: поновне миропомазанє в Болгарії та розпорядженє четвертого канону VIII. всел Собора про відновленє съвячення церков довершених Фотием, не стоять тим выводам на перепоні.

Бо в Болгарії, в римській області юрисдикційній, могли після римської практики миропомазувати лише єпископи. Съвященники отже не мали там до того власти, передовсім тому, що миро походило від усуненого Фотия. А зарядженя, видані в четвертім каноні відносять ся як раз до таких случаїв, де попри сакраментальну спосібність съвященника є конечна також повновасть зі сторони Церкви так, що до їх важности (validitas)

¹⁹⁸) Hergenr. Ph. II. 353.

¹⁹⁹) Порівн. Hergenr. Ph. II. трактат „Die Reordination der alten Kirche“, 321—376. спеціяльно 324—330. 353. Hefele IV. 437. Той сам: Theol. Quartalschrift, 1863 ст. 471. 2. Tomassinus P. II. I. 1. с. 65. n. 6. про понятя „illicitae“ і „irritae ordinationes“, Marx, KG². ст. 285. n. .

²⁰⁰) Migne, P. G. 104. Hergenr. Ph. II. перевід відповіді 360—362.

²⁰¹) Такий обряд поєднання (ritus reconciliationis) описує ся в актах осьмого синоду. Порівн. Act. II. Mansi XVI. 42. 264.

оба сї услія є конечно потрібні. Посвячення отже церкв і олтарів через Фотія, що немав юрисдикції, були неважні, отже они не були посвячені і тому сьвячення треба було повторити.

*

Прямо проти Фотія є звернений пятій канон VIII. всел. Собора. Поновляючи десятий канон синоду в Сардиї проти промоцій лаїків, розширяє пятій канон понятє „неофіт“, „новий в вірі“ на новика в звязи з клиром²⁰²⁾, і постановляє, що жаден сенатор, взагалі жаден лаїк, котрий доперва маючи вигляд на якесь єпископство або патріархат, дістає пострижене і стає клириком, не може тої гідности достигнути. Він мусить перейти всі степені з задержанєм інтерстицій; має проте через рік сповняти чин четця, два роки піддиякона, три диякона, а чотири роки бути сьвящеником. Час інтерстицій можна скоротити але лише для тих, що на низших степеня дуже добре сповняли свій уряд і надають ся на єпископів. А недбалих і таких, що сего не заховують, належить виключити від єпископства.

В шестім каноні анатемізує ся Фотія за се, що відбував синоди з фалшивими легатами Сходу і скинув папу з престола. Всяке фалшованє, а передовсім ошукуванє з псевдолегатами, строго закаує ся.

Щоби положити конець надужитям з заявами вірнопідданьства, котрих домагав ся Фотій а також иньші навіть правовірні єпископи для забезпеченя свого становища, закауєно їх в осьмім каноні на будуче. Патріарх не може вимагати від свого духовенства жадного иньшого приреченя при сьвяченю крім звичайної формули віри і послуху канонічного.

Всякі заяви вірнопідданчі партії Фотія, всі грамоти того рода проголошено в девятім каноні неважними²⁰³⁾.

Канон десятий (грецький 9.) забороняє під карою виклятя зглядно деградаций лаїкам, монахам і клирикам всіх степенів відлучувати ся від свого патріарха і опускати его ім'я при Службі Божій, навіть під покришкою тяжких его провин, доки ще не видано на него канонічного засуду.

На висші гідности має вибирати ся клириків катедральної церкви, а не чужих (як Фотій). (с. 13. в гр. тексті він бракує).

Що до сервілізму грецького духовенства зазначає ся в 14. каноні, що єпископи мають бути сьвідомі свого достоїнства. Дальше не може так бути, щоби єпископи виходили на велику віддаль від своїх церков напроти сьвітських панів і приклякуванєм їх витали; радше мусять они мати відвагу тих панів зганити і направити, коли заходить потреба.

Тих, що з цісарем Михайлом висьмівали сьв. церемонії, що грали ролю єпископів, а Фотій ніколи не спиняв їх в тім, екскомунікує ся в с. 16. на три роки. Если би таке знова мало

²⁰²⁾ Так розширив се понятє вже папа Николай. Порівн. Ер. 12 ад Bard. Mansi XV. 266. (quid significat neophytus?)

²⁰³⁾ В грец. тексті бракує сего канону.

лучити ся, то патріарх і єпископи суть зобов'язані під карою зложеня з уряду, зганити оскорбників релігії, а коли се не може, викляти їх (по гр. того кан. бракує).

Канон 21. (гр. 13.) постановляє: „Жа́ден сьві́цкий пануючий не може згі́рдно відноситись до пяти патріархів, або старатись їх усунути; передовсім папу старого Риму, відтак патріархів: Константинополя, Александрії, Антиохії і Єрусалиму. Ніхто також не може писати скарги або зневажливого письма проти папи старого Риму, як се недавно вчинив Фотій (енцикліка), а перед тим Діоскур“. Хтоби зважив ся на се, буде, як тамті, осуджений. Така сама кара чекає тих панів, що стараються прогнати папу або патріархів. Колиби повстав який спір з Римом треба з належним ушанованем справу розібрати і поладити, а не без провірення справи сьміло висказувати осуд на найвисшого єпископа в Римі. Як видно зі стилізації канона, друга ранга (почести) патріархи з Константинополя супонує ся, тим самим тихо признана була через собор²⁰⁴).

Що синод мимо присутности цісаря був зовсім свободний, доказують канони проти вмішування ся сьвіцкої власти в церковні справи.

Неправдою є, говорить 17. канон (гр. 12.), бутьто би жа́ден синод не міг відбутися без присутности пануючого. Канони не говорять, що лаїки мають збирати ся на синоди, але єпископи. Головно при караню духовної особи не випадає лаїкови бути присутним.

Відповідно до Апостольских канонів заряджує 12. канон (в гр. бракує), що, хто осягнув єпископство підступом або силою князя, має бути зложений. Єпископа вибирає ся канонічно на зборах єпископів (так говорить 22. канон, в гр. бракує), а жа́ден сьві́цкий могутень не може вмішувати ся, коли ходить о кару анатеми, хиба тоді, як сама Церков за́просить его до того. Забороняєсь асистенцію князів або їх комісарів при канонічній акті вибору, хиба їх за́просить ся для удержання порядку, а всяке неуправлене вмішуване ся лаїків загрожуєсь анатемою. (Порівн. висше 17. канон).

В наведених канонах бачимо цілу діяльність Фотія проти Риму, его енцикліку і всі его махінації знищені і то так, що в них слідно вже старанє, щоби щось подібного не повторило ся.

Церковну незалежність сильно зазначено, бо ту було жерело лиха і на будуче все еще не була виключена небезпека для Церкви зі сторони византийских самодержавців. Треба було лише ті канони ввести в практику і жите.

²⁰⁴) Папа Николай стояв при старім порядку. Порівн. Resp. ad cons. Bulgar. Norden, Papsttum und Byzanz ст. 2. 3. п. 3. порівн. ст. 10.

Еще хочемо обговорити віддільно два питання з осьмого Собора, що відносять ся до грецької дісципліни, іменню: т. зв. теорію „пяти патріархів“ і поновлену квестію Болгар.

Б. Теорія пяти патріархів²⁰⁵⁾.

Теорія „пяти патріархів“ (пентархії) основується на пере-свідченню, що після Божої волі лише пять патріархів разом мають право рядити Церквою в справах віри і дісципліни. В так цілком розвиненій формі була она поставлена доперва по схизмі, через каноніста XII. ст. Теодора Бальзамона, але як раз у него можна найліпше пізнати її неконсеквенції²⁰⁶⁾. А початки її датують ся вже від IV. ст. Вже від другого все-ленського Собору практиковано її наперед на византийский лад; з часом розвивалась она щораз яснійше; она головно причинилась до розділу церковей, по розділі вийшла на місце усуненого зі Сходу римского примату, а тепер є у схизматиків навіть догмою²⁰⁷⁾.

Гадка, що всі патріархи суть вивіновані рівними правами, сягає часів, коли було лише трох патріархів²⁰⁸⁾. Від халкидонь-ского Собору, де вже згадує ся пятьох патріархів, вкорінив ся погляд о її конечности і придатности глубше, головно тому, що римский примат, котрий так перешкаджав Византиям в їх стремління до вивиснення Нового Риму коштом старого Риму, находив в тій теорії свою погибель. Бо коли всі патріархи суть рівні, то римский немає права приказувати, або позволяти царгородскому патріарсі; коли котрийсь з них мусить бути перший, то лише патріарх Константинополя повинен мати ті

²⁰⁵⁾ Hergenr. Ph. II. 132—140.

²⁰⁶⁾ Tomassinus P. I. l. c. 13. n. 1—9, (він зібрав ту всі місця Бальза-мона відносячі ся до сеї теорії і виказав її неконсеквенції). Jungmann, 398 сл. п. 90—92. Pichler I. 255—257, уважає сю теорію за управлену, ба на-віть за „науку цілої, старинної Церкви перших девяти століть“, Після него Бог не уділив котрочужь одному паріарсі непогрішимости, лише цілому єпископатови. Тому то Греки все легковажили собі претенсії пап, що собі приписували непогрішимість. — Коли би Pichler не наводив в своїм творі більше таких поглядів проти непогрішимости папи, (а має їх більше), лиш ті одні, що не суть ані історично правдиві, ані згідні з наукою католицкою, то засудження его книжки було би вже оправдане. (Він є на ідексі).

²⁰⁷⁾ Митрополит московский Макарий, Православное догматическое богословіе II.⁵ Спб. 1895. §. 175. ст. 229—231.

²⁰⁸⁾ Порівн. вище в I. і II. ч: борбу о *προκαθιστά τῆς τριῆς і οὐνοκενικός, πατριάρχης* для византийского патріарха. Всі ті заходи опирають ся на тім, що всі патріархи рівні, а першєнство належить ся тому, що урядув там, де цїсар мешкає.

²⁰⁸⁾ Васце I. 3. А.

„Нова“ ч. 21. і 22.

права ізза політичної гідності міста. Так отже і теорія перенесення примату містила ся в сій теорії. Цілу практику Константинополя проти Риму²⁰⁹⁾, всьо то, що зроблено від другого канону другого вселенського Собора до Трульського і на синодах Фотія, зсаджене папи Николая з престолу, зрозуміє кожний, коли буде шукати розвязки того в тій теорії. Лиш сею теорією дасть ся то всьо ґрунтовно пояснити.

Ся теорія догідна для Византиї, але для Церкви так небезпечна, не перешкаджала однак Грекам узнавати в засаді примат Риму, хотій він тою теорією був дуже притемнений, і ділане его ограничало ся тільки на деякі случаї²¹⁰⁾.

На осьмім вселенськім синоді виринула ся теорія як загальне пересвідчене Греків, а зі сторони римских легатів не находимо ані голосу протесту.

На першім засіданню проголосив Ілія, легат Єрусалимського патріярхи, установу пяти патріярхатів через Бога словами: „*Haud, inquit, ignoratis patriarcharum vertices in orbe propterea a Spiritu Sancto esse institutos, uti pullulantia in Ecclesia mala et scandala per illos opprimerentur. Quapropter cum Romanae Ecclesiae prima sedes Photium non receperit, neque tres Orientis throni*“²¹¹⁾. Ту маємо узнаний примат і рівночасно Боже установлене пяти патріярхів для полагоджування згіршень в церкві, і то примат теоретично, а теорію пентархії практично.

На шестім засіданню назвав Митрофан зі Смирни пять патріярхів „пятьма головами“, великими сьвітилами, котрі Бог установив для просьвічення цілого сьвіта і для розділення сьвітла від темноти на небосклоні Церкви²¹²⁾. А цісар Василь супонує навіть засаду, що більшість патріярхів рішає в церковних справах коли питає: „Хто зможе знова скасувати діло і засуд чотирох патріярхів?“²¹³⁾

Цісарський комісар Баанес (на VII. зас.), взиваючи сторонників Фотія до піддання ся, спитав їх, чи они чули коли, щоби єретики і схизматики, котрі не згоджували ся з чотирма патріярхами, не були осуджені, або чи вратував ся коли котрий, що его засудило чотирох або пятьох патріярхів?²¹⁴⁾

Найснійше однак виступає ся теорія пентархії в словах того самого Баанеса на осьмім засіданню. Він там сказав до сторонників Фотія: „*Posuit Deus Ecclesiam suam in quinque Patriarchiis et definivit in Evangeliiis suis, ut numquam aliquando*

²⁰⁹⁾ Више І. З. Б. про примат Риму на Сході.

²¹⁰⁾ Act. I. Mansi XVI. 318.

²¹¹⁾ Act. VI. I. c. 844.

²¹²⁾ I. c. 356.

²¹³⁾ Act. VII. I. c. 360.

²¹⁴⁾ Act. VIII. p. 140. 141. Йстійше не можна висказати пересвідчення о рівності пяти патріярхів, а говорить се той сам Баанес, що напоянав Фотіян до піддання ся папі!

penitus decidunt, eo quod capita Ecclesiae sint; etenim illud quod dicitur: „Et portae inferi non praevalerunt adversus eam“ hoc denuntiat: quando duo ceciderunt, currunt ad duo; cum vero quatuor forte ceciderint, unum, quod permanet in omnium capite Christo Deo nostro revocat iterum reliquum corpus Ecclesiae“.²¹⁵⁾

Хотят сих приватних поглядів не здефініовано на Соборі, то вже сам факт, що їх висловлено перед римськими легатами свідчить про великий поступ в обсягу правничих поглядів Сходу²¹⁶⁾. Канон 17 і 21., що вяжуться з сею справою, утверджують в додатку канонічне становище патріархів і забезпечують підтримуване достоїнства всіх патріархів. Сімнадцятий канон²¹⁷⁾ приписує іменню всім патріархам власть потвердження і інвеститури митрополитів єпархий і право скликування їх на патріархальні собори і там їх судити з виразним застереженням, що від тепер мусять мати першєнство синоди патріархальні, а не партикулярні, які так був високо підніс на Трульськєм соборі кан. 8. і на семім Соборі кан. 6. Коли єще пригадаємо, що було сказано при 21. каноні про гідність пяти патріархів, то мусимо ту ствердити зрівнанє всіх пяти патріархів без особлившого винесеня Риму. Всьо, що признано Римови в 21. кан. виходить звідси дуже проблематичне.

Тому однак, що три східні патріархати під панованєм Сасарценів мали сильно підкопанє становище, то в практиці лише два патріархи стояли після теорії на чолі церковного заряду. Теорія пентархії була отже знова тільки покришкою дійсного, небезпечного дуалізму, котрий неміг довго оставати в спокою мимо приверненої єдности на осьмім Соборі. Стара, сильно вкорінена хвороба Нового Риму, що би не дати ся перевисшити старому Римови, запримітила на осьмім Соборі побіду папи і недовіре до Риму в Византиї знов побільшило ся²¹⁸⁾.

В. Пововленє Болгарске питанє.

Те недовіре проявило ся в три дни по закінченю синоду, коли надійшли Болгари і зачали ся з ними переговори²¹⁹⁾. Болгарські легати питали ся присутних єще Отців, до кого они властиво належать, чи до Риму, чи до Константинополя. Легати

²¹⁵⁾ Hergenr. Ph. II, 139.

²¹⁶⁾ Mansi XVI. 170. 171. Сей канон свідчить про се, що навіть ті, що тримали в Римі, признавали примат Риму більше теоретично, чим практично.

²¹⁷⁾ Порівн. Hergenr. Ph. II. 142—149.

²¹⁸⁾ Anast. Praef. II, 12. Vita Hadr. Mansi XV. 814—817. (Ed. Ven.) 112—123. Baron. а. 869. n. 68—70. Hergenr. Ph. II. 149—166. Hefele IV. 429—432. Marković I. 473.

²¹⁹⁾ Anast. Praef. 17.

папи сейчас зазначили, що Іллірія, а разом і Болгарія, завсігди зіставала під юрисдикцією римського патріярхи і хотяй край політично належить до Константинополя, то все таки остає при Римі юрисдикция *de iure* і *de facto* і то не лише над латинськими, але й грецькими сьвящениками. Болгарія є проте, як вказує тамошня римська місія, римским юрисдикційним округом, бо церковна юрисдикция не залежить від політичних змін.

Але східні єпископи, котрим Константинополь був більше симпатичний чим Рим, що стояв в приязни з Франками, рішили справу на користь Константинополя. Легати ургували, що то справа папи, що Ігнатий не має вмішувати ся в юрисдикційний заряд Болгарії; они передали при тім Ігнатиеви лист від папи, але Ігнатий его не читав і мовчав. І так замкнено публичну конференцію.

Тимчасом дістали Болгари до рук документ з заявою, що легати східних патріярхів, вибрані на посередників між римськими легатами а патріярхою Ігнатием, по нараді орекли, що Болгарія належить до константинополітанської дієцезії²²⁰).

Але хотяй рішити се було лекше, чим рішене в діло перевести, то однак Ігнатий виконав рішене. Він видалив латинських сьвящеників з Болгарії і рядив там як патріярх; висьвятив архієпископа і висилав грецьких місіонарів. За таке поведене напоминали Ігнатія і грозили єму клятвою папа Адриян²²¹) і Іван VIII.²²²) але Ігнатий рядив Болгарією до самої смерти і не був екскомунікований.

Сей факт сьвідчить, як глибоко вкорінило ся стремління Византийців проти Риму, коли навіть найліпший з них, Ігнатий (бо Рим уважає его за сьвятого) не був вільний від того, а з другої сторони слідна з того тодішна слабосильність Риму. Ігнатий находив ся на дуже прикрім становищі. Цісар, духовенство і нарід були дуже за прилученем Болгарії до Константинополя. Коли би Ігнатий був стратив там юрисдикцію, повстали би напевно заворушення в Константинополи проти него; він мусів заряджувати Болгарією і певно мав при тім сьвяте пересьвідчене, що виконує свої, слушні права²²³).

Хто ту був винним, довідуємо ся від папи Адрияна, котрий закидає цісареві Василеві²²⁴), що за мало подбав о поворот легатів з синоду, через що їх цілком обрабовано і за пізно вернули; відтак замічає, що давнійша прихильність цісаря для Риму щезла, бож Ігнатий був би не відважив ся висьвятити архі-

²²⁰) Mansi XVI. 413. 414. Jaffé I. 2237, ст. 259 (фрагмент).

²²¹) Mansi XVII. 67. Jaffé I. 2260. 2272. То вже по раз третій і дуже остро проги Ігнатія.

²²²) Jungmann, 408. n. 99.

²²³) Mansi XVI. 206. Jaffé I. 2235. ст. 259.

єпископа для Болгарії. Остаточно просить цїсаря, щоби встримав Ігнатія від виконування юрисдикції в Болгарії. Вина замотаних і неширих послїдних справ спадає після сего знов на цезаропаїзм.

(Конець буде).

о. Кость Курилло.

Огляд руск. кат. громад церковних в північній Америці.

(Д а л ь ш е).

32. Угроруска церков. громада у Філядельфії, Па.

Теперішній душпастир під юрисдикцією Еписк. Ортиньского, церковне майно ще не записане на імя ніякого Епископа. В останніх місяцях угроруский тамошній нарід, розсудливо ведений своїм духовником, починає мирно і дружнo жити з галицким.

Адрес душпастиря: Rev. Michel Mitro, 1931 Passoyonk Str. Philadelphia, Pa.

33. Церква у Вільмігтон, Па. (Wilmigton, Pa.)⁹⁾

Громада для Галичан заложена в 1900 р., а з 1909 р. прилучена до філядельфійської церкви. Що дві неділі доїжджає там катедральний сьвященик з богослуженем. Церква деревляна, під нею саля шкільна.

34. Церква в Честер, Па. (Chester, Pa.)

Під проводом о. Захара Оруна громада гарно розвиває ся, хоч ще невеличка. Громада прилучена до катедральної церкви

⁹⁾ Независимо-православну громаду з наших Галичан оснував о. Захлинский, відступник, — на якій до тепер душпастирює. Та невдовзі відай стане там нова росс. схизм. місія.

в 1909 р., обслугує її катедральний сьвященик, згаданий о. З. Орун.

35. Церква в Коцвіль (Coatesville, Pa.)

Пів години їзди з Філядельфії. В 1909 р. прилучена до Філядельфійської громади. Щодві неділі доїзджає висше згаданий сьвященик з богослуженем. Його дійсною заслугою є нинішній розвиток тієї громади та введене брацтва тверезости між тамошніми парохіянами.

36. Церква св. О. Николая в Сан-Клер, Па. (St. Clair, Pa.)

Церковна громада основана в 1904 р. Нарід з під Ліска, Сянока і Грибова. Гарненька собі деревляна церквя царить над долиною між горами. Чудова гірська околиця нагадує наші Карпати, та „гірняки“ почувають себе тут, як дома. Гарний був початок тієї громади, нині застій, а в недалекій будуччині відай і заглада парохії. Відай брак щирої руки, яка йдучи зі змаганем церковним і національним змогла б іначе повести те словесне стадо, яке паде в обійми рос. прав. місії¹⁰⁾. Число душ 800., школа на папері, читальня „Качковского“, проте освітою є: Правда, Сьвѣтъ і т. д.

Адрес душпастиря: Rev. John Fekula, St. Clair, Pa.

37. Угросурска церковна громада в Сан-Клер, Па.

Адрес сьвященика: Rev. E. Artimovitch, P. O. Box 29. Str. Clair, Pa.

38. Угросурска церковна громада в Гавкрун, Па.

Адрес сьвященика: Rev. M. Bishaha, Hawk Run, Pa.

¹⁰⁾ Рос. правосл. місія з дня на день єднає собі нових членів межи нашим та угро-руським народом, бож для них побудовано тут рос. прав. церкву і таку зложену громаду. Рос. офіц. шематизм: Успенская церковь, свящ. Михайль Фекула, Box 173. Str. Clair, Pa.

Прилучим до сього ще і те, що душпастирем при руск. кат. церкві є о. Іоанн Фекула, зять о. Теофана Обушкевича, твердяк, та бачить ся і кривий сусід-батьюшки. Сей „сусід“, рівнож з Люся ад Горлиці, кінчив православне богослов'є в Америці. Та дійсно хіба лише одно Боже Провидінє держить ще гурток того нашого народу при правдивій церкві, бо куди глянеш — затії, засіди, а їх імя: легіон ворогів!...

39. Угроруска церковна громада в Паттон, Па.¹¹⁾

Адрес священника: Rev. John Danilovitch, Patton, Pa.

40. Угроруска церковна громада в Савтфорк, Па.

Перед приходом теперішнього там духовника, пастирював через шість літ о. Н. Підгорецький. Та його праці передовсім мусить завдячити отся громада свій розвиток, сплату довгу на церкві, новий прегарний парохіяльний дім і т. д. Є рівнож горстка галицьких Русинів, які належать до тієї церкви від її основаня.

Теперішній священник є під юрисдикцією Єпископа Ортінського. Адрес його; Rev. Ilias Goydyes, P. O. Box 543, South Fork, Pa.

41. Церква св. Михаїла Архістр. в Дзянстон, Па.

Рік заложеня 1909.

Серед тяжких умовин припало в уділі підписаному автору сього „Огляду“ складати церковну громаду для наших Галичан в Johnstown, Pa. Так у самім Дзянстон, як і в доокресних місцевостях, наш нарід (по більшій часті Лемки) захоплений від довшого часу росс. схизмою¹²⁾, або місцями індипенденцією угрорусских громад, з дуже маленькими винятками, які осталися при батьківсьім віруванню, походжував самопас блудною вівцею. Та одначе вдалось по кількох тижнях місіонарського „голоду-холоду“ приєднати кільканайцять тих овець для діла руск. кат. церкви, яких, тієї хвилини, підписи внесено в прошенню про правний чартер для церковної нової громади. Не тут місце наводити тії пасквілі і нечувану ще ніколи мною лайку, тії напасти і погрози поліцменами і судом зі сторони

¹¹⁾ Росс. офіц. шематизм: Петро-Павловская церковь, свящ. Іоаннь Олшевскій, Вох 156, Patton, Pa. Поволи утшасливляе росс. прав. місія і угрорускі громади своєю агітацією.

¹²⁾ В 1907 р. ціла галицька громада в Johnstown-Conethmayth, Pa. перейшла на росс. православє, себто, causa recta, мали бути непорозуміння з угорськими Русинами, а зглядно се є лише котара, за яку умітно скриває ся агітація росс. прав. місії, та скоренько прислала свойого священника. Майно церковне переписано на імя росс. прав. Еп. Плятона. Росс. офіц. шематизм: Предтеченская церковь, свящ. Іоаннь Кедровскій, Р. О. Вох, 305, Conethmayth, Pa. Се є кільканайцять хвиль їзди з Дзянстон Па. В самім-же Дзянстон є нова росс. прав. місія, до якої приналежить горстка москалів і сербів, та і більша частина нашого народу. Росс. шемат.: Николаевская церковь, свящ. Іоаннь Крайновись, 907 Broad Str., Johnstown, Pa.

Сі виписки хай свідчать про важке положеня наших там Русинів-католиків!...

росс. прав. місії, які посипались на адресу підписаного. Справді — фактом, що не чоловіча неудольність а Божа поміч і сьвятість католицької ідеї ставили і поставили се діло „aere perennius“...

Перші збори нової руск. кат. церков. громади відбули ся 10-го жовтня 1909 р. у хаті Івана Войтовича, де передтим відслужено сьв. Литургію в наміренню тієї же громади. До нової громади вписалось 35 родин та з дня на день більшає число нових парохіян. В кілька днів зібрано 800 доларів, якими дано задаток під площу на будову деревляної церкви на Maple Ave. Досвід, який переніс наш нарід в тій околиці, під протекторатом прав. місії, спонукав вже його раз до викинення „твердості“ принесеної ще з краю. Осьвідомлене релігійне і національне є нинішнім їх змаганем і кличем.

По цілковитім з'організованю виїхав підписаний далі, а душпастирство нової громади обняв о. Іван Дорожинський.

Громада числить 500 душ, школи ще нема, будова церкви на укінченню.

Адрес сьвященика: Rev. John Dorozynskyj, 11 Kingston Str., Johnstown, Pa.

42. Уггоруска церковна громада в Дзянстон, Па.

Адрес душпастиря: Rev. U. Shabados, 413 Power Str. Johnstown, Pa.

43. Уггоруска церков. громада в Канама, Па.

Адрес душпастиря: Rev. K. Gribowsky, P. O. Conehmayth, Pa.

44. Церква сьв. Йоана Хрестит. в Піцбург, Па.¹³⁾

Громаду оснував о. Полянський 1894 р., по ньому обняв її о. Николай Стефанович ¹⁴⁾ в 1895 р., на якій перебуває по нинішній день.

Тяжкий був початок тієї громади та не одну, не дві важкі хвили треба було перенести на собі, бо інсинуації о. Т. Обушкевича і кирина „твердих“ мали тягом послух між піцбурскими Лемками, з яких передовсім складає ся піцбурска громада. До

¹³⁾ Гляди: Письма з Америки — Руслан — 1909 р.

¹⁴⁾ о. Ник. Стефанович висланий бл. п. кард. Сембратовичом на місії в Америку, приїхав тут в 1894 р. Разом з о. Н. Підгорецьким і пок. о. Вончевским немало заслужив ся для тутешніх народних справ. Як оснуватель і довголітній голова Р. Н. Союза в Америці, цілком безінтересовно ізза любови працював в користь того Союзу, який і йому завдячує свою теперішню позицію.

тієї славетної компанії не бракувало і агітації зі сторони російських схизматиків¹⁵⁾, які одначе по невдатних пробах залишили свої радісні надії і претенсії, хоча на сам Піцбург.

Інтензивна а повна пожертвованя праця о. Стефановича, його невтомима енергія і любов до свого народу, чистий, як хрусталь характер, ся висока ідея церковного і народного добра, єднали йому шораз більше людей¹⁶⁾, а признане навіть у схизматиків — Россіян. Пятнайцятьлітня праця згаданого Отця на тім душпастирстві поорала лице і побілила йому голову, але зате здвигла великанське діло на чужині, а затії ворогів та їх апетити мусіли остатись тільки *pium desiderium*.

Починаймо від церкви. Гарна вона і стилева, мурована з червоної цегли, з п'ятьома копулами, критими мідяною бляхою, а на переді на церковнім камені писане ім'я жовтою краскою на синьому полі: Руск. кат. церква св. Йоана Хрестителя — *Ruthenian greek cath. Church of the St. John Baptist*; — а ціла вона пишається зручно тонованими красками вітражів до сонця та стоїть дійсною твердиною на розі *Carson Seventh Str South S.*, а довкола неї, у тій дільниці міста, мешкають наші Русини. Перед церквою чистої роботи дорицький портик і залізна балюстрада та високі кам'яні сходи. Нутро її таке якесь своє, рідненьке, миле, що у ньому забувається, що се на чужині та бачить ся, що там десь недалеко за вікнами шумлять старії липи на цминтарі та сріблять ся до сонічка довгі загоны жита. Складний іконостас, хоч ікони у ньому лишують багато ще до бажання, уся церковна утвар, на дзвінниці мельодийні дзвони, а у докладі весь довг сплачений — дадуть найкраще свідощтво великій праці і заппадливости згаданого душпастиря. Вартість цілого майна церковного вносить до 40.000 доларів. Біля церкви двоповерховий парохіяльний дім з електричним і газовим освітленем та центральним ogrіванем. В його сутеринах канцелярії, лазенка і ванни для ужитку піцбурських парохіян. Перший поверх займає парох, другий з осібним входом з другої вулиці для дяко учителя. Під церквою знова простора саля шкільна з короткими вигідними лавками для дітий і з електричним освітленем, в якій рівнож відбувають ся парох.

¹⁵⁾ Росс. прав. шематизм: Михаило-Архангельская церковь, Благочинный свящ. Петръ Коханикъ, псал. И. Кальняйтъ, 43 Reed Str. Pittsburgh, Pa. А одначе кілька лемківських родин принадлежать до тієї громади.

За рікою Allegheny в друга росс. місія — шемат: Александро-Невская, свящ. Василій Кувшиновъ, псал. І. Грибениченко, 50 Kerr Str. Allegheny, Pa — Pittsburgh, Pa. До тієї громади принадлежать кільканайцять родин угорських Русинів та лемківських.

¹⁶⁾ Довгий час угорекі Русини були без свого священника та їх греміум належало до галицької громади; так високо ціняли працю о. Стефановича!

збори, сценічні вистави і т. д. При шкільній салі сцена закрита куртиною, на якій Батько-Тарас задуманий доторкає пальцями струн на бандурі. Шкільна дівтора совісно ведена п. Гвоздиком, фаховим учителем зі старого краю. Три рази в тижни катехизує діти сам душпастир.

Як дуже дбалим є о. Стефанович про своїх парохіян, се видко ізза сього, що рікрічно у зимі уладжує курси науки англійської мови для старших а охочих, які викладає новою а практичною методою осібний, *ad hoc*, американець-учитель.

Церковна громада має власний цминтар за містом. При церкві є один з найгарнійших хорів руских в Америці, який зложений і вишколений таки самим о. Стефановичом. Брацтва (всі відділами в Р. Н. Союзі) сильно з'організовані; є там брацтво парохіяльне св. Йоана Хрестителя, сестрицтво св. Ольги, молодеча Запорозка Січ, ситизеньский (горожанський) клуб і другі.

Осьвідомлене релігійне і національне між Лемками се справді найбільша заслуга сього Отця, се п'ятнайцятьлітна душпастирска праця, ті точні богослуження і обдумані проповіді, та обучане свого стада на кождім кроці, се тая стежка, якою далеко йде сей Отець поза захристію до тих темних мешкань на піддахах або в пивничних сутеринах.

Нині вже виховав собі о. Стефанович молоде покоління, яке зросло ся з ним та з його наукою. І не дуво, що так осьвідомленим і приготованим був той нарід, що цілком слушно, день приїзду Владики Ортиньского на американську землю взяв за початок нового житя для рускої церкви і народу, та піцбурска громада була першою, яка переписала майно своє на імя Преосвященного Сотера. Треба згадати і про се, що задля правдивого довіря, яке мають піцбурські Русини до о. Стефановича, від кільканайцятьох літ є він председателем і касиером тієї громади, та якраз є там тес, чого вимагає від нас католицка організація в Америці. Церква платить точно катедратікум.

Еслиб в дійсности більше було таких ОО. і таких церк громад, чей з усякою певностию не булоб сього тернового вінця на голові Владики Ортиньского! Вдячні парохіяни щирою пошаною окружують свого душпастиря, у якого особі завсїгди находять вельми доброго опікуна і провідника.

В 1908 р. Преосвященный Сотер посвятив церкву та мав місії, — а нарід сплаканий з втіхи горнув ся до Архієрейских рук, яких одних бракувало йому еще тут на вашингтонській землі.

Честь кому честь! Та дійсно нехай буде честь сьому душпастиреви, якого п'ятнайцятьлітна кєрвава праця між тутешніми Лемками оставить йому і в будучих поколіннях найкраще імя.

Число душ 4.500, дїтий шкільних 100.

Адрес съвященника: Rev. Nikolaus Stephanovitch, 109 Carson Seventh Str. South S. Pittsburgh, Pa.

45. Угровурска церков. громада в Піцбурґ, Па.

Церква записана на імя Преосвященного Сотера.

Адрес съвященника: Rev. Lupis Sylo, 712, Carson Str. South S. Pittsburgh, Pa.

46. Угровурска церков. громада в Піцбурґ — Окленд, Па.

Громада індіпендентна, съвященик засуспендований.

Адрес його: Rev. Dr. Theodosij Vashovesik 354, Mayron Ave, Pittsburgh — Oakland, Pa.

47. Угровурска церков. громада в Алегені, Па.

Душпастир під юрисдикцією руск. кат. Єпископа.

Адрес його: Rev. Joseph Hanulya, 8 Sterling Str. Allegheny Pa.

48. Угровурска церковна громада в Гомстед, Па.

Адрес духовника: Rev. Alexius Holosnyay¹⁷⁾, 913, Dixon Str. Homestead, Pa.

49. Малярска грек. кат. церков. громада в Гомстед, Па.

Духовник: Rev. K. Roskovitch, Homestead, Pa.

50. Угровурска церков. громада в Бредок, Па.

Духовник: Rev. Antony Kecskes, P. O. Box 344. Braddock, Pa.

51. Угровурска церков. громада в Бродерік, Па.

Духовник: Rev. Miron Volkay, Broderick, Pa.

52. Угровурска церков. громада в Никеспорт, Па.

Душпастир є під юрисдикцією Еп. С. Ортинского.

Адрес його: Rev. O. B. Gorzó, 410, Six Ave' Mc. Keesport, Pa.

¹⁷⁾ о. А. Голоснай є рівнож директором та співредактором славного „Русск. Амер. Вѣстникъ а“, голосного зі своїх статей проти руск. кат. Єпископа Ортинского, які продовжують ся і тепер.

53. Церков св. Іоана Хрестителя в Микеспорт, Па.

І знова повтараєть ся подібна історія, як в Пертамбой, Ньюбритан... Коли Галичани матеріяльно запомогли Угорщан при будові величавої спільної церкви, та у докладі на дарунок справили ще прегарні коштовні дзвони, — тоді як раз починаєть ся викидане „Galicianow“ із угорської громади. Таким поведенням своїх собратів роздратований галицький нарід, хоч як матеріяльно знесилений, складає своєрідну громаду, а у тім ділі ангелом помочи і поради є, як звичайно, сей щирий сьвященик і народолобець о. Н. Стефанович.

Основає громади припадає на кінець 1901 р. Перший парохіяльний збір відбув ся у Осипа Гриника, де по залагодженю вступних формальностей приступлено до купна церкви від іновірців за 10.400 доларів (тоді вписалось лише 43 родин); 1.400 долар. тієї хвилі зібрано між собою, а на прочих 9.000 долар. затягнуто довг в банку. Рівночасно засновано братство Р. Н. Союза під покровом св. Іоана Хрест., яке з тієї хвилі було і є дійсною підпорою церкви.

Першим сьвящеником в тій громаді є о. Дм. Добротвір¹⁸⁾, по нім о. Мих. Нижанковский¹⁹⁾. Від мая 1904 р. душпастирюють о. Гр. Кульчицький, по нім о. Ст. Макар, а з 1907 р. о. Р. Волинець. В падолисті т. р. приходить о. Н. Іванчук, а по нім о. Рошко, о. О. Пап, а вкінци від вересня 1909 р. о. Стефан Ващишин, який остаєть ся до тепер.

Цілком природно, що при таких змінах і условинах²⁰⁾ не змогла розвистись микеспортска громада. Нині числить громада 1.200 душ, 40 діттей шкільних. Теперішній розвиток завдячує виключно великій праці і пожертвованю нинішнього душпастиря²¹⁾; читальня „Просьвіти“, нові братства, відроджене цілої громади, відновлене церкви в нутрі, впорядковане матеріяльне її діл, се — треба було мати зелізний капітал енергії і терпеливості та не хвилове піклуванє, щоб до кінця привести тії початі, а в неладі остаючі діла. Тепер тут вже на певно мож засьпівати: не вмере, не загине!

Адрес сьвященика: Rev. Stephen Waszczyszyn, 419—9-th Ave, Mekeesport, Pa.

¹⁸⁾ Ізза самовласти тодішнього церковного уряду змушений був уступити.

¹⁹⁾ о. Михайло Нижанковский перебувши на сім душпастирстві два місяці, заслаб тяжко і вмер в шпиталі в 1904 р.

²⁰⁾ І тут дуже сердечним опікуном являєть ся росс. прав. місія, яка що тижнево майже присилає на перевідні своїого сьвященика з Ambridge, Pa, чим недовірають жити, щоб їх жати?!

²¹⁾ о. Стефан Ващишин виласаний на місію до Америки в 1908 р. Експ. Митрополитом А. Шептицьким.

54. Угровурска церковна громада в Донорі, Па.

До тієї громади чимало належить Галичан, яких в недовзі жде „вилученє“. Бачить ся, що підписаному Авторуви сього „Огляду“ вдасть ся мирним путем залагодити сю справу, або з'організувати самостійну громаду для галицьких Русинів

Адрес духовника: Rev. A. Kossey 432 Olivia Str. Donora, Pa.

55. Угровурска церков. громада в Монесен, Па.

Громада нині незалежна і душпастир рівнож незалежний та обложений цензурою.

Адрес його: Rev. St. Polyansky, Second Str. Monessen, Pa.

56. Церква св. Петра і Павла в Монесен, Па.

Та знова подібна історія гіркої вдяки угровусинів для галицьких. Коли зісловачені Руснаки з тамтої сторони Карпат побачили, що стоїть вже величя мурована церква, спільними силами коштом 22.000 доларів поставлена, тоді як раз вельми примітивним способом подякували нашому людови за їх хліб та сіль. І єслиб тільки не далекого око Преосвященного Сотера, в недовгій часі перейшли би були тутешні Лемки в росс. правосл. табор¹⁸⁾, який вже давніше намагав ся загорнути лемківських Русинів. Та коли при кінці 1908 р. на з'організоване тієї місії прислав Єпископ Ортиньский о. Ст. Ващишина, застав згаданий отець сумні умовини: одні інформувались у росс. прав. батюшки, яку муть скласти громаду, другі заслали петицію до „русскихъ во Львовѣ“, щоб їм прислали дуже твердого св'ященника, а треті, в найменшому числі, бажалиб собі своєрідне... Перші дні йшли як з каменя. А одначе і так далось богато сподіяти. Куплено деревляну церкву при найгарнійшій вулиці — Schoonmaker Ave, витягнуто чартері хоч повільно, все таки йшли датки на затагнений довг на церкву в місцевім банку. Поміч і інформації о. Н. Стефановича були в тім ділі неоцінені. По кількамісячнім побуті о. Ст. Ващишина, обняв місію о. І. Велигорский, та перебув там лише два тижні. По ньому обняв о. К. Курилло, та з'організував місію в сильну

¹⁸⁾ Росс. правосл. місія вельми подбала про наших Лемків, бо на свою місію присладала туди о. Ярослав Січинський, галицького Русина, який по укінчених студіях богословських у Львові прийняв в Америці св'ячення від росс. прав. Єпископа Плятона.

Росс. офіц. шематизм: Предтеченская церковь, св'ящ. Ярослав Січинський, псаломщик Н. Грес, 500 10 th Str. Charleroi, Pa.

Чарлерой з Монесен — получене залізним мостом. До тієї громади належать виключно наші Галичани, передовсім Лемки.

нині церковну громаду. Хтось десь писав: *von sich selbst kann man nicht sprechen...* та так хотів би зробити й автор цього „Огляду“.

Тепер вже всьо церковне майно, яке мож числити на 15.000 доларів, переписане на імя руск. кат. Єпископа в Америці. Церква відновлена, вся утвар потрібна, що йно поставлений дво-поверховий дерев'яний дім парохіяльний, гарна саля шкільна, електричне і газове сьвітло, банк парохіяльний, сплачене поло-виці довгу, три відділи Р. Н. Союза, читальня „Просьвіти“, клуб ситізенів і т. д. дають запоруку, що та церква ставлена на Петровім камені ніколи не впаде, та що та громада з кож-ним днем ростиме й могутіти. Аж миленько глядіти, як ті наші молоді і старі горнуть ся до читальні, та читаючи мов цілують сі рідні слова, яких довго не було їм кому подати...

В 1910 р. один Лемко Малиняк купив тут склеп.

Душ 850, дітий шкільних 45.

Адрес сьвященика: Rev. Constantine Kuryllo¹⁹⁾, Schoonmaker Ave, Monessen, Pa.

57. Угровуска церков. громада в Чарлерой, Па.

До тієї громади приналежить кілька родин Лемківських.

Адрес духовника: Rev. E. Seregelyj, Charleroi, Pa.

58. Церква сьв. апост. Петра і Павла в Карнегі, Па.

До 1903 р. робітники — Лемки, заняті при фабриках в Carnegie, Pa, належали до підбурскої руск. кат. громади, а в 1904 р. о. Теофан Обушкевич²⁰⁾ організує для них самостійну вже громаду. Та хоч чимало було там ріжних наук про „тверду русскость“, якою віє ціла організаційна робота о. Теофана та й склала гарний вінок доказового матер'ялу про напихане росс. схизм. вівчарні нашими душами, — однак щира, невтомима

¹⁹⁾ Автор дістав дволітню відпустку з ц. к. Ради шкіл краєв. з при-поручення Екс. Митрополита Андр. Шептицького на місні в пів. Америці.

²⁰⁾ о. Теофан Обушкевич, в краю парох в Устю рускім, перемискої дієцезії, широкозвісний в цілій Америці „дипломата“ москвофіль. Яку він і веде „дипломатію“, вистарчать спімцнути і з'яштрувати хочби таким приміром: в Майфілд, Па. працював „ревно“ довгий час і так скріпив свої вівці у католицькій вірі, що дивним чудом на другий день по його відході всі до одного перейшли на схизму (Душпастир ч. 3. стор. 6. 1910 р.). В офіц. росс. шематизмі записана ся громада: Іоанно-Предтеченская, Благо-чинний сьвяц. Мях. Скибянскій, псал. учит. М. Поплавскій Р. О. Вох 4. Mayfield, Pa.

праця²¹⁾, дійсно католицька о. Гр. Кульчицького²²⁾, який на прошені о. Н. Стефановича з Піцбурга обняв се душпастирство під сю важку пору, виратувала ботато душ від схизми, до якої зміряла і організація о. Теофана і вижидання росс. прав. місії. Та хоч як не було на разі логідного терену, то все таки найшлося кілька родин, які згодились на отворене росс. прав. громади²³⁾, для якої росс. прав. місія вибудувала в 1908 р. церкву на тій самій вулиці, де стоїть і наша церква, та призначила для 30 душ особного священика, який має дальше вести почате діло.

За час пробування на тім руск. кат. душпастирстві о. Кульчицького (до 1909 р.) громада мурує гарну церкву коштом 24 тисяч доларів, купує парохіальну хату на мешканє для священика, складають ся два мужескі а одно жіноче брацтво та вступають трема відділами до Р. Н. Союза. Се справдішня заслуга о. Кульчицького. І так хоч поволи а осьвідомляють ся Лемки і національно. По згаданім священику приходить о. Олекс. Ротко.

Під сю пору парохія числить 2.500 душ, 60 дітии вписаних до школи.

Агітація однак росс. правосл. місії заєдно підбурює наш нарід і вишукує собі ріжні дороги і доріжки.

Адрес священика: Rev. Alex Rotko, P. O. Box 1091, Carnegie, Pa.

59. Церква свв. Петра і Павла в Мікесрок, Па.

Громада засновала в 1900 р. Церква деревляна, біля церкви школа. Довший час душпастирював тут о. Макар, по ньому о. Ротко. З початкомъ 1908 р.²⁴⁾ обняв душпастирство о. Григорий Кульчицький. За душпастирства сього Отця настав

²¹⁾ Треба тут богато завдячити й довголітній праці о. Н. Стефановича, який між Лемками піцбурськими несе істинні зерна Христової науки. Чимало його бувших парохіян приналежить нині до громади в Carnegie, та як раз ті парохіяни тримають ся сильно своєї руск. кат. церкви і своєю любовю приєднують других.

²²⁾ о. Гр. Кульчицький кінчив свв. богослове в Римі, був сотрудником в Самбої, тепер на душпастирстві в Meekesrock Pa. До Америки висланий в 1904 р. Ексц. Матр. А. Шептицьким.

²³⁾ Від 1904—1908 був довіджающий росс. прав. священик, з 1908 р. в після офіційаль. шематизму: Покровская церковъ, свящ. А. Веніаміновъ, 215, Jone Str. Carnegie, Pa. Нині число душ доходить до 250, на яке складають ся виключно Галичани-Лемки.

²⁴⁾ В жовтню 1908 р. Преосвященний Сотер благословив церкву і школу та при тій нагоді мав чотиродневі місії для парохіян, запрошений через недавно обнявшого се душпастирство о. Гр. Кульчицького.

дійсний спокій в громаді²⁵⁾ і національне пробуджене Лемків, з яких переважно складається громада. Піднести треба і се, що не часто трапляється між американськими рускими громадами, що о. Кульчицкий своєю тяжкою працею дволітною з'єднав собі всі серця громадян, які з повним довірем віддали йому предсідательство (president)²⁶⁾ та цілий заряд церковно-громадянських інтересів.

При церкві є читальня „Просвіти“, кілька відділів Р. Н. Союза, та „Сестрицтво“. Дому парохіяльного ще нема, але є надія, що в короткім часі при видатній праці душпастиря зрозуміють громадяни konieczність власної хати для священика, який до сього часу мешкає в найнехарнішній жидівській дільниці.

Парохіян до 3.000. Дітей шкільних 60.

Адрес священика: Rev. Gregor Smaylo-Kulczyckij P. O. Box 21, Mc Kees Rocks, Pa.

(Далі буде).

²⁵⁾ Були многі незгоди в громаді задля москвофільських агітацій, та треба було в дійсности терпимости і сильної аргументації, злученої з тяжким душпастирським трудом, щоб сі „нащадки россиїщани“ викоренити, які пропагували „вірняки“ о. Т. Обухевича з „Горлицкої губернії“ і агенти дожресних кольовій росс. пров. місії, до яких чимало приналежить нашого народу з Лемківщини.

Росс. прав. шематизм: Рождество Богородицкая церковь, временно заведуетъ свящ. В. Левканячъ, Madera, Pa.

Ibidem: Вознесенская церковь приписана къ Madera, Pa. Колишня угороруска церков. громада — ниці ціла росс. пров. місії.

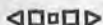
Ibidem: Георгієвская церковь, свящ. Андрей Солянка, P. O. Box 134. Brookside, Pa.

Ibidem: Николаевская церковь, свящ. Миланъ Младеновичъ 312 Air Brake Ave, Wilmerding, Pa. До сеї місії приналежать Россиїани, Серби і горстка угорорусинів.

²⁶⁾ President — голова церковної громади, якій із секретарем і касиром репрезентують перед американським правом церковну громаду. Ледви кілька є наших громад, де душпастир є президентом.

о. Іван Савицький.

Розумові засади християнства.*)

Ідея Бога в природі людській **). — Ціла природа кличе до нас: „єсть особистий Бог, Творець світа“. Дивним було би, колиб і найдоскональше сотворіне на землі, чоловік, не містив в собі ідеї Бога. — Загляньмо в єство нашого духа, то спостережемо в нїм щось, що дає нам внутрішнє свідoctво істнованя Бога. Вже від дитинства носимо в собі понятє добра і зла і то не лише в загальности, але в тисячу поодиноких случаях уміємо самі опреділити, що се діланє добре, а те не добре; тих понятій не учимо ся доперва від других, лиш самі з себе маємо їх вже в перших хвилях розвою нашого розуму, ба навіть у дитяти ті понятя суть виразнійші і маркантнійші. Відкиж сї понятя? Очевидна річ, що їх витворює розум, який зовсім природно навіть у дитяти пізнає красу і нею тішить ся, а від гідкого відвертає ся. Чоловік може остаточно помилити ся в оціненю доброго і злого, але в сущних зарисах морального годять ся всі народи і люди, о скільки не скривили своєї природи.

Розум отже вказує нам, що істнує добро і зло, абстрагуючи зовсім від істнованя Бога і нашої волі. Бо що єсть добре? То що достосовує ся, відповідає (*convenit*) нам. Відповідає щось природі фізичній, то фізично добре, відповідає природі моральній, то морально добре; а позаяк морально духова природа у всіх людей однака, то і моральне добро для всіх людей однаке, без взгляду на приказ Бога. Говорю про *intrinsece bonum vel malum*. Щось може бути внутрішньо добрим, або злим — і те власне приказує або закаує нам Бог тому, що воно єсть вже само собою добре або зле. Що розумній натурі людській в єї свободних діланях відповідає то єсть добре, а що не відповідає се нєдобре і о сїм кождий чоловік по єству своєї природи видає осуд.

До сего приходить єще щось; іменно відзиває ся ще у внутрі голос, якого не можна почути ушима, але котрий виразно приказує: „то добре маєш робити, тамто зле занехати“. Той голос не радить, не наставляє, не заохочує, не каже: „як сего не зробиш, то зле поступиш, а як зробиш то добре“, лише виразно приказує і ми єсьмо сего приказу свідомі. Той категоричний приказ дістають всі народи по всіх усюдах і у всіх часах. — Звідкиж сей приказ? Кождий приказ суппонує

*) Bonifatius-Correspondenz 1908 ст. 51 і слідуючі.

**) Попередна часть гл. „Нива“ 1910 ч. 2, ст. 41.

приказуючого. Хтож ним єсть? Ми самі? Ні! бо а) приказ може виходити лише від когось иньшого і то старшого, який має право мені щось розказати, до чогось з'обов'язати. Сам собі чоловік не може розказати, що найвисше може собі щось постановити. Отже той голос в нас не єсть від нас, ані не походить від нашого розуму. Розум взагалі не може приказувати, лише пізнавати. Мусить отже бути в нас хтось другий, старший, який до нас промовляє, а тим хтось то Творець нашої природи — иньшими словами: той приказ то заповідь, воля Найвисшого, що поселилась в нас вже з природи. Бо якби не се, то б) ми моглиб сей приказ без труда скасувати, а прецінь не можемо сего зділати. Можна его по довголітних муках ослабити, приголомшити лише а і то не цілковито і не на все. — в) Еслиби сей приказ був від нас самих а не від когось висшого, то може не чулибсьмо его тоді, колиб він мав не годитись з нашою волею і нашим бажанєм; а оно якраз так і єсть, що коли чоловік найменше би собі бажав, тоді голос відзиваєсь: „ти повинен, ти не сьмієш“. З сего найкрасше видно, що се приказ не наш, не нашої волі, не нашої природи, котра єсть лише посередником, а се приказ когось висшого, ба навіть Найвисшого, бо се не лише приказ, але приказ абсолютний, категоричний. Се голос Найвисшого Законодателя, під котрого авторитетом чоловік остає від дитинства аж до гробу, і той голос ми називаємо совістю.

Дальшим доказом сего, що сей внутрішній голос може походити лише від Бога, єсть се, що голос сей викликає неспокій, невдоволенє або знов невисказане щастє внутрішнього вдоволення, що прецінь зовсім не зависить від волі чоловіка самого, лише від когось з внї. Навіть в хвили смерти, коли чоловік не може вже нічого сподіватись від людей ані боятись людей, ані якої иньшої сили земскої, а прецінь сподіваєсь нагороди або страхаєсь кари.

1. Скажуть однакож противники — таж то все то нічо, се прямо результат вихованя. Виховуйте людей інакше і не згадуйте їм нічого ані о Бозї ані о моральности, а не будуть мати ані слїду з совісти. — На се ми скажемо, що пр. на Полїнезії і в центральній Африці живуть цілі племена, відтятї від традиції всіх народів від непамятних часів, так дикі, що о якімсь моральнім вихованю у них не може бути і мови, а прецінь мають они понятє добра і зла, знають они, що одно „повинні“ робити, а другого ні, може лїпше як „культуртрегери“, їх колонїзатори. Певна річ, що і вихованє має велике значінє в плеканю природних склонностей, особливо дуже легко можна знищити фалшивим вихованєм добрі природні склонности, але вихованєм самим виплекати совість се річ неможлива. Бо звідкиж дитя одержало би понятє добра і зла, если би не було випосажене ним вже з природи. Виучитись не моглоби, бо понятє виробляємо собі через внїшні змислові спостереженя, а понятя добра і зла зовсім не можна змислово спостерігати, бо

се поняття чисто духові а вияснювання родичів не придались би до нічого. Скорше би удалось виучити сліпого розпізнавати кольори, ніж дитя пізнавати добре і зле.

2. Суть однакж люди „безсовісні“, у яких совість мовчить! Се можливе. Але чи совість мовчала у них від самого початку? З певністю що багато і довго мусіли ті люди намучитись, нім приглушили ту совість і може навіть довгі літа буде вона мовчати, придушена многими злочинами, але таки колись при кінці вона порушить ся. Припустім однакж, що суть деякі абсолютно „безсовісні“, то поминувши се, що були би они зникаючими виїмками, супротив яких стоїть подавляючий загал людей з голосом совісти, — не було би се зовсім доказом проти істновання Законодателя, який той голос совісти умістив в чоловіці, подібно як „півголовки“ серед людскости не доказують, що здорові „отверті“ голови суть неприродними. Множество, що правда, на світі єсть людей безсовісних, але то лише в тім змислі, що про голос своєї совісти не дбають, але не таких, що того голосу зовсім би не чули. Щоби чоловік незнати як низько упав, щоби перечив істноване Бога, духа, щоби всьо уважав матерією, то таки при якихсь промахах моральних відозвесь в нім сей внутрішній голос. В кождім разі такий чоловік буде мати совість для других. Дасть єму, хтось без ніякої причини прочухання, або підложить єму хтось під хату огонь, то таки скаже сей чоловік, що се неслучно, нікчемно, підло. Се буде знаком, що пізнає що добре а що зле.

3. Скаже хтось: то добре, признаю, що совість се голос Божий в чоловіці, то в такім разі чи правдива се моральність робити задля „чужої“ волі і то з сего мотиву, що наступить нагорода або кара? Чи не була би се висша моральність робити добре з чистої любови до добра, або з самовідречення? — Що до першого, то чи дитя не піддаєсь „чужій“ волі свого вітця, а підчинений „чужій“ волі свого настоятеля? а сего ніхто не називає морально меншевартним. А впрочім, чи Бог єсть нам чужим — між Богом а чоловіком єсть тіснійша лучність, яко між Творцем а сотворінем, ніж межи вітцем а дитятем, бо в Бозі „живемо, двигаємо ся і єсьмо“. Що до нагороди або кари, то певно висша була би се моральність ділати добро з любови до него самого а не зі взгляду на нас, але а) трохи се за високо на нашу людску природу; а впрочім ми потребуємо в сім житю всякого усовершенування особливо морального; ми не то що повинні, але мусимо навіть зі згляду на себе самих стреміти до совершенства. А найвишє усовершенє лежить в „нагороді“ т. є. в посіданю Бога, найвишого морального добра, а „кара“ в утраті сего; по друге б) той другий мотив в практиці занадто слабкий. Бо шож єсть „добро“ у тих модерних моралістів? Абстрактна ідея, існуюча в їх головах, а нігде в дійсности. І така плятонічна любов до абстрактної ідеї мала би мати на стілько сили, тримати чоловіка при

добрим в таких борбах життя? і та любов мала би силу витримати конкуренцію з любовію до найреальнішого з всіх естеств, що перевищує найвищі добра?

4. Совість єсть наконець нічого иньшого, як неозначене, невияснене чутство зависимости від Бога. А чутства прецінь можуть милити. І в кождім разі суть они за слабим фундаментом, щоби на них будувати доказ існування Бога. — Совість єсть також чутство, але не лише. Совість се передовсім осуд розуму, а чутство то лише вислід останнього. Чувствувати змислово можна лише змисловий стан, як біль, сильне кружене крови, фантазійні образи, а Бога відчувати не можемо, бо Він найвищий дух. Вправді і спостереження наших гадок називаємо „чувствоване“ пр. кажемо: „чувствую в собі пересвідчене“ — однак тут розуміє ся не відчуване змислове, лише знанє. Чутства суть у різних темпераментів найрізномірніші, а голос совісти сушно у всіх народів на землі однакий і серед всіх обставин, пр. почуте вини відчуває винний і натще і по добрім сніданю. Коли отже невірний говорить о совісти і свідомість вини називає „невиясненим чутством“, то при тім всім то одно невияснене для думаючих людей, то ся балаканина, се недорічне вияснюване тої страшної свідомости вини, під котрою стогнали і стогнуть всі народи землі, а котру погани назвали „найбільшим нещастєм“.

Впрочім само з себе виходить, що если Бог хотів, щоби чоловік був еством моральним, то мусів дати єму такий голос, бож не міг таку важну річ як пізнане добра і зла лишити непевному вихованю. Бог мусів дати той внутрішній голос, щоби не лишити чоловіка безрадним супротив впливів зла. Совість єсть отже свого рода моральним імпульсом в цілім житю людськім. Совість єсть конечною природною складовою частию чоловіка і має таке значінє для духового життя, як фізичні закони і сили, що суть заразом єму законом і силою.

Внутрішній отже голос вказує людскости, що в дійсности єсть над нею судия, невидимий вправді, але дійсно єсть, котрий зглубив найтайніші мисли. Де наступить заплата і якою она буде, на се голос сей остає нічим і мовчанє се не рідко страшне. Голос совісти доказує нам неоспоримо і с т н о в а н є всевидучого, всемогучого, найсправедливішого особистого Бога, бо лише особисте Єство може бути судиею, а ніяке пантеїстичне єство, ані природа ані єї сили. Бо сі не знають нічого ані о моральности, ані не можуть над нами вести контролі, ані нас завзивати перед свій престол. — Як проте нерозумним мусить бути сей чоловік, що хоче вмовити в себе, що Бога нема, підчас коли єго внутрішній голос тисяч разів кожного дня в єго житю вказує: „прецінь єсть Бог“.

Сей доказ існування Бога має дві добрі сторони: 1) Кождий чоловік носить єго в собі. Ніхто не може єго позбути ся раз на все і „природничо-наукові“ закиди тут були би ні при чім.

2) Кождий чоловік, навіть найменше учений легко зрозуміє сей доказ, бо потребує лише прислухатись до сего внутрішнього свідка.

Держава без Бога. — Если кождий поодинокий чоловік потребує віри в Бога, щоби бути правим, то так само потребує її він і яко член товариства, а тим самим і товариство, если хоче бути правим товариством, яким повинна бути кожда держава, мусить мати віру в Бога. Для того ставимо тверджене таке: Віра в Бога єсть конечною основою кождої держави, котра хоче мати треванє. Вправді і без віри в Бога може держава якийсь час існувати пр. жорстокостию, брутальною силою, тираньством, але буде тревати лише дуже коротко. І в такім разі не буде такою державою, якою повинна би бути; така держава булаб радше проклятем ніж благословеньством для членів. Кождий член такої держави уважав би розв'язанє такої держави своїм спасенєм, і в такім случаю було би чоловікови о много ліпше жити одинцем, ніж в державі безбожній. Житє одинцем вправді неприродне для чоловіка, бо чоловік се *animal sociale*, але було би оно много ліпшим. Атеїстична держава існувала би отже *de facto* і то лише коротко, але *de iure* ні. І, як сказано висше, така держава мусить розпастиись, бо публичний атеїзм се розкладовий елемент, се зародок смерти для держави — і то не лише позитивний атеїзм, але навіть негативний.

Бо щож єсть цілю держави? Очевидно спільне добро, добре поведженє і правна охорона горожан. Горожани знов мусять ділати разом для спільної користи, до чого очевидно конечна добра воля. А щоби сю добру волю викликати і її завсїгди підтримувати, мусять бути сильні до сего мотиви. А без віри в існованє Бога таких мотивів скutoчних нема. Суть такі, котрі кажуть, що богато иньших єсть мотивів до підтриманя держави. Одні кажуть, що таким мотивом то добре зрозумілий егоїзм, другі що любов вітчизни, природна правість, иньші що одушевленє для культурного поступу людскости, або загальна просвїта, або принцип законного авторитету, або вкінци теория сили. —

1. Пригляньмо ся поодинокю тим „ідеям підтримуючим державу“. Возьмім егоїзм. З природи вже єсьмо на него засуджені і кождий мусить передовсім дбати за себе. Лиш що тут має розуміти ся добре зрозумілий егоїзм т. зн. що кождий повинен ділати для спільної користи а зиск припадає опісля кождому, чи скорше чи пізнійше, але припадає. В теорії оно красно, але в практиці не так. Зиск прийде колись, скорше або пізнійше, але жертву треба понести зараз. Приватне добро і спільне стоять до себе прямо в діаметральнім віддаленю і то тим більше, чим гірша управа держави. Пригадаймо приміром податки; чи богато таких, що платять їх радо „з егоїзму“? А переконувати, що з спільного добра буде можна мати більші зиски, то се не дуже зрушить егоїста. *Ignota non movent*. Ліп-

ший воробець в руці, як десять на плоті. Егоїзм занадто думає о „собі“ і о „своїм“. Егоїзм се принцип не утримуючий товариство, а противно розриваючий. Як Бог не єсть центром всего, тоді логічно ним єсть „дороге я“. На егоїзмі виросла нинішня „борба о існуванє“, а не стремленє до спільного добра; бо егоїзм ніколи не наситить ся; ему завсїгди мало; ему все бракує сего, що мають другі; людске щастє уважає своїм нещастєм.

2. З тих самих причин неможе і любов вітчини заступити релігії. Щож властиво маю у вітчині любити? чи землю, край? Певно, привязанє до землі, до сторін-околиць дуже велике, але передовсїм до своєї землі. Она мусить бути для мене дорожшою, як земля в Боснії, Дальмації. — А може маю любити співгорожан? Як ми мало журимо ся о наших свояків особливо дальших, як они від нас чого хочуть, а як мало дбаємо о тисячу сусідів, котрих навіть і не знаємо. — А може треба любити інституції, закони? Если они ліпші як де инде, то буду їх любити, але длятого, що мені з ними добре, а впрочім: *ibi patria, ubi bene*. Мільйони покидають рік-річно свою землю і емігрують з важних причин, а кілько би ще емігрувало, якби лише могли. — А може любимо величавости, славу, вітчини? Та звичайно стоїть коштом податків і маси з того нічого не мають. І що кому зі слави, як нема що їсти?

3. А чи не вистарчить місто віри в Бога „природна“ правість і ретельність горожан, походячі з самоповажання і амбіції і з бажання уходити за чесного „гонорового“ чоловіка? Такий клич „независимої етики“, моральної автономії. Так розумують модерні: „Если кождий буде жити разумно і прилично і свої обовязки совісно виповняти, тоді людскість і кожда держава зовсїм добре єбійде ся без Бога“. Без сумніву що так, але якби не було сего „если“. Бо і тут відграє егоїзм і пристрасть велику ролю. Правість і ретельність наказують дійсно виповняти совісно обовязки, але егоїзм серед тої „борби о жите“ не вмовкає а кличе: як не хочеш бідити, як не хочеш згинуту в тій борбі, як не хочеш, щоби твої діти голодували й виросли на нуждарів, то мусиш як лише і де лише можеш ошукувати всїх, навіть державу — розумієсь осторожно. І котрий мотив сильнійший? Если хтось має до вибору 1000 корон нечесно набутих, без небезпеченьства зловлення і утрати чести, а з другої сторони честь з голодом, бідною — хто вибрав би се друге — без Бога? Ледви чи один на 100. Хто нині будучи без віри провадив би, не боячись контролі, інтерес заміни, торговлю чесно? Які тисячні невластивости діялибсь? Чи суди і закони зарадили би сему? При кождім виставовім вікні, при кождім куснику поля засадженім бульбами треба би поставити вартового, а если би і сей був атеїст, то щоби се помогло? Питав раз при іспиті екзамінатор: „що діє ся з золотом, як виставимо его на вільний воздух?“ Ученик відповів: „оно зникає“. Так було би з всякою власністю. А чи ліпше було би з безпеченьством

життя? Коли раз два приятелі хотіли запити собі з існування Бога, присутній Вольтер перервав їм нагло словами: „Видждіть, аж вийдуть мої слугащі, бо не хочу, щоби мене ще тої ночі удусили“. А як виглядав би вимір справедливості? Скоро який горожанин позбавлений права, а держава не в стані єму сего права вернути, то тим самим держава тратить рацию існування. Iustitia не дурно має очі завязані, много може не бачити, если в додатку богато річий бачити не хоче.

Мораль без Бога єсть так змінчива, як людський гумор. Бо коли хто перечить існуванню Бога, то консеквентно мусить перечити безсмертність душі і єї існуванню, далі свободу волі а з тим всяку відвічальність. В такім разі мусимо з Геклем чоловіка узнати за найвисшу породу звіврячу, — і деж тоді може бути мова о правах, обовязках і т. д. В такім разі сила то право і тоді повиннібсьмо з Ніццим кричати: „смерть слабому“, бо „найліпшим чоловіком, надчоловіком єсть сей чоловік, що є найбільше жорстоким, найстрашнішим, найхитрішим і найбільше безвзглядним“. Така се мораль модерна.

До сего всього приходить ще щось, без чого люди і кілька днів не могли би жити разом навіть при найскрупулятнішим виповнюванню права, справедливості. Бо *summum ius, summa iniuria*. Крім справедливості і скрупулятності треба ще чеснот милосердя, любови, доброти, співчуття, лагідности, виrozumілости, терпеливості і т. д. Если забракне сего, то устане всяка можливість спільного життя, всяке щастє, сердечність. Конечність чесноти признає навіть такий модерний вільнодумець як Anton Menger*). А чим вповнить атеїзм евентуальний брак чесноти? Таж ми звіврята, а деж звіврята уміють милосердитись, співчуття, бути терпеливим, взглядним. На модернім ґрунті атеїстичнім виросли нинішні страшні відносини, між наємником а робітником, так що нинька світ поділений на два ворожі табори; виросла така страшна безвзглядна борба о житє. А если який атеїст має в собі любов ближнього, то походить се не з его атеїзму, а з его добродушного успокоблення.

4. Одушевленє для культурного поступу людства єсть дуже ідеальним мотивом для співгорожан, щоби працювати для спільного добра, для удержання держави, але в практиці ледви чи зможе оно мати яке значінє. Близша тілу сорочка, як кожух; кождий буде більше дбати про своє добро, як про загальний поступ. Одушевленє для загального поступу людства єсть так ідеальним мотивом, що в часах нинішнього брудного материялізму не може ніяким чином побуджувати горожан до спільного діланя.

5. Многі оптимісти богато надіють ся в тім напрямі від загальної просвіти. Думають собі, що скоро лише всі

*) Anton Menger, Volkspolitik, Jena 1906, стр. 4.

стани співгорожан зістануть просьвічені, тоді самі з себе всі будуть з найліпшими інтенціями працювати для спільного добра, без жадних мотивів. — Свого часу підніс ся клич: більше світла під стріху. І дійсно, незлічимі чинники старали ся через школу, пресу, товариства піднести просьвіту в народі. І щож? З того часу повстала лиш загальна ферментація, невдоволене. Нинька „проста“ дівчина як начитась „романсів“, то і мітли опісля в руку не возьме. Вчений недовчений то гірший дурня. Звідси незадоволене і низших кляс: „чому ми маємо більше бідувати, ніж ті в горі, коли ми так само „вчені“ як і тамті?“

6. Принцип авторитету, який многі підносять, не має найменшого узгляднення, бо з природи річи всі люди суть однаково рівні, а держава не має права накидатись другому за пана. Бо если мені один чоловік не має найменшого права розказувати, то і двох разом не мають того права, если 2 ні то і 20 ні і 20 міліонів ні. Також і дбанє держави о загальне добро не дає державі права до існованя, бо если хтось не потребує того дбаня, то держава тратить услівє до існованя. Право авторитету держави основуєсь на засаді *do ut des*. Але ся угода дуже непевна, бо без висшого „маєш“, без висшої санкції котрабудь сторона може сю угоду зірвати. А по друге о дійснім авторитеті без Бога, то і бесіди не може буги. Бо в разі угоди держава не єсть авторитетом, она єсть лише стороною контрагуючою, а яко така не має права розказувати, лише допоминатись дотриманя угоди, котрої друга сторона може не дотримати. В практиці оно було би ще гірше, бо атеїзм з природи річи єсть дуже негативний, супроти него не устоїть ся нічо, він заперечує всяке понятє обовязку і права. Сила перед правом; сила то право. Принцип авторитету і атеїзм се понятя дияметрально противні. — Від коли настав опір молодіжи від авторитету? Від часу безрелігійного вихованя. Щоб отже державу ратувати, провадить атеїзм до:

7. Теорії сили, до оружия, в чм многі бачуть одинокє нинька спасенє держави. Без Бога нема „ти повинен“, єсть лише „ти мусиш“, „und bist du nicht willig, so brauch ich Gewalt“. Але і то насильство не ратує держави, лише власне викликує борбу всіх проти всіх, споводує до чогось прямо противного, а не до пваці для спільного добра. Бо если сила єсть вже раз титулом права, то в такім разі не лише для князів, пануючих і тих що „в горі“, але тоді для всіх і для кожного і для тих що „в долі“. І будуть висші тиснути низших, але і низші стануть елітя відплачуватись, і тоді не там право де справедливість, а там де сила. Тоді нема вже і „державного війска“, тоді жовніри яко горожани добувають і для себе „права“. В Римі то еліта війскова, преторіяни, робили обрахунки з цісарями; кілько королів в Англії згинуло з рук жовнірів? Довкола шафоту Людвика XVI. стояло війско для оборони... шафоту.

Атеїзм провадить в льогічній консеквенції до анархії, до розвязаня товариского ладу. Ліпше отже жити людям осібня-

ком, ніж в безбожній державі. Держава без Бога немає *de iure* права до існування, а як довго *de facto* — се квестія короткого часу.

Держава з Богом. Зовсім противно виглядає держава, коли людскість вірить в Бога.

1. Передовсім єсть тоді в державі дійсний авторитет. Бог єсть Творцем всієї природи і роду людського; єсли Бог сотворив чоловіка сотворінем соціальним, то тим самим хотів, щоби чоловік закладав товариство; а позаяк товариство єсть немислиме без управляючої позаги, котрої мали би другі слухати, то Творець бажав і єї. Державний авторитет єсть через се суверенний, не з себе, ані через се, що репрезентує маси, лише що репрезентує волю Творця; єсть проте з ласки Божої — „Божою милостию“. — Державний авторитет єсть не лиш сильніший від одиниці, але і вищий, бо нїть власть, аще не оть Бога (Рим. 13. 1) і розумієсь тут не власть фізична, якогось провідника розбишаків, лиш право до влади. Отже авторитет єсть не лише контрагентом, але єсть і настоятелем, має *ius imperii*, право розказувати. — Сила не єсть то саме, що право. З уграатою сили і средств змушуючих не тратить авторитет права. Длятого революція супротив найнемічнійшого авторитету єсть недозвеною, бо єсть проти волі Творця: *Тїмже протикалаєтьсє власть, волю поклїнію протикалаєтьсє* (Рим. 13. 2).

Але чи може підданий через се упадає до стану невільника? Противно. Авторитет має не лише права але і обовязки, так само підданий має не лише обовязки, але і права. Бож авторитет єсть задля підданих. Скоро авторитет не сповняє довший час своїх обовязків, тратить право управи, стає незаконним і сила оружна не зможе єго знов зробити законним, бо сила то не право.

2. І єгоїзм стає через релїгїю розумним і добре пїймленим. Вже з природи чує чоловік, що не має в собі моральної досконалости, ані задоволення і бачить, що не усовершить ся сам, лише через Бога. Длятого мусить Єго лїпше любити ніж себе, а ближнього як себе задля Бога, після засади: „чого не хочеш, щоб тобі люди робили, не чини сєго другим“, ба що більше, кожда жертва, яку понесе чоловік з християнської любови ближнього, навіть шклянка зимної води буде сторицею винагороджена, вправді в будучности, але не „може“, лише напевно. Так отже релїгїя робить з єгоїзму сильну підпору держави, бо кождий буде заохочений до спільної любови, один другому стає „ближним“, єго добро моїм добром. В теперішних часах матеріалїзм ослабив сю любов, але інакше то всьо виглядало в середних віках, коли всюди панував дух християнський. Повно було корпорацій, цехів, ріжних товариств для попираня добра ближнього.

3. Рівнож і патриотизм підносить релїгїя до „чесноти“ любови вітчизни. Любов ся не полягає на любови землі, звичаїв, інституцій, лиш на любови співгорожан, що не єсть нічим

иньшим, лиш любовю ближнього. Такий патриот не буде і другими народностями погорджувати; неузасаднені війни для „звеличення“ своєї вітчизни буде уважати за масове убиване братів. — Як мирно могли би жити всі народи землі, для доброго поводження всіх держав, колиб були они переняті правдивою любовію вітчизни.

4. На місце „независимої моралі“ подає віра в Бога „зависиму“. Тамта оперта на волі і на особистій амбіції чоловіка а ся на Бозі. Тамта змінчива, бо під впливом людських блудів і самоволі, ся незмінна як Бог. Она учить перш всего обовязк в взглядом Бога, а через се *implicite* і обовязків взглядом ближних. Она ставить принцип внутрішньої вірності і ретельності, без неї виішна вірність і ретельність не мають найменшої вартости. Після „зависимої“ моралі се „ти повинен“ не лише викликає почуте обовязку, але єсть zarazом найсильнішим мотивом в діланю, навіть супроти пристрастей людських і притім skutочнішим ніж амбіция і идея уходити за „гонорового“. Ніякий поліційник не єсть так певний і всюдиприсутний і всемогучий як релігійна совість. А що до теміди, то если би була перенята страхом Божиим, то могла би певно очи мати ясні, відкриті, а принайменше певно схотіла би се бачити, що видіти може і повинна. — Якого судию вибрав би собі кождий, чи такого, що переконаний, що всі его засуди стануть колись перед найвисшим Судиею, чи такого, що не боїть ся „ані Бога ані людей“. А чи присяга уживана в суді, що єсть одиноким средством до викриття правди і оборони права і справедливости, не єсть наглядним доказом повисшого? — А ті олійки і бальзами, які служать до лагодження людських уломностей і пристрастей, як любов, милосердіє, лагідність, доброта, терпеливість і т. д., ростуть лише на ґрунті релігійнім і з него тягнуть поживу. Возьмім приклад з релігійних часів. В середних віках повстало в цілій Европі стільки харитативних закладів, що трудно представити докладно собі і число і величавість і якість їх, як шпиталі, дома для бідних, добродійні товариства, фондації etc. навіть по найглубших закутинах. І все то повстало виключно приватними фондами, без помочи держав і повстало сего більше, якби се могла зробити модерна „велика“ держава. І щож було мотивом тих добродійних акцій? Для Бога і релігії! так звучать листи фондацийні. Так широко розповсюджені були сі фондації, що навіть така жорстока трийцятьлітна війна не змогла знищити і спалити того всего. Таке то було в тих „темних зацофаних середних віках“! А нинька? — о тім низше.

5. Ніякий ідеалізм не єсть так правдивий і узасаднений як релігійний. Він бачить найвисше усвершене людей не на сій планеті, а на тамтім сьвітї. Сей релігійний ідеалізм піднесе чоловіка до можливого усвершеня морального і зробить его щасливим. І тоді працювати для других не буде прикро, але буде сьвятим обовязком кождого, бо тут розходить ся о велике

будуче царство Боже. В середніх віках шукали люди раю не на землі, але там де він дійсно буде, і хоть не чулись ту на світі щасливими дчасно, а мимо сего були задоволені.

6. Загальна просвіта, овіяна релігією, не накопичує цілу масу незрозумілих ідей до голови, лише учить правди, що ми від Бога і для Бога. Така наука ділає красше на серце і характер, як вся „учена“ наука: фізика, література і т. д. Она вистарчає, бо єсть найкрасшим світлом у всіх хвилях життя, она може кожного, хто би лиш хотів, зділати добрим і щасливим. Она і усліджених робить задоволеними з своєї долі, бо „перші будуть послідними, а послідні першими“.

7. Теорія сили єсть при релігії зовсім злишна, бо діланє для спільного добра єсть при релігії споводованє з внутр. Боже „ти повинен“ усуває всяке людське „ти мусиш“. Нічо не було би більше злишним як міліони війск, если би в державах і між державами було захованє Боже „ти повинен“.

(Конець буде).

БІБЛІОГРАФІЯ.

Йосиф Бідерляк, професор університету в Інсбруці.
Суспільне питанє Причинок до зрозуміння єго сути і єго розвизаня. Зі сего німецького виданя перевів за дозволом автора „Вогословский суспільно-економічний кружок“ під проводом *о. Аморозія Редкевича*. Чистий дохід призначений на „Стипендійний фонд ім. Маркіяна Шашкевича“. Львів 1910. Накладом суспільно-економічного кружка. ст. VIII, 224 вел. 8^о. — 3 кор.

Про велику вагу, потребу і перші підручники соціального образования було вже в „Ниві“ минулих літ (IV, 1907 ст. 244—7; V, 1908 ст. 121—123). Там ми звертали на се увагу, що в послідних часах суспільний рух прибрав характер руху культурного, який ріжними дорогами викликає фермент в щораз то ширших кругах. Отже не лишень є річню образованого чоловіка здавати собі справу із всего того, що в житю кипить кругом него; образовані і посідаючі верстви суспільности мають еще обовязок зглядом прочих клас, приложити руки до їхнього змаганя, щоби вмілим проводом повести єго на здорові торп, щоби висвітлити згубні погляди і відняти силу злобним кличам з невдоволених кругів. Коли до сего діла є покликаний кождий

образований стан в суспільности, то тим більше духовенство, якого зване є емінентно суспільно-доброчинне. Так як першою рекомендацією для християнства в очах поган була його суспільна доброчинність, так і нині перші священики в ім'я християнської віри і любови є покликані до злагодження житєвої борби, до об'легченя недосатків тих, яких жите матеріально упустило. Та тут не йде лишень о матеріальну екзистенцію, о гідну чоловіка — ближнього участь в дочасних добрах. Нині, яко житєве питанє взагалі, суспільне питанє є рівночасно в певній мірі і релігійним питанєм. Воно в своєму ідейному світогляді доторкує найважніших питань про етику, філософію, право, та науку о державі. „Знова філософію, право, та науку о державі можна належно поняти і вилжити лишень на основі правдивої релігії. Бо вони як найтісніше лучать ся з наукою про походженє, єство та послідній кінець чоловіка і сотворінь взагалі. А як раз лишень обявлена релігія може нам дати певне і докладне виясненє тих правд. І лише таку суспільну будову можна назвати доброю і така лиш може мати вигляд на остоянє ся, яка опирає ся, як на непохитній основі, на науці правдивої релігії про початок і кінець чоловіка, его природні прикмети і спосібности. Сї науки релігії є для суспільного ладу тим, чим для будівлі підвалини, чим для дерева корінь. Суспільне питанє лучить ся з релігією також тому, що вона познакомлює нас з поодинокими суспільними обовязками, які на нас тяжать. Релігія і церков учать нас, які поодинокі права має кождий чоловік, отже які обовязки мають вої люди разом і кождий з окрема супроти прав ближнього. Суспільний лад лиш тоді може бути удержаний, а суспільний мир лиш тоді панувати, коли права одиниць остануть ненарушені і коли всі будуть совісно сповняти свої взаїмні обовязки. Релігія подає чоловікови і найсильніші мотиви до виповнюваня всіх суспільних з'обовязань. Не треба вікнці і згадувати, що релігію і церков еще о стільки обходить суспільне питанє, о скільки так лібералізм як і соціальна демократія ненавидить і переслідують церков і раді би вирвати релігію із люцких сердець“ (ст. 8 і 9).

Ось тут то і бачим пекучу потребу саванції ідейного світогляду суспільного руху, его духовий занепад. Ота его вороженєча зглядом християнських інституцій і віри взагалі, се вже не хвилева похибка, частинне скривленє світогляду, се брак в самому его фундаменті, се недуга в самому его зародку. Із сеї духової неволі може і повинна визволити его акція духовенства. А до сего воно потребує попри здвоєну суспільну доброчинність еще і річєвого соціального образования.

Свого часу ми вказували на соціологічний підручник о. Бідерляна, професора передше Грегориянського університету в Римі, а тепер в Іноості — книжку, яка в католицких кругах соціологів тішить ся великою повагою і популярністю, та є

переведена на багато європейських мов. Нині ми є в тім щасливім положенні, що можемо нашому Духовенству і народови поручити сю книгу переодіти в нашу питому одіжку, переложену на нашу рідну мову. Се для нас дуже цінний набуток і на нашій книжній торгівлі одна з важливіших появ. А се з двох оглядів. По перше, яко фаховий підручник до загальної і першої орієнтації у сьогочаснім суспільнім питанні. У введенні ся книжка вияснює поняття і розвиває генезу суспільного питання, та розбирає дві головні теорії, які силкують ся його розв'язати, як теорію свободної господарки або економічний лібералізм, теорію спільності продукційних середників або соціалізм. Супроти них ставить християнську науку про суспільність та господарність. Друга подрібна частина викладає різницю, робітничу, ремісничу, торговельну і жіноче питання. В рівній мірі узв'язана теоретична, практична і етична сторона сих питань.

Наше духовенство, яке, правду сказати, на суспільнім полі так багато працює, має у сій книжці інтересного і пожиточного провідника, який відтворює йому очі на внутрішню сторону життєвої боротьби і крізь суперечні філії думок і перехресні стежки демагогів веде прямою дорогою християнської доброчинності до розв'язки суспільних невгод, до християнської свободи. Наша суспільна акція, за мало свідомо себе і не зовсім правильно з'організована, найде у сій підручнику справного регулятора, який є в силі дати одноцільний напрям нашій праці і довести до результатів, які і в собі і з оглядом на нас могли би остояти ся.

Знова з другої сторони, коли нездорова публіцистика в ім'я суспільних кличів вдиралася в наш нарід і баламутить та скривлює його світогляд, прямим обов'язком нас, священиків, є стати на сторожі Божого закону і бути все готовими справити хибний чи ложний погляд, клич, чи напрям життєвої течії. А то не все дасть ся досягнути здоровим домашнім розумом; таки треба до сего фахового знання, таки нам треба студіювати соціологію, коли хочем дійсно раду давати на суспільне лихо. Правдива вдячність належить ся о. Редкевичови, префектові і учителеві соціології в львівській духовній семінарії, і богословам-питомцям, що дали нам до рук солідну поміч. Переклад давав багато трудностей, передовсім зі сторони технічної фразеології, однак всі вони переможені, загально кажучи, щасливо. Завдяки сему, що переклад дословний, як прим. польський, він може не є всюди гладкий, але всюди слідно змагане до стилістики, відповідної духови нашої мови. Відай лишень через недогляд нумерації точок значені латинськими буквами, місто руских. Та се дрібниця. Книжка, поручена вже через Виписує. Митрополитий Ординарият, не лишень заслуговує, але повинна знаходити ся в руках кожного нашого священика, коли вже не кожного нашого інтелігента. Се дуже помітна проява, що досі за нею попитували більше народні учителі, чим священики. — о. Д-р. Йосиф Боцли.

Verfassung und gegenwärtig'r Bestand sämtlicher Kirchen des Orients, книжка видана через професорів універс. в Монахіїм (Silbernagel i Schnitzer) обговорює докладно справи церковей восточних і є розділена на дві часті.

Перша часть трактує церкви несоединені з кат. церквою в 17 розділах. I. розділ трактує грецкі патріархати в Царгороді, Александриї, Антиохії і Єрусалимі, II. за церков в Боснії Герцоговині, III. за церков в Грецькій державі, IV. за болгарську церков, V. за церков в Росії, VI. за церков в Румунії, VII. за церков в Сербії, VIII. за церков в Чорногорі, IX. за церков сербську на Угорщині, X. за церков румунську на Угорщині, XI. за церков в Буковині і Далмації, XII. за вірменську церков, XIII. за несторіанську, XIV. за коптійську, XV. за абіссинську, XVI. за яковитську і XVII. за малябарську.

Друга часть тої книжки трактує за соединену церков і має 7 розділів. I-ий розділ трактує за Італіогреків, Русинів і Румунів, як також коротенько згадує за Болгарів і Греків. За Русинів (ст 327—333) єсть вправді пару малих ошибок, однак мимо того добре досить написано. На жаль, не покликує ся автор нігде на працю Пелеша *Geschichte der Union*; якби був автор з того користав, була би праця докладнійша і вірнійша. II. розділ трактує за мельхитську церков, III. за Коптів і Абіссинців, IV. за вірменську церков в Азії (патріархат килікійський). Описує також вірмен в Австрії і в Росії, як також чин Мехітаристів. V. за халдейську церков, VI. за сирійську, VII. за маронітську. При кождім розділі подана історія описаної церкви, описана ціла єрархія, право церковне і прочі обставини. Декотрі справи описані не тільки докладно, але навіть педантерійно. — *о. Ісидф Ганкевич*, з Красного на Поділю.

ДО ПИСИ.

Перед загальними зборами товариства свв. Павла*).

При кінці місяця жовтня розіслав Виділ товариства свв. Павла відозву взиваючу до громадного приступлення в члени

*) З отсею дописню відносили ся ми до заряду тов. свв. ап. Павла. Запевнено нас, що, неюдя з уваг Ви Дописувателя нині вже безпредметова, бо в останніх часах ведуть ся справи тов-а цілком инакше, не подавному. Докладнійше довідаєть ся о тім Всч. Отці на недалеких заг. зборах. — З отсим застереженем містамо допись в цілости. — Ред.

того товариства. Відозва ся, стилізована дуже красю, мимоволі викликає незвичайно прикрі чувства, що таке важне і потрібне товариство, як сьв. Павла, не може ніяким чином розжитись якимсь житєм здоровим, лише от так ведегує від одних загальних зборів до других. Вже були голошені горячі заклики і відозви, щоби як найбільше одиниць вступало в члени сього товариства і заінтересовались ним, а все якось трудно дійти з тим усім до чогось путнього. Загальні збори відбуваються кожним разом при дуже слабій участі членів, звичайно все тих самих, на яких вибирає ся виділ, і нововибраний виділ старає ся дотягнути провід в товаристві до нових загальних зборів — і таке вже кілька літ вся акція розбиваєсь, а все через брак заінтересованя ширших кругів духовенства. І дійсно стид і сором, що наше духовенство, яке має час і енергію і інтерес заніматись ріжними иньшими справами, політичними, економічними і взагалі суспільними — і певно що то велика заслуга нашого духовенства, — а не має часу чи змоги чи охоти заінтересуватись так важним товариством як тов. сьв. Павла. А єсть оно з точки християнсько-суспільної найважнійше і хіба той не узнате товариство сьв. Павла за конечне, хто не доцінює грози часу, де кождозволіканє з зарадкою акцією буде мститись і вже мстить ся. На жал, єсть оно однаков так, що на 3.000 сьвящеників в 1908 році було 464 членів, з чого платячих 165, — не знаю як тепер. Загал той поносить безперечно найбільшу вину, коли мимо заходів кождочасного виділу не хоче дати втягнутись до товариства, а що товариство мимо сего холоду зі сторони духовенства існує і яко тако виповняє свою задачу, то се заслуга виключно кождочасного виділу товариства, тим більша заслуга, що в виділі працюють одиниці, що суть рівночасно членами виділів иньших товариств, де також єуть заангажовані до праці.

Але власне в сїм лежить друга причина, що товариство се не просперує як слід і виділові ми моволі стають винними злого розцвіту товариства, бо позаяк єуть членами многих иньших виділів, не можуть посвятити тільки часу товариству сьв. Павла, кілька би сего потреба вимагала. А маю тут на гадці єю шкідливу скромність кождого виділу, іменно, що товариство за мало себе анонсує, за мало дає о собі знати, за мало пукає до загалу. Що за мало пукає, се видимо зі статі о Щепанюка під заг. „Чи товариство сьв. Павла ще існує?“ в „Ниві“ 1909. ст. 785, іменно що виділ вислав до загалу змінений статут і реєстр виданих товариством книжок з початком року 1908, доперва знов з початком 1909 року вислано перше число релігійно-просвітної бібліотеки і відозву в справі сеї бібліотеки і доперва аж знов з кінцем року 1910 третю відозву. Се видаєть ся мені абсолютно за мало — а єще треба взяти під увагу, що ті відозви може і не дійшли всі до рук поодиноких осіб і если така відозва появиля ся одна на цілий рік, то виїде, що могли бути одиниці, що через два і три роки не одержали ніякої відозви і ніким не були загіріті — бо і сего часом треба — до приступленя в члени товариства.

Що воно як раз так могло статись, щоб далеко не шукати, поставлю себе на примір. Дуже інтересую ся товариством сьв. Павла і всякими нашими виданнями, однакож не дістав я ані в році 1907, ані 1908, ані 1909 ніякої відозви і ніякого першого числа релігійно-просьвітної бібліотеки, доперва зі статі о. Щепанюка дізнав ся я о такій бібліотеці. А сподіюсь, що таких випадів мусіло бути більше. Длячого се так склалось, в се не виходжу. За мало отже відозв розсилає товариство, а властиво не розходить ся мені так о ті шумні, торжественні відозви — хотай і сі конечні — але радше сказатиб, товариство за мало оголошує ся, за мало систематично дає собі знати. А се важна річ і на се треба звернути увагу, щоби всюди і завжди при кожній способності згадати о товаристві, анонси товариства поміщати де лише можна. Погляньмо на товариство педагогічне, котре розвиває ся чи не найкрасше з наших усіх товариств, обертає великими сумами, має великі маєтки, аґенди товариства вросли дуже, заінтересоване товариством змагаєсь — а погляньмо, що нема руської часописи, чу журналу, де не був би поміщений анонс товариства педагогічного — і в Ділі, і Руслані, і Ниві, Громадскім Голосі, Землі і Волі, Учителю, Звінку.

Отже як відомість о товаристві педагогічним не дійде до когось одною дорогою, то дійде другою, як не через Діло то через Руслан, як не через Руслан то через Громадский Голос, так що товариство педагогічне єсть попри „Просьвіту“ у нас найбільше спопуляризоване. Те саме думаю о товаристві сьв. Павла, очевидно, що на сю ціль треба зафірмувати певну квоту — буде се видаток, але він вернєсь сторицею і треба не лише в Ниві, але і в Руслані і Ділі поміщати анонси і то систематично. Се дотепер зовсім не було практиковане, бо навіть в „Ниві“ бувають вісти з товариства сьв. Павла дуже скупі, от приміром: дня 8-го грудня 1909 р. відбулись загальні збори товариства сьв. Павла, певно щось на них говорилося путнього, але в Ниві з 15. грудня 1909 нема о зборах ані згадки, доперва в січні 1910 коротенька замітка, що новий виділ вибрано такий а такий, а о перебігу зборів ані слова — чи може перебіг зборів був такий марний? — Після мене вже в 24. числі з дня 15 грудня 1909 повинна бути коротенька згадка о виборі нового виділу, а в 1. числі 1910 р повинно бути обширне справозданє з загальних зборів, бо може би дехто хотів довідатись о товаристві, — а тут поїхати не міг, а перерхитати нема з чого. Бели впрочім виділ не мав часу чи не міг виготовити справозданя з загальних зборів, тож прецінь редакція „Ниви“ сама повинна була зредагувати прямо з репортерського обовязку, а через се і „Нива“ була би сим разом „актуальна“*). А так ніде і до нинішнього

*) Повисший докір, зроблений редакції, може й слушний, та лише в часті. Дія пояснена скажемо слідує. В числі 24. з дня 15. грудня трудно о було подати звістку із заг. зб. рів, бо матеріал того часу передано було до складу — як звичайно — значно скорше, ще перед 8. гру-

дня нема ані словечка о загальних зборах з минушого року. Чи може — знов приходить мені гадка — не було нічого цікавого на тих зборах, бою ся вірити в се. А погляньмо знов на „Просьвіту“ або тов. педагогічне, то вони поміщають в часописах справоздання навіть з засідань виділу, не то з загальних зборів.

Зовсім подібно має ся річ з анонсами релігійно-просьвітної бібліотеки. Виділ товариства вислав свого часу перше число сеї бібліотеки, а о других числах довідалисьмо ся що іно зі статі о. Щепанюка. Кождий купець, що хоче продати свій товар, мусить добре его вихвалювати і розповідати за него людям. Добре се розуміють книгарники, от хочби німецькі, так що як замовити з якої книгарні якусь книжку — хочби за кількадесят сотиків, то вже потім фірма не щадить накладу, лише раз у раз насилає найрізномордніші анонси, проспекти, бо знає психологію чоловіка, що таки вкінці чоловік щось рішить ся спровадити, бо *gutta cavat lapidem*. Се признає о. Щепанюк, коли в „Ниві“ 1909. на стор. 787. каже: „Відозва не була без успіху. Заінтересоване духовенство о певний процент зросло, книжковий рух був далеко більший, ніж попередніми роками!“ — додає однакж: „шкода лишень, що заінтересоване було хвилеве, се був вогонь, який, як скоро спалахнув, так скоро і погас“. От тут наглядно виходить, що анонсувати треба частійше, треба се хвилеве заінтересоване, сеї хвилювний огонь підтримати, значить, за короткий розмірно час як за рік знов пустити в світ відозву а взглядно анонс, котрий знов підтримає той огонь на якийсь час, а потім знов те саме, аж вкінці з тих хвилювих огників розгорить ся великий огонь, тревале заінтересоване товариством і тоді вже житє в товаристві буде плисти широким руслом.

Для доповнення своїх уваг наведу факт такий. Знов щоб далеко не шукати, беру себе на примір. Дня 26. лютого 1909 р. післав я до товариства сьв. Павла 2 корони з просьбою о прийняте в члени і о присланє зміненого статута. Не діставши ніякої відповіді, післав я в цьвітні 1909 картку з пригадкою, чекав я 9 (девять) місяців і не діждавшись нічого, в грудні 1909 р. посилав знов картку з пригадкою і з просьбою о якусь відповідь. Ждав я дальше чотири місяці і 29 цьвітня 1910 р. посилав 2 корони яко вкладку на рік 1910 і поновляю свою просьбу о прийняте в члени товариства. Жду дальних 5 (пять) місяців на відповідь, аж 7. вересня 1910 р. особисто представляю

дня т. в. перед днем зборів; в числіж 1. з дня 1. січня не було обширного звіту тому, бо від виділу загалі ніякого не діждав ся, а сам не зладив, бо просто не міг: мав „на голові“ — крім моїх обовязків в дух. семінарі — нове число „Нива“ враз з усіма змінами, які саме тоді перепроваджувано, брошурку Вп. Костельника „Шевченко з рел. ет. ст.“ і зміст з попереднього річника — усе по часті й з коректою. — Ред.

справу о. предсідателеви товариства, який відповідає мені, що найдалше 12 вересня будете мати в хаті усе і статут і книжочки релігійно-просвітної бібліотеки; жду далше і несповна в два місяці по нашій розмові дістаю відозву найновішу і статут. Але чи єсьм прийнятий в члени товариства, сего і досі не знаю, бо не дістав книжочок релігійно-просвітної бібліотеки, а після ухвали Виділу сі книжочки дістає кожвий член. — Здавалось мені, що се може такий мій пех, бо подібний факт стрінув мене з товариством сьв. Андрея, де по висланю вписового і вкладки в квоті 7 корон, ледви по півтора року дістав яку-таку відповідь, — але довідую ся о кількох иньших таких фактах, де приміром один сьвященик зголосив ся в члени товариства сьв. Павла в році 1907, а зістав прийнятий доперва в році 1909. —

Факти сі навів я не в тій цілі, щоби робити якісь докори, закиди поодиноким одиницям, бо се прецінь сталося не зі злої волі виділу, але в кождім разі такі евентуальности не сьміють заходити, особливо в перших початках молодого товариства, де кожда одиниця має велику вартість, і не вільно Виділові казати комусь терпеливо ждати 2 роки, бо се не доведе до цілі.

Причиною таких фактів як сказано єсть не зла воля Виділу, як радше брак сил, брак спромоги виконати як слід прийняті на себе обовязки; а піднимають ся поодинокі одиниці бути членами кількох виділів, бо брак людей охочих до праці, а що важйіше маючих спроможність до праці, і тут лежить причина чи не найважнійша ненормального розвитку поодиноких товариств. Ситуація така мусіла вятворитись, бо всяка акція у нас сцентралізована у Львові і вся провінція глядить і очікує все чогось зі Львова, в кождім напрямі від тих самих людей і далше сцентралізоване товариство у Львові доведе до сего, що один чоловік буде членом десятих виділів; а се прецінь не причинить ся до оживлення товариств, не беручи на взгляд і сего, що кожний чоловік має обовязки, станові, або таки чисто особиясті. Вслід за сим випадалоб всяку акцію дзецентралізувати і як вже не центр товариства перенести на провінцію, то принайменше львишу часть сеї праці перенести в наші другі міста, що суть також осередками нашого життя релігійного. Нім ще однажж до сего прийде, нім ще будуть основані філії товариства сьв. Павла в Перемишли — котра вже робить ся — і в Станиславові, треба ужити всякої енергії, щоби конечно сцентральне товариство сьв. Павла рушити з сеї мертвої точки і надати ему розмаху, а зробити се вже лише новий виділ, який зістане вибраний на найблизших Загальних Зборах. Нехайже-ж кандидати на виділових добре розчислять ся зі своїми силами і нехай покинуть на якийсь час всі иньші патріотичні обовязки, і нехай не дадуть ся вибрати на се лише, щоби щасливо перебути до грудня 1911 року, але нехай уживють всяких способів, нехай спробують способу мною пропонованого, а з певністю воскресе-

сять товариство сьв. Павла і сповнять найбільше патріотичне діло, бо взглядом Христа і Церкви. — *о. Іван Савицький*.

Кілька гадок в справі наших видавництв.

Сими днями дістав я календар Місіонара на р. 1911. Докладної рецензії не беру ся писати, бо не чую ся на силах і думаю, що невдовзі хто другий подасть таку в „Ниві“ *). А гадаю, що рецензія така є і потрібна, бо взагалі мало читаю рецензій на видання наших ОО. Василян, і конечно, бо ті видання розширені найбільше між народом, тому на їх уліпшенню повинно кожному, кому добро народа лежить на серці, залезати.

Наші ОО. Василяни — думаю — радо прийняли би таку критику і уваги що до хиб і браків, від яких не вільні і їх видавництва, і певно до них застосувалиб ся, щоби заслужити пр. на таку теплу рецензію, як удостоїв ся сего молитвослов „Бог-радість моя“ (гл. „Нива“, стор. 538). Признаю ся, що згадана рецензія мене здивувала не мало: я боюсь в руки брати видавництва фірм німецьких і остерігаю перед ними моїх парохіян, а ту знаходжу і для їх видань таку прекрасну похвалу! Бєсьм тепер в клопоті і то не аби яким...

Роздумую над тим, якби то погодити одно з другим: мати красний з красними молитвами молитвослов, але рівночасно і не Штайнбрєнерівський, але таки наш! Чи не дало би воно якось погодити ся? Чи припадком ОО. Василян не могли би видати по при свої молитвослови і молитвослов о. Алексєвича? То само можнаб сказати й о збірниках коляд, побожних пісень і т. п., які в чужих виданнях і то не найліпших тисячами між нашим народом розходять ся. Словом, чи не дало би ся з видавництва ОО. Василян зробити такий заклад видавничий, як і заграничні, котрі видають різні видання, не конче тільки вибраних авторів?

Але вертаю до Калєндаря. Пєпєглядаю єго і приходжу на оголошеня.

1. Видавництво чина сьв. Василя В. — молитвенники, богослужєбні книжки, книжки до побожного читаня і пр.

2. Видавництво „Руского товар. Педагогічного“... славно! має християнин знов для відміни вказівку, де собі купити гарну книжку.

3. Проповіди о. Білінського.

4. Єрєйський провідник духовний і ще Правотар д-ра Євина і на тім конєць що до книжок та видавництв. — Но, а деж видавництва товариства сьв. ап. Павла, „Ниви“, „Осови“, а й

*) Буде у слідуючїм числі, в статі о. М. Щєпанюка під заголовком: Ширім християнськї калєдарї. — Рєд.

вони самі?! А де важні і цікаві брошури о. Дзеровича, де кілька видань д-ра Щурата, о. Штокалка і другі? Чому сего нема?!

Видання товар. сьв. Павла — кажуть — лежать спокійно на складі, „Основа“ має мало предплатників, — а чому ж не стараються вони о рекламу? Щож може бути тут ліпшим, як оголошення а ще й з якою теплою заохотою в календарі Місіонара, котрий розходить ся в 15.000 примірниках!

З другої сторони дивую ся й Видавцям календаря, що не постарали ся — чи за оплату чи і за дармо — о тое, щоби в календарі мали читачі спис всіх видавництв, які суть можливі до зложеня бібліотеки в душі християнським, релігійно-моральнім для нашого народу.

Ва що більше, я рад би ще бачити і виказ книжок сьвідких: „Просьвіти“, „Спілки видавничої“ і других, котрі суть гідні порученя, а й виказ тих квяжков, яких не належали між народом ширити.

Взагалі, я бачу, що між провідниками чи редакторами наших видавництв нема жадного контакту. А ту пр. „Основа“ не піде ширше, доки її редактор не запізнає ся з редакторами і видавцями Місіонара, доки вони не порозуміють ся щиро і не підопруть себе взаємно. „Місіонар“ неоцінений, повинен іти в народ не в 10.000, але в 100.000 примірниках і о тое повинні ми всі сьвященники як найревнійше старати ся, — але і подбати, щоби редактор задовольняв нас по можности.

То само розуміє ся і о інших видавництвах ОО. Василян, тов. сьв. Павла, Основи і других; всі вони повинні як найширше розходити ся, а все те повинно іти за спільним порозумінєм — а тоді доперва наші змагання до утримання нашого народу при вірі і церкві будуть успішними. Але до того треба передовсім, щоби редактори знали ся, переняли ся одною ідейною гадкою, порозуміли ся щиро і підпирали ся — і до того я їх щиро заохочую.

А висше згаданій хибі можнаб вже — гадаю — зарадити і тепер — бодай в часті. Треба лише, щоби всі вказані видавництва порозуміли ся і віднесли ся до Жовкви, щоби на одній чи двох картках додано до Календаря Місіонара всі їх видання. Будуть бодай у тих примірниках, які ще доси не розійшли ся. Думаю, що то воно єсть конечно потрібне — так зі згляду на парід, як і на ті видавництва. Тільки не отягайте ся, бо час то гроші! — В.

ЗІ СЬВІТА.

Огнище наукового руху богословського в Льованні.

(Конець).

III. Метода научаня в Льованні.

Як бачили ми висше, льованьська школа обрала собі за задачу вибудувати міст поєднання між добою середновіча і новітною. Ту програму голосить она не лиш теоретично, але переводить консеквентно в практику через відповідне унормоване научаня. І так: а) на першій місци проголосила она основну незалежність філософії зі взгляду на теологію. По словам бо самого Сьвятійшого Отця повинна та дисципліна руководити ся не чим иньшим, як власними принципами і методою. б) Дальше школа в Льованні завела лучність між ріжними науками новітними а філософією схолястичною в той спосіб, що користує ся ними, як науками помічничими і дорогою синтетичною доходить з поодиноких просліджених явищ до загальних філософічних принципів. На підставі отже новітних наук виказує стійність принципів минулої доби, а зірвала зовсім з методою подавання тих принципів вже готових а рігогі, в такій формі, в якій лишала нам їх минувшина. в) Вкінці звернула она більшу увагу на студії історії філософії. Тря ті знамена школи в Льованні суть разом критеріями неосхолястицизму.

А. — Великою перешкодою до погодження християньскої філософії середновіча зі здоровими системами новітними була обставина, що традиційно придержувано ся методи управлювання філософії, як науки підрядної, помічничої, що уважано її за приготоване до студіїв теологічних, що попросту знижено вагу філософії до другорядної дисципліни, яка має лиш о стілько вартість, о скільки може бути средством апологетичним. Се бачили добре противники схолястики і се було мечем в їх руках, яким нищили всяку згоду, всяке порозумінє між середними а новими віками. В ситуації з'орієнтував ся добре папа Лев XIII. і тому то в енцикліці „Aeterni Patris“ б'є на то, щоб філософію плекати незалежно після її власної методи. Так само зрозумів то Dr. Mercier і тому першою точкою його програми стало: закинути фалшиве понятє філософії, як науки підрядної, а розпочати нову еру — плекати її зовсім незалежно від теології. Він бачив аномалію в тім, що неомісти затерли ріжницю між філософією а теологією еще більше чим самі схолястики середновіча. Правда, схолястики давні уживали до-

схолястики від зіткнення з новими системами. Се було би поступоване невлучне, се було би поступоване євангельського слуги, який місто користати з одержаного таланту, закопав його в городі, щоби віддати його в цілості, в незмінній формі властивості. Послухаймо впрочім, як задивляє ся на се президент „Görresgesellschaft“ von Hertling: „Die Metaphysik des Aristoteles, an welche sich Albert und Thomas anschlossen, fusst auf griechischer Naturauffassung! Wo diese letztere vor unserer erweiterten und berichtigten Naturerkenntnis nicht standhält, ergibt sich die Nothwendigkeit einer Revision der von dort her bedingten ontologischen Bestimmungen“. *) І цілком слушно! З фалшивого заложення не може вийти правдиве заключення, тому ніщо дивного, що дещо, що вперед уходило за певну правду, нині є проблематичним. Тому-то цілком неfortunно поступають ті, що „en bloc“ викладають тепер старинну схоластику, а з другої сторони зовсім раціональне заняла становище школа Dra Mercier-a

Перше, що пало жертвою реформи Dra Mercier-a, се язык латинський; він мусів уступити на користь мови рідинної. Не можна з того заключати зараз, що Dr. Mercier не рахував ся а тим, що латинська мова має вже готові терміни філософічні, що є загально звісною мовою, тому і найвідповіднішою, але все таки обставина, що без запровадження живучої мови не можливе виникненя в духа часу, а дальше сумний досвід, що власно ніщо иньшого, як латинська мова відстрашує світських від схолястики**), склонила D-га Mercier-a до тої реформи. Впрочім за нею промовляє ще і то, що вислідів найновіших не мож подати докладно в латинській мові. — Щоби однак мати також знаня мови латинської, конечної до пізнання схолястики, уряджує Інститут виклади з обсягу філльоології.

Друге средство змодернізовання середовічної філльоозофії се застосованя нових наук експериментальних до філльоозофічних студій. В який спосіб се переводить ся в Інституті, була вже мова при представленю його організації.

В. — Третім знаменем неосхолястицизму се управлюваня історії філльоозофії, як особної науки

На світі не повстає майже ніщо в стані совершенім, все підлягає еволюції. Передовсім має она місце в системах філльоозофічних. Сего явища і розвою постепенного не знали середовічні філльоозофи, тому не дивно, що если приходили коли в контакт з яким иньшим системом, тоді занимали ся ним лиш о стілько, о скілько треба було, щоби його збяти, щоби виказати його хиби. Однак тепер неможливе трактованя їх з тої

*) Kölnische Volkszeitung 1909, Nr. 845. (6 Oktober, полудниє число).

**) До р. 1895 була в Інституті викладна мова французка. З причини заказу уживаня мови французкої викладно від 1895—1898 по латині. Показало ся, що всі світські слухачі перестали що до одного учащати на виклади, так, що доперва знесеня заказу заховало Інститут від руїни.

казів філософічних і теологічних переплітано, по все таки звертали они увагу на різницю між філософією, де средством пізнання природний розум, а теологією, де ним є розум просв'ічений вірою; тимчасом схоластики новітні залишили ту різницю зовсім — „они живуть між старими схоластиками, але духом до них не належать“ *).

Неосхоластика виступила рішучо проти того і свідомо ціли заявила ся за незалежністю філософії; лиш таку філософію уважає она актуальною, на часі, здатною уздоровити теперішній заколот на поли научнім. Послухаймо, який погляд на філософію має оден з керманців руху неосхоластичного **): „Неосхоластична філософія має характер автономної дисципліни і то наскрізь автономної. В середніх віках мала філософія крім своїх незалежних функцій, також задачу бути вступом до теології. Нині означає диплом доктора філософії щось більше, як передвступну гідність перед одержанем гідностей богословських; філософія нині сама для себе і вистарчить сама для себе. Она запрошує до себе в гостину не лиш тих, що хочуть посвятити ся службі церковній, але всіх, що спрагнені правди і знання в здоровім і ширшій того слова значіно, передовсім же звертає ся до тих, котрі хочуть її плекати задля неї самої, без ніяких цілій апологетичних або релігійних“... В заплату за то „обіцяє она тим, що приходять до неї, певні заключення о Бозі, чоловіці, світі і о вартости (зміслі) життя“.

Ті слова суть золоті, они суть вказівкою, як повести реформу студіїв християнської філософії, они виясняють загадку, длячого протестантський філософ Rudolf Eucken висказує ся похвально о Інституції в Льованні. Після него Інститут сей се: „das wissenschaftliche Zentrum des heutigen Thomismus“, котрий знова є: „ein mit weitem Blick und grossem Scharfsinn durgeführtes System“... Сиоїб поданий в словах Вульфа се одинокий, через який схоластика з систему доступного і здатного лиш теологам, може стати загальним системою філософічним світа.

В. — Другим успіхом актуальности схоластизму се получене двох світів: середновіча з новою добою, погоджене органічне поодиноких галузей досвідчальних наук з філософією загальною, получене аналізи з синтезою, або як сказав папа Лев XIII. „*vetera novis augere et perficere*“.

До переведення тої думки забрав ся Dr. Mercier з тим більшим жаром, бо кермувало ним пересвідчення, що дві правди, яких жерелом вспільним — Бог, не можуть ніколи виключати ся. Поважання для старини не позбув ся Dr. Mercier, коли переводив реформу, однак не ідентифікував він його з хороненем

*) De Wulf: Introduction... etc. стр. 261.

**) De Wulf. Introduction... etc. 247 стр.

***) Friedr. Paulsen: *Philosophia militans* 2 (1901) 65 стр.

самої точки: „Ігнорувати інтензивну форму“ — пише de Wulf*) „історичного поступу і хотіти увіковічнити браки, які суть цілком зрозумілі в середніх віках, а яких нині не можна би толерувати без провини, значило би випроваджувати на світло денне ограничене духа...“ Для того звертає ся до неосхолястиків з пересторогою, щоби хоронили ся перед збиванєм противника кільк-ма коротенькими сильогізмами, бо се ознака „браку знання таких псевдосудив.“

Студії історії філософії можуть власно охоронити від такого похопного цораня ся з чужими системами. Они бо мають на цілі відріжнити правду від неправди, а спеціально служать на то, щоби відріжнити зерно правди від проблематичних принципів схоластики, щоби показати, що схоластика попри добрі сторони має і слабші, яких не належить тримати ся.

Так само конечною річею є в нинішніх часах запізнати ся з найновішими напрямми, з їх заступниками. В тих примірах суть самі корифеї схоластики. Загляньмо до історії їх віків, а они поучать нас, що мужі ті, если бороли ся з якими ворогами, напрямми, то лиш з противниками біжучої хвилі. І так пр. св. Августин поборював Маніхейців, св. Тома полемізував з теоріями арабского ученого Averrhoes-a, або Жида Avicbron-a, з напрямми собі сучасними і певно якби тепер котрий з них станув з гробу, то залишив би ворогів своїх віків, а станув би до борби з ворогами Церкви нової доби: пантеїстами пр. монїстами і и. Вагу сего моменту зрозумів Інститут і тому не дивно, що що тиждня відбувають ся виклади, яких власно цілю є впровадити студентів в найновіші стремління і напрямми філософічні.

Се є дорога, по котрій попровадив Dr. Mercier відновлене філософічних студіїв в Льованні; она, розуміє ся, може стати взором для загальної реформи тих наук. Если би дійсно перевело ся в той спосіб реформу схоластичної філософії, тоді доперва можна би бути певним, що она передре ся через темряву, яка панує тепер в філософічних системах, тоді би мож о ній сказати, що она власно є тим „Wunderdoktor“, що може дати окружаючим товнам, спрагненим правди — то, чого собі бажать. Так поведені філософічні студії — здорова схоластична філософія в новітній одежі — можуть одиноко рахувати на то, що відведуть зсліплених людей від цистерн, закаламучених фалшом і облудою, а спровадять їх знова над беріг жерела з чистою, живою водою правди. — *Ом. Горчинський.*

*) Introduction... etc. стр. 239 сл.

ВСЯЧИНА.

Катоване дітей за руську молитву.

Село Жулин стрийського повіта се одно з найсвідоміших руських сіл. Належало сподівати ся, що шкільні власти призначать для руського села, для руських дітей учителя Русина, який з любовію відносив би ся до руської дїтвори.

Любов учителя до дітей вважає ся на цілїм світі найосновнішим принципом педагогічним і методичним — і цілком справедливо; бо лише той педагог і учитель поборе всі труднощі свого звання і завдання, лише той може виховувати і чогось навчити, котрий справді любить дїтвору. Проте постулятом педагогічної науки є се, щоби лише таких учителів давати до шкіл, що є переняті любовію для дітей а недопускати таких, що вказують наглядно недостачу сеї любови.

З тим категоричним домаганем педагогічної науки повинні конечно числити ся шкільні власти. Взгляд з одної сторони на се домагане, а з другої сторони взгляд на шовінізм у більшій частині польської суспільности в Галичині а спеціально у молодшій генерації серед польського учительства, взгляд на сей шовінізм національний, що виключає любов а пропагує нетерпимість і ненависть до руської народности, до руської суспільности а в конечній консеквенції і до руської дїтвори — сей взгляд повинен був вже давно подати Раді шкільній кравчий норму, щоби для руських шкіл, для руської дїтвори не призначувати учителів Поляків. На жаль з комплетним злегковаженем педагогічних зглядів витворив ся систем призначування польських учителів і учительок в руські села для руської школи і дїтвори. Сей систем має вже від давна свою сумну славу і сумні наслідки. Знане є загально невдоволене нашого селянства зі школи і знані є жалї, що діти мало що зі школи виносять.

С к о н ф і с к о в а н о .

Ск о н ф і с к о в а н о .

— Д. Я.

„Товариство катехитів“).*

Під сею назвою основано у Львові нове сьвященниче товариство, яке має гуртувати всіх руско католицьких катехитів Га-

*) На просьбу Редакції „Ниви“ записую з пам'яті в останній хвили отсих кілька слів про зборн „Товариства Катехитів“, зазначаючи, що се

личини і Вуковини. Перші конституюючі збори сего товариства відбулись дня 1/XI. с. р. в сали засідань Консисторії. На збори прибуло пятьдесят кількох священиків. Предсідателем зборів вибрано о. Кмітя. На дневнім порядку були два реферати; один про середнє шкільництво відчитав о. Лежогубський, другий про народнє шкільництво відчитав о. Щепанюк. Після обох рефератів переведено живу дискусію і прийнято кілька резолюцій. Вкінці вибрано віділ, якого головою став о. Евген Гузар, професор учит. семінарії. — Перший референт, о. Лежогубський, обговорював пекуче тепер питанє переходу руских учеників на латинський обряд та ріжні причини сеї сумної прояви. В звязку з сим рефератом поставив о. Стефанович внесенє, щоби вислати до Риму на руки наших Ординаріятів острій протест проти практики латинських Єпископів в справі переходу з одного обряду на другий. — Другий референт, о. Щепанюк, виказав в своїм основно обробленім рефераті причини невідраного стану науки катехізму по народних школах та критикував уживані тамже підручники. Поставлені о. Щепанюком резолюції відносять ся до покликаня до житя сталої комісії, якої ціль була би старати ся о добрі шкільні підручники, до видавня молитвослова для шкільної молодіжи з апробованим через Ординаріяти перекладом щоденних молитов на народну мову та до видавня особної катехитичної часописи. — Всі резолюції прийнято одноголосно, крім тої, що говорить про переклад щоденних молитов на народну мову. Проти сеї резолюції заявивось трьох священиків. За введенєм молитов в народній мові промовляв між иншими горячо і переконуючо о. Лопатинський. — *О. С.*

З Комарна.

Перед 5-ма роками кинено гадку будови нової церкви в Комарні добровільними жертвами. Троший було кілька тисяч корон. Коли побачили ми плян, та кошторис нової церкви (зроблений через арх. Нагірного), який сягав звиж 100.000 к., пере-
лякались ми не мало, бо здавалось, що без конкуренції не дамо ради. Але привязанє до свого обряду міщанство комарнянське не дало за програму: добровільно наложило на себе субскрипції, так само добровільно зобов'язав ся приступити до будови церкви з своєю належною частию й колятор гр. Лянцкоронський. По таких заявах приступили ми до будови. Дня 16 червня 1908 посвятив о. декан А. Ковальський підвалини під ново-строївшу

було обов'язком секретарів загальних зборів подати обширний звіт про ті збори до однієї у нас священичої часописи. Рівнож не можу поминути мовчки небувалого дефіде ігнорованя своєї преси з боку комітету, що скликавав повніші загальні збори. Сьміх згадати: Редакція „Ниви“, еще раз підносимо: однієї у нас священичої часописи, яка все дуже радо давала місце катехитичним статям, — не дістала запрошеня на перші збори „Товариства Катихитів“! — *О. С.*

ся церков, дня 22 серпня 1909 відбуло ся посвяченє крестів копульних, а вже дня 21 листопада 1910 довершить Експедиція Епископ Чехович посвяченя новопобудованої церкви. В протигу так короткого часу бо $2\frac{1}{2}$ року зложило міщанство комарнянське звиж 50 000 к., колятор дав 15.000 к., Товариство задаткове в Комарні 4.000 к., читальня „Просьвіти“ в Комарні 4.000 к., брацтво сьв. Тройці в Комарні 14.000 к., і ми не протягаючи руки до чужих, за затягненем невеликої позички довершили діла. Величава церков пишавсь серед громади, — та буде заборолом для теперішних і будучих поколінь віри, привязаня до обряду та народности. — Будував підприємець будівничий Комарніцький з Лежайска. Неутомима посвята для доброго діла місцевого сьвящ. Володимира Петрика та міщанства увінчалась прегарними успіхами. Церков коштує 140.000 к., — *Обзнакомлений.*

Реколекції сьвященків дек. Бурштинського.

В Журові відбули ся реколекції сьвящеників дек. Бурштінського. Учасників було всіх 19, з того 16 дек. Бурштинського а 3 з інших деканатів. Реколекції тревали 3 дни а іменно 17, 18 і 19 жовтня с. р. а преподавав їх Вс. о. Александер Дикий, завідатель Мартинова. Представлене правд словами ядерними, виклад простий а ясний, глибока і сильна аргументація глибоко врили ся в серця присутних, котрі розходячи ся домів жалко зітхали: шкода, що так скоро проминули хвилі сего солодкого покарму душевного. — Велику заслугу ококо сих вправ положив Вс. о. Володимир Давидяк, парох Журова, котрий своїм трудом і заходом удержав всіх присутних в своїм домі, що на селі представляє не аби яку трудність. — о. Ю. Гаврисевич, декан і парох в Чагрові.

ГІ. Звичайні заг. збори „Достави“,

відбули ся в четвер дня 17. падолиста с. р. о год. 3. по пол. в комнатах тов. „Львівска Русь“ у Львові. Збори отворив голова надзорної Ради о. шамбелян Д-р. Ст. Юрик. По виборі президії, до якої увійшли: о. кан. Ал. Зубрицький як предсідатель, о. шамб. Юрик як заступник, о. Будка і о. Дилинський як секретарі, приступлено до дневного порядку.

З огляду, що звіт з діяльности стоваришеня мали учасники зборів в руках видрукований, директор о. кан. Стефанович сказав в тій точці лише дещо для поясненя справи. Згадав про перенесене централі зі Станиславова до Львова, про закупно склепу п. Спожарського, про великі вимоги купуючої публіки і просив о вибаченє „Достави“, коли може одного або другого сего року не вдовольна. Тяжко було всьо нараз уладнати, но лад вже в і „Достави“ розвиває ся дуже добре. То само можна сказати і о роботні стоваришеня. Всьо йде красно і що раз красше, — лише два бажаня від „Достави“ до загалу: 1. щоби наші брацтва церк. і сьвященики брали всьо, чого потребують,

в „Доставі“, бо — на жаль — за багато беруть ще у чужих людей; 2. щоби приступали більше в члени з уділами, бо „Достава“ має за мало гроший, щоб розвинути як слід. Дотепер без помочи „Союза кредитового“ годі було би стати так добре, як стоїть ся, — а „Достава“ повинна стояти вже своїми грішми. Членів є 332, значить 90 більше чим минушого року.

П. Захариясевич констатує, що хочай „Достава“ є емієнтно зв'язаним товариством, то число зв'язаників є дуже мале (168). Думає, що вина сего в тім, що стоваришенє за мало рекламує себе.

По поясненю деяких точок (головно що до рахунків), які дала дирекція інтерпелюючим, о. Д-р. Бодян поставив внесенє, щоби з чистого зиску 1.698 К. 90 сот. по заплаченю дивіденди 7⁰/₁₀₀, передано $\frac{1}{3}$ на фонд резервовий, а $\frac{2}{3}$ на утворенє спеціальної резерви зисків і страт на довжниках. По дискусії внесенє прийнято.

Відтак прийнято без дискусії відчитані звіти і уділено управі абсолюторію.

По сїм приступлено до вибору управи. По 5-мінутній павзі прийнято через аклямацію запропонованих Радою: о. Стефановича, п. Петрушевича і о. Лициняка на директорів. Доповняючий вибір надзорної Ради відбув ся картками. Голосуючих було 34, абсолютна більшість 18. Вийшли: о. Кульчицкий (32), о. Юрик (30), п. Студинський (27), о. Рудович (21) — до Ради, а о. Ів. Туркевич (33) на заступника. Підчас скрутинії полагоджено 8. точку: підвищено презенційну марку для членів Ради з двох на пять корон.

Вкінці п. Захариясевич поставив домаганє, щоби основано як найскорше в Перемишлі філію та змієнено назву „Достава“ на якусь приваднійшу. По дискусії передано оба дезидерати Раді надзорній.

По вичерпаню дневного порядку виїє о. Стефанович, щоби висказати письменну подяку п. Д-р. Яновичови (б. член ради) за заслуги для товариства, та щоби для порядку, з мотиву чистого купецкого, впровадити для більших кредитів векелі. Прийнято.

По сїм замкнув о. кан. Зубрицкий збори желанєм, щоби наша „Достава“ як найкрасше розвивалась для добра церкви і нації. — б.

„Католицка“ преса у Поляків.

Образцем зганіренованя польської преси і то передовсїм, на жаль, так званої преси „католицкої“, може послужити слідуєчий примір: Дня 1. листопада с. р. відбулись у Львові перші збори руского Товариства Катехитів. Докладний, хоч короткий звіт з сих зборів містимо на иншій місці, тут лише підносимо єще раз, що предсідателем зборів був о. радник Гузар, а реферати мали оо. Лежогубский і Щепанюк, сей послідний на тему народного шкільництва. Обговорюючи слабї сторони катехитичної діяльности по сих школах, підвів о. Щепанюк між иншим також немалу трудність, яку справляє докладне виче-

не шкільної молодіжи щоденних молитов на так званій церковній мові. В тій цілі поставив резолюцію з жаданем видання молитвослова для шкільних дітей з авторизованим перекладом щоденних молитов на народну мову. Оця резолюція дала польській пресі, головню „Przeglądowi“, притоку до ось яких ельокубрацій: „Предсеідателем строга довірочних (!) зборів руских катехитів був о. радник Федусевич (!). Збори ухвалили жадати (!) від своїх властий переведеня всіх церковних богослужебних книг (!) на народну мову і заведеня народної мови в церковнім богослуженю взагалі (!). Сам жаданем намагають ся рускі катехити, які і так не грішать привязанем до Риму (!!), дати почин до руского маріявітизму (!!“. — Ось що зробив katolicki орґан з резолюції руских катехитів! За одним почерком пера скільки вплив він на папір злоби, брехні, клевети і перфідії! Відповідати сему „католицькому“ орґанови уважаємо нязше нашої чести. Ми записуємо его голос тільки на те, щоби увіковічнити новий образець зганґренованя — тим разом польскої „католицької“ преси. — *О. С.*

Надіслане.

Руский народе!

В цілім нашім краю лунає клич: дбаймо о нашу молодіж, засновуймо свої рідні школи!

Вся праця, все напружене і всі сили звернені однакж в сю хвилю в однім лиш напрямі а то: до отвираня мужеских шкіл, гімназий і т. и. Полишено на боці, занедбано а бодай не звернено належитої уваги на виховане дівчат, для яких свої рідні школи є лиш у Львові, Перемишлі і Яворові. А річ звісна: чия школа, того будучність; яке виховане дівчат, такі будуть матери; які матери, такі покоління, така суспільність, такий народ...

Почин до такої праці, яка має на меті тим нашим недостаткам в вихованю жіноцтва в сій стороні нашого краю бодай в часті зарадити, дали *СС. Василиянки в Станиславові*. Попри інститут виховуючий для дівчат отворили вони в послідних роках за дозволом ц. к. Міністерства віроісповідань і просьвіти і ц. к. Ради шкільної краєвої приватну руску жіночу семінарію учительську і прив. народну школу для дівчат, яка поступенно перетворює ся в повну виділову школу і зі зближаючим ся 1911. роком — роком памятным для Руси галицької, бо в ній

святкуватимемо 100-літні роковини народження великого нашого поета і генія народного відродження Маркіяна, для звеличання його пам'яті — прийме назву ім. Маркіяна Шашкевича.

Дальший розвій тих інституцій і їх судьба залежить тепер виключно від суспільности рускої, від її морального і матеріального попertia. Щоби ті школи могли істнувати та розвивати ся і позискати право прилюдности, потреба конечно для них відповідного поміщення, відповідного будинку, якого на жаль СС. Василіянки не мають, містячи ся враз зі школою в старій, знищеній і вже тепер за тісної хаті.

Та довершенє сего діла — се не є річ монахинь сьв. Василя В., або льокальна справа міста Станиславова — се справа загально-народна, подвиг цілого народа!

Руский Народе! Тобі потреба збудувати свою хату на поміщення інституту, семинарії учительської і шкіл, народної та виділової ім. Маркіяна Шашкевича в Станиславові! Тобі потреба здвинути разом з будинком шкільним і в злучі з ним також церков монастирську, звідки би спливало благословеніє Боже на вірних Твоїх дітний, на їх наміри, почини і працю в тім осередку наукового і культурного життя Твого жіноцтва, — деби могли заспокоювати свої душевні потреби і молодіж шкільна і черниці а по при них і вірні станиславівської парохії, які в тій часті міста (вул. Заболотівська) не мають своєї церкви...

А потреби сі — се потреби загально відчуті, пекучі, наглі!

Обовязок прийти в поміч тій справі лежить на рускій суспільности.

До неї цілої ми і звертаємось: до Вас Інтелігенціє світська і духовна, Братя міщани і Селяни, Робітники і Зарібники, руске Жіноцтво і руска Молодіж! Просимо щиро і горячо: не відмовте своїй помочи в сім переважнім ділі, скиньте ся по лепті, займіть ся збиранем жертв, бо се жертва для себе, для свого народу, своєї будучности, своєї красної долі!

Для довершення сего діла вибрано підписаний комітет. Ласкаві жертви упрашає ся складати і присилати до грек-кат. катедрального Уряду парохіяльного в Станиславові.

Станиславів в жовтні 1910.

о. Йоан Гордієвський, архипресвит. Еп. Конс., парох катедр. і голова комітету. *Йосиф Сопевицький*, емерит. ц. к. староста, місто-голова ком. *Др. Володимир Яношич*, лікар. *о. Василь Навроцький*, інспектор шкільний округ. *Др. Ярослав Грушкевич*, лікар. *о. Евстахий Шмериковський*, парох в Угринові. *Стефан Мішкевич*, ст. рев. желізн. *о. Ярослав Бородайкевич*, катехит гімн. *о. Яків Тарнавський*, катедр. сотрудник.

Загальні Збори Товариства сьв. ап. Павла відбудуть ся дня 8. грудня с. р. в духовній семинарії у Львові ул. Коперника ч. 36.

Порядок Зборів такий:

О 8. год. рано Служба Божа в семин. церкві.

О 9. год. початок Зборів а то:

- Протест проти клевет Натана на паїство і католицизм.
 I. Отворене Зборів і вибір президії.
 II. Звіти: а) секретара, б) касиєра, в) бібліотекара.
 III. Вибір голови і виділу і контрольної комісії.
 IV. а) Реферат: „Проблем з'єдинення сил нашого клира“. —
 о. Д-р. Йосиф Боцян
 б) реферат: „Про способи розповсюдження наших ви-
 давництв“. — о. Н. Будка.
 V. Внесення членів.

Брейський Провідник Духовний з молитвословом. Зібрав і уложив Михайло Баричко, священник. Жовква. Печатня ОО. Василян. 1910. Накладом Автора. стр. 556.

Набути можна поки що у ОО. Василян в Жовкві по ціні:
 а) за примірник в полотно оправлений з рекомєнд. пересилкою — 6 кор. 55 сот. б) оправл. в найліпшу скірку — 8 кор. 55 сот.
 (Рецензію на се діло помістимо в слідуючій числі). — Ред.

Управа Национального Музея ім. Митроп. Андрея гр. Шептицького (давнійше Церковн. Музей) остерігає перед повновластями, виставленими на імя Антона Вишинського, які пропали, а яких уживають тепер вкїсь обманці.

На прошенє „Краєвого Шкільного Союзу“ звертаємо увагу Всч. Братії на „рідну школу“. Просимо ласкаво доглянути справи при ухвалюваню (як раз тепер!) бюджетів. Нехай не буде ві одної громади, з якоїб не вислано якогось датку на наші приватні школи та бурси. Датки просить ся слати до тов. „Двіїстер“ у Львові, на книжочку вкл. ч. 6.800.

Від Адміністрації.

Просимо дуже о надсиланє предплати і вирівнуванє залеглостий. На опасках значимо квоту, з якою хто залягає — чи то з сего року, чи з літ попередних.

Видає „Редакційний Комітет“. — За редакцію відповідає

о. Олександр Малицький.

З друкарні Ставропигійської під упр. М. Рефця.

**В Адміністрації „НИВИ“ можна набути лідуючі
книжки Бібліотеки „Ниви“:**

1. Г. Костельник: Шевченко з релігійно етичного становища (критична аналіза) Львів, 1910, ст. 32 — 50 сот.
2. Др. В. Шурат: Св. Іван. Золотоустий на Руси Львів, 1908 ст. 14 — 25 с.
3. Др. Й. Жук: Пояснення до нового декрету супружеского „Ne temere“, Львів 1908 ст. 15 — 25 с.
4. Др. В. Шурат: Поезії в пророка Ісаїї, Львів, 1908 ст. 15 — 25 с.
5. Др. В. Шурат: Із студій над почаївським „Богогласником“, Львів, 1908 ст. 48 1 кор.
6. о. Є. Гузар: Розважання о терпіннях Іс. Христа, Львів, 1908, ст. 98 — 1 кор.
7. о. Є. Гузар: Розважання о терпіннях І. Христа, для шкільних дітей, Львів, 1908, ст. 48 — 50 с.
8. о. О. Волянський: Апольоґетично-соціяльна діяльність руского душпастиря в наших часах. Львів, 1908, ст. 48—50 с.
9. Др. І. Свенціцький: Про церковну старину, Львів 1909 ст. 16 — 25 с.
10. Франц Герцог: Сім голосів взиваючих грішника до покаяня, — переклад о. Пл. Карпинського. Львів 1909 ст. 80 — 1 кор.
11. о. Мих. Дороцький: О християнській родині, Львів, 1909 ст. 66. — 80 с.

Ціни подані разом пересилкою.

Читайте

Важне на зиму!

Футра — зарукавки — шапки

М. А. А В Г У С Т И Н А

ул. Театральна ч. 7.

Супротив лат. катедри

Жадайте богато ілюстрованих цінників, покликаючись на „Ниву“.

Найбільший склад в каю

оригінальних машин до
шиття, гафту, до кравеч-
чини і шиття шкір, також
панчошкових машин.
АГЕНТАМИ НЕ ПОСЛУГЮЮ СЯ,
КУРС ГАФТУ БЕЗПЛАТНО

Цінники дармо і оплатно.

Йосиф Іваницький

механік і спеціаліст
Львів, Готель Жоржа.

ОДИНОКА РУСЬКА РОБИТЯ

різьбярсько-столярська і позолотнича

Дмитра Стацишина

у Львові

ул. Шептицьких ч. 15

поручає ся Всч. Духо-
веньству.

Товариство взаїмних обезпечень

Телефон 788.

„ДНІСТЕР“

Кошто Щадницьї
почтової 25.61.

у Львові, ул. Руска ч. 20 (власний дім)

приймає обезпеченя будинків, збіжя і знарядів господарських
від шкід огневих під користними устiвами,
числить умірковані премії за обезпеченя,
пiквiдує шкоди безпроваочно по пожарі,
уrляє обезпеченим членам з річної надвижки звороти.
За р. 1909 припадає на користь членів зворот 10%.
Поліси „Дністра“ приймає при позичках Банк краєвий у Львові і в
Чернівцях, Галицька Каса Опщадности, Руска Щадниця і иньші каси
опщадности.

Через „Дністер“ можна асекуровати ся на житє в Товаристві вза-
їмних обезпечень в Кракові. Інформації до обезпечень уділяють а-
генції „Дністра“.

Зголошеня письмєнних господарів о агенцію приймають ся
тільки з таких громад, где еще не робить иньший агент „Дністра“.

Фонди „Дністра“ ^{31/12} 1909 виносять :

Фонд резервовий і резерва премій К 2,146.977, иньші фонди К
594.687, разом К 2.741.624.

Канцелярії Товариства отворені для сторін від год. 8 — 2.

Оповіденє.

Знані суть нашому Всч. Духовенству товариство сьв. ап. Павла і єго видавництва. Про товариство не раз уже в „Ниві“ писало ся, а видавництва — ті просто залягають магазини. В надії, що найдуть ся прецінь сьвяшеники, яким розвій товариства сьв. ап. Павла і ширене християнської ідеї лежить на серци так, що й ні труду, ні гроша на се не пожалують, подаємо отсе спис видань тов-а і просимо поспішати з замовленнями.

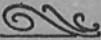
1. Від атеїзму до анархізму	0.60 К.
2. Наука о найсвят. Тайні Евхаристії	0.20 К.
3. Наука о сьв. Тайні покаяня	0.20 К.
4. Дра Франка: Поема про сотворенє сьвіта (о. Др. М. Конрад)	0.30 К.
5. Duilhe de Saint Projet, Наукова апольогія христ. ври ч. I—II	1.75 К.
6. Косса-Мормайстер. Перші основи Економії	0.75 К.
7. Чоловік а звїрина	0.30 К.
8. О Службі Божій	0.20 К.
9. Волод. Соловєв, Росія і вселенська церков	0.50 К.
10. Боротьба Дрепера з вірою	0.40 К.
11. Оставте дітей приходите ко мні Ч. I. і II.	0.40 К.
12. сьвящ. Т. Лежогубський — Теорія розвою а чоловік	0.30 К.

З дрібної бібліотеки для народу:

1. Хто в Христос	0.04 К.
2. Ворог людства	0.04 К.
3. Вільна школа	0.04 К.
4. Про чернече житє	0.06 К.

Ціни враз з пересилкою!

Адреса : Львів, ул. Коперника ч. 36.

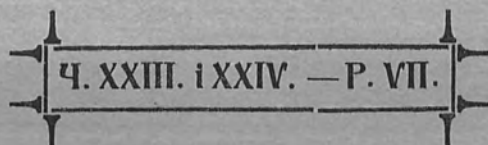
З друкарні Ставропігійського Інститута
під зарядом **М. Гсфця.**

8767

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

(Видав редакційний комітет).

ЛЬВІВ ☼ З друкарні Ставропигійського Інститута ☼ 1910.
під зарядом М. Рефця.

Н И В А

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця в об'ємі двох аркушів друку — з одноаркушевим додатком що 1-го.
Предплата вносить: Річно 8 К. Піврічно 4 К. Поодинокое число коштує 40 с.

Адреса Редакції і Адміністрації:
Львів ул. Коперника ч. 36.

Ч. 23 і 24.

З М І С Т:	<i>о. М. Щепанюк</i> : Душпастирські помічення, уваги і десідерати	697
	<i>о. Н. Будка</i> : Дісципліна грецької церкви в світлі полеміки за часів Фотія	706
	<i>о. Кость Курилло</i> : Огляд руск. кат. громад церковних в північній Америці	719
	<i>о. Іван Савицький</i> : Розумові засади християнства	730
Рецензії:	<i>о. М. Щ.</i> : Єрейський Провідник духовний	734
	<i>о. Ів. Савицький</i> : Молитвенник християнської родини.	737
Дописи:	<i>Ів. Ющигин</i> : Ип hoc! ... зближене. Голос з кругів учительства в справі відносин між духовенством а нар. учительством.	740
Зі світа:	<i>Евст. Цурковский</i> : Французка „Action populaire“.	746
Всячина:	(Поворот Експ. Митрополита з Америки. — Про загальні збори тов. ім. свв. Павла. — Інтерпеляція п. о. Т. Войнаровского і товаришів в справі конфіскації „Ниви“.)	754
Надіслане		750
Від Редакції		752

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 23. і 24.

Львів, в грудні 1910.

Рік VII.

о. М. Щепанюк.

Душпастирські помічення, уваги і десідерати*).

Ширім християнські календарі серед народу.

Кожний ревний душпастир, що дорожить дочасним і вічним щастем душ повірених собі людей, повинен звернути бачну увагу не лишень на то, що діється серед його парохіян, яке їх жите-бутє, їх релігійне і моральне положенє, аби відповідно тому будь то злomu зарадити будь то існуюче вже добро далі розвинути, але не в меншій мірі мусить інтересувати ся тим, які в парохії посторонні впливи, що парохіяни читають, що мають нагоду від других почути. Ся бачність є тим потрібніша, що нераз одно навіть слово, кинене — здається — отак на вітер, одно на позір маловажне письмо, яке случайно заблукало в село, є в силі знищити плоди нераз десятилітньої душпастирської праці, а вже по крайній мірі утруднити ту працю на будуче.

Силу живого і писаного слова розуміють дуже добре ті, що хотіли би підкопати повагу католицької церкви в

*) Пор. „Нива“ том. VI. стор. 319.

Ч. сир. Рг. 228/2/10.

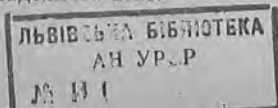
В Імені Єго Величества Цісаря!

І. Ц. к. Суд крайвий карний яко Трибунал прасовий у Львові ршиив на внесок ц. к. Прокуратурі Державної, що зміст часописи „Нива“ число 21—22 з листопада 1910 р. в арткулі „Катованє дітій за руську молитву“ в уступі від „І если бы“ до кінця містять в собі єство злочину з §§. 209 зк. і провини з §§. 300 і 302 зк. і узнав доконану в дню 26 листопада 1910 конфіскату за оправдану і зарядив знищенє цілого накладу і видав по мысли §. 493 п. к. заказ дальшого розширюваня того друкового письма.

II. Заразом видав наказ отвiчальному редакторови тої часописи, щоби то рiшенє помiстив безплатно в найближшiм числi і то на першiй сторонi.

Незаконанє того наказу потягає за собою наслідки предвидженi в § 21 зак. друк. з 17-го грудня 1862 Дзд. № 6 ех. 1863. а iменно засудженє за пересупство на гривну до 400 Корон.

Львів дня 30 падолиста 1910.

(Підпис нечиткий.)

народі. Тому не шадять ні труду ні гроша на устну агітацію за своїми поглядами і на піддержане своєї преси в виді часописий, брошур, листків, календарів, сонників і т. п. Та коли часопись не так небезпечна, бо не кожний є в силі її передплачувати, а навіть, хочби і заперенумерував, то пересвідчивши ся скоро про плохий її зміст перестане її читати, то не то можемо сказати про календар і йому подібні книжки. Той рід літератури зможе втиснути ся навіть там, де взагалі книжка чи часопись не має покупу чи то задля убожества населеня чи задля його темноти. Сей прояв дасть ся легко пояснити: по перше кожний потребує якихсь інформацій в щоденнім житю, а ті інформації подає календар, хочби навіть найлихше зредагований, бо на те-ж він календар; по друге ціна його звичайно мінімальна, проте кожний може собі його купити; по третє — простий люд не радо бере ся до читаня поважних статей на текучі теми дня, затеж охотно читає легкі оповідання, розвеселяючі анекдоти і жарти, яких повно в календарі, а навіть якби і не вмів читати, то купить його задля одних в нім ілюстрацій. Проте не диво, що навіть в найтемніших закутках нашого краю, де в хаті селянина не знайдеш і на лік книжки, там не рідко стрінеш календар, який він собі купив на ярмарку чи на празнику в своїм або сусіднім селі.

Сю велику популярність календаря з'умили використати на некористь Церкви її вороги. Нині нема у нас партії, нема хочби найменшої фракції людей, збираючої ся в ім'я якоїсь ідеї, якаб своїх засад не ширила при помочи календаря. Рік-річно появляється на книгарській лавці цілий легіон різних більших і менших і найменших календарів, які нераз не то, що не підносять просвіти в народі, але навряд своїм пустим, гнилим змістом ту просвіту густо-часто поборюють або утруднюють її поступ. Досить переглянути для приміру календар радикальної партії „Запорожець“, або соціал-демократичний „Робітничий календар“, щоби пересвідчити ся, що видавцям тих календарів не тільки ходило о правдиву просвіту народу, як о те, щоби підорвати його віру. Однак коли того рода календарі в чисто українській мові хоч мають ту вартість, що серед полови є і здорові зерна заохоти і поклику до любови і праці для свого народу, то календарі москвофільської партії не мають навіть тої прикмети. Календарі того рода як „Временник“, „Иллюстрованный Русский Календарь“, „Иллюстрованный календарь общества им. Мих. Качковского“ і т. и. всім нам занадто звісні своїм змістом і тенденцією, а їх шкідливості для народної просвіти не треба аж виказувати. Вони хоч не підривають віри прямо, то ділають се непрямо підкопуючи довіру до католицької церкви, а притім також в нерелігійній області народної культури наносять їй велику шкоду викорінюючи любов до свого народу, при чім без сорому послугують ся клеветою, неправдою, а навіть перекручуванем історичних фактів.

В виду того кождий душпастир не може глядіти через пальці, если в його парохії розширюєть ся і читаєть ся того рода література. Календарям деструктивного змісту треба противставити календарі, які своїм змістом змоглиб виперти перші. — Сей обовязок тяжить на нас не тільки титулом любови і дбалости для дочасного блага свого народу, але іще в більший мірі титулом нашого душпастирського звания, нашої відвічальности перед Богом; се обовязок не тільки нашого розуму і серця, але нашої сьвященничої совісти, а навіть, в тім случаю дозволеного і нешкідливого егоїзму. Сеж ясно, що з підкопанем віри в красше, загробне жите, віри в вічний поступ людства до недосяжного ідеалу Бога-Творця, захитанєм виключно християнської чесноти любови того, що своє, рідне, любови вітчизни, булаб раз на все знищена повага духовенства, яке є природним речником і оборонцем усіх християнських чеснот. Проте календарям з антинародними тенденциями треба противставити календарі, яких ціль піднести любов для народу і його просьвіти, приміром гарний календар „Просьвіти“ і йому подібні. Для спараліжованя календарів антирелігійного змісту наш обовязок постарати ся о розповсюднене календарів, щосвоїм змістом підносять і ублагороднюють релігійно-моральне жите.

Вправді деяким нашим „просьвітителям“ дуже не понутру була би така наша робота, однак памятаймо, що їм вже наше істноване не понутру. Ми дали би тільки доказ крайнього нашого убожества, колиб собі що небудь робили з голосів всякого рода приятелів „правдивої просьвіти“. А що наша праця в тім напрямі на ділі стрінула би ся з всякими перепонами, кпинами, лайками, і цілим арсеналом, яким воює „поступова“ преса, сего дав доказ в минулім році „Літ.-науковий Вістник“ в статі „Українська популярна література в 1909 р.“ (гл. том L. стор. 93 слід.) Автор тої „научної“ розвідки д. Микола Залізняк згадуючи між иньшими василиянський „Християнський календар Місіонара“, зачислює його до таких, „що мають українського саму тільки форму“, до „типових лубочних виробів“, а переповідаючи зміст календаря, іронізує над релігійними чувствами віруючих людей. Ну, ми не думаємо спорити з д. М. Залізником, бо з людьми, що всю суть українства добачують тільки в материяльній наживі, а всю українську культуру хотілиб уняти в шкаралушу земного повзуна, котрий сховавши голову під себе чує ся щасливий, що його не разить сьвітло сонця, нема що спорити: їх ніяк не переконаєш — як людей, що в своїх поглядах на цілість народної культури є, що так скажу, умово звихнені. Тон, в яким д. Залізняк говорить про „Християнський календар Місіонара“ вказує нам тільки, що темні духи того рода видань боять ся, проте тим більший наш обовязок їх попірати і розповсюднювати.

Для інформації, які календарі нам розповсюднювати серед народу, аби в той спосіб обезсилити вплив злих календарів на нарід, приглянемо ся декільком найважнішим. Се буде тим кориснійше, що як раз зближаєть ся новий 1911 рік, коли ціла тьма

ріжних „Запорожців“ і „Русских календаровъ“ посуне під селянські стріхи, щоби в серцях їх жителів зацепити нову отруту на цілий рік. На 1911 рік вийшло з печатні вже кілька добрих широко християнських релігійних календарів в українській мові, які можуть послужити для усунення календарів ширячих безбожності.

Перше місце займає безперечно „Календар Місіонаря“, видана ОО. Василян в Жовкві. Спеціального поручення він не потребує, бо найліпша оцінка для него є то, що нарід його радо читає; щорічно він розходить ся тисячами примірників. Календар Місіонаря є на сей рік дуже гарно так що до зовнішньої форми як що до змісту зретагований. Визначає ся від інших того рода календарів тим, що зміст його ведений в поважнім тоні отак, як релігійні теми повинні бути обговорювані. Провідна його ідея — се привязанє і любов для св. католицької церкви і почитанє для найсв. Серця Христового, затим теми, які під сучасну хвилю у нас є найбільше пекучі і найактуальніші. Після календарної часті є тут поміщений устав богослужень на цілий церковний рік, уложений звісним нашим ритуалістом о. пралатом Із. Дольницьким. Із статей є слідуєчі: Ізда самотоком — (гарне зіставленє небезпеченьств тої карколомної їзди з током нашого туземного житя); Небувале сьвято, перший ювілей пресв. Серця Христового на Руси; Утеча до Єгипту (з ілюстрацією); Розлука і злука (з ілюстрацією); Тернина грушки не родить (грізне упізнєнє для родичів, що зле виховують свої діти); Не бувалий губитель диких звірюк; Вічний Світальник (з оригінально обдуманною ілюстрацією); Іван Риндя; Лік для скупаря; Літа житя; Дивне тай предивне диво; Обмовникам і клеветникам; Добрі ради для господарів і газдинь; Вовк посеред стада ягнят; Слуга Херувим; Перед судом. Із стихів гарні є: Мій Отче і Хвала Тобі д-ра В. Щурата та анонімний Ангели. Цінним здобутком для наших церковних хорів є піснь „Пречистая Діво, Мати Руського краю“, уложена під ноти для мішаного хору славнозвісним нашим композитором М. Лисенком у Києві.

Ярким діссонансом з цілостію календаря є віршоване оповіданє „Як в стаді сьв. Петра збунтували ся цапи, або як повсталa схизма“. Кпинами, лайкою і осьмішенєм противника, нікого до католицької церкви не навернемо, овшім в той спосіб можемо св. справі тільки пошкодити, а з другої сторони пропаговане культу найсв. Серця Іс. Христа є хиба тільки насьмішкою з тих св. річий, проте в той спосіб їх трактувати не годить ся.

При кінці календаря поданий спис молитвенників і побожних книжок видавництва чина св. Василя В. в Жовкві, що читачеві дає спромогу з'орієнтувати ся в добрій християнській лектурі.

Коли календар Місіонера має більше загальний характер і є призначений піднести релігійність народу взагалі, то маємо на 1911 рік кілька календарів, яких видавці взяли собі за ціль піднести якусь чесноту або якийсь певний релігійний культ, практикований в католицькій церкві. Сюди зачислюю календарі „Пресвята родина“ і „Ілюстрований календар маріяньський на рік 1911“, оба видані звісною католицькою накладнею добрих християнських книжок І. Штайнбренера в Вінтербергу в Чехах.

Возьмім насамперед календар „Пресвята родина“. Родинне жите серед нашого народу потребує великої направи. Зле, неуміле обходжене ся родичів з нелітними дітьми і навідворот доростаючих або дорослих дітей з старенькими родичами — отсе предмет сповідий усіх майже наших каянників. Родичі зазвичайно дітий кленуть тоді, коли повинні їх лагідно упінути або поучити, побивають їх нераз навіть до крови тоді, коли вони на то зовсім не заслужили. Сей спосіб виховання має такий наслідок, що дитина дуже скоро затрачує природне почуте почитання для своїх родичів і при найближшій нагоді старає ся їм відплатити в десятеро. Тим дасть ся пояснити той спеціяльно у нас щоденний прояв, що діти вигонять своїх немічних родичів з торбами на зебри, — або їх так зневажають, що вони вважають за відповіднійше їм з очий уступити ся. Сей спосіб обходження ся дітий з родичами практикує ся у нас так часто і так широко, що у людей у тім непричасних се не збуджує навіть подиву і обурення. А що се так дієть ся, найліпший доказ на те, що наш Впреосв. Митрополичий Ординаріят бачив ся спонуканим зачислити побите вітця або матери між задержані гріхи. Тай не диво! Зневажливе обходжене ся дітий з родичами стаєть ся на жаль спеціяльністю нашого народу. Ми гордимо ся тим, що наша прекрасна українська мова дала польській ліричній поезії масу гарних поетичних слів через поетів так званої української школи, однак сором лупає наше лице, коли погадаємо, що наш сусід Поляк, коли хоче зневажити комусь матір, послугує ся певним неестетичним герміном в українській мові.

Б виду тих сумних родинних відносин серед нашого народу очивидний наш обовязок злomu старати ся якось запобічи. А обовязок той тим більший, що зневажане четвертої божої заповіді не тільки запропащує тисячі християнських душ в вічній загибелі, але не менше спричинює нещастя, убожество і злидні в тім житю; сего учить нас Ісус Христос, коли переступникам четвертої заповіді виразно грозить дочасними карами, сего учить щоденний досвід. І я навіть на хвильку вагав би ся сумнівати, що головною причиною злиднів і неповіджень нашого народу — се легковажане четвертої божої заповіді. Як нам того рака, що точить народний організм, поборювати, вказує нам в Своїх посланнях Вспреосв. Митрополит, котрий і на ту язву звернув особлившу свою увагу. Точнійше обговорюване четвертої божої заповіді при катехизації дітий в школі

а дорослих в церкві, спільна молитва в християнських родинах, часте припинане Найсв. Тайн, культ Найсв. Серця Ісуса Христа і Пресв. Родини — безнастанні упізнання християнських родичів на їх високе післанництво зглядом дітей і на те, що їх благословенства чи проклони дітей сповнять ся напевно на дітях — отсе средства, які поручують нам душпастирські послання. Свою науку може душпастир поперти реальними примірами з життя тих-же своїх парохіян, яких так много доводить ся йому бачити або про них довідати ся.

Християнське життя в родині скріплює і підносить не мало преса. Се зрозуміли як слід другі народи і тому не щадять гроша на періодичні видавництва, посвячені виключно тій області людського життя. У нас здасть ся не скоро прийде до того; крім ОО. Василян, котрі своїм Місіонарем ділають в тім напрямі дуже много, мало хто тою справою интересуєть ся. А годило би ся тою справою більше зайняти, бо від добре з'організованої родини залежить гаразд цілого народу. Для того появу кожної, хочби найменшої, книжочки уморальноючої родинне життя мусимо вважати великим добродійством для нашого народу. Тим більша належить ся подяка накладні І. Штайнбренера за видане гарного календаря „Пресвята Родина“ і в українській мові. Все живий, а ніколи недосяжний взір родини складаючої ся з найсвятійших осіб в християнстві Ісуса, Марії і Йосифа є в силі кожду християнську родину побудити до іще більших чеснот і святого життя, а неодну упавшу родину піднести наново до святости. Там знайде кождий член родини примір до наслідування: отець примір вітцівської дбальости о родину, мати найвисший взір материнської любови і саможертви для дитини, а також навчить ся героїства пожертвування своєї дитини для висших, загально-людських справ, що нашим матерям приходить так дуже трудно, вкінці дитина буде мати на дитячку Ісусі живий взір усіх дитинячих чеснот, головню любови, почитання і послуху для своїх родичів, а й муж і жінка в обопільних відносинах до себе навчуть ся не мало від Пресв. Діви Марії і св. Йосифа, навчуть ся, що „Ісус, Марія і йосиф наші провідники в житю, наша охорона в годині смерті, наша нагорода в вічнім житю“.

Календар „Пресвята Родина“ відповідає вповні тій високій цілі. Так з самого початку стрічаємо після двох вступних стишків „З новим роком“ і „Покайте ся“ вісім гарних картин з життя Пресв. Родини, вибитих на грубшім картоні. Особливо поучаючий, навіть для неграмотних, є перший образок: в горі на облаках бачимо небесну Родину, Марію і св. Йосифа а між ними маленького Ісуса із зображенням найсв. Серця, в низу в звичайній міщанській комнаті клячуть земна родина, отець, мати і купочка діточок, всі розмолені, всі вдивляючі ся з чувством любови висячий на стіні хрест з розп'ятим Ісусом. Когож той образок не порушить, кого не побудить до правдивого християнського життя, до наслідування небесної Родини!

Під образом випечатана така молитва, наділена св. Отцем Львом XIII. відпустом 200 днів: „О Господи, Ісусе Христе, дай нам ту ласку, щобисьмо в годині нашої смерті за посередництвом найсв. Діви, Твоєї Матери і св. Йосифа могли увійти в царство Твого вічного життя“ — яка є моттом для цілого календаря. Сім інших образків представляють найважливіші події з життя Божої Родини, її хвили радости, смутку, щоденних занять, а кінчать ся представленням зворушуючої хвилі смерті св. Йосифа на лоні свого прибраного Сина, Ісуса Христа. Цінні є напечатані під кожним образом коротенькі пояснення враз з пристосованем даної події з життя Пресв. Родини до туземної людської родини.

По сім може найціннішим вступі слідує календарна часть цілого року, яку попереджує „Календар історичний і Календар астрономічний“. В історичнім календарі дуже обильна „літопись руска“. На сторінках призначених на „домові записки“ знаходимо ілюстрації з життя Ісуса Христа, а також коротенькі оповідання з життя дітей під загальним заголовком „Про що християнська матір (sic!) має розказувати своїй дитині в неділю“. Оповідання ті є: Довіре дитини до Бога; Нагорода за любов родичів; Благословене доброго діла; Будь чесним; Лож стоїть на коротких ногах; Котюзі по заслугі. Всі вони на примірах інших дітей, добрих або злих, учать дітей чесноти, а з'огиджують їм гріх. Дальша часть календаря складаєть ся по части з уморальноючих оповідань як: Гостина пресвятої (sic) Родини, Не бери карт до рук, Не розвалинах Манявського Скита. Тільки Господь Бог оден є великий, Господь Бог не хоче смерті грішника, Через молитву уратований від смерті, Каючим ся Господь Бог прощає вину, Дарунок для Матери Божої, Щаслива дитина, котра правдиво християнську матір має, Прощайте ворогам вашим, Камінне серце, Любов дитини уратувала життя вітцєви (гарне оповіданє з життя наших робітників в Прусах); по части з научно-релігійних статей як: Місіонарі в снігових і ледових полях Канади і Аляшки в Америці, Добрий поганин ліпший від ледачого християнина (з життя Ціцерона), Св. Йосиф яко опікун, Не бороніть дітям прийти до Мене, бо їх єсть царство небесне; вкінці виключно научних як: Генеальогія найвишшого австр.-угор. дому пануючого, Практична кухня, Що нового люди продумали, Хороніть свої зуби, Хто здоровий той багатий (статя про домашню аптику), Як то в Бразилії росте вовна по деревах, Ліжко на багнетах (з життя факірів), Що у світі чувати (більше місця займає тут оповістка про п'ятдесятілітні роковини Тараса Шевченка з трьома ілюстраціями). Як бачимо, календар „Пресв. Родина“ своїм змістом дуже обильний і різнородний, а задля своєї провідної ідеї, вказаної нами на початку, заслугоує на як найбільше розповсюдненє. Много вартости додають йому численні ілюстрації, якими прикрашена кожда стаття, а „веселий кутик“ дає читачеві дозволенє розвселенє. Вкінці виказ ярмарків в Галичині і Буковині і численні

анонси дають добрий орієнтаційний показчик для тих, що того потребують.

Подібно добре і красно є зредагований другий календар видання Штайнбренера „Ілюстрований календар маріяньський на рік 1911“. Провідна ідея календаря є культ Матери руського краю, прсєв. Діви Богородиці. Інформаційні часті тут ті самі, що в інших каледарях виданя тої фірми. З оповідань заслугоють на особлившу згадку: Звук золота і серце чоловіка і Село Чернихів, в яким оповідаєть ся про одно чудо зділане за посередництвом чудотворної місцевої ікони Богородиці, а також про деякі дані з її історії. Гарні оповідання „Богородице Діво“ і „Сила молитви“, в яких показана могутність Божої Матери в навертаню грішників до Бога, як також успішність молитви невинних дитинячих душ. Гарно читає ся оповіданє „Найсвятїйший Ісусе, потїхо умираючих! Змилуй ся над нами!“, а слези зворушеня викликає коротеньке оповіданє: „Священик з Божої волї“. З статей научного змісту заслугоють на увагу: Гетман Петро Конашевич — Сагайдачний, Лїрники, Чим заступити алькоголічні напої та Здоровий, вкусний і дешевий домашний напій.

Почитанє Богородиці є серед нашого народу в особливший спосіб розвинене. В виду того календарі того рода є дуже пожадані, побажати б тільки, щоби при новім його виданю були більше узгляднені родимі оповідання і народні передання про її чуда і опіку над нами, якими овїяна майже кожда її ікона в нашім краю.

Згадуючи про штайнбрєннерівські календарі виключно релїгійного змісту, хочемо для заокругленя іще сказати пару слів про два иньші календарі в українській мові того самого видання, а се: „Хлібороб“, ілюстрований календар для руских селян, і „Приятель жовніра, календар на рік 1911 для всіх, що належать до оружної сили держави а то: для жовнірів вчинній службі, для резервістів, для належачих до австрійської і угорської оборони краю і ополченя як також для ветеранів і для всіх приятелів військового стану“.

Перший з них можемо з спокійною совістю поручити, а се тому, що крім добрих, розумних всесторонних господарських порад календар узгляднює релїгійно-моральні потреби рільника. Дуже поучаюча є вступна картина складаюча ся з п'ятох образків маючих з собою логічну і аналогічну звязь. Перша представляє сівача, що засїває поле, а під нею напись: „Сїй ба для хліба тіла“; друга побіч неї матір, яка учить дітий правд св. віри з написом: „Сїй ба для хліба душі“; третя представляє цілу родину зібрану вколо стола при молитві перед обідом з таким написом: „Всі они чекають на Тебе, о Господи, і Ти даєш їм поживу в своїм часі, і благословиш все, що ту жие“; четвертий образок представляє добрих дітий, як вони

відплачують своїм стареньким родичам за їх дбалість о „хліб тіла“ для дітей, а в п'ятім вдячність дітям за „хліб душі“, в виді найсв. Тайн на смертній постелі. Під обома уміщена відповідна моральна наука. Образок, як кажу, дуже поучаючий, бо учить, що дбалість о дочасне щастє повинно йти рівнобіжно і в гармонії з печаливістю о вічне щастє. Оповідання уморальноючого змісту, яких тут є кілька, стремлять головню до того, щоби викоринити налоги, які шкодять нашому хліборобови, приміром велику склонність нашого селянина продавати свою батьківщину і шукати щастя за морем (В очах смерти) або піянство, котре знищило сотки наших господарств (Пригода Марка Наливийка) і т. п.

Словом календар „Хлібороб“ міг-би принести нашому хліборобови великі духові і матеріяльні користи.

Затеж календар „Приятель жовніра“ не заслугоє нічим на ту похвалу, як попередні календарі видання Штайнбренера. З винятком кількох статей поучаючого і інформаційного змісту, які дають жовнірови спромогу з'орієнтувати ся в військових справах, нема тут нічого, заслугоючого на увагу. Календар, як вказує довгий його титул, призначений не лишень для жовнірів в чинній службі, але також для резервістів і т. п., затим для більшости населеня нашого краю. А з всякого рода завадяцтвом, і більше як вояцькою бундючністю молодих людей кожний наш душпастир і так не мало має клопоту, проте ширене того рода літератури, що пособлює тим вояцьким „чеснотам“, було би великим гріхом против християнської моралі. Не перечу, що оповідання з авантурничого вояцького життя читають ся цікаво і розбуджують фантазію та зроджують бажанє слави, але правдивого морального хісна вони не дають. Вкінці жарту і огидні карикатури на тему польської „гвардії народовой“ збуджують прямо з'огиджене і ображують благороднійші чувства людини. Формованне „гвардії народовой“ було будь що будь благородним поривом польського народа до відзисканя втраченої свободи і незалежности, а з таких поривів не годить ся кпнати. При тім ті жарту не згідні з історичною правдою, бо звісно, що польський нарід в послідних роках своєї історичної слави дав на всіх полях битв Європи, Африки а навіть Америки докази великої військової хоробрости і карности. І ми помимо великої ненависти для всіх знущань і кривд Поляків над нашим народом, помимо повної прихильности для австрійської великодержавної ідеї мусимо в них пошанувати то, що на пошану вповні заслугоє; тим більше не можемо позволити, щоби серед нашого народу ширено погорду для найсвятійших, найблагороднійших людських почувань.

Календар „Приятель Жовніра“ міг би ним справді бути, коли би більше узгляднював ріжні пороки, які потягає за собою військовий стан, а учив жовніра чесноти. Оповідання того рода як пр. „Гостина Пресьвятої Родини“ з життя капітана

Н. Козакевича, поміщена в календарі „Пресвята Родина“, або „Благородне серце посеред бурі і нужди“ в „Іллюстрованім календарі маріяньськім“ і їм подібні повинні бути поміщені в першій мірі в „Приятелю Жовніра“. Тоді календар був би справді приятелем і порадиником жовніра в дуже трудних не раз хвилях для його душі.

о. Н. Будка.

Дисципліна грецької церкви в світлі полеміки за часів Фотія.

(К о н е ц ь).

3. Другий патріархат Фотія.

А. Фотій знова патріархом і то за згодою Риму.

Осьмий собор знищив Фотія морально зовсім. В яму, що єї копав Фотій папі Николаєви, упав він сам. Та хотяй его вже пять разів виклято ²²⁴⁾ (останнім разом на вселенській синоді, що найбільше его боліло) і хотяй все було проти него, мимо того він не відступав від своєї справи. Ві всім великий, навіть в злочинах, використовував по майстерски свою ситуацію переслідуваного. З огляду, що не хотів піддати ся рішенням синоду, зівстав прогнаний на Стенос ²²⁵⁾. Але на прогнанню працював він дальше невтомимо і майже без перешкоди над своєю справою. Численними листами до всіх прихильників ²²⁶⁾ скріпляв в послуху свою партію, своїх приятелів називав одинокою, правдивою церквою, що заступає справу Христа ²²⁷⁾, а Ігнатія з его сторонниками і осьмий синод називав брехунами, зрадни-

²²⁴⁾ Metrophan. Ep. ad Manuel. Mansi XVI. 420. Baron. a. 870. n. 51.

²²⁵⁾ Styliani Ep. ad P. Steph. Mansi XVI. 431.

²²⁶⁾ Hergenr. Ph. II. 185—228. Baron. a. 870. n. 53—60. a. 871. 18—50.

²²⁷⁾ Photii Epist. 14. Migne P. G. t. 102. col. 742—764. Fichler I. 188

називав їх слушно: „безхарактерними“ рабами Василя і Фотія.

ками і розбишаками і виключав всяку гадку зближення до них²²⁸). Потайки справував він уряд єпископа²²⁹) і в особливий спосіб старався з'єднати собі знова ласку цїсара. Вкінці се удалося йому і він стає учителем цїсарських синів. Цїсар Василь, не маючи сподіваного спокою, знова склонював ся шораз більше до Фотія, а вкінці покликав его з прогнаня і поручив ему виховане своїх синів. На цїсарськїм дворї мав Фотий повну свободу, багато прихильників і обожателїв і в дійсности більше рядив византийскою церквою, чим старий Ігнатий²³⁰).

Між тим помер Ігнатий дня 23. жовтня 877 р. В три дни опісля засїв Фотий за призволом цїсаря знова на патріяршім престолї²³¹). І сейчас забрався до своєї роботи. Обіцянками та погрозами побільшив він в короткім часї свою партію. Він посвятивав омофори (палїї), орари і всякі иньші святихні відзнаки та ризи і розділяв їх поміж сторонників Ігнатія як подарунки²³²). Ті, що хотїли висвячувати ся, мусїли під присягою і на письмі впевнити свою зависимість від Фотія; всї, навіть ті, що їх перед тим Фотий називав розбишаками, були тепер его найліпшими приятелями, скоро лише до него приставали. Він попирав своє сторонництво, як лише міг.

Але его вступлене на престол не могло стати ся без згоди Риму.²³³) Осьмий синод був ще свїжий в памяти народу, треба було его якось усторонити і позискати папу. В противнім разї бувби цїсар Василь, що підписав синод, напаятнований як насилувач канонів. Тепер треба було погодити „ius“, осьмий синод з „factum“, себто з неканонічним вступленем Фотія на престол. Фотий хотїв конечно легітимувати свій повновний вступ на престол патріярший, та се могло стати ся лише через Рим. Но в бідї і потребі умів Фотий бути покїрним, ба навіть узнати папу за папу.

Серед того прийшли до Константинополя від папи Івана VIII. (872—882) два послї з просьбою о поміч проти Сараценів в полудневїй Італїї²³⁴) та з листом до цїсаря і Ігнатія. Але патріярхом застали они вже Фотія. Без нїякої інструкції, були они вправдї в неприємнім положенню, але з Фотієм не приставали²³⁵). Фотий, котрому треба було сих легатів до свого си-

²²⁸) Ep. 14. l. c. col. 762—763.

²²⁹) Порівн. Ep. 80. Migne P. G. t. 102. l. II. col. 841—846.

²³⁰) Порівн. Hergenr. Ph. II. 241—278.

²³¹) Nicet. Vita Ign. Mansi XVI. 285. Styliani Ep. ad P. Stephan. ibidem 483. Cedren. 446. Pichler I. 218.

²³²) Nicet. l. c. 286. Порівн. additio ibid. 446. де говорять ся, що Фотий бувби усунув сторонників Ігнатія, а тих, щоб хотїли, вдруге ординував, але цїсар на те не згодився і тому Фотий посвятичував лише відзнаки.

²³³) Лебедев, Історія 221—280.

²³⁴) Hergenr. Ph. II. 297—298.

²³⁵) Joan. Ep. 201. l. ad Ph. Mansi XVII. 148.

ноту, не дозволив їм відійти, але висилаючи своє посольство до Риму, впевняв легатів, що папа буде вдоволений і що вони повинні тут чекати на відповідь папи. Поволи тимчасом з'єднав собі легатів цілком для своєї справи так, що ті навіть явно з ним кристувалися²³⁶⁾.

В р. 879. прибуло посольство Фотія до Риму з листами від него і цісаря²³⁷⁾. Цісар о смерті Ігнатія в листі від себе нічого не писав, просив лише о легатів в цілі привернення ладу, котрого ще не було. А Фотій доносив, що він по смерті попередника на загальне жадане мусів вдруге прийняти уряд патріярхи; папа, котрого з глибокою покорою хвалить, на певно не відкаже єму свого признання.

Зручний легат Фотія, Теодор Сантабарен осягнув то, чого бажав Фотій. Папа Іван VIII. дав дійсно на римськім синоді 879 р.²³⁸⁾ розрішене від декретів своїх попередників і осьмого вселенського собора, і повідомив о сїм в листах цісаря, Фотія і клир. З огляду на змінені обставини приймає він Фотія як патріярху до Церкви однак під услів'ями: що на синоді під проводом римських легатів буде просити Фотій о прощенє, при чім всі мають згодити ся однодушно на єго вступленє на престол і що віддасть римській церкві Болгарію.

Сторонників Ігнатія належить лагідно вїзвати до єдності. Єслиби однак збороняли ся прилучитись до Фотія, треба їх два або три рази до того вїзвати, а на случай дальшого опору мають папські легати їх викляти²³⁹⁾. До сторонників Ігнатія, на котрих чолі стояв Стилїян і Метрофан, написав папа також лист, але їм грозив клятвою, як не перейдуть на сторону Фотія. Папа звільняє їх від давнїйших, торжественно зложених заяв, що ніколи не підуть за Фотієм²⁴⁰⁾.

Історики почавши від Баронїя²⁴¹⁾ аж до Гергенретера видять в такім поступованю папи єго слабість і тому не щадять для него своїх закидів²⁴²⁾. Однак Гергенретер оправдує Івана VIII., такими аргументами:

²³⁶⁾ Stylian l. c. 432.

²³⁷⁾ Оба листи пропали; про зміст довідуюмо ся з відповідній папи-Порівн. Baron. a. 879 n. 3. Hergenr. Ph. II. 315.

²³⁸⁾ Concil. Rom. Mansi XVII. 359—364. i additio, 473. Baron. a. 879. n. 52.

²³⁹⁾ Порівн. Ep. ad Basil. l. c. 199. Mansi XVII. 136—140. Jaffé I. 2491. p. 282. Ep. ad Phot. 201. l. c. 148—140. Jaffé I. 2496. Ad clerum CP. 200. l. c. 146—148. Jaffé 2493. Hergenr. Ph. II. 388—390.

²⁴⁰⁾ Ad Constantinopolitanos 202. l. c. 153. 154. Jaffé 2492.

²⁴¹⁾ Baron. a. 879. n. 5. називає Івана VIII „valde culpabilem“, закидає єму „ignaviam“, що з него говорить „non vir sed femina potius“ і лучить з ним переказ про папєсцу Іванну.

²⁴²⁾ Порівн. про него Hergenr. Ph. II. 394. Лебедев І. с. 293. закидає знова папі, що він згодив ся на Фотія не з пересвідчення о канонїчності єго привернення, тільки з враховання.

Рішене було для папи крайно тяжке. Ігнатий вже помер, Фотий отже не був вже узурпатором „чужоложником“. Він був чоловіком славним і вченим, мав дуже велику партію за собою, східні патріархи на него згодили ся (так Фотий доніс папі), цісар стояв за ним; мир був мислимий лише через затверджене Фотія, а его відкинене могло потягнути за собою поважні наслідки. До того були канони осьмого синоду за остро стилізовані, а виконуванє їх в такім тяжкім положенню було по просту неможливе, тимбільше, що в тім часі також на Западі багато політиковано (се початок сумного X. в.), а папа все єще надіав ся на поміч проти Сараценів і на зворот Болгарії. Обставини часу приневолювали отже папу поступати з диспензами ліберально і щедро²⁴³⁾.

З тими дуже важними і для Фотія радісними рішеннями папи прибув папський легат до Константинополя, долучив ся до двох вже там присутних і тепер міг вже синод відбутися. Призначене для легатів папске „*commonitorium*“²⁴⁴⁾, которого після першого параграфу також неможна було нікому передати, легати передали Фотиеви враз з листами. Фотий мусів вправді перекласти листи призначені для синоду на грецьку мову, але змісту „*commonitorium*“ Отці не потребували знати; то мимо сего передали нерозважні легати також „*commonitorium*“ Фотиеви і оно було навіть відчитане на синоді змінене в формі, яку єму надав Фотий при перерібці на грецьку мову.

Грецький переклад папских листів зладив Фотий так, як єму було потреба. О скільки він сї листи позмінював, можна цілком ясно пізнати, бо існують первотвори та їх переклад²⁴⁵⁾.

²⁴³⁾ Hergenr. Ph. II. 381. 382.

²⁴⁴⁾ Оригіналу не находимо. Mansi XVII. 361. 362. подає переклад з грецького тексту Фотія і сам грецький текст *ibid.* 467—473. при третім засіданні Фотиевого синоду.

²⁴⁵⁾ Правдиві листи цитовано вище п. 239. А інтерполювані суть: 1. Ad Basilium Mansi XVI. 487—500. XVII. 141—146. 395—411 (act. II.). 2. Ad Phot. Mansi XVI. 506—510 (се хибно цитує Jaffé I. 2496. ст. 282.). XVII. 150—152 і 411—427. (act. II.). 3. Ad clerum. XVI. 510—516. XVII. 450—459. (act. II.). Порівн. Hergenr. Ph. II. 396—414. Hefele IV. 454—464. — Лебедевъ. Історія 240—242. боронять Фотія проти підроблюваня, коли каже: „Очень возможно, что въ этомъ пунктѣ (а можетъ быть и въ нѣкоторыхъ другихъ) греческій текстъ писемъ не совсемъ точно передаетъ латинскій текстъ. Но это не можетъ бросать тѣни на Фотія. Ибо, во первыхъ, дѣло не безпримѣрное, что папскія посланія предлагались для чтенія на восточныхъ соборахъ не въ полномъ видѣ. (Востокъ позволялъ себѣ критически относиться къ возрѣніямъ и требованіямъ папи)“ На жалъ! але таке поступованє то звичайне ошуканьство! Сего не відчуває видко Лебедевъ як схизматик, але повинен се очевидне ошукуванє Сходу доглянути як, историк. Neander IV. 433. поясняє сей часто у Византийцїв практикований маневр так: „...es scheint fast, dass dies unter den Griechen eine zur stehenden Form gehörende Lüge bei der Versammlung der allgemeinen Konzilien wurde“.

Всю Фотієм пофалшоване дасть ся звести до слідуєчих то-чок²⁴⁶⁾: 1. Осьмий вселенський собор, від котрого канонів Іван VIII. дав диспензу, представив Фотій в такім сьвітлі, немов би той собор сам папа взагалі осудив. 2. Пятій канон осьмого собора „de non promovendis laicis“ навів Фотій як канон сегого собора за папи Адрияна I. і Тарасія, хотяй там не постановлено такого канону. 3. Усліве, що Фотій мав перед синодом просити о прощенє, пропущено. 4. Услівне потвердженє Фотія через папу замінено на абсолютне. 5. Старанно пропущено погрози папи проти Ігнатія ізза виконуваня юрисдикції в Болгарії як також всі місця про Ігнатія. 6. Пропущено також ті самі погрози проти Фотія і кожду нагану его діланя; Фотія всюди лише хвалить ся. 7. Місця про примат Риму ослаблено. 8. Згода і потвердженє Фотія на патріарха зі сторони трох східних патріархів, на чім опирав ся папа при своїм рішеню, суть пропущені. Правдоподібно Фотій того не мав і писав неправду до папи Івана VIII.

Так оброблені письма можна було вже відчитати перед синодом. Рівнож подбав Фотій о заступників східних патріархів і о документи для них. Звичайних апокризійрів (делегатів) від патріархів до Константинополя без жадної місії *ad hoc* ужив як легатів до синоду²⁴⁷⁾ і так розпочав Фотій своє посліднє діло проти Риму, свій третій синод в р. 879.

Б. Третій синод Фотія 879 р.

Ані оден синод в Константинополи не мав так много учасників, що сей послідний Фотія. Крім трох легатів папи і відпоручників східних патріархів подають акти²⁴⁸⁾ 383 присутних пралатів, отже три рази тільки, що на осьмим, вселенським соборі проти Фотія. Цісарські комісарі не брали участі²⁴⁹⁾. Провід обняв сам „вселенський патріарх“ Фотій²⁵⁰⁾, римські легати сиділи там мов „німа худоба“²⁵¹⁾ на встид Римови, а для звеличення „божеского Фотія“, як називали его Отці в промовах.

²⁴⁶⁾ Mansi XVII. 374—524. Акти (*protokoll*) редагував сам Фотій. Лебедевъ каже (I. с. 242.), що він лише впорядкував гадки і поправив стиль. Однак Hergenr. II. 532. твердить, що він крім сфалшованя папських листів інтерполював і украсив на свою користь бесіди римських легатів і допустив ся ще много інших сфалшовань та шахрайств. Порівн. Hergenr. Ph. II. 463—528. Hefele IV. 461—484.

²⁴⁷⁾ Лебедевъ підносить сей факт сильно головню проти синоду 869 р. (I. с. ст. 242—302.).

²⁴⁸⁾ Acta I. с. 374.

²⁴⁹⁾ Baron. a. 879, n. 62. „muta pecora“.

²⁵⁰⁾ Mansi XVII. 383.

²⁵¹⁾ I. с. 383. 384.

Більша часть промов і розправ є висказом похвал Фотієви, котрого всі апотеозували і в его власних промовах не находимо нічо крім похвал своєї особи. Підхлібства проти Фотія, понижене Риму, велике ошуканство Церкви Божої зі сторони гордого та егоїстичного Фотія — се зміст актів того синоду.

В майстерній, вступній промові на першій засіданню хвалив Фотій себе, своє діло і папу, о котрім сконстатував, що остаточно зрозумів правду і справедливість его діла і до него прихилив ся. Коли Отці висказали свою радість, що знова мають Фотія „*unum verum pastorem, sanctum ac probum Photium sanctissimum dominum nostrum et oecumenicum patriarcham*“²⁵²⁾, забрав слово Захарій єп. з Халкидону. По похвалах „божеского жениха“ Фотія вказував на корінь цілого лиха. Іменно зависть і ненависть проти славного Фотія, як против Христа, є винна всему. Однак тепер, коли Церков відискала свого жениха, є всьо, що проти него зроблено, пуста балачка (*falsa commenta*), цісар все направив. Схизматики (Ігнатіяни) вправді заколочують ще спокій; а коли їх поспитати о причину розділу, то оправдують ся тим, що так хоче римска церков. Але се подібне до того, як коли би розбійник тим уневинняв ся, що він поповнив злочин з припоручення Римлян. Тому то отже римска церков винною є і відповідає за всі неспокої, соблазни, і всі лиха в Константинополитанській церкві. Легати з Риму є тут тепер на те, щоби боронили чести своєї церкви, бо лиш задля того відбуваєсь сей синод²⁵³⁾.

„Безличнійше не можна було перекрутити справ, як се ту зроблено“²⁵⁴⁾. Видимо, що зіпсовані, грецькі пралати — бо так само говорив Фотій і другі²⁵⁵⁾ — зовсім не мали почуття дисципліни в Церкві, коли все зводили до зависти та ненависти. Мотиви, що піпхали їх самих до діланя, приписують папам Николаєви та Адриянови, послугуючи ся при тім найбезсоромнішою брехнею. Дійсно се образ найнижшого упадку церковної дисципліни!

Коли синод перервав ту бесіду оплесками, звернув ся бесідник до папських легатів і поясняв, що они з заєду схизматиків (Ігнатіян) на сім синоді будуть мати найбільший хосен, бо тим звільнять свою церкву від варварської і тяжкої неволі. Коли сторонники Ігнатія приймають зарядження пап Николая і Адрияна, а заряджень папи Івана ні і при тім заявляють: „Тому, що тамті оба папи пішли цілком за нашою волею,

²⁵²⁾ Hergenr. Ph. II. 468.

²⁵³⁾ Захарій сам то висказує (I. c.), що его бесіда є загальним голосом цілого так численного синоду, на що всі потакували.

²⁵⁴⁾ I. c. 384. 385. Всьо сказане як раз влучне для і на Фотія з его сторонниками.

²⁵⁵⁾ Actio IV. I. c. 488—492.

а сей не хоче того, чого ми хочемо" — то се сором для римської церкви, бо ту очевидно піддані накидують свою волю верховному пастирови. Легати повинні отже скоро засудити сих тиранів папи і так виратувати честь своєї церкви²⁵⁶⁾. Відповідаючи, подякував папський легат Петро синодови за се, а дальші промови Отців були лише висказом великої утіхи, що Фотий став знова патріархом, що спокій церкви запевнений.

Друге засіданє і два слідуючі перейшли головню на читанню сфабрикованих через Фотия листів папи, східних патріархів і „commonitorium“.

Одиноким, в чім поступали легати після інструкції, було те, що виволікли жаданя папи перед синод. На другім засіданю однак не полагоджено сеї справи і легати виступили з ними ще раз на четвертім засіданю²⁵⁷⁾. Ходило ту о пять точок: 1. Юрисдикция в Болгарії, 2. Лаїка не можна ординувати на єпископа, 3. духовенство дотичної церкви має вибирати патріарха, 4. синоди проти Фотия мають бути скасовані і 5. тих, що не злучили ся з Фотием, має ся обложити клятвою²⁵⁸⁾. Сї домаганя відчитано, але полагоджено лише два послідні. В справі юрисдикції в Болгарії синод не хотів нічо рішати, бо се було річю цісара. Цісар після своєї гадки означить докладно границі єпархій і сповнить бажанє римського єпископа. Фотий сам заявляв свою готовість, як і передше, відступити Болгарию, але цісар! Домаганє легатів, що Фотий не має довершувати жадних съвячень для Болгарії і висилати туди жадних омофорів, полагоджено мовчанєм.

Другої точки, що жаден лаїк більше не може бути промовований до гідности патріарха константинополитанського, і на тім засіданю не полагоджено²⁵⁹⁾. Мотиви, що їх піднесли отці синоду проти сего, вказують, як дуже був синод відданий Фотиеви, а як дуже не любив Риму, відки взагалі нічого не хотів прийняти^{259a)}. Они оправдували східну практику съвячення лаїків на єпископів тим, що Христос нелиш задля клириків прийшов з неба; чесноти мають не лише клирики, але й цілий християнський нарід. Коли би приняла ся така засада, що лаїків не можна промовувати на патріархів, мусіли би всі патріарші престולי опорожнити ся, а знамениті патріархи зі свіцкоґо стану були би через те осуджені. Коли Римляни ніколи не съвя-

²⁵⁶⁾ Порівн. Hergenr. Ph. II. 497. n. 32.

²⁵⁷⁾ Але на своїм пернім синоді (861. с. 17) сам Фотий привяв був той канон. Порівн. Лебедевъ, Исторія 281. де говорять, що не можна по- няти, для чого Фотий тепер того канона не узнав.

²⁵⁸⁾ Влучно схарактеризував се Neander IV. 434 словами: „in den Worten, die man nicht genau nahm, liess man Rom seine Ehre, aber im Wesentlichen gab man ihm nichts nach“.

²⁵⁹⁾ Порівн. Actio IV. l. с. 488, 489.

^{259a)} l. с. 489, 490.

тили світського чоловіка на єпископа, то таку практику можуть собі у себе задержати, але другим не можуть її накидувати. Тим самим відкинули вже і третю точку. Було би вправді пожаданим, кажуть они до третьої точки, щоби клирики з Константинополя були достойними статись єпископами, коли би однак забракло між ними визначних, треба шукати достойніших з поза них і тих висвячувати²⁶⁰). Ізза великих отже зглядів на Фотія обі точки перепали.

За те з великими оплесками прийнято дві послідні²⁶¹). З великим одушевленням і радістю серед похвал для папи осуджено синоди проти Фотія: римский і осьмий вселенський і виклято тих, що не хотіли пристати до Фотія, як апостатів після пятого артикулу папских домагань. При тім синод викликавав: „Се подобає ся нам всім, ви справедливо осудили“.

На пятім засіданю²⁶²) дискутовано над материялом трох канонів, котрі відтак сформуловано і прийнято. До проводирів сторонників Ігнатія; Митрофана і Стилїяна вислано посольство, щоби їх вїзвати перед синод. Сї однак відмовили сему. Легати, котрі після інструкції мали їх викляти, відступили се Фотієви і дали тим ініціативу до першого канона, що постановляє повну рівноправність Нового Риму зі Старим. Бо запропоновано таке: Кого Фотий осуджує, то его і папа Іван буде уважати за осудженого і навідворить. Се відтак сформуловано в канон.

При сїм запримітив єп. Василь з Мартирополю: Фотий може з тими схизматиками робити, що єму подобає ся, бо він дістав повну власть до того від східних патріархів і з Риму, а передовсім, що він як найвисший архієрей (*ἀρχιερεὺς μέγιστος*) має першєнство після Божого приказу. Тим проголошено византийский примат, а легати не найшли на се жадного слова протесту. Другий канон спричинив сам Фотий. Він піддав до прийнятя: Єпископ, що став монахом, не може вже більше повернути на єпископский престол²⁶³). Ініціативу до третього канону дали знов єпископи. Они жадали: Коли лаїк ударить єпископа, має бути обложений клятвою.

По сформулованю витворили сї три внесеня слїдуючі три канони:

Канон 1. „Святий і вселенський синод постановляє, що тих, котрі би з клириків, або свїцких, або єпископів перебуваючих в Азії, Европі, або в Лїбїї були через святїйшого папу Івана обложєні чи цензурою, чи анатемою, чи зложєні з уряду, то тих також Фотий, святїйший патріарх Константинополя

²⁶¹) Mansi XVII. 493—512.

²⁶²) Сего домагав ся Фотий проти сторонників Ігнатія, з котрих ми ро прогнаних єпископів найшло захвєст в монастирах.

²⁶³) Mansi XVII. 497. Hergenr. Ph. II. 504, 505.

буде уважав за зложених або виклятих і як з такими буде відповідно поступати". Так само і на відворот з додатком для папи вправді, але без значіння: „зазначаєсь при тім, що права прислугуючі сьв. столиці Римській і єї предсідателиви не мають бути зменчені ані тепер ані на будуче“²⁶⁴). Що вже можна зменчити, котре в цілости занеговано? Византийска гра словами!

В стилізації сего канона впадає в очи, що синод не брав на увагу столиць патріярших, але тих, що на них сиділи і то поіменно: Іван, Фотий. Також замітне і се, що синод називає себе вселенським, хотяй пізнійше рідко коли навіть у православних згадує ся під такою назвою²⁶⁵).

Канон 2. Доси вільно було єпископови, що постриг ся в черці, вернути на єпископа поновно. Тепер однак наказує ся се. Бо монахи се становище послуху і ученя ся, а не научуваня і приказуваня. Від тепер отже, коли який єпископ зійде в ряди овець, котрих треба пастити, то він через те саме тратить єпископске достоїнство²⁶⁶).

Канон 3. „Коли хто зі сьвіцких попаде в жадобу панованя і легковажить Божі та цїсарскі прикази і кпить собі зі страшних санкцій і церковних законів так, що важить ся вдарити, або увязнити єпископа, чи робить се без підстави, чи заслання ся якою будь, такий нехай буде виклятий“²⁶⁷).

Хотяй переслїдуваня Ігнатия були безпосередно причиною сего канону, і хотяй виглядає з канону, що єпископ другого єпископа може переслїдувати, говорить канон лише о переслїдуваню духовних через сьвіцких. Сьмішно, дрібничково і страшно сервілістично стилізували сторонники Хотия сей канон, що-би лише, борони Боже, не впала яка тїнь на їх божеского Фотия.

Всі три канони знова доказують, що канонїчна дисциплїна IX. в. служила лише партійним інтересам, що „право“ мало на зглядї не інтереси церкви, але „factum“. Все стояло тоді на услугах чоловіка часу, Фотия, навіть ошуканий ним папа; егоїзм Фотия рядив всім, звідси загальне зіпсуте і безнастаннє крутїйства, як також власний самообман є ціхою і пятном цілого канонїчного житя того часу.

²⁶⁴) Лебедєв, Очерки 292. п. 1. каже, що собор міг називати ся вселенським, бо мав представителїв цілої Церкви. Порівн. Hergenr. Ph. II. 539. Вальзамон підписать в схожденї до того канону, (ст. 584), що канон положив конець аномалїям, котрі впливали авідси, що покаранї церквою переходили з Нового Риму до Старого і на відвороті. З того самого мотиву хвалить він і другий канон.

²⁶⁵) Mansi XVII. 503.

²⁶⁶) Ibid. Hergenr. Ph. II. 510.

²⁶⁷) Mansi XVII. 512—524. Перше засїданє було тільки приготованєм слїдуючого. На другім дебатовано над формулою проти „filioque“.

Хотяй синод ухвалював лише то, що для Фотія було приемним і чого він бажав, не бачимо з его сторони жадних виступів проти Риму. Можна подивляти покірність Фотія для „святої і божескої“ римської церкви, котру він недавно обвиняв в своїй енцикліці о єресь. Але полеміка проти Риму в тім згляді не цілковито була усунена з синоду. Акти звіщають ще про два пів'офіційні засідання під проводом цісаря, в присутності легатів і многих єпископів²⁶⁸), де Фотий викував для себе сильне оружжя на зненавиджене „filioque“ Латинян. Цілком замовчати сей справи не хотів, а проскрибоване науки Латинян ізза присутности легатів було неможливе, отже знайшов середню дорогу, наказуючи додавати що-будь до символу віри²⁶⁹). Формула, що містила сю заборону, приймає нікейско-царгородський символ додаючи, що „неможна нічого звідси відняти, нічого до него додати, змінити, підробити“. Формула мотивує ще сей додаток тим, що додане або відняте потягає за собою підозріне о єресь, або що найменше наражає додаючого на закид невиконання установ Отців. Хтоби ся відважив на таке, той най буде виклятий. В той спосіб осуджено латинське „filioque“ як самовільний додаток до символу.

В звязи з актами того синоду наводять єще оден лист папи до Фотія²⁷⁰), де папа впевняє Фотія, що в символі римської церкви не стоїть „filioque“ і тому він осудив тих, що се додали. Лист кінчить ся покірною просьбою папи, щоби Фотий не гіршив ся римскою церквою, але помагав папі повернути заблуканих до правди. Коли би сей лист був автентичний, то мусіло би ся відказати Іванові VIII. всякого почуття папської гідности; але если би справді він був написаний до Фотія, то Фотий був би его певно на синоді відчитав; історик Гергенрєтер доказує, що Іван VIII. не писав сего листа, що лист є лише звичайним фальсифікатом²⁷¹).

Коли переглянемо той цілий синод Фотія, бо бачимо, що Фотий дійсно все осягнув, чого лише бажав. Він знїс осьмий загальний собор²⁷²), папу цілком понижив, а своє власне зна-

²⁶⁸) Порівн. Hergenr. Ph. II. 516.—520.

²⁶⁹) Mansi XVII. 523—526, Baron. 870. n. 54—58. Jaffé I. 2597. p. 290.

²⁷⁰) Hergenröther Ph. II. 541—551. де також збиває ґрунтовно Піхлера, котрий твердо обстоював при автентичности листа (I. 200. n. 1.). Порівняй Hefele IV. 482.—484.

²⁷¹) Кавони осьмого синоду не приходять в жадній правничій збірці грецькій і ніхто з Греків не углядає їх. Порівн. Hergenr. Ph. II. 540.

²⁷²) Allatius, De VIII. Synodo Photiana (Romae 1662.) c. 3. ст. 59. і De consens. I. II. c. 6. n. 9. ст. 591. подібно як Baron. a. 879. n. 73. і много иньших старають ся доказати, що синод взагалі не відбув ся, але се факт поза всякими сумнівами. Порівн. Hergenr. Ph. II. 528—551. Hefele IV. 465. Лебедев, Очерки 240—242.

чіне так підніс, що його майже апотеозовано²⁷³⁾. Византийська церков сягнула свою повну самостійність і славу першої церкви. Натомість церковна дисципліна зовсім щезла; без жадного, церковного змислу всі і всьо служать тільки самоволи потентатів, піднесеню національної церкви в Византиї „per fas et nefas“, а тим самим всьо стреміло до відречення від Риму.

В. Послідна борба в IX. ст.

Коли папа перечитав акти синоду, відразу завважав, що синод в многих річах не так відбув ся, як він приписав. Зате тішив ся, що вкінці привернено унію. Однак мимо того, що числив дуже на поміч цїсара, як також на відзискане Болгарії, не занедбав, в листах до Василя і Фотія²⁷⁴⁾ побіч висказу радости з причини з'єдинення, зробити закид з приводу допущення легатами того, що противило ся інструкції. В обох листах повторяє, що він лише з милосердия (*misereri volentes*) згодив ся на привернене Фотія до уряду, і заявляє, що всьо, що стало ся проти інструкції „*nos nec recipimus. nec iudicamus alicuius existerе firmitatis*“. Фотія ганить ізза его гордості і напминає его до покорі. Для прослідження того, що стало ся, вислав Іван VIII. посольство до Константинополя. Певний легат Марин, коли не міг склонити Фотія до уступки, проголосив уневажнене всього того, що ухвалено на синоді проти волі папи²⁷⁵⁾. За то мусїв пійти до вязниці, а коли по місячнім вязненню повернув до Риму і представив папі справу, папа Іван VIII. кинув в р. 881. урочисто клятву на Фотія з амвона церкви сьв. Петра²⁷⁶⁾. В той спосіб повернула схизма. Фотий не допустив, щоби его нарід довідав ся про сю клятву, а покликуючись завсїгди на узнане „свого“ Івана, ділав дальше без перешкоди²⁷⁷⁾. Тому однак, що не зміняв тактики проти Риму, наслідники Івана VIII. все поновляли клятву на него і дійшло до того, що Фотія викляли аж девять пап²⁷⁸⁾! І такий архипастир рядив византийскою церквою!

²⁷³⁾ *Ad imperat.* Mansi XVII. 186. 187. Jaffé I. 2543. p. 286. *ad Phot.* *ibid.* 184. 185. Jaffé I. 2544.

²⁷⁴⁾ *Baron.* 880. n. 10 *Epist. Steph. V. (IV).* *ad Basil.* Mansi XVI. 424. 425. XVIII. 18. Jaffé I. 2639. p. 296.

²⁷⁵⁾ *Append. Conc. VIII.* Mansi XVI. 449. 452. 456. XVII. 537. XVIII. 101. 201. *Baron. a.* 880. n. 11. 12. *Hergenr. Ph.* II. 578. *Hefele IV.* 485. n. 1. 2. Факт сей зовсім певний, а мимо того *Pichler I.* 200. заваято боронить думки, що Фотий був в згоді з Іваном аж до его смерті. *Порівн. Nat. Alex. §.* 28. 271—273.

²⁷⁶⁾ *Порівн. Hergenr. Ph.* II. 581—604. Писемна полеміка Фотія проти „*Illoque*“ *ibid.* 633—650.

²⁷⁷⁾ *Breviar. Synodi VIII.* Mansi XVI. 452. *внчислов їх.*

²⁷⁸⁾ *Hergenr. Ph.* II. 669—674.

Але й для него прийшов кінець. В р. 886. помер цісар Василь. По нїм засїв на престолі єго син, Лев Фільсоф, що був учеником Фотія. Він завсїгди ненавидїв Фотія²⁷⁹⁾ і тепер вже на початку свого панованя замкнув єго в монастири, а єго товариша, Сантабарена казав тілесно покарати, прогнати і позбавити зору. На місце Фотія покликав Лев свого сїмнайцять-літнього брата Стефана²⁸⁰⁾. Сего вже в дитинстві призначив Василь на патріярха, Фотій висвятив єго на диякона а тепер був він вже syncellus-om²⁸¹⁾. По єго висвяченню на патріярха повстало багато сумнівів. Нарушено канони о віці ординаваного²⁸²⁾; висвяченє на диякона через Фотія, а на патріярха через сторонника Фотія приневолити Льва старати ся в Римі о потрібні діспензи для свого брата. Цісар вїйшов в зносини зі сторонниками Ігнатія, прирік церкві свободу і просив їх, щоби в Римі вставили ся за єго братом і тим способом помогли привернути єдність церкви²⁸³⁾. Стилїян написав лист до папи²⁸⁴⁾, справа проволїкла ся і між тим помер Стефан в р. 893. Розрішення, котрі вислав доперва папа Формоз з острим напїмненєм „ne disciplina relaxetur“²⁸⁵⁾, були вже злишні. За наслідника Антона Кавлея († 895) привернено вже унію, що тревала до 1054. р.

Фотія з часом всі забули і він помер не знати де і коли²⁸⁶⁾; однак зерно незгоди кинене ним між обі церкви не згинуло. Єго видвигнув на ново Керулярій і спричинив розділ церкви, що й доси триває.

Кінцеві замітки.

Є річию неможливою осьвітлити яке-будь питанє з історії византійської церкви девятого столїтя, щоби не писати історії чоловіка, котрий нею рядив, Фотія; подібно, як неможливо є зрозуміти єї без історії віків попереджаючих IX. ст. А передовсім наше дісциплінарне питанє тісно вяже ся з історією Фотія. Непроглядний обсяг церковної дісципліни обнимає властиво ціле церковно-канонічне житє Церкви, передовсім однак відносини між властями церковними, а підчиненими їм і відносини всіх, цілої Церкви, до жерела всякої дісципліни в Церкві

²⁷⁹⁾ Cedren. 465., Baron. а. 886. n. 15. Hergenr. Ph. II. 688. Pichler I. 201.

²⁸⁰⁾ Високий урядник патріярха, єго приятель, що мешкав у патріярхи, звідси syncellus. Порівня. Goar Euchol. 98.

²⁸¹⁾ Trull. с. 15. вимагає до самого субдияконату 20 літ. Порівняй Pitra II. 32.

²⁸²⁾ Appendix ad syn. VIII. Mansi XVI. 425.

²⁸³⁾ Styl. Ep. Mansi XVI. 425—437. Baron. а. 886. n. 17—25.

²⁸⁴⁾ Mansi XVI. 440. 441. XVII. 101. (ту є лиш витяг з листа, котрий пропав). Jaffé I. 2671. ст. 299. Baron. а. 891. n. 4. 5.

²⁸⁵⁾ Hergenr. Ph. II. 713.

т. є. до голови Церкви. На сю точку ми особливо звертали увагу; она є ту головним питанєм, довкола котрого все обертає ся в IX. ст. Письменна полеміка Фотія з причини поодиноких точок дисциплінарних була лише византийским маневром, була покришкою в борбі о примат в Церкві. Примат мав папа, в византийській однак церкві в дійсности виконував єго цісар, котрому служила ціла нація враз з своєю Церквою. А хитрий та єгоїстичний Фотій своїм великим духом опанував властиво обидвох. Все стремить до своїх личних цілей раз в злучі з цісаром проти папи, другий раз з ошуканим через него папою проти цісаря, коли той був проти него. А ціла ся борба вела ся все коштом дисципліни церковної. Чисто по византийски вела ся вона все на канонічнім ґрунті; з початку на тім, що приготував Трульський собор, відтак на тім, що собі витворив Фотій на своїх синодах, або вициганив від Риму.

„Вееленьський патріярх“, „вселеньський синод“, зсаджене папи з престола, юрисдикція в Болгарії, знесене апеляций до Риму, нехтоване і ігнороване анатеми киненої з Риму, византийський примат, крайне підкопане папської поваги на Сході, а передовсім збуджене загальної, фанатичної ненависти до Риму на цілїм Сході — то всьо суть здобутки Фотія.

В першій мірі здобував він то всьо для себе самого, бо в тім находив сатисфакцію за те, що єго не узнано патріярхою, але рівночасно були се здобутки для самостійности та піднесення византийської церкви. Того, що при тім пропадала церковна свобода, що з причини іграшки з канонами в церкві не було жадної дисципліни, що самоволя потентатів ділала крайно деморалізуючо і потягала за собою розділ Церкви — того всего не бачили Византийці; а коли проти такого стану виступав керманіч церковної дисципліни, папа, то се уважали на Сході за образу византийської, самостійної церкви, все ударемнювати папські заходи коло поправи стану річий і то в такий безоглядний спосіб, з такою ненавистю проти Риму, що кожде зближене до Риму побільшало лише пропасть між обома церквами. Схід в IX. ст. знав папу лише тоді, коли єго потребував, а все працював лише над своєю національною і автокефальною церквою.

Час церковного розламу в IX. ст. є проте часом, коли в Византії не було властиво жадної церковної дисципліни, а лиш самоволя. Для того не можна інакше її представити, як лиш через історію чоловіка, що ту дисципліну і свободу своєї церкви знищив і через се і саму церкву довів до упадку.

*

*

*

Так виросла „православна“ церква.

З такого жерела прийняли Русини християнство. З християнством перещіпились на Русь всі слабі сторони офіційної

византійської церкви і они головню спричинили можливість заведення і так довгого існування такої інституції, як „святійший синод“ Петра Великого. Додати до сеї історії, історію заложення і діяльності Петербурского Синоду, то всі слабії сторони урядової церкви в Росії стануть ясно перед очима і рівночасно дадуться витягнути деякі дані до праці над з'єдиненням найближчої нам урядової церкви в Росії.

З того мотиву вибрав раз сю тему на розправу.

о. Кость Курилло.

Огляд руск. кат. громад церковних в північній Америці.

(Д а л ь ш е).

60. Уггоруска церков. громада в Мікесрок, Па.

Адрес духовника: Rev. John Kurotnoky,²⁷⁾ McKees Rock, Pa.

61. Уггоруска церков. громада в Клертон, Па.

Душпастир приналежить від першої хвилі прибуття Епископа Ортинського під його власть, та за те нераз удостоївся різних калюмній на ламах всяких тутешніх Правд, Вістників і т. д.

Адрес духовника: Rev. Ireneus Matyaczko, Clairton, Pa.

62. Уггоруска церков. громада в Газлетон, Па.

Церква Преч. Діви Марії. Адрес духовника: Rev. Victor Suba, Hazleton, Pa, Nr. 6.

²⁷⁾ Бувший секретар Преосв. Сотера, якого вибрали і предложили уггорускі священники Епископови, а який побіраючи від мадарского правления 2800 річного жалувания за сповнюване сеї функції, своїм собратам усе доносил, та клеветав Преосв. Сотера, а рівночасно заявляв себе ульра мадаром перед своїм правлінням.

63. Угороруска церков. громада в Газлетон, Па.

Церква св. Йоана Крестителя. Адрес духовника: Rev. V. Martyak, P. O. Box 362, Hazleton, Pa, Nr. 3.

64. Угороруска церков. громада у Вількесбери, Па.

Адрес духовника: Rev. N. Csopey²⁸), 670 N. Main Str. Wilkes-Barre, Pa.

65. Церква Архістр. Михаїла у Вількесбери, Па.

Майже до 1909 р. Галичани приналежали до угорорускої громади. Вельми нетактовні проповіді о. Чопея, звернені проти особи Епископа Ортинського, безнастанні з'їзди угороруских духовників — „Kampfträger-ів“ у Wilkes-Barre страшенно вразили наш нарід, який хоча в меншості, складаючи власну громаду в листопаді 1908 р., цілковито відділився від Угорщан, порозумівши, що своєвільним буде лише у своїй хаті. В січні 1909 р. післав Епископ Ортинський на сю місію о. Ілію Кузєва, який остаєть ся там до тепер. Ся громада на початку організації числила 63 родин і 180 самотних. О. І. Кузів з'юмів скоро з'орентувати ся серед тяжких умовин, та бачне око звернув рівнож на давно вкоренену росс. прав. місію²⁹). Його за-

²⁸) о. Николай Чопей, кузин Екцелєнції Фірцака, один з тих трех, які оферували редакторів (жидови) „Magyar Nepszava“ в Ньюорку 500 доларів за поміщуване клевет на Преосв. Сотера, — який рівночасно заявляє айрискому Епископови сліпу преданність а громаду свою веде в душі йдїнеидентно-росс. православнім.

²⁹) В 1895 р. за ініціативою о. Алексея Товта († 1909), угороруско о священника, бувшого настоятеля гр. кат. руск. семинара на Угорщині, повстала схизма у Вількесбери, а зглядно росс. прав. місія з'єднала собі свого Отця, який сам перейшов на схизму та повів тамтуди і своє стадо. Тодішню парохію становили грек. кат. Галички і Угорські. Більша часть перейшла цілковито на схизму, а часть внесла процес о церкву, який трївав сім літ. Католики-Русини виграли процес і затримали церкву, а о. А. Товт виставив нову. Греко-католицка церква була спільна для Галичан і Угорщан — католиків, але о. А. Товт, побираючи тоді товсту місячну платню від російського правління (180 доларів), усіми способами н. пр. даром хрещєне і т. д. еднав і притягав галицький нарід до схизматичкої парохії, в чім йому помагали „сердешні москвофіли“, мотивуючи, що віра „святая православная одиноко правдива і конечно потрібна до спасєня“ (звичайний висказ на проповідях о. Т. Обухкевича). На сей лад схизматична парохія зросла о звяз 300 родин крім самотних. Дальше, о. А. Товт на спілку зі славним зрадником Рєпою береть ся до агітації по сусідних місцевостях, як Edwarsville, Pa., Kingstown, Pa., і т. д. Як виглядала господарка о. А. Товта, видко із замішаня у його громадї по його смерті (1909) та по дов-

служі треба приписати поворот 60 родин і до 500 самотних із рос. православ'я до нашої церкви.

Основає руск. кат. парохії у Wilkes-Barry та нинішній зріст її дає гарну надію на будуччину — іменно, що всі, дасть Бог, зблукані вівиці вернуть ся до матерного стада, з якого вийшли. Але „*causa prima*“ повороту тих овець се руск. кат. Єпископ в Америці, Преосвященний Ортинський, який чи в день чи у ночі іде там, де кличе потреба, до „хорих дітий“. При церкві є два брацтва Р. Н. Союзу, читальня „Просвіти“ і школа, заложена вже в 1910 р.

Адрес священника: Rev. Elias Kuziw, P. O. Box 129. Wilkes-Barry (Coalbridge) Pa.

66. Угроруска церков. громада в Третер, Па.

Священик признає власть руск. кат. Єпископа.

Адрес духовника: Rev. Julius Pasztelyj, Trauger, Pa.

67. Угроруска церков. громада в Рендгем, Па.⁸⁰⁾

На разі остає без духовника. (Oldforge-Rendham, Pa.)

68. Угроруска церков. громада в Ранкін, Па.

Адрес духовника: Rev. John Szabo, Rankin, Pa.

69. Угроруска церков. громада в Вінбер, Па.

Адрес духовника: Rev. V. Voloszin, Windber, Pa.

яких скриптах, яких начислено на 48.000 доларів, — отже 48.000 доларів згинulo в православній його рясі! Нині починає прозрівати нарід та бачити правду, — але се коштує вго багато його власного гроша і тяжких заводів. Наведу ще за „Душпастирем“ ч. 5. 1910 слідоучу допис о. І. Кузєна про Wilkesbary, Pa. Схизма рекрутувала ся і рекрутуєть ся переважно зі слідоучих місцевостей перемискої єпархії: Лютовиска, пов. Ліско; Лімна, пов. Турка; Турянске, пов. Сянік; Розтока ад Балигород; Радожичі, пов. Сянік, Ославця, пов. Сянік; Суковата, пов. Ліско. Люди з цього послідного говорять, що їх священник в Суковаті хвалить православну т. є. російську віру і каже їм держати ся її та навіть листами до тутешніх емігрантів удержує їх в „православ'ю“. Правдивими агентами схизми є: Гнат Хортик, Юрко Кацяк з Суковатої і Семен Русин, який носив лист від свого священника з краю і читав у ньому, що православна схизма — се наша віра, віра наших батьків одиного догідна і правдива для Галицких Русинів!...

Рос. прав. шематизм: Воскресенская церковь, свящ. Григорій Шупакъ. псалом. Ө. Мплісевичъ, 591. N. Main Str. Wilkes-Barry, Pa.

⁸⁰⁾ Ся парохія майже ціла в руках рос. правосл. місії. Рос. прав. шематизм: Михайловская церковь, свящ. Василій Мартышъ, Box 249, Oldforge-Rendham, Pa.

70. Церква Успеня Пр. Дів. Марії в Нью-Александрії, Па.

Брацтво Р. Н. Союза в Нью-Александрії (відділ 82) було в дійсності основателем сеї церковної громади. Урядники сього брацтва стали збирати в 1906 р. добровільні датки на купно площі під церкву. Їх труди так гарненько обвінчалися успіхом, що того самого ще року на празник Успеня посвячено угольний камінь та таки в тім самім-же році побудовано дерев'яну церковцю. Місію сю обняв о. Мирон Данилович. Під его сердешним проводом злучились усі Галичани³¹⁾ та більшими своїми датками так допомогли церкву, що вже в 1909 р. була благословлена Єпископом С. С. Ортинським, який при тій нагоді держав тридневні місії для народу.

Це брак одначе і в тій громаді різних затій росс. прав. місії³²⁾, яка відай по всіх наших громадах має свої агентури; та висше спізнане брацтво, йдучи щиро за покликом свого душпастиря, хоронить стадо на кождім кроці, освідомлюючи меньшого брата.

Душ 1.000, дітей шкільних 40.

По відході о. М. Даниловича душпастирство обняв часово о. Іван Остап,

Адрес священика: Rev. John Ostap, Box 41, New-Alexandria, Pa.

71. Церква свв. Петра і Павла в Реймі, Па.

Церковна громада основана в 1901 р., церкву виставлено в 1902 р., вартість церковного майна 10.000 доларів. Розвій і скріплене належить виключно приписати о. И. Понятишинови, який чотиролітною працею положив мощні підвалини на довгі літа тієї громади. Його тиха а муравельна там душпастирська діяльність³³⁾ з'організувала Русинів і в самім Реймі і в доокресних місцевостях в кілька відділів Р. Н. Союза та піднесла уровень моралі і національної свідомости. По о. П. Понятишині обняв душпастирство о. А. Пеленьский, а по ньому о. В. Гривнак, при якім громада далі розвивається.

В 1909 р. 16 мая благословив церкву Преосвященный Сотер, а врадуваний нарід зі слезами в очах клонив ся і дякував

³¹⁾ До Галичан прилучила ся навіть горстка Угросусинів.

³²⁾ Кілька англійських миль від New Alexandria, Pa є Joliet, Pa. Росс. прав. шематизм: Николаевская церковъ, свящ. Милайль Поточный, 520 N. Eastern Ave, Joliet, Pa.

³³⁾ Терневі були перші місяці душпастирської праці о. П. Понятишина, якому тягом протиставлялись наші „рявійші“. Чимало треба було вкладати труду, щоб навчаючи освідомити той нарід в річах віри і пації. — Та лишень задля злости і видатної а тяжкої праці народовецького клиру стільки писали наші домородні вороги в тутешній і старокравей пресі.

Батькови-Архисерейови за прибуте до них та слова потіхи. І ся хвиля довго-довго ще останеть ся записана в простих серцях нашого люду на чужій землі золотими буквами щирости. При церкві є читальня „Просьвіти“ і школа.

Душ в парохії до 2.000, дітий шкільних 80.

Адрес сьвященника: Rev. Basilus Hrywnak, P. O. Box 182, Ramey, Pa.

72 Церква Сошествія сьв Духа в Ембрідж, Па.

При кінци 1902 р. основано церковну громаду, а в сліду-ючім році вибудовано деревляну церковцю коштом 7.000 до-лярів. Громаді тяжко як слід розвинути ся, бо росс. схизм. міс-сия³⁴⁾ і гурток відступників стоїть гнилою колодою на кож-дїм кроці. Та справді тамошній душпастир має тяжкий хрест на своїх раменах.³⁵⁾ одначе є надія, що бодай з часом про-зріють ті, які нині є сліпим орудиєм росс. прав. місії.

При церкві є вже школа і читальня та брацтво Р. Н. Со-юза; не брак одначе всяких православних і півправославних Обществ.

Адрес сьвященника: Rev. Alexius Pelenskyj, P. O. Ambridge, Pa.

73. Церква Покрови Пр. Богородиці в Мікаду, Па.

В 1890 р. оснувалось містечко Pleasant-Hill, яке в три лі-та змінило назване на Mc Adoo. Від самого початку основаня сеї місцевости було тут невеличке число Русинів, які в духов-них потребах удавали ся до церкви в Hazleton, Pa. N. 6. За душпастирюваня о. Волкая в згаданій парохії часть Русинів від-ірвала ся від тамошньої церковної громади задля шикан зі сторони Угросусинів. В 1891 р. більше сьвідомі люди, як Ан-дрей Шквір, Лука Качмар, Данило Майкрич, Петро Дворівчак, Дмитро Капітула і др. скликавши митинг, вибрали на ньому тіснійший комітет, який їздив до о. К. Гуловича, тодішнього душпастиря у Freeland, Pa. прохати о поміч і пораду. О. К. Гулович, не маючи під той час свобідної хвилини, відіслав їх до о. Андруховича, який душпастирював в Shenandoah, Pa. Згаданий сьвященик заняв ся радо їх ділом, дав їм потрібні інформації та вони тієїж хвилі вислали колекторів, щоб зби-

³⁴⁾ Росс. прав. шематизм: Св. Духовская церковь, Теромонахъ Антоній (Дорозуць) Р. О. Ambridge, Pa.

³⁵⁾ Деякі півправославні з „Обществ“ уладжують собі тепер такий спорт, що до канцелярії Епископа Ортиньского присилають під чужими іме-нами різні клевети на душпастиря, бачить ся для того, щоб виважити з рівноваги одну або другу сторону.

рати жертви на свою церкву. Перша колекта виносила 75 дол. і з сею сумою забрались Русини з Мс Adoo, Ра. до будови церкви. З контрактором зроблено угоду та в серпні 1891 р. розпочалась будова, а в жовтні того самого року відбуло ся посвячене угольного каменя, якого довершив о. К. Гулович. З початком січня 1892 р. церква була вже готова, а в лютім т. р. обняв се душпастирство о. Андрухович. 30 мая 1892 р. чину благословення церкви довершили оо. Андрухович і Гулович. Від марта 1893 р. до вересня т. р. був о. Гулович, а від вересня о. Н. Молчаній через три роки. По відході о. Молчанія душпастирює о. Злоцкий, по ньому о. Галько через 3 літа а по ньому аж до 1902 р. о. Попович. В 1902 р. обняв парохію о. В. Мирошай і діяв у ній до студня 1904 р. По о. Мирошаю слідує о. А. Медвецький⁸⁶⁾. Та з того часу парохія підносить ся, організуєть ся хор і товариство театральне, уладжують ся вечериці і театральні вистави та молодіж до тепер сьпіває ще тії пісні, які вивчив їх тодішний дякоучитель Бабій. Із зростом числа Русинів в Мікаду показалось, що церква є за мала та на парохіяльнім зборі 1906 р. ухвалено одноголосно приступити до будови нової церкви на тій самій площі, де стояла деревляна церковця. Докуплено лише одну парцелю за 1.100 доларів і перенесено на неї стару церкву, де ще відбували ся богослуження аж до построєня нової церкви. В 1907 р. приступлено до будови нової церкви за 15.000 дол., а в маю т. р. посвячено угольний камінь при участі сімох сьвящеників. У вересні 1907 р. обняв душпастирство о. Н. Мартяк а в три місяці по ньому о. А. Пристай. Та від тепер починає ся дійсне скріплене громади, хоч не брак затій росс. прав. місії⁸⁷⁾, яка під боком наших деяких перевертнів найшла собі прибіжище. 4 липня 1908 р. відбулось торжественне благословенє сього храму, яке довершив Преосв. С. С. Ортинський при участі 9 сьвящеників і 23 брацтв з околиці. Рівночасно віддано весь парохіяльний маєток під правну опіку руск. кат. Єпископа.

Церква мурована з цегли у виді базиліки з гарною візантійською копулою. Шіснацять вікон-вітразів, прегарний іконостас, кивот, уся церковна утвар, хори, які зможуть помістити звиж 200 людей, та три гарно гармонізовані дзвони дають найліпше сьвідощтво, що у тій громаді мир сьвятий та Божий

⁸⁶⁾ До приходу о. Алексея Медвецького не могла розвинути ся таа громада, позаяк довгий час душпастирювали там Отці з угорської „страшки“, яким розвиток „галицменської“ громади цілком не лежав на серцю. О. Медвецький хоч Угорчанин (з Мукачівської єпархії), винятково відай подбав щиро про громаду і спровадив спосібного дякоучителя Галичанина, пана Вабія, який національно освідомив громадян.

⁸⁷⁾ Росс. прав. офіц. шематизм: Троицкая церковь, свящ. Іосифъ Жолткевичъ, Р. О. Вох 188, Мс Adoo, Ра. До сеї громади приналежить часть наших людей та угорских Русинів.

гаразд, якої розвиток посуваєть ся тягом на перід. Церква має дві захристії, а під нею величава галя на збори і школу. Усе освітлене електрикою а ogrіване парою. Побіч церкви приходський дім, виставлений за 5.000 дол.

Найбільше заходу при будові церкви і приходського дому положив Дмитро Капітула, теперішній голова Р. Н. Союза в Америці, Конст. Поступак і Андрей Янкович. Честь їм хай буде за Боже діло! — тим більше, що не раз, не два діткнула їх неодна прикрість від своїх та від чужих ворогів.

З кінцем 1908 р. опустив парохію о. Пристай, а обняв її о. Яницький, а по ньому о. Юліан Левинський.

З прикрими споминами звязане є там ім'я якого то бувшого там дякоучителя Ferync Sztorch'a³⁸⁾, а яким нині починають страшити Русинки-матери своїх діточок, коли они нечемні.

Громада числить 2.000 душ, 100 дітей шкільних.

Адрес сьвященника: Rev. Julian Lewinskyj, O. P. Mc. Adoo, Pa.

74. Церква Преображення Госп. в Шамокін, Па.

В 1880 р. першими Русинами, що поселились в Shamokin, Pa. були: Іван Мандзеляк, Мойсей Демчко, Стефан Мурдза, Іван Глова і Антін Лучковець. Згодом число галицьких Русинів побільшило ся, але все таки було їх за мало, щоб змогли ся на постронне своєї власної церкви. Під ту пору ходили вони до польского костела і там спішили зі своїми духовними потребами та платили місячну колекту. Так минали ся роки, доки не призибрала ся більша горстка Русинів. В 1887 р. на своїм зборі порішили купити більший кусок землі на розі двох вулиць (Pearl і Pein Str.) і тут в 1888 р. побудували невеличку, деревляну церковцю, поблагословлену о. Іваном Волянським, першим галицьким сьвящеником в Америці, що був під той час душпастирем в Shenandoah, Pa. Сей сьвященик адміністрував новою основою парохією до 1890 р.

³⁸⁾ В 1908 р. кілька місяців дякоучителював при тій громаді Феринц Шторх, Угрорусин, який своєю кертничною роботою з'умів збаламутити деяких парохіян Угрорусинів так, що кільканадцять родян відступило від тої парохії і задумало будувати якусь самостійну — независому — угроруску-протестантську церкву. Пастором тієї церков. громади є суспендований сьвященик, Угрорусин Акакій Каміньський, який свої богослуження відправляє в лютеранській церкві, а яку люди називають „під когутом“, длятого бачить ся, бо на неї замість хреста є когут. — На кождий случай ізза сього видно, що тут і там проявляєть ся в деяких Угрорусинів нахил і до протестантизму. Звичайна дорога — вступивши тут в правдивої церкви йдуть щораз дальше в блуд. Прв. „Нива“ (Причинки до стаповища руск. кат. Церкви в пів. Америці, IV, стор. 335.),

Із зростом парохії okazала ся шамокінська церковця за мада та не могла вже помістити всіх своїх руских громадян. Треба було погадати о будові нової, обширнійшої, позаяк старої церкви немож було ані розширити ані на її місци здвинути більшої будови. Проте в 1897 р. куплено дві парцелі при Нортшамокін вулиці (North Shamokin Str.) за ціну 8.000 долярів, а в чотири роки пізнійше докуплено ще до того одну парцелю з деревляною хатою, яку громада винаймала аж до 1905 р. За сю нарочно парцелю із хатою заплачено 4.500 долярів.

Дня 11 марта 1905 р. заключила шамокінська громада формальний контракт із будівлянню формою „The East Lumber Co of Shamokin, Pa.“. Після сього контракту зобов'язала ся згадана фірма побудувати величаву церкву за 46.000 долярів. Плани компонували архітекти: Е. Е. Kweif і Hoff з Jersey-City, N. Y. Мрамор і граніт на будову достарчила фірма „Rylstown, Co.“, а мідяну бляху на копули „Allentown, Co.“ Церква будована в спокійнім, преціознім візантійським стилю з п'ятьма копулами — найгарнійша руск. кат. церква, яка є в цілій Америці. Віконвітразів є 18, а всі вони дари³⁹⁾ місцевих руских брацтв або

³⁹⁾ Вікно за престольне — се храмовий образ Преображення, на яким є шість осіб, чудове топоване красок — дар шамокінських громадян. Всі написи на вікнах друковані чистою рускою мовою.

По правій руці від престола:

I. сьв. Кирил і Методий — дар брацтва сьв. Кирила і Методія,

II. Матір Божа з Дятком — дар Михайла Стельми,

III. Ісус Добрий Пастер — дар гром. повіт. Снідкого,

IV. сьв. Володимир — дар Дмитрія Карпяка,

V. сьв. Алексій — дар Алексія Шаршона,

VI. сьв. Апостол Андрей — дар ювійного тов. руских майстрів,

VII. сьв. Юрий — дар парохіян із села Лабова.

По лівій руці:

I. сьв. Ап. Петро і Павло — дар брацтва Петра і Павла,

II. сьв. Дмитрій — дар Брацтва сьв. Дмитрія,

III. сьв. Арх. Гавраїл — дар Гавраїла Малиняка,

IV. сьв. Анна — дар Сестрицтва сьв. Анни,

V. сьв. Арх. Михайл — дар брацтва сьв. Михайла Арх.

VI. сьв. Іан — дар Івана Глови,

XII. сьв. Єлена — дар. гром. повіту Грибівського.

Велике фронтове вікно у виді розети з чотирма Євангелистами — дар товариства ім. Т. Шевченка; два другі фронткові вікна: 1) сьв. Теодозій — дар Теодозія Талпаша, 2) сьв. Антоній — дар Антонія Лучківця.

Вікно за престольне коштує 300 долярів, вікна з подвійними особами святих по 175 дол., з поодинокими по 150 долярів. Фронтове вікно у виді розети коштує 200 дол. Всі вікна разом 3.200 долярів.

Заведене електричного світла і центральне ogrіванє 900 дол. Лавки коштують 1.100 доляр.

Церква зможе помістити до 2.800 людей — цілком догідно.

поодиноких людей. Три прегарно згармонізовані дзвони в *moll* стоять 1.415 доларів. Прегарної роботи електричні жірандолі, центральне ogrіванє, стилеві лавки на 500 осіб, тимчасовий вівтар і угвар доповняють зміст церковного нутра. За кілька літ треба буде брати ся до внутрішнього окрашення церкви. Відповідний іконостас, мальоване і інші річі будуть стояти кільканицять тисяч і так ціла церква представляти ме вартість 80 000 доларів.

Під церквою находить ся велика сяля з трема кімнатами осібними та гарно зладженою сценою. У тій сали відбуваєть ся шкільна наука, хоральні проби, концерти, сценічні вистави та всі брацкі і парохіяльні збори.

В 1908 р. купила церковна громада великий мурований дім враз з цілим урядженєм і обставою за 14.000 доларів, який стоїть біля самої церкви, а який є тепер резиденцією приходника. Старий парохіяльний дім перетягнуто на другу парцелю від сторони другої вулиці (Franklin Str.), та по відновленю винаймаєть ся за добрі гроші. На місци, де стояв старий приходский дім, заведено прегарний цвітник, який від весни аж до зими пишаєть ся живими красками та вінчає церкву і приходство.

Шамокінська громада має рівнож просторе кладбище, подальше за містом. Перший кусень землі на місце вічного спочинку купило найстарше руске брацтво сьв. Кирила і Методия, що було дійсним основателем тієї громади, за 900 доларів. В 1905 р. докуплено майже цілий акер⁴⁰⁾ за 500 доларів. В 1906 р. побудувала парохія недалеко за містом між розлогими деревами гарненький собі павільон до танців за 500 дол., та се місце назвала управа міста „Ruthenian Garde“ (руський парк). Тут серед літа на спокою мамі природи бавить ся руска молодіж а старі — споминають при них свої молодії літа.

Від 1890—1891 р. душпастирював о. Т. Обушкович, а відтак доїзджали сусідні священники. З першим мая 1893 р. сповняє душпастирські обовязки о. Іван Констанкевич⁴¹⁾ аж до тепер.

Що може зділати розумна і дбала господарка, що значить муравлина, невсипуща праця, що значить народна свідомість

⁴⁰⁾ Акер — американська міра площини землі — трохи менше від морга.

⁴¹⁾ о. Іван Констанкевич прибув до Америки перед вісімнадцятьма роками. Був председателем тодішньої духовної Ради пародовецкого клиру, між яким в ній найстаршим священником. Брав живу участь при заснованю Р. Н. Союза, та всюди і на кождім кроці вдиав спокоем і тишав не раз не два ріжні рази, завдані нашій Церкві з ріжних сторін. Що праця його була і в чесна і розумна, як і його жите чисте, нехай свідощвом буде се, що 17 літ в на тім самім душпастирстві, що в Америці тяжко — дуже тяжко. Ріжні клевети, інспіровані москалями і пів москалями, се леше один доказ ще більше на впоше свазане.

і як вона ділає на наш люд, яке має значінє любов до свого, чим є мир, згода і однодушність в парохії — на се доказом очевидним руск. кат. церковна громада в Shamokin, Pa. І з натиском мушу піднести, що згадана громада зовсім не така знов дуже велика числом душ, а добро церковне здвигнене лише лептами тутешніх людей. Завдяки висше спізненим прикметам вибили ся шамокінські Русини-католики на перше місце з поміж усіх руск. кат. церковних громад, які є лише на американській землі.

А кому належить ся дійсна честь і найширійше признанє за ці прикмети високо-хвальні в шамокінській громаді, за построчене так величнього Божого храму, як загалом за піднесенє тієї громади на так високий уровень, не тяжко мабуть догадатись. Тії діла довершені усильними стараннями і батьківськими забігами одного чоловіка, який трудить ся тут вже вісімнадцятий рік — се о Іван Констанкевич. Ревною, хоча тихою працею так подбав про добро своєї пастви та такий овоч зродила його праця. В історії розвитку руск. кат. церкви в півн. Америці імя його мусить бути злучене з дійсним признанєм. Кількалітня праця тамошнього дякоучителя п. Осипа Стеткевича⁴²⁾ при церкві і школі — се рівнож гарний вінок примірів найкращих для кожного дякоучителя в Америці.

Число душ в парохії до 2.800. Дітий шкільних 110.

Адрес сьвященика: Rev. John Konstankevitch, 227. North Shamokin Str., Shamokin, Pa.

Адрес учителя: Mr. J. Stetkevitch, teacher, Shamokin Str. Shamokin Pa.

75. Церква сьв. Ярх. Михаїла в Шенандоа, Па.

Минуло 25 літ, як в Америці зачали організувати ся рускі парохії. Початок дав Shenandoah, Pa. В короткім часі по основаню церковної громади вибудовано церкву. Першим сьвящеником при ній був о. Іван Волянський аж до часу свого відїзду в край, се до 1890 р. По ньому обняв душпастирство о. Андрухович — та так кілька літ змінялись сьвященики, яких в попередних громадах споминано. Від 1907 р. є душпастирем о. Лев Левицький і по довшім застою починає ся знова зворот до ліпшого. Стара церква віддавна вже є за мала та не може помістити своїх парохіян, — проте в 1908 р. приступлено до будови нової церкви коштом 20.000 долярів. Між парохіянами чути новий живчик, бо і уровень національного розвитку посунав ся в перед. Є читальня, школа, курс для неграмотних і т. д. Щаслива є гадка о. Л. Левицького, що при церкві зало-

⁴²⁾ П. Осип Стеткевич, старокраєвий учитель задля любови меньшого брата переніс ся до Америки.

жено „Ризницю“ під покровом сьв. Арх. Михаїла се є склад церковної утвари і робітню. Бо до сього часу всі річі церковні або спроваджувано з краю, чекаючи на них часом цілими місяцями, або куповано невідповідні нашому обрядови, або, що найчастійше лучало ся, задля того обходжено ся нераз без конечно потрібних річий. Товариство се навязало зносини з першорядними тутешніми фірмами та із львівською „Доставою“. Товариство се оперте на шерах (уділах), 2% чистого доходу жертвує на бідні американські церкви і просьвітні цілі. Хиба належить додати ще се, що те товариство витаємо щиро, бажаючи йому від серця дійсного розвитку, як і цілій громаді, яка кріпко злучена нині з'уміла поняти, що громада „великий чоловік“!

Адрес сьвященика: Rev. Leo Lewickyj, P. O. Shenandoah, Pa.

76. Угорурска церковна громада в Нью-Салем, Па.

Адрес духовника: Rev. Nik, Stecsowics, P. O. Box 17, New-Salem, Pa.

77. Угорурска церков. громада в Монтклер, Па.⁴³⁾

Адрес духовника: Rev. John Szosztek, P. O. Box 4, Mont Clare, Pa.

78 Угорурска церкви. громада в Феніксвилл, Па.

На тепер без духовника. Адр.: P. O. Gr. cath. Hungarian Congregation, Phoenixville, Pa.

79. Угорурска церкви. громада у Фріленд, Па.

Адрес духовника: Rev. Bartholomeus Tutkovics, P. O. Box 664, Freeland, Pa.

80. Угорурска церкви. громада в Barnesbore, Pa.

Адрес духовника: Rev. Wictor Kowalesky, P. O. Box 355, Barnesbore, Pa.

(Далі буде)

⁴³⁾ Недалеко Mont Clare була з'організована угорурска гром. в Black-lick, Pa, яка опинила ся в руках росс. прав. місії. Росс. прав. шематизм: Предтеченская церковь, Ієромонахъ Арсеній (Гавула) P. O. Box 22, Black-lick, Pa.

о. Іван Савицький.

Розумові засади християнства.

(Конець).

Пригляньмо ся тепер найпотрібнішому і найреальнішому фундаментови кожного людського товариства і родині. Родина достарчає всіх членів державі; жаден з них, почавши від пануючого суверена, не був без вітця і матери. Родина зла не виховає добрих членів, а як не вартують нічого поодинокі одиниці, то не вартує нічого ціла держава. — Чим єсть отже родина без Бога, а чим з Богом?

Без Бога єсть она нічим, бо легше можна єї зірвати, як всяку иньшу угоду; о якімсь „примусовім супружестві“ атеїзм не хоче чути; найменша дрібничка вистарчає до зірвання супружества, навіть така неозначена причина, як „брак прихильности“. Легко приходить розв'язане супружества, а вслід за сим „вільна любов“, яка не каже вязатись навіть на пів години, бо після атеїзму чоловік се єство природне, чисто материяльне як і кожде зьвіря, і єго нахили природні, так як у зьвірят, отже і склонність полова — се звичайна склонність природна, котру повинен чоловік заспокоїти, коли і як хоче, а виступати проти неї — се несправедливо. Отже примусова мораль релігії єсть неприродна, ба навіть протиприродна.

Ся теория — поминаючи Бога і релігію — означає цілковиту фізичну руїну людського товариства — родини, бо пристрасть ставить ся на місці материнства, яка єсть цілюю склонности полової; она з женьщини робить річ, ще гірше — предмет похоти, она льогічно приводить до припинення породів; она нищить фізичну силу родження у женьщин і мушин, так що по кількох генераціях „вільної любови“ прийде генерація неспосібна до дальшого твореня. — Ся теория означає і цілковиту моральну руїну родини. Дитина не буде знала хто єї батько, а отець котра єго дитина, устане жите, дух фамілійний. О тілеснім, духовім і моральнім вихованю дитий через родичей не може бути і бесіди, бо в такім разі женьщина така не буде мала, ані не буде хотіла ними занятись. І чи се, що спроваджує знищене руїну підстав суспільности, може бути природним і добрим? Що у зьвірят єсть добре і не спричинює злих наслідків, се у чоловіка фалшиве і недобре, бо чоловік єсть не чисто материяльне єство, лише ду х о в о-материяльне. Дух чоловіка має панувати над тілом.

Чоловік має над пристрастю панувати, то значить також проти неї виступати. Се єсть ся „вільно-примусова мораль“. Єї

учить нас сама природа — она дає ясне свідощтво проти „вільної любови“ а за „примусовим супружеством“. Але що з того, що так учить природа, чи атеїст дбає про яку науку? Пристрасть легко збаламутить розум, особливо похить тілесна. А тоді і держава не може тут нічого зарадити, бо розходить ся в такім разі о обставини так особистої і дискретної натури, що 1) не знати як далеко може сягнути держава, 2) рідко котрий чоловік стерпів би безнастанне постороннє вмішуване, 3) держава не має впрочім і средств до сего, 4) не має і охоти. І деж тут ратунок для людскости? Нігде, лише в вірі і релігії. Релігія не терпить „вільної любови“ і відкидає розводи легкодушні; она каже: „Ти несьмієш розвязувати супружества, ані єго ломити, ані жити в розпусті“. Така воля Бога-Творця, объявлена в законі природнім. Лише віра в Бога ратує родину а з нею товариство людске. Впрочім самі атеїсти дають найкрасше свідощтво конечности релігії в родині. Если приміром запрагне який богохульний батько пожартувати собі з Бога і релігії, або подиспутовати о вільнім супружестві і вільній любови, тоді присутні діти виганяє на двір бавити ся. Що більше?! Власне між першими атеїстами єсть звичай посилати свої доньки до пансионатів до монахинь; а от і наш своєрідний атеїст Д-р. Трильовский умістив свою доньку в „клерикальнім“ інституті для дівчат в Перемишли, котрий остає під покровительством Ексцеленції Преосвященного Чеховича. — Бо знають ті люди добре, що женщина безбожна се гидкість, в супружестві непевна, а як мати в родині єсть она без вартости.

Зіставилисьмо отже два погляди: релігійний і анти-релігійний і переконалисьмо ся, що ані принцип авторитету, ані утилітаризму, ані любов вітчини, ані ідеалізм, ані сила оружна не може уратувати держави, одинокою силою, що єї може удержати, єсть лише релігія. Всі соціальні і державні квестії розвязує она і теоретично і практично цілковито і з легкостію.

Скаже може дехто: „приятелю, *grau ist alle Theorie*“. В теорії оно всьо виглядає красно, але в практиці ні. Сьвіт обертаєсь не після принципів теоретичних, а впрочім „побожні“ не суть ліпші від нас, як много „побожних“ жеє страшно зле, а релігії уживають лише яко плащика до покриття своїх блудів.

Ми скажемо на се, що неправда, що що в теорії єсть добре не все в практиці так мусить бути, бо правда єсть однака не лиш заєдно але і всюди. Хіба що в теорії пропущений якийсь момент, який має в практиці значінє, бо противно, теория з практикою годять ся на волос. А що до сего, що „побожні“ живуть гірше як атеїсти, то чи се єсть доказом проти доброти релігії, если зле жеє той, що вправді має релігію, але о єї засади не дбає, ба навіть жеє проти єї засад. Если пр. хтось знає всі засади купецкі, але поступає впрост противно і через се банкрутує, то чи з сего виходить, що єго засади були фалшиві? Так само має ся річ з релігією, а що много „побож-

них“ жиє дуже зле — се тому, бо на них показуємо сейчас пальцем і они впадають в око, а на атеїстів зле жиючих пальцем не показуємо, навіть не звертаємо уваги, бо до того ми привикли. Безвірний єсть злий в своїй консеквенції, а віруючий єсть неконсеквентний в своїм злім житю. І о много тяжше і труднійше єсть жити після віри, ніж мати віру, для того многі суть в теорії віруючі, а в практиці безвірні. А если би навіть більшість віруючих зле жила, гірше від безвірних, то се зовсім не було би доказом проти доброти релігії, лише доказувало би її трудність в практиці; віра вимагає тяжких жертв, а безвіре ніяких. І хто дійсно жиє після засад релігійних — лише такий єсть дійсно „побожний“ — то з певністю жиє о много ліпше ніж если би не жив після них і се єсть рішаюча точка.

Що до сего, що „побожні“ уживають релігії яко плащика до укрятя своїх блудів, то з сего видко, що таки релігія єсть чимсь ліпшим, бож ніхто шовку не накриває брудами, ані доброго злим, лише противно; отже видко, що релігія єсть щось ліпшого, а нам о то і ходить.

Практика показує нам у властивім сьвітлі взнесість і доброту релігії. Запитаймо судиїв, що показує ся при обманьствах, спроневірєнях, крадежах, рабунках, мордах, злочинах проти суспільного ладу, скажуть нам, що значну скількість злочинів поповняють люди виховані без релігії, або такі, котрі давно вже, в практиці або і в теорії вирекли ся її. Рідко суть се люди, котрі молили сь. Далі порівнаймо віруючих людей на селі, як они молять ся в своїх церквах, — з соціяльно-демократичним промисловим містом з великим множеством безвірних. Яка ріжниця між ними у правости, чесноті, вірности, взаїмній любови. Або великі капіталісти, властителі фабрик, пересякли жадобою гроша, брудним егоїзмом, — у них не найдеш ні крихітки релігії. — Ціхою нинішнього антірелігійного материялізму суть безнастанні кольюсальні мальверзації які не переводять ся від одного краю землі до другого. Згадатиб лише кольюсальні мальверзації у Франції свого часу з каналом Суезким, в котрих сотки тисяч людей стратило на звиж 2 міліярди; мальверзації при каналі Панамскім, а от і сего року при ліквідації дібр церковних. Комісар ліквідуючий здефравдував сотки тисячів зовсім безкарно, гроші які через довгі літа побожні люди складали на церкви і дома Божі. В Італії знов в роках 90-тих минушого столітя заряд міста Неаполю спроневірив 12 міліонів лірів з 15 міліонів призначених на харитативні ціли. І таких случаїв можна би навести ще тисячі. Так виглядає ретельність без Бога, такий устрій суспільности без релігії.

А зріст сего безвірія і неморальности зняв ся з сїмдесятими роками минушого столітя з хвилею зросту преси жидівскої, почались безнастанні щоденні висьмівання всего, що звано релігією, запанував материялізм і атеїзм, а з тим безстидна, бру-

дна література, повне затроєне публичного житя, цілковите знищенє понятя моральности і достоїнства людского.

Але знов може сказати атеїст: „*Qui nimium probat, nihil probat*“. Кілько то поганських держав тисячами літ стояли, неоперті на релігії, а і тепер стоять держави мимо атеїзму і так зле не чують ся. Отже видко, що держави можуть стояти без Бога і релігії“.

Відповідаємо на се: 1) Погани не були зовсім атеїстами, лише чимсь о много ліпшим. Всі они вірили в єство висше, uznawali категоричний приказ голосу совісти і природний закон моральний і через се висше стояли ніж атеїсти і доки тримали ся своєї віри, доти стояли їх держави, з упадком віри в Бога розпались і держави, що посвідчають Аристотель і Плятон, що у всіх народів з упадком релігії держави прийшов занепад моральности і упадок держави. 2) Безвірні держави тримають ся мимо їх атеїзму, бо а) велике число горожан ще не є атеїсти — б) бо наші держави з своїми законами несвідомо по части опирають ся на християнськім законі, на християнській традиції — в) бо так звані атеїсти може навіть і не перечуваючи жиють християнськими ідеалами і принципами — г) бо навіть між найзагорільшими атеїстами мало єсть таких, які відважилиби ся потягнути найдалші консеквенції. Говорять приміром о правах, обовязках, о братній любови і иньших красних річах — а яким правом? Хиба подібні річі суть у породі звірячій? — Від двох тисяч літ нагромадженого капіталу християнського не можна так легко розтратити. Поволи однакож до того іде і з хвилиєю вичерпаня сего капіталу мусить прийти або — або. Або конець світа і занепад в неморальности і анархії — або конець атеїзму і поворот до Бога. *Tertium non datur*.

Істория людскости учить, що кожде людске товариство, не оперте на Бозі, признане єсть на загладу. Ніяка держава не може стояти без „публичної“ совісти і без приватної совісти поодиноких співгорожан. Найважнішим і остатнім фундаментом, на яким має бути збудована держава, мусить бути отже віра в Бога.

Если держава не збудована на вірі, то стоїть на мілині людскої волі, людского гумору, настрою і прийде дощ і прийдуть ріки і „козбѣша кѣтери и опрошася хулаице тѣи и надеся и въ разрѣшеніе ея келіе“ (Мат. 7. 27).

Закінченє. „Нема Бога“ коротке слово, але повне змісту. Тиран голосить: „я найвисший пан, мій гумор се закон“; пануючі кажуть: „сила то право“; підданий кричить: „нема ніякого авторитету“; супруг каже: „нема святости в родині“; злодій заключає: „власність се крадіж“; убійник: „ніхто немає права до житя“; капіталіст гадає собі: „моїм богом єсть мій капітал“ і т. д. Так виглядала би суспільність без віри і Бога. Се було би товариство не двоножних бестий, але щось гіршого, — Чим були би сотки тисяч кровожадних волоцюгів у Франції

в р. 1789 без Бога? Навіть такий Робесп'єр узяв за конче-
не вигадати якогось Бога. Єсли отже ціла людскість гравітує з
своїм моральним добром до одного Найвисшого Єства, то здо-
ровий розум — без змислів — заключає, що Найвище
Єство моральне існує і єсть осередком усього мораль-
ного ладу.

РЕЦЕНЗІІ.

Грейський **Провідник духовний** з молитвословом зібрав і уло-
жив Михайло Баричко, священик. — Жовква, печатня ОО.
Василиян. 1910.

Вже від довшого часу давав ся відчувати нашому духо-
вельству брак книжки, яка би коротко, ясно, ядерно давала вка-
зівки, як стрімити і других вести до правдиво-християнського,
духового життя. Коли духовенство сусідних народів, в першій
згледі Німці, мають обильну, всесторонню обдуману аскетичну
літературу, то наше духовенство не мало найконечніших вка-
зівок, які його провадили би не то до висшого духового життя,
але бодай до рівня пересічно доброго священика. Пробі за-
радити тому бракові були, однак вони зазвичайно узглядиювали
той або иньшій бік духового життя священика, а поминали
його цілість. Так для приміру можна тут згадати літографовану
працю о. пралата Із. Дольницького „Аскетика, содер-
жаща двѣ розправи т. є. одну о обрахунку совѣсти
и другу, о розмишленію“, яка однак помимо добрих своїх
сторін не була призначена для ширшого загалу духовенства,
тільки для малого кружка питомців духовного семинара. Ціль
усовершуючу зване священика мав очевидно о. д-р. Д. Доро-
жинський, перекладаючи прекрасний твір св. Ів. Золотоустого
„О священствѣ“ на українську мову, або даючи образ доброго
священика на підставі місць св. Писма, відносячих ся без-
посередно до священичого стану. Туж саму ціль, однак в инь-
нім напрямі, мав на згледі о. А. Спосарчук уложенем своєї
„Псалтири розширеної въ дусѣ християнської мо-
литви и церковного богослуженя“, виданої в Жовкві
1904 р. Великою підмогою в стремління до совершенішого
життя давали священикови цінні видання ОО. Василиян, примі-
ром Правди вічні о. Кароля Росінньолього т. І. або Фільо-
тея св. Францішка Салезія. Вкінці много вказівок і для себе

може знайти кождий наш священник в виданнях, присвячених виключно монашому стану, приміром „О званю до досконалого житя на основі науки свв. учителів церкви Томи і Альфонса з додатком молитов для осіб, що мають покликанє до монашого житя“, за волею своїх Наставників для більшої слави Божої і Пр. Діви Марії на руску мову переложила С. Олена Софія ч. с. В. В., Жовква 1904, або „Як уладжене має бути житє доброї законниці“, після Кароля Андрея Бассо, пароха в Тровізо написав і видав о. К. Селецький, Жовква 1908.

От і вся відома мені література в нашій мові, що безпосередно або по крайній мірі посередно узгляднює потреби душі священника. Ми бачимо, що одна книжка узгляднює ту, друга піншу потребу, а щойно всі разом взяті дають який-такий, в деім неповний, образ духового житя. Якоїсь книжки, котраб рівночасно вказувала на достоїнство священничого стану і познакомлювала з духом молитви чи радше учила контемплативного житя, котраб пригадувала священникови на його обовязки не тільки тоді, коли він стріть чи уділяє свв. Тайни, але також тоді, коли він сам яко каяльник приклякає у стіп Божого милосердя, або приймає инші тайни, словом книжки, котра всесторонню убагороднювала би і освячувала душу священника у нас досі не було. Такою першою книжкою є згаданий „Провідник духовний“ о. М. Баричка.

Запитаний про її вартість Всев. о. прмат Ізидор Долницький, духовник гр. кат. семинара у Львові, так про ню висловив ся: „Се перша аскетична книжка наших часів, видана в малоруській мові, обіймаюча всякого рода поученя і молитви на всякі потреби до приватного ужитку кштра. Можна її назвати красною китицею, зложеною з різнородних цвітів свв. Письма, святих Отців і письменників свв. Церкви, які можуть придати ся і до проповіді. Ї вона плодом довгих і совісних трудів, придатним до удержаня і помноженя побожності душі. Душеполезній праці мого духовного Сина Господи благослови!“

Висказуючи таку похвалу книжці о. Баричка Впр. о. прмат не переборщив; книжка добром свого змісту і совісним обдуманем духових потреб нашого духовенства на ту похвалу вповні заслуговує. Автор ідучи слідом найчільніших учителів западної церкви, приміром свв. Альфонса Ліґорі в його творі „*De dignitate sacerdotis*“, зіставляє нам з поодиноких цитатів свв. Письма, Отців і Учителів церкви ряд прегарних наук, які разом взяті є для священника дороговказом в його духовім житю особистім і в відношеню до своїх пастир. Таких наук є тут 23, з яких декотрі обіймають по більше уступів, творячих кождий для себе особну цілість. Для приміру возьмім другу науку під наголовком *Священник*, в якій є такі уступи: Достоїнство священника; Задача священника; Дорога до сеї цілі — Христос; Взір Христа Спаси; Іди і ти твори такожде; Святість свя-

щеника; Щастє доброго сьвященика. Найціннішими спеціально для нас видають ся мені бути оті уступі: VIII. Розмишленє; IX. Частинний іспит совісті; X. Церковне правило; XII. Почитанє Пресьв. Серця Христового; XXI. Загальний або вечірний іспит совісті; XXII. Духовні вирави, — бо вони пригадують нам на ті духовні практики, які мають незвичайний вплив на ублагородненє і осьвященє людської душі, а які на жаль серед нашого духовеньства є майже цілковито запедбані.

Перша часть цінна для нас щей тим, що не тільки поучує, як робити духовні розважання чи вирави, але дає незвичайно багатий материял до того; кождий цитат сьв. Письма чи писань Отців сьв. Церкви може бути темою для відповідного розважання на самоті, або проповіді в церкві. Пожиточности праці о. Варичка до проповіді в церкві пособлює ще й то, що кождий важнійший уступ попереджує відповідна глава сьв. Письма, в якій говорять ся про дану чесноту, що є темою уступа, а також гарна ілюстрація, якої пильне огляненє підсує не одну гадку для популярного представлення предмету в проповіді. Приміром перед уступом Молитва представляє ілюстрація сьв. Ізидора плугатора в часі молитви; кільки тут гадок насуває ся на вид того сьвятого робітника схиленого при молитві, пригідних до проповіді на ту тему.

Друга часть обіймає 186 молитов, узгляднюючих всі духові потреби сьвященика. Молитви сі — се практичне приміненє того, чого Автор навчив нас в першій части. Молитви ті є: Раїїшні числом 15; Розмишленє; Іспит совісті; Церковне правило; Приготовленє до Служби Божої, числом 21; По Службі Божій 3; Подяка по Службі Божій 12; Побожні зітхненя; Молитви перед слуханєм сповідий; По совершєних сповідях; Справованє сьв. Тайни покути; Перед дух. наукою 3; Слюбованє повздержности від напоїв; Перед і по обіді; Посіщенє Пресьв. Евхаристії 5; Почитанє Христового Серця 8; Почитанє сьв. Хреста і Христ. Серця 6; Почитанє Прч. Діви 7; До сьв. Йосифа; Почитанє пресьв. Родини 6; До Ангела Хоронителя; до сьв. Іменника, до сьв. Николая, за померших 2; За Церков, за Папу і Владику, за сьвященство, о добрих сьвящеників, за вітчину, о наверненє грішників, схізматиків і т. п.; О щасливу смерть 6; Віночок в честь сьв. Духа; Вечірні молитви 12; Сьв. Тайна Покути 18.

Коли зважимо актуальність і пожиточність тем, обговорєних Автором в першій части Дух. провідника, коли зрозуміємо значінє молитви для нашого поступу в духовім житю і на обильність та всесторонність молитов в нашій книжці, не може бути двох гадок що до вартости тої цінної праці. Справді ми можемо нашому духовеньству лиш поради́ти, щоби як найскорше заосмотрило ся в так цінну і пожиточну книжку. В ній кождий провідник духовного житя знайде у всіх своїх хвилях житя, у всіх своїх духовних, а навіть недуховних занятях, по-

раду, розраду, потіху і поученє. як нераз в труднім положеню собі поступити.

Ми нині з жахом і болем серця глядимо на ті прикрости і кривди, яких дізнає Обручниця Христова, сьв. Церков від Своїх ворогів, а навіть не рідко Своїх рідних дітей, вигрітих і виплєканих під її любячим серцем. Глядимо з тим більшим острахом, що та ненависть до католицької Церкви і її науки починає запускати корінь і серед нашого народу і, хоч Церква як такої вона не в силі повалити, бо Вона після пророцтва її Основателя непоборима, всеж таки наносить велику шкоду, а тисячам душ, повіреним нашій опіці, відбирає вічне щастє. І коли вдумуємо ся в причини тої ненависти до кат. Церкви, коли схочемо віднайти корінь тих її хвилевих невдач, то доходимо до пересвідчення, що тому майже все винуваті несовісні слуги Христової виниці, на котрих Спаситель вказує в притчі про слуг, що убили сина свого пана, аби посісти його майно. В виду того велику заслугу перед Богом, народом, цілим людством мають ті одиниці, що духовенству не тільки вказують, але учать, як воно має жити і сповняти свої високі обовязки, аби не стати тими несовісними слугами, що для марної хвелевої сьвітової користі або красного слова могучих сего міра готові зречи ся а навіть запродати сьвяту справу, якої є речниками.

Нехай-же Провідник духовний о. Баричка не стріне ся серед нашого духовенства із звісною у нас апатією до всякої духовної книжки, а будьмо певні, що усуне зпосеред нас не одно зло, яке вже тепер так болесно відчуваємо, а головню причинить ся до здійснення побожного бажання Автора „світлої будівлі небесного царства на землі“ (Передне слово). — о. М. Щ.

Молитвенник християнської родини. Накладом Видавництва Чина сьв. Василя Великого в Жовкві 1910.

Одиноке у нас а при тім незвичайно діяльне видавництво ОО. Василян не спочиває і раз у раз видає нові і щораз красші книжочки, якими заливає цілу нашу Русь-Україну. По ріжних молитвословах, призначених для ріжних станів, видали ОО. Василяни сего року молитвенник християнської родини, який і маємо перед собою. Єсть він неначе завершеном усього, що до сих пор в сім загляді у нас появилось. Сейчас на перший погляд ударає молитвослов своїм об'ємом незвичайно великим, бо числить 768 сторін, що і сьвідчить про незвичайно багатий зміст. Молитвослов поділений на чотири часті. По молитвах повсякденних уміщена часть катехизмова, опісля слідуєть найріжнородніші молитви — числом 180, а то: 11 молитов райних, 25 молитов підчас Служби Вожеї, 9 вечірних, 4 до Пресьв. Серця Ісусового, 17 молитов до Пресьв. Богородиці, 19 до сьв. Угодників Вожих, 20 молитов супругів, 22 на всякі

потреби, 5 перед сповіддю, 3 по сповіді, 5 перед, 7 по сьв. Причастію, 6 о щасливу смерть, 13 при недужих, 8 за душі в чистилищі. Такої скількості молитов нема в ніякім молитвослові. Новості в сій часті суть: набоженство дев'ятьднівне до Серця Ісусового, сім посіщень Пресьв. Евхаристії, набоженство до Пресьв. Діви Марії і Хрестна дорога. Суть се новості, які у нас ще може і не закліматизувались добре, які однак є коначні і дуже важні при оживленю нашого релігійного життя, бо всі Євангеліє — як говорить один писателъ — єсть голо-сом з неба, то читанє або розмишленє аскетичне єсть найкрасшою відповіддю землі на Євангеліє. Християнин віруючий і бажаючий усовершенувати себе і других в житю Христовім, найде дорогу до сего в творах аскетичних. Сего роду твори не єсть науками катехизму, ані наукою о обов'язках і чеснотах, лиш єсть радше вилетєм св'ятих чувств і гадок. І якраз сам пліняють они ум і серце читача, що не мучачи єго сухими формулками катехизмовими, закріплюють до молитви і викликають чувства сердечного жалю за гріхи і різні добрі постановленя. Тими мотивами руководив ся видко автор нашого молитвослова, коли помістив в нїм читаня і розмишленя аскетичні в великій скількості. Вчисляти красу кожної молитви з осібна, або розважаня, на се не стало би місця, але годить ся піднести тут молитви супругів, молитви родичів за дітий і многі-многі ив'їші молитви на всякі потреби, з котрих на особливу увагу заслугують молитва за руський нарід, наділена Митрополитим Ординариєм у Львові стодневним відпустом, молитва за вітчизну, молитви в часі посухи, зливи, в часі сїйби, збору плодів пільних, за худобу, є навіть молитва за пчели. По молитвах слідуєть акафісти найбільше у нас уживані: до Ісуса Христа, до Пресьв. Діви Марії, до сьв. о. Николая. Шкода, що автор пропагуючи культ Серця Ісусового, не умістив акафісту до Серця Ісусового, уложеного о. Дольніцким, якого латинський переклад, зладжений самим о. Дольніцким, умістив єзуїт о. Ніллєс в своїм ділі: *Varia pietatis exercitia erga sacratissimum Cor Jesu*, Інсбрук 1893 і назвав сей акафіст: *opus egregium*. А акафіст сей є окраса нашої літератури церковної, а далі — пропагуючи культ Пречистої повинен був автор помістити молебень до Пресвятої Богородиці, який нині вже всюди, навіть і по селах відправляєть. — Часть друга, так сказатиб чисто дидактична, виповнена науками для супругів, з котрих перші висвітлюють історичне установленє супружества Богом, а дальші обов'язки супругів зглядом себе і своїх дітий. Науки ці переплітані многими цитатами сьв. Письма, цитованими в народній мові, що багато причиняєсь до зрозумілого користаня з молитвослова. — Третьа часть літургична містить богослужєня, чин вечірні, утрєні, Службу Богу, тропарі воскресні, дневні, на різні потреби, чотиродесятниці, пятьдесятниці, і на всі св'ята в році. — Четверта часть обнимає піснї церковні.

В молитвослові сїм знайде християнин усе потрібне в його християнськїм житю. — Молитвослов націхований великою любовію і дбалостію о спасенє душ людських, особливо наших селян, для того і має він м'єсцями характер дидактичний — на що вказує щасливий помисл автора, що помістив багато ріжних поучень: о слуханю Служби Вожої, о сьв. сповіді, о сьв. Причастію, о чистилищі і о душах в чистилищі, о набоженстві до Пресьв. Діви Марії. Дуже важні є поученя, уміщені при тропарах чотиродесятниці, пятьдесятниці, при тропарях наших ріжних сьвят, які то поученя поясняють чи то догматичну підставу, чи то історичну генезу поодиноких сьвят, а то все незвичайно причинить ся до релігійного образования нашого народу. Атракційною стороною молитвослова суть многі ілюстрації, з котрих 15 менші, 42 більші суть артистично викінчені і старанно уложені. Зверхна форма, як взагалі усіх видань ОО. Василяни, незвичайно старанна і симпатична: подивляти хіба технічну рутину, що потрапила так обемистий зміст уложити в розмірно невеликий формат.

Кінчаючи свої уваги, хотів би я — зовсім не унимаючи молитвословови — вказати на деякі недоладности. Чужих гріхів вичислено лиш вісім; піснь „Вси Тя хори, неба двора“ названо тут піснію на Вознесенє Христове, підчас коли она уложена в честь Пресьв. Тройці; або занадто довільно — і не всюди удачно переницьовано деякі пісні на живу мову — що впротім не всюди потрібне, пр. піснь „Христе Царю справедливий“ на стор. 733, або піснь на Воскресенє Христове ст. 735 і другі; ілюстрація на 76 стороні, зображаюча Маргарету Аляков є занадто у великій дисгармонії з духом нашого обряду і ударяє — так сказатиб — своїм західним стилем. Поминаючи однакож сї немногі впротім недоладности, яких в другім виданю можна легко устеречись, треба признати, що молитвенник християнської родини, виданий осібно для мущян, осібно для женьщин, єсть цінним вкладом в нашу все ще убогу церковну літературу і з певністю піднесе урвень релігійного життя нашого народу, — коби лише Впр. Отці духовні як найбільше розширили єго між народом. Коптує всего 2 кр. 40 сот. — о. Ів. Савицький.

Голос з кругів учительства в справі відносин між духовенством а нар. учительством.

In hoc!..., зближене *).

З боку Вп. Духовенства зроблено отсе вже в друге серйозний крок з наміром зближення духовенства до народнього учительства. Зачав симпатичний діяч о Д-р Яремко, поміщуючи в ІХ числі сегорічної „Ниви“ коротеньку, ядерну, але багату змістом і почуваннями статтю „Про відносини духовенства до народнього учительства“. Стаття ся викликала в міродатних кругах народнього учительства живий відгомін, а его висловом була відповідь „Прапора“, незалежного учительського журналу, де з правдивим вдоволенням прийнято простягнену руку і виложено основно „принципи згоди“. Переновідати їх тут не стану: вони-ж майже такі самі як і „принципи“ Вп. Духовенства. Не важко вам знати, що говорить собі, які „компліменти“ виписує одна або друга сторона: ми констатуємо тільки з вдоволенням факт, що вистріл був даний в дуже відповідний момент а відгук не промине безслідно.

Вп. о. Ю. Твардієвич, переповідаючи рефлексії „Correspondenzblatt-a“, намагається виказати дорогою історично-аналітичною, звідки взяло ся недовіре, чи назв'їм таки річ по імені, ненависть між духовенством а народнім учительством. Не думаю на сім місці вдавати ся з Вп. Автором в полеміку, справджувати, чи його погляди й докази стійні або хибні, се неважко. Не гадаю також в друге переповідати того, що вже вичерпали досить основно Вп. згадані що-йно автори, бо непо-

*) Автор отсих стрічок знаній вже по трохи деяким кругам нашого Вп. Духовенства: одним може з громадянської діяльності, другим з „пера“. Отсей факт готов викликати в декім можливий несмак при читанні его статейки. „Фарисей! безхарактерник“. Всюда вже витарав кутки а тепер пробує, чи неможнаб регабілізувати ся. Той, що недавно йшов спільно з соціальними демократами, радикалами і т. д. нараз „спобожнів“. Отже позвольте, Дорогий Читачу: Я безпринципний з оськими принципом: Роблю там, де треба руб, чого вимагає від мене хвиля! Бує час, що я працював спільно з соціальними-демократами, а коли нинішня філя тягне мене в иньшій бік, то сему а також важна причина: я в своїй роботі все даю перед серцю, а розум і „принципи“ ховаю на кращі часи. При тім все маю наміри чисті, почування високі а на людські докори і кпини мушу і повинен бути глухий. Знаю, що й тепер „сїду маком“ під тягаром критики й притиків деяких кругів, потішаю ся однак тим, що в мене совість чиста.

трібно забиравбим місце в ціннім журналі а й Вп. Читача обкрадавбим неповинно з дорогого часу. Тут знов констатую тільки з щирою радістю другий факт: Недовіре й ненависть між духовенством а народнім учительством справді була, однак в'ї знаки „на землі й на небі“ вказують на те, що й її досягла вже справедлива історична Немезіда: безповоротність і забуте! Найліпшою запорукою мого „пророцтва“ буде мабуть обопільне виrozumіне і добра воли.

Тут я повинен вже поставити... punctum! Однак дві важкі причини змушують мене конче скористати ще з ласкавої ввічливості Сьвітлої Редакції і певної терпеливості Вп. Читачів. Іменно: 1) Вп. Духовенство знає вже своє становище в цікавлячій нас отес kwestії зближення народнього учительства до духовенства. Не обовязане однак і не маючи по просто змоги читати учительських часописий, не може знати сredo народнього учительства і тому справедливо моглоб займати вижидаюче становище 2) В згаданій що-йно статі Вп. о. Твардивича*) заіримітив я деякі місця, що готові навіяти не одному з Вп. Читачів деякі недуже веселі рефлексії з тої простої причини, що так Вп. Автор як і Читач мабуть не ві всьо (прошу ласкаво вибачити, коли що нескладно скажу!) добре „втаємничені“. Так отже ради „істини сьвятої“ позволю собі і я докинути своїх „dwa grosze“.

*

*

*

„Pflege der Religion, Seelsorge, Unterricht, Erziehung, dies alles gehört zu den Hülfsmitteln*) der Hygiene der Seele; Kirche, Schule, Familie hängen ursächlich zusammen und können ohne einander nicht gedacht werden. (Я підчеркнув). Von Allem, was Confession heisst, ganz absehend, muss man aussprechen, es sei eine Schule, eine Familie ohne Religion etwas Unmögliches, weil die Gesamtheit der höchsten Interessen die Religion ausmacht und ohne solche Bedürfnisse der Bau verfällt, welcher die Elemente der Civilisation zusammenhält.

„In den Staaten der Gegenwart tritt das Bestreben immer deutlicher hervor, das Gemeinwesen und die Schule von der Kirche zu trennen. Diese Erscheinung kennzeichnet im Ganzen genommen nicht den Wunsch, Staat und Schule von der Religion zu trennen, sondern nur von den Ausartungen des Priesterthums und der Confession, von der Versteinerung jener Kirchen, welche veräusserlichte Religionen ausüben. Wirkliche Absonderung des Gemeinwesens und der Schule von einer lebendigen Religion kann nur gegen die Hygiene der Seele

*) „Нива“ ч. XIX. і XX, 1910. о. Юліян Твардивич: „Душпастир а учитель“ ст. 595—601.

sich kehren, (я підчеркнув) eine solche mit Nothwendigkeit unmöglich machen.

„Wenn heutzutage auch ein fortschreitender Staat von einer rückschreitenden Kirche sich trennt, so muss morgen der naturgemäss sich entwickelnde Staat mit einer lebendigen, Heil bringenden, normal sich entwickelnden Kirche wieder zusammen gehen.“**)

Нім приступлю до дальших пояснень наведеного отсе уступу, позволю собі ще звернути увагу на маленьку на позір дрібничку. Отсей твір підписує автор, який під своїм іменем кладе: „... Von Edward Reich, Doctor der Medicin, legalem Director und Vicepräsidenten der K. L. — C. Akademie, Mitglieder der Französischen Gesellschaft der Hygiene zu Paris, der Gesellschaft für öffentliche Medicin zu Paris, der medicinisch-aetiologischen Gesellschaft zu Berlin, des hygienischen Vereins zu Berlin etc., ehemals Professor agrégé der medicinischen Facultät der Universität zu Bern. Я розважно звернув увагу на отсю дрібничку, щоб бути сак-так забезпеченим, колиб хто сказав, що я не покликаюся на автора з авторитетом і ерудицією. Принагідно тільки завважу ще, що Dr. Edward Reich, крім наведеної мною книги і много дрібніших розвідок, лишив нам ще два капітальні твори: 1) Beiträge zur Anthropologie und Psychologie, mit Anwendung auf das Leben der Gesellschaft і 2) Das Leben des Menschen als Individuum і тому вповні заслуговує на те, щоб в деяких важких квестіях покладати ся на його авторитет. Колиб однак хто сказав, що він же і його книги вже перестаріли, то ми на те скажемо коротко: „Правда не старієть ся ніколи!“

Цитуючи отсе некоротенький уступ зі звісної книги поважаного німецького ученого, хотів я його словами висловити ось таку велику й невмирущу правду: „Наука, цивілізація, поступ й релігія не тільки, що себе взаємно не виключають, але протинно, вони рівнорядно прямують до осягнення чоловікові як найширше понятого вдоволення і щастя, вони — як каже наш учений — елементи „die ursächlich zusammen hängen“. Люди, що напрасно, безмисльно, без причини і ціли атакують релігію, забувають на одну дуже важну правду в природі. Іменно: Не було на світі, нема, й не буде мабуть до кінця світа людини, суспільної групи, народа, чи як хочете, щоб немав своєї релігії, віри. Не входимо тут в ідеї і форми. Віру має Ескімос, Негр, віру має культурний Європейець. Віру має набожний католик, має й її скрайний атеїст. Перший вірить в найвищий ідеал людської правди, добра й краси — в Бога, другий в людський поступ, науку, рівність, свободу, розум. Перший поклоняєсь Богу, Святим і символам, другий своїм великим предкам, под-

*) Всюди задержую правопис автора.

**) Dr. Edward Reich: Die Geschichte der Seele, die Hygiene des Geisteslebens und die Civilisation. Minden і W 1884.

вижникам людської культури, поетам, борцям за свободу волі, думки, слова і т. д. І знов повторяю: не виходжу в зміст і форму їх віри, релігії, констатую тільки існування природної правди: один і другий має віру, релігію. Значить — спільна їм доля! Один і другий зріє ся духово з „чимсь“, що каже ставляти собі жертвенники — все одно, в святий чи в своїм серці. Так один як і другий леліє й голубить зміст своєї душі і мабуть волів би життя ціле віддати, як одну однуку ниточку, що вплітаєть ся в ту золоту тканю його душевного життя. Ось така сила віри, релігії! Значить: Вона мусить бути щось дуже великого, могутнього, святого, коли чоловік волить життя стратити як її понехати.

Де ж жерело і причина тієї могутності? Постараю ся й на се відповісти, прошу тільки Вп. Читачів ласкаво вибачити, як що буде недуже до ладу по теологічному; я світська людина, отже думаю й пишу по „світськи“. Вашим обов'язком буде, Вп. Чатачі, справити мої похибки. Так справити, але не ганьбити.

Хочу вірити в те, що атеїст — очевидно людина високоосвічена й культурна, бо годі-ж тут мати на думці наших доморослих „атеїстів“ по селах — глибоко вірить в те, чого боронить. Бо навіть факт, що він завзято поборює ідею й існування Бога, се його найглибша віра просто тому, що на поперек свого світогляду він не наведе вам ані одного раціонального й розумового доказу. Йому треба просто вірити, а не перечити. І він свою „віру“ береже як своє найвище *sanctuarium*; він нею живе, для неї працює, її посвячує всі свої духові й інтелектуальні сили, або скажیم плястичніше, робить все те, що робить перший-ліпший добряга селянин, що припавши перед престолом Найвищого посилав до него свої жалі, просьби, мольби, благання, жадання. Тільки в формі тут різниця: той поклоняєть ся Богови, а тамтой „своїм богам“. Чи-ж важив би ся хто сягати по його „святості“, в котрих міститься ся все його життя, його душа, мозок, знання, праця? Сумніваю ся! Він назвав би се... найменше святотатством.

Придивім-же ся тепер до питання: Що се таке віра, релігія? але знов з чистого „світського“ становища, щоб мати за собою „чистіший й раціональніший“ докази. Все, що людство пережило від початку світа до нині, все горе, щастя, радість, надію, боротьбу; правда, знання, мораль, добро, краса, уся людська мудрість, найвища філософія життя — все се зложено в петикальнім *sanctuarium*, в вірі, релігії. До него невідільно нікому входити; збурити його негоден, бо його будували мільйони людських генерацій на протязі соток тисяч літ, а Бог дав йому свою саякцію, свій авторитет. І питаємо: чи мудро, не кажемо вже справедливо, робить той, хто стараєть ся людині видерти з душі скарб, на який зложило ся усе людство а Бог його береже своїм авторитетом? Дивні бувають собі часом люди

на світі. Найординарійшу пісеньку, побрехеньку, байочку, нераз порнографічну нісенітницю або крайню таки безглуздість записують, друкують, коментують, критикують і бережуть мов одинокого ока в голові, бо се „витвір народної душі, се народна філософія, одним словом народній скарб“. Не один учений стратить ціле житє, пересиджуючи між запорошеними книгами, на те, щоб зібрати кілька марних поезіок якогось старинного народа, або кілька якихсь мізерних сентенцій, що немають зі собою нічого спільного, формою і змістом та ще й походженем годять ся з собою діаметрально. А яку радість має світ учених, коли вже та „праця“ появить ся на полицях книгарських? Най-би так що важив ся сказати, що се нісенітниця, пережиток, річ неужиточна, бо її вже з літ вишло, а люди потребують все чогось „нового“, „молодих правд“. Можна уявити собі скільки злости й обурення посипалоб ся зі світа учених й неучених на такого чоловіка! А тут нераз люди, навіть з високою й незаперченою культурою, з авторитетом, перед яким усі клонять ся, кидають ся з правдивою скаженістю й злобою, яку годі в природний і науковий спосіб пояснити, на те, в що вложило свою душу, ідеали, бажання, правду, красу, добро і цілу житєву філософію усе людство. Кидають ся сліпо, без раціональних причин і старають ся в один мент вирвати з серця людини те, що творили мільйони генерацій сотки тисяч літ а Бог завершив. І се роблять люди, котрі, закривши ся тогою науки, учать про атавізм, закон природного добору, спадщини чи пак дідичности; вони навіть впевняють, що розуміють закони, про котрі навчають молоді генерації.

Досить! Я вже мабуť сказав те, що хотів конче сказати. Але на що? Чи може на те, щоб Ви, Читача переконувати, доказувати? Тут я некомпетентний! Я не сказав ні одного цікавійшого слова, ні одної нової правди, нічого оригінального. За те хотів я щось кращого сказати: я хотів звернути увагу Ви, Читача на те, що до таких поглядів доходить тільки людина зрівноважена морально й інтелектуально, котрій пощастить ся здобути справдішну вищу освіту і перетравити її на свій моральний світогляд. Але до таких поглядів не дійде війк молодий 20 літний чоловік, якого торкнула ся легенько крильцем шпирша однак не впеша! освіта, чоловік, яким звичайно буває молодий учитель, що що-йно покінчив свої студії. Він якраз буде і мусить мати впрост протівний погляд! Чому? Річ природна і дуже проста! Молода душа, жива кров і буйна уява бажає все чогось „нового“, цікавого, що виходилоб поза її дотеперішній світогляд моральний і інтелектуальний. А молодому учителеви власне се все само пхаєть ся в руки, лізе перед очі. І він, не маючи змоги оперти ся на вишнім, ще й до того філософічним утворенню, дорогою індукцій і звичайненьких символів будує собі зовсім новий від дотеперішного моральний сві-

тогляд, котрий вже самою силою своєї природи робить його ділетантом-ворогом віри, церкви, духовенства! І чи можна за се обурювати ся на него, обвинувачувати його? Робити йому докори за те, що він не мав змоги здобути висшої культури, котра мусіла б надати зовсім відмінний напрям його думкам, ідеям і ідеалам? Ні, се було б нерозумно а навіть не по людськи! Треба знати, що його інтелектуальний світогляд, моральний обрій таксамо йому дорогі як і наші переконання. А пам'ятаймо також, — о чім я вже передше згадував — що в таких справах ріпає крім розуму також і серце! До розуму можете йому промовити, переконати, але серце — „nie sluga“. Найліпше оставити такого молодого чоловіка з його поглядами в святий спокій, най він сам себе „поборе“. В диспути неварто з ним заходити, бо хоть якби ви розумно аргументували, він все таки вийде побідником а ви пошиєтесь в дурні, з тої простої причини, що за вами будуть стояти іно розумові докази і аргументи, а за ним віра! в те, що так має бути, як він гадав!

В отсих кількох реченнях хотів я вказати на основну, принципіальну й одиноку поважну причину ворожнечі між молодшим! учительством а духовенством. З якими поглядами приходять на першу посаду молодий учитель, вже знаємо і мабуть всі розуміємо, чому вони такі а неінакші. Не без того, що такий адепт „посугу“ буде старав ся згідно жити з своїми „принципами“ і познакомлювати з ними секретно своє окруженє, котре знов — також ніде правди діти — на такі „новости“ моральні дуже ласе і цікаве. І тут-то власне зроджуєть ся перший конфлікт межн учителем а священником. А його так легко виминути. Зі сторони священника треба тільки дрібку виrozumілости, такту і любови до всього молодецого, а все буде в ладі і мирі. Передовсім таких „новаторів“ і борців за нові „вартости“ треба окружати власне спеціальною опікою, прихильністю і любовію. Чому? Се звичайно молоді степові розбрикані стрибунчики, котрі, або скоренько підтопчуют ся і будуть смирененько заїдати при своїм жолобі смачненький оброчок, або се будучі народні діячі і справдішні творці національних нових дібр. А такі чей мають право, щоб ми їх хоронили і шанували!

Повторяю отже ще раз з притиском: для молодих людей треба виrozumілости і прихильности, спеціальнож виrozumілости! Робім все ласкою, тактом і прихильністю. Коли-ж хто на стільки нерозважний, що вибере репресії, тому з гори скажемо, що вибрав невідповідне оружє і побідником — бодай моральним! — певно не вийде!

Отже: In hoc — до згоди!

*

*

*

О тім, як повинен улаштувати своє життя товариське, громадянське й „урядове“ священик з учителем, говорити вже не стану, бо се вже доволі основно було обговорено в „Ниві“ перед мною. Скажу тільки коротко, що з поглядами Вп. Авторів я вповні згоджуюсь і вірю в те, що обі сторони возьмуть собі їх до серця і будуть прямувати на тій дорозі до згідного життя, порозуміння, пошани, довіря і громадського співробітництва.

Тепер доторкну ся ще коротко статі Вп. о. Твардієвича в двох місцях. Роблю се не тому, пемовби я не згоджувався з поглядами Вп. Автора, а для того, що Він деякі речі подав в неповнім світлі, або не був добре поінформований о квестіях, які обговорював.

1) Вп. Автор, обговорюючи образоване народнього учительства, на однім місці сказав таке: „ укінчений кандидат учительський може хвалити ся великим числом таких предметів; а його круг видження, не виходячий поза межі курсів семінарицьких, за тісний, щоби подібно вище образованому — сягнув в глук знання а не лише в многість поверховних відомостей“. Отже тим висловом готов Вп. Автор переконати Вп. Духовенство, що народне учительство справді доволі низько образоване, а найважнійше, може болючо діткнути деякі одиниці з серед кругів народнього учительства, до котрих такий категоричний імператив ніяк не дасть ся приложити. Іменно: Народне учительство видало вже з помежи себе спору пайку товаришів, котрі своєю працею над самообразованием довели до того, що сміло можуть стати в рядах людей з університетським образованием; ба що більше: є між ними одиниці, котрі мають навіть за собою й заслуги на полі наукової літератури, удостоїли ся публичних призначень від наших виднійших учених, беруть визначну участь в роботі над відродженням рідного народу і тим одиницям повинно мабути належати ся призначення. За те з щирою радістю витаю голос Вп. Автора, котрий домагаєть ся вишого образования для народнього учительства, коли пише: „Природна річ, що до глибокого образования потреба би і довшого часу як чотири роки семінарицьких курсів. Питане отже велике, чи не належало би виступати за продовженням часу науки для учителів народних, і то раз вже в інтересі поглиблення самої науки -- *quo quis doctior, eo modestior*, а по друге також для того, понеже учитель вступав би в свій стан, не так як тепер, нераз дуже замолу, але як зрівноважений характер“. Автор трошки необзнакомлений з постулатами народнього учительства. Нетільки, що випадалоб „виступати за продовженням часу науки для учителів народних“, але противно, народне учительство взиває всі круги нашої суспільности, щоб той проблем, як *sine qua non* успішного розвитку нашого національного шкільництва, вставили як найважнійшу точку в програму національної боротьби за нашу емансипацію. Тільки треба

пам'ятати, що народне учительство ставить сю переважну справу на далеко ширших основах: народне учительство бореться за університетське образование! а борби сеї скорше не скінчить, аж виїде побідником! До сего потребує воно однак щирої й діяльної помочи цілої суспільности. Якою дорогою хотілоб учительство досягнути сей постулат, про се зволить ласкаво поінформувати ся Вп. Читач в моїй статі „Які реформи потрібні в народнім шкільництві в Галичині“ в устуні VIII. „Образоване народнього учительства“, друкованій в сегоричнім жовтневім „Ділі“.

2) Вп. о. Твардівнич, обговорюючи організацію народнього учительства і його стремління до еманципації в кождім напрямі, пише на ст. 601. так: „Вкінці не можу не звернути уваги на проявляючий ся в останніх літах рух організаційний межи учительством, стремління до еманципації в кождім напрямі. В тім еманципацийнім стремлінню нашого крайового учительства нема — славити Бога — поки що ворожих проявів церкві і духовенству; не треба бути однак пророком, щоби предсказати, що може вже в недовгій часі наступити цілком не бажана зміна тактики учительства в борбі о досягненне ним намірених цілей. Коли бо наше учительство пересвідчить ся, що власна, крайова організація, хочби і як вірцева і карна, при неприхильнім успособленню безпосередніх властей крайового учительства, не доведе вго до бажаної цілі, приступить до найтіснійшої злуки з загально-австрійським союзом учительським. Та злука мусить силою неумолим і консеквенції фактів і їх наслідків довести до того, що і наше учительство зсолідаризує ся з своїми чеськими і німецькими товаришами і прийме до створі програми: явну ворожнечу зглядом церкви і духовенства. Та еволюція в успособленню учительства являє ся тим правдоподібнішою для кожного, хто видить загальний майже індеферентизм релігійний і зависть о хліб насущний у нашого учительства“. В дальшій частині своєї статі взиває Вп. Автор все наше духовенство, послів і цілу суспільність, щоб підперли народне учительство в боротьбі: за се складає ціле учительство Вп. Авторіві моїм пером велике й сердечне „Спаси-Віг“!

До того уступа позволяю собі додати ось таких кілька слів пояснення: Народне учительство дійсно вже належить до загально-австрійського союзу учительського посередню через „Союз славянського учительства в Австрії“ *). Отже факт, який предвиджує Вп. Автор, вже безповоротно доконаний і над його причинами шкода вже навіть розводити ся. Розходить ся тільки

*) Не можу на сім місці розводити ся обширніше над тим, що то таке „Союз славянського учительства в Австрії“. Зробивши се радо коли-небудь, якби Вп. Редакція зволіла ласкаво ще коли отворити мені свої гостинні рамці. — Автор.

о те, чи справдять ся колинебудь побоювання Вп. Автора, що „наше учительство зсолідаризує ся з своїми чеськими і німецькими товаришами і прийме до своєї програми: явну ворожнечу зглядом церкви і духовенства“? На те дам вже дуже коротеньку відповідь: Учительство стоїть тільки в дуже тісній злучці з „Союзом славянського учительства в Австрії“, а з загально-австрійським союзом учительським о стільки і то посередно, скільки того може вимагати якась хвиля. Значить — нас може обходити тільки програма „Союза славянського учительства в Австрії“. А та програма в нічім не вказує на те, щоб могла колинебудь витворити ворожнечу між учительством зглядом церкви і духовенства: противно, в там багато де чого такого, що вказує, що взаємини між учительством а духовенством повинні еще де-далі кріпшати. Маю власне перед собою реферат чеського учителя тов. Науну'ого, відчитаний на сьогорічнім з'їзді славянського учительства в Лугачовицях на Моравії. Автор старав ся спрецизувати ціл' і способи діяльности „Союза славянського учительства в Австрії“, бо навіть заголовок самого реферата вже на те вказує: „O kolech a cilech „Svazu slovanského učitelstva v Rakousku“ v národě“. На однім місці референт говорить: „Proto třeba šeriti celý komplex mezislovanských vztahů zároveň, třeba pracovati na sbližení současně i na poli školskem, osvětovém, i na poli narodohospodářském, v průmyslu, obchodu. Uvědomování, osvěta musí jiti ruku v ruce se vzrůstem naší hospodářské síly“. Хтож мав би працювати на полі того зближення. Автор говорить дуже ясно: „Je třeba, by se do služeb té veliké myšlenky postavil apoštol, který dovede ji uvést do národa, který dovede ji zanést i do nejzapadlejší chatrče, který dovede ji živiti stále. To poslání apoštolské může vykonati jen ten, kdo denně se s lidem stýká, kdo zná jeho potřeby a užby, kdo prožívá s ním život jeden: tím apoštolem by mohl býti národní učitel a národní kněz“. Се значить, що автор видить осягнене цілий „Союза славянського учительства в Австрії“ тільки в спільнім діланю учителя і священника. Особливо надіється він сего по духовенстві українським, котре з правдивим пієтизмом вихвалює перед своїми земляками. Він говорить: „ u knězi uniatských jsem našel více národního citění, než u kněžstva římsko-katolického. Viděl jsem v zastrčené dědině haličské Ukrajiny kněze, jak dojemnými slovy vybízel ke sbírce na školský fond paní Olenky Sičinské, a sam první svým příspěvkem sbírku zahajil“. Можемо отже сьміло пророкувати, що по такім спрецизованю діяльности „Союза“ взаємини між нашим духовенством а учительством не поспують ся і побоювання Вп. Автора не сповняться ся.

Читаю пильно чеські учительські часописи, що надають напрям діяльності чеських учителів, як: Věstník, Český Učitel, Učitel'ska Beseda, Učitel'ske Noviny, Česká Škola, Pedagogické Rozhledy, Měst'anska Škola, Komenský, однак нігде не нахожжу ворожого настрою до церкви і духовенства. Журнали „Volna Škola“ і „Volna Myslenka“ не можуть нас сходити, бо-ж їх не редагує учительство і не бере в їх працях ніякої участі.

Отже — глядім спокійно в будучність!!

Іван Юцишин, учитель.

ЗІ СВІТА.

Французка „Action populaire“.*)

В часописах читаємо звичайно невеселі вісти про положене католиків в Франції. Майже що дня одержуємо нові вісти про замахы ряду на католицьку Церков. А противно не чуємо нічого о сильній та енергичній обороні прав Церкви католицької. А однак не брак нам веселих обявів, котрі кажуть сподівати ся кращої будучности католиків у Франції.

З великого числа різнородних товариств і інституцій, котрі на поли релігійнім і суспільнім цвітучо розвивають ся, звертає на себе увагу одно з особливших і найвизначніших товариств, так звана „Action populaire“, котра початок і свій розвій завдячує неутомимій праці кількох католицьких священиків в спілці з невеликим гуртком ідейних одиниць з поміж світської інтелігенції в французькім місті Раймс.

Організація сего товариства відповідає передовсім французьким відносинам. Масонський ряд, усуваючи словом, а передовсім уружжям і терором віру католицьку з сердець своїх горожан, заповдає як найідеальніший уклад відносин, тимчасом, як факти свідчать, досягнув впрост противний результат: дехристиянізація широких кругів суспільних спричинила загальний упадок обичаїв, здвоїла число злочинів, так що найвизначніші мужі науки і стану надармо висилкують ся, щоби знайти якісь способи, котрі би сему могли запобічи. Суспільне положене широких мас робітничих не поліпшило ся, лиш противно ще більше погіршило ся, як то бачимо з численних страйків, які майже неустають в республіці Французькій. Сьміло отже можна назвати теперішній стан — станом незадоволення на цілій лінії.

Якжеж відносять ся круги французких католиків до щораз більше ширяючого безвірства свого народу і до его злих наслідків? Не можна сказати, щоби в Франції не було вже добрих і свідомих католиків, котрих би не болів сей стан свого народу, однак, на жаль, межи ними нема сильної організації, нема єдності що до пляну діяльності. Одні відносять ся апатично до сего стану, твердячи, що такий стан довго тревати не може, що скорше чи пізнійше мусить прийти иньший ряд до керми держави, а від сего сподівають ся они зміни відносин на краще. Однак се становишко зовсім неоправдане, а навіть дуже шкідливе. Бо хотай і настав би новий ряд, котрий, припустім, може би змінив своє становишко взглядом католицизму, то чи через так довгий час можна дивити ся бездільно на чимраз збільшаючу ся дехристиянізацію широких мас. Другі знова думають змінити відносини на краще через політичну агітацію. Однак і се средство не вистарчає для санації існуючих відносин. Через політичну агітацію можна вправді досягнути заміну одних мужів державних на иньших, але се не може вистарчити християнському народови. „Великі потреби его душі і тіла вимагають чогось більше як зміни політичних провідників. В парламенті і в сенаті суть тільки ознаки зла, в самім нутрі краю, там, де рільник плугом виорює скиби рілі, там, де комини фабрик сягають вір, там се зло гніздить ся і там мусить бути викорінені ті глибокі причини, котрі розкладають і нищать наш організм“^{*)}. — Иньші знова яко средство подають інтензивну, безпосередню пропаганду католицьку. Однак чи безпосередня пропаганда католицька сама зможе обняти широкі круги народу, так вже відчуженого від християнства? Одиноким средством, котре би мало успіхи в широких масах народу — се праця на полі суспільнім в звязи з інтензивною пропагандою релігійною зі сторони сфер католицьких. „Чоловік з народу — говорить теперішній директор „Action populaire“ о Desbucquois — не може скорше дбати о своє інтелектуальне, моральне і релігійне житє, доки вперед не розв'яже проблему своєї егзистенції. Се питанє висуває ся у него на верх всіх иньших питань, в с'єм значінію єсть оно его першою гадкою, він не може его забути. Для того то вимагає він від тих, котрі в який небудь спосіб хотять на него мати вплив, щоби з его питанєм числили ся, щоби они ним переймали ся, щоби они его розв'язали. Вимагає він сего тепер більше чим коли, позаяк тепер і тяжше стало удержати свою егзистенцію. Се єсть так природне і усправедливлене, що само через себе заслугує на увазглядненє“.

Ціла отже акція „Action populaire“ єсть тільки зреалізованєм сих гуманних, наскрізь християнських поглядів. Товари-

^{*)} Реферат, відчитаний в „Гомілетичнім кружку руських богословів в Ієзбруці“.

^{**)} „Etudes“ з 20 цвітня 1903: L'action populaire par l'abbé Leroy.

ство се хоче передовсім вести поміч справедливим, природним вимогам душі народу, хоче робітника ратувати, позаяк він сего яко чоловік єсть гідний і що він, маючи забезпечений бит, буде в стані думати і про висші цілі свого житя. Длятого то цілю „Action populaire“ єсть поліпшити долю економічно слабших, передовсім працюючих мас, дати їм можливість відповідного удержання, здоровий приют, уможливити їм щасливе житє родинне. Одним словом „Action populaire“ хоче положити нові тори на суспільнім поли, щоби через се приготувати ґрунт до розвязання релігійно-морального питання, хоче витворити цілі ряди християнської демократії. Основателі сего товариства знали, що тільки християнська демократія може бути певною довіря широких мас народу, они були глибоко переконані, „що дух Спасителя також і в нинішних часах потрафить се зділати, що перед тим зділав, що Він змінить ідеї і обичаї, суспільні класи оживить наново теплом християнської любови і що Він нашу модерну суспільність збудить до нового житя“.*)

Коли отже праця для саспокоїня дочасних потреб має бути підвалиною релігійного відредження, то мусить она стояти в згоді з християнськими засадами. І якраз се знаходимо у „Action populaire“. Она стоїть отверто і сміло на католицких основах, а засади Церкви і Апостольского престола, котрого теперішній представитель видав також клич: „Omnia renovare in Christo“ суть для неї директивною.

„Action populaire“ не хоче однак вводити в житє нові організації і через се робити конкуренцію другим, уже існуючим, она хоче тільки всесторонно заохочувати до суспільної діяльності і нести поміч радою і ділом існуючим або новоосновуючим ся організаціям. Єсть она отже неначе школою суспільної діяльності, єсть осередком, з котрого на всі сторони краю виходить заохота до суспільного діла. Заступає она також місце бюро інформаційного: з ріжних сторін краю приходять там численні запити, котрі зістають через вправних фахових людей як найсовітійше полагоджувані.

Відповідно отже до своєї цілі головна діяльність „Action populaire“ лежить на полі літературнім. Що місяця видає она більшу скількість брошур по ціні 25 сантимів, в котрих обговорювані суть справи суспільні, як справа взаємної помочи, справа організації хліборобів, справа синдикалізмів і т. и. Під заголовком „Galerie sociale“ привносять брошури також біографії визначніших діячів суспільних.

Щоби бути в тіснім контактї зі своїми абонентами, видає „Action populaire“ місячник „Revue d' Action populaire“, котрий окрім статей поучаючих містить також безпереривну хроніку діяльності товариства, як також відповідає на прибувші до

*) „Etnudes“ з 5 цвітня 1905.

централі найважніші питання, котрі можуть взбудити загальне заінтересоване. Товариство се видало також „Підручник суспільної практики“ (*Manuel social pratique*), котрий уложили люди фахові, а котрий в короткім часі діждав ся кількох видань. Підручник сей подає докладно цілї поодиноких суспільних інституцій як також вказівки, в який спосіб закладати подібні організації і як їх вести, щоби ся добре розвивали. Окрім сего видає що року летні листки, котрі суть призначені для широких кругів, численні календарі, суспільно-економічний словар, як також „*Quide social*“, підручник о більших розмірах, котрий виходить і доповняє ся що року і інформує докладно о загальнім стані і розмірах французького суспільно-політичного життя. В 1909 році видала „*Action populaire*“ окрім „*Quide social*“ підручник о 966 сторонах „*Anné sociale internationale*“, котрий подає докладні інформації і перегляд життя суспільно-економічного за границею. Знаменитий сей твір може віддати займаючому ся квестією суспільною неоцінені услуги.

Не забуває також „*Action populaire*“ о релігійній пропаганді. Доказом сего численні летні листки о змісті релігійнім, котрі що року тисячами розходять ся по цілїм краю. Видає також часопись „*Revue catolique internationale*“ о добірних, першорядного значіння наукових статях. В 1909 році видала також підручник „*Quide d' action religieuse*“, книжку о 582 сторонах, котра подає точний і багатий огляд, що до року 1909 зроблено на користь оборони Церкви католицької і для відродження релігійного життя. Сам факт, що в часі кількох місяців розпродано звиж 5.000 примірників сеї книжки, свідчить, як конечною і в часі була ся книжка.

Окрім сего видає брошури і оповідання, котрі суть призначені для релігійного поучування широких кругів народних. В брошурах тих збиває минаючі ся з правдою закиди ворогів Церкви католицької, влучними аргументами доказує конечність правдивої релігії і морали, як також перестерігає католицькі родини перед небезпеками безвірної школи, гарними і многими оповіданнями старає ся заступити народови, а передовсім учачій ся молодежи лектуру небезпечних і шкідливих душі і тілови книжок.

Також удержує се товариство більше число вандрівних бесідників, котрі обходячи вздовж і впоперек цілий край, дають відчити і реферати, щоби людий освідомити і заохотити до суспільної праці, в більших містах уряджує рік-річно більші або менші суспільні курси і конференції.

Коли отже поглянемо на працю „*Action populaire*“, то дійсно мусимо з подивом глядіти на так величаві діла в протягу семи літ (1903—1910). В як скорім темпі розвиває ся діяльність товариства свідчать се, що в 1908 році розпродано 180.000 брошур, 13.000 книжок і 30.000 календарів. Число абонентів з року на рік подвоює ся, люди науки і праці як також публичні бі-

бліотеки домагають ся видань товариства. Також персонал адміністраційний товариства збогачує ся що року о кілька знаменитих, фахових сил. Окрім персоналу в Райме, котрого головну часть творять люди з університетским образованием, у товариство співробітників у всіх частях краю і за границею, так мужчин як женщин, так духовних як світських, так з міста як з села. Товариство жадає від своїх приятелів, „котрі там суть, де его нема, щоби они доносили ему, що они бачуть, що чують“ *).

Не дивно отже, що зі всіх сторін одержує „Action populaire“ обяви симпатії і заохоти до дальшої праці. Більше чим 70 французких і заграничних єпископів прислало товариству обяви своєї симпатії і апробували їх видавництва. Провідник політичний французких католиків, граф де Мін, в письмі до товариства заявив, що він мав зразу тільки дуже мало довіря до сего нового товариства. „Нині єсьм о стілько щасливий — пише він — що можу величавим, через се огнище невгомимої праці, студий і рухливого суспільного життя, осягненим вислідам висказати як найбільше своє признанє“. Обяви признанья і симпатії одержало товариство також від Сьвятійшого Отця Пія Х. Ось що читаємо з листу кардинала секретаря Меррі дель Валя до товариства: „Ваш правдиво католицкий дух, що держить ся з далека від всіх борб партийних, Ваше вірне привязанє до науки католицкої Церкви, від котрої Ви — ішли Вашого власного висказу — черпаете всю Вашу силу і провід, вкінці Ваше благородне старанє працювати для правдивого добра так співчутя гідної робучої кляси — єсть єму запорукою, що она видасть знамениті і тривкі овочі. „Action populaire“ причинить ся в великій мірі через розширюванє правдивої суспільної науки християнської і через пропаганду чину до морального і материяльного піднесення народу. Се єсть причиною пошани і симпатії, котрі більша часть французкого єпископату як також члени заграничного єпископату оказують „Action populaire“. Також і Сьвятійший Отець чує ся щасливим Вам і всім Вашим співробітникам пожелати щастя в так благороднім ділі“.

Бачимо отже, що французкі католики вийшли вже з сего заклоту, який був запанував між ними по розділі Церкви від держави, що они розвіяли надії ворогів Церкви, котрі думали, що вже завдали смертоносну рану Церкві католицкій у Франції. Французкі католики прийшли до сего досьвіду, до якого приходять кождий, що гне ся перед правом побідника, що на нічо не здали ся голословні протести і наріканя, що одна тільки праця і то праця невтомима провадить до діли. Длятого то взяли си они до рухливої праці і пропаганди. Франція покрила ся густою сіттю католицких організацій, котрих оживляючим живчиком „Action populaire“. На звалищах поветає нове житє, молоде

*) „Etudes“ з 5. цвітня 1909.

ще і слабе, однак повне молодечого запалу і сміло дивляче ся в будучність, як молодечий Давид проти Голіята. І якраз се жите вскажує на животність і свьятість Церкви католицкої, вскажує на слова Спасителя: „І врата адова не одоліють ей“. — *Вест. Цурковский.*

ВСЯЧИНА.

Поворот Є. Е. Митрополита з Америки.

По майже чотиромісячнім побуті в американській Русі, по інтензивній місіонарській діяльності серед Русинів в Спол. Державах і Канаді вернув Є. Е. Митрополит вдоволений з успіхів своєї праці до Львова.

Є. Е. Митрополит вернув дня 13. грудня в ночі о 2. годині. Хоч лишень кілька годин перед сим часом рознеслась вість про приїзд, зібралось доволі значне число львівських свьятценників і свьіцкої інтелігенції на жел. двірці і вже від півночі очікували приїзду Є. Е. Митрополита, даючи тим способом вираз почуванню туги і ожиданню цілого архієпархіального свьятценства.

Привітанє Є. Е. Митрополита через ціле львівське свьятценство відбуло ся слідуячого дня 14. грудня в Митрополічій Палаті. В імени зібраних говорили привітні слова Впр. о. офіціал А. Білецький і Вєв. о. професор Д-р. Бартошевський, висказуючи радість з щасливого повороту Є. Е. Митрополита.

Слідуячого дня 15. грудня повитали Є. Е. Митрополита ОО. катихити через Виділ свого Товариства, яке недавно засновано.

Того самого дня уладили питомці дух. Семинарія концерт в честь Є. Е. Митрополита з нагоди Ёго щасливого повороту і десятилітної митрополічої діяльності. З одушевленням витали питомці Є. Е. Митрополита, що прибув на се гарне семинарицке свьято.

Тим самим способом т. є гарним концертом витали Є. Е. Митрополита інститутки СС. Василянки дня 17. грудня.

Слідуячого дня 18. грудня явила ся з привітом в честь Є. Е. Митрополита ціла руска гімназійна молодіж всіх львівських середних шкіл на свьятуюрській горі.

Маніфєстативно і гідно повитало Є. Е. Митрополита ціле архієпархіальне свьятценство з'організоване в найстаршій і найповажнійшій Т-ві свь. ап. Павла. На послідних Загальних Зборах дня 8. грудня порішено, щоби ціле свьятценство повитало Є. Е. Митрополита через своїх деканальних делегатів. В назна-

ченім дня 20. грудня зібрали ся відпоручники кожного деканату в Митрополичій Палаті, привізни з собою письменні привіти з кожної парохії з підписами ОО. парохів і з тисячними підписами парохіян. В сей спосіб в дни 20 грудня витали Є. Е. Митрополита устами Впр. о. Евгена Гузара, голови т-ва сьв. ап. Павла, не лишень сотки нашого архієпархіального священства, але також сотки тисяч вірних. Дякуючи за привіт Є. Е. Митрополит в коротких словах представив ідеал солідарности Епископа з священством, та Епископа і священства з цілим народом. — Д. Я.

Про заг. збори тов. ім. сьв. Павла,
які відбули ся дня 8 грудня с. р. в Духовній Семінарії у Львові, одержуємо :

Збори відбули ся зовсім так, як се було оголошено в програмі, поміщений в попереднім числі „Ниви“. Службу Божу за померших членів товариства відчитав Всесв. о. пралат Ізидор Дольницький, а рівночасно станули до парастасу так львівські як і позальвівські члени товариства в супроводі прегарного співу питомців Духовної Семінарії. Точно о 9 годині привитав Всесв. Отець Офіціал А. Вілецький іменем Митрополичого Ординариату Всесвітійших відпоручників Перемискої і Станиславівської Епархії, як також 137 учасників з самої Львівської Архієпархії теплим словом, загіраючи їх до дальшої праці, за що дотеперішній отець Голова Товариства зложив щирю подяку. — Точний звіт помістимо в першій числі слідуячого року; тут подамо лиш склад нововибраного відділу як також важніші резолюції, ухвалені на сих Зборах, та зазначимо, що так поважних зборів нашого духовенства так що до числа учасників, як і справ переважної стійности обговорюваних на них, не бачили ми ще ніколи у Львові

До Відділу увійшли : о. Евген Гузар голова, о. Д-р. Йосиф Боцян заступник голови, о. Н. Вудка, о. Т. Лежогубський, о. Д. Лопатинський, о. М. Лужницький, о. М. Щепанюк, о. Д-р. Яремко, а заступниками : о. В. Лиско, о. І. Новосад, о. Н. Янович.

Загальні Збори тов. сьв. ап. Павла, які відбулись дня 8. грудня 1910 р. у Львові :

1) Протестують з цілим обуренем проти обиди нанесеної бурмістром Риму — Натаном — Святійшому Апостольському Престолови, рішучо відпирають сю нечувану зухвалість і висказують Святійшому Отцю Папі Римському свою синівську любов і переданість.

2) Протестують проти загарбання Совітом Народного Дому у Львові Церкви і Інститута С. С. Василян,к, адвижених складками і датками цілого народу.

3) З огляду на се що латинське Духовенство зівсім ігнорує „Конкордію“ з 1863 року і агресивно нечуваними у иньших католицьких суспільностей способами приймає до латинського обряду визнавців греко-католицького обряду і то лиш на підставі світських законів, а не на підставі рішень Апостольської

Столиці, яка одна управнена видавати рішення в тій справі, обов'язуючі строго загал католицьких Вірних, а особливо католицьке Духовенство усіх католицьких обрядів в Галичині, — Загальні Збори тов. сьв. ап. Павла п'янують з жалем але і з обуренєм таку прямо антикатолицьку роботу і визнають загал нашого Духовенства, щоби о кождім таким факті душехвастства подавала звістку нашим тром Пресвященним Ординариям, Святій Конгрегації для Розширення віри а також і пресі.

4) Уважають пекучою потребою: з'єдненє в тов. сьв. ап. Павла і одноцільне з'організованє руского Духовенства цілої галицької провінції в деканальні кружки по мисли статутів а се для оборони руского народу перед атеїзмом, схизмою і нагінкою на руский обряд.

5) Уважають конечним вести пляново і на християнських основах просвітну, економічну і суспільну працю між руским народом.

6) Уважаючи пресу і видавництво книжок і брошур одним з дуже важних середників до поглублення християнсько-католицького духа в нашім народі, — заявляють конечним оснувати видавничу спілку на підставі закону з 1873 року і поручають Виділови як найскорше сю спілку покликати до жити.

7) Уважають конечною потребою з'організованє постійної кольпортажі видавництв товариства і других добрих книжок для народа; а щоби ту ціль осягнути, поручають Виділови вишукати і вишколити відповідних кольпортерів і перевести їх організацію під проводом кондеканальних відпоручників товариства та покликати в житє кольпортерску комісію.

8) Подбати о постійних репортерів до заграничної преси, які подавали би в ній звіти про рух нашого жити.

9) Зладити спис добрих книжок для народа.

10) Поручають Виділови, щоби в порозуміню з товариством катехитів відніс ся до наших трох Пресвященних Ординариятів з прошенем о дозвіл на авторизований переклад щоденних молитов на народну мову і на уживанє їх при науці релігії у всіх категоріях шкіл.

11) Постаратись у духовних властей, щоби празник сьв. Священномученика Йосафата був днем, у якому має ся збирати складки і добровільні датки на цілі товариства сьв. ап. Павла — і поручають членам, в однім з найближших днів сего празника відправити приписану статутом товариства Службу Богу за живих і померлих членів товариства.

12) Поручають членам товариства, щоби в інтересі людности руского обряду, припинювали справу конскрипції.

Інтерпелляция посла Т. Войнаровского і товарищів до Ёго Ексцеленцій Міністра судівництва в справі конфіскації часописи „Нива“.

В часописи „Нива“ ч. XXI і XXII. з датою Львів, в падолисті 1910 зі статі під заголовком: „Катованє дітей за руску молитву“ сконфісковала ц. к. прокуратория у Львові протизаконно слідуєчі устуни:

„І если би хто слідив за причинами сеї малої користи зі школи, то неперечно мусів би головни задержати ся при скон-

етатованю сеї непедагогічної засади, якою руководить ся шкільна рада і на якій она основала систему призначування польських учителів і учительок до руских сіл і шкіл. Учителі і учительки, що не мають любови до рускої дїтвори, а нераз ще переняті ненавистю до неї, мало що вдіють для рускої дїтвори, мало що єї навчать.

Та на сїм не кінець. Як доказують жулинські події, отся система призначування польских сил до руских шкіл потягає за собою катастрофальні наслідки. В селі Жулині від якогось часу учительював Броніслав Грайс. Грайс дістав ся до Жулина проти волі цілої громади, яка вже чула про него від мешканців недалекої Лукавиці. В тій справі їздила навіть депутація до шкільної краєвої ради, та надармо, Грайс таки остав в Жулині. Зараз в початках свого учительювання знущав ся він над дітьми і мав із сеї причини кілька судових процесів.

Передовсім знущав ся Грайс над рускими дітьми за те, що они не хотіли по польски молити ся. Від него потерпіли: Василь Мельник, Василь Коваль, Василь Чабан і Микола Лаврів. Сих хлопців вішав Грайс на реміні за шию, перетягав ремінь через таблицю а прочим дітям казав відвертати ся і замикати очі, щоби не бачили сеї операції, а відтак грозив дітям, щоби в хаті нікому про се не сказали.

Крім сего мав Грайс инший спосіб катовання руских дітей. Він справив собі боксер і бив ним діти навіть по голові.

Жертвою сих „перстенів з кульочками“, як се називали бідні діти, упав семилітний хлопчик Михась Коханчик, що не хотів по польски молити ся. Грайс хопив хлопчину і кинув об землю, копнув кілька разів і опісля ударив боксером по голові. Доперва тоді, коли дитина зімтіла і залила ся кровію, підвів єї Грайс, пообтирав і наказав, нікому про се не говорити, бо инакше такого забе. Від тоді Михась вже не приходив до школи і запав на тяжку недугу, на запаленє мозку. Дня 10. жовтня помер Михась Коханчик.

В наслідок побитя боксером мало що не осліпла на праве око сестра Михася, Рузя Коханчик. Також потерпіли за руску молитву від Грайса хлопці Івась і Дмитро Дармопуки.

Грайса тепер засуспендовано в учительюваню, а жандармерія зробила карний донос до суду. Сею справою заняла ся ціла галицька преса, передовсім українська незалежна преса, а за єї посередою і загранична. Доперва тоді, коли залярмовано опінію цілого культурного сьвіта, виступив в галицькій соймі представник шкільництва з поясненєм в тій цілі, щоби змити з галицького шкільництва чорну пляму: він заперечив причинову звязь, яка заходить між катованєм Михася Коханчика в школі, а его смертю. Та легко заперечити, але тяжше переконати, хіба вдало би ся доказати, що лікарська наука абсолютно виключає можливість запаленя мозку внаслідок побитя в голову. Впрочім сам представник шкільництва не міг просто заперечити катовання рускої дїтвори Грайсом.

Чорна пляма на галицькій шкільниці лишає ся проте не змита, та не о се розходить ся. Тому що нема надії, щоби до-теперішня система змінила ся на лучше, мусимо думати про охоронні середники для рускої шкільної дїтвори. До таких середників в першій мірі належить точне і совісне повнене обовязків через наших шкільних комісарів, делегатів і душпастирів-катехитів. При совіснім повненю своїх обовязків они все будуть мати змогу пізнати зло, яке дїє ся в школі рускій дїтворі і вму скоро запобігати“.

Підписані за п и т у ю т ь Ёго Ексцеленцію Міністра судівництва :

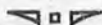
„Як він оправдає се незаконне поступованє ц. к. прокуратори у Львові?

Які міри задумує предприняти, щоби правно неузасадненим конфіскатам українських часописий на будуче запобігти?“

Відень, 2. грудня 1910.

Надіслане.

Алькоголізм. Написав *о. Йосиф Нижинковский*, парох в Дідушицях великих. Чистий дохід призначив автор для тов. „Відроджене“ на ціль заснованя при „Народній Лічниці“ відділу для алькогольно хорих. Жовква. Печатня ОО. Василян 1910.

Ніч сьв. Николая. Образок сценічний з прольотом. Написав *о. Т. Л. Накладом Р. Т. Педагогічного*. Ціна 40 сотиків. У Львові 1910.

№. 1. Хто єсть главою Церкви у католиків, а хто у „православних“? (вид. 2).

№. 2. Чи правда се, що Папу видумали католики? (вид. 2).

№. 3. Кому вірити: чи почаївському монахови, чи ліпше святим Вітцям Церкви? (вид. 2).

№. 4. Без Пап нема вселенських Соборів. (вид. 2).

№. 5. О відлученю ся Церкви східної від Церкви католицької. (вид. 2).

№. 6. Яку віру прийняла Русь за князя Володимира? (вид. 2).

№. 7. О непорочнім Зачатю Божої Матери.

№. 8. Розмова Григорія з Іваном о католицьких відпустах.

№ 9. Чи правда се, що сьв. Причастіє совершає ся у католиків неправильно?

№ 10. Хліб прісний (оплатки), латина і орґани.

№ 11. О походженю Духа Сьвятого.

№ 12. Хто туманьством і гвалтом розширяє свою віру?

№ 13. О женатих попах і безжених ксьондзах.

№ 14. Віддавай честь Серцю Ісусовому.

Се поодинокі числа летних листків (кожде по 4 стор.), видаваних в Кракові під збірним заг: „Католицькі відповіді“. Хоч писані і призначені вони до ширеня передовсім у Холмщині, можуть — з виключенем деяких (чч 9, 10, 13), що до наших відносин не надають ся — віддати немало прислугу для кат. справи й у нас, в сторонах, де ширить ся православна пропаганда. Можна їх набути в „Apostolstw-i Modlitw-i“, Kraków, ul. Kopernika 26, по ціні 1 кор. за 100 аркушів — без пересилки. В разі більшого запотребованя Видавництво готове постарати ся о декілька нових чисел і о друге виданє вичерпаних (ч. 7). „Католицькі відповіді“ друкують ся в трох накладах: в мові українській, польській і російській.

З товариства катехитів:

Виділ товариства катехитів оповіщує отсим загал своїх дотеперішних членів, що вислав 23 запрошень до кружкової організації, на якій повинна бути оперта головна діяльність сего поки що молоденького товариства, і запрошує прочих О. О. Катехитів до вступлення в члени, як також оповіщує, що з новим роком буде правильно що місяця видавати враз з „Нивою“ — „Листок катехитичний“. Всякі письма до товариства просять ся слати на адресу Виділу: Львів, ул. Коперника 36.

Дуже дешево, бо меньше як за половину ціни, можна набути цілком новий Wetzler und Welte's Kirchenlexicon, друге то є останнє виданє, в 13 великих томах. Книгарска ціна 171-80 марок = 206 корон, без пересилки. Близна відомість в редакції „Ниви“.

Другий курс молочарско-сироварський уряджує молочарско-сироварський союз у Вижниці в місцевости Старі Кути при та-мошній молочарни. Провід курсу обійме п. Василь Павлюк, інструктор молочарства при згаданім Союзі. Бажаючі взяти участь в курсі, звольт зголоситись на адресу: „Дирекції молочарско-сироварського союзу у Вижниці“, з залученем марки на відповідь. Всіх тих, хто вже зголосив ся до участі в названім курсі, сею дорогою повідомляєть ся, що назвиска їх затягнено в реєстр

учеників курсу; то і в своїм часі вони будуть повідомлені писемно про початок науки на курсі. Наука уділяєсь безплатно, лише треба постаратись о двомісячне утриманє, на що цілком вистарчить 50—60 кор. а хто не вибагливий то і менше. На курс приймають ся особи без ріжниць пола. До сього часу зголосилось з Галичини 27 осіб, з Буковини 5 осіб. Слідуючий курс відбуде ся на Буковині. Важано, аби на курс зголосилось як найбільше осіб і по можности ознайомих в веденю склепових книг хотяйби початково.

Заряд молочарско-сироварского курсу (Старі-Кути Галичина).

Від Редакції.

І знов один рік поза нами, один рік служби нашій церкві, нашому духовенству, нашому народови. Щира, по силам була ся служба, — тому й спокійно, з чистою совістю рік сей замикаємо. Слава Богу; всім же, що дарували нам своє довіре, що своїми працями нас запомогали, що до нашої справи прихильно відносили ся, сердечне спаси-Вір.

З слідуючим числом переходить „Нива“ в иньші руки, в руки свого основателя і першого редактора. Не нам просити о довіре для тих знаних, випробованих рук; нам хіба жаліти, що дитя вертає по розлучі до свого батька може не таке, як він того собі бажав би. Адреса нової Редакції: Львів, Піскова 3. А.

Зміст сегомо річника одержуть Вп. Предплатники зі слідуючим числом „Ниви“. У тім числі найдуть вони й докінчене Огляду Впр. о. К. Курилла, якого в сїм річнику не могли ми докінчити. Перепрошуючи їх за се, як і за всі хибн „Ниви“ у сїм році, прашаємо їх і желаєм їм веселих та щасливих свят Різдва Христового.

**Слава єзъ вышнихъ Богѣ, а на земли миръ, єзъ человекѣхъ
благочеленіє.**

Видає „Редакційний Комітет“. — За редакцію відповідає

о. Олександр Малиций.

З друкарні Ставропігійської під упр. М. Рефца.

ПРИЗНАНЄ.

Позволю собі висказати на тім місці нашому

Жв. Товариству

для розвою рускої штуки у Львові

прилюдне, горяче признанє за дуже хороше, солідне а дешеве виконанє престола для церкви помонастирської в Біліні великій, що зроблений в робітні п. Д. Стащишина, так своєю формою як і різьбою а іменно прекрасним золоченем єсть правдивою окрасою того храму Божого. Тож сьміло всім поручити можу то наше товариство яко своє найлучше жерело всяких робіт з обсягу церковної штуки, о котрого солідности кождий при своїм замовленю переконатись може.

о. Петро Погорецький.

Читайте

Важне на зиму!

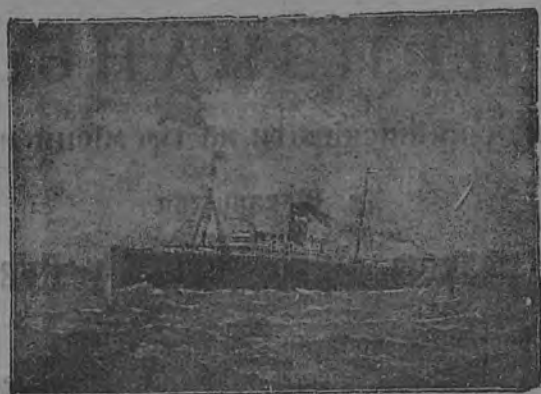
Футра — зарукавки — шапки

М. А. А В Г У С Т И Н А

ул. Театральна ч. 7.

Супротив лат. катедри

**Жадайте багато ілюстрованих ці-
ніків, покликаючись на „Піву“.**

ДО АМЕРИКИ

Канади, Тексасу, Гальвестону, Куби, Аргентини
взагалі до всіх місцевостей північної і полу-
дневої Америки, Австралії Япану, Хін і т. д.

Білету залізничній до кожної місцевості північно
і південної Америки.

З Галичини і Буковини

найдешевше перевозить

ПЕРЕВОЗОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРОХОДІВ
NORDDEUTSCHER LLOYD

в Бремї

В Бремї се товариство удержує руского сьвящен-
ника, котрий виконує душпастирські обовязки і о-
пікує ся емігрантами:

Хто хоче їхати до Америки, нехай пише по шіф-
карту до:

Генеральна Агентау Північно-Нїмецького LLoyd'a
у ЛЬВОВІ, Городеця 93.

Юліян Трепчинський,

Львів, ул. Триаунальська № 14,
доставець „Народної Лічниці“,

поручає Вс. Духовенсь-
ццизорики, ножички,
волося та приймає
кльоване по уміркова-

ству бритви,
машинки до
острене і ні-
них цінах.

Церковна Торговля

„ДОСТАВА“

спровадила нові матерії на ризи і розширила значно їх
робітню, постарала ся о всякі металеві вироби (чаші,
монстранції, ліхтарі, крести і др.) і о різні різби (кивоти,
процес. олтарі і др.)

Поручає церквам певних і випробованих різьбярів

для виготовлення іконостасів і престолів, — і приймає за-
мовлення на образи.

Позолочення чаш і направи риз

просить вислати до Львова, де є їх робітня.

За гроші, складані на вкпаркові книжки, дає 6%,

уважаючи вкладчиків спільниками свого інтересу.

Склади: у Львові, ул. Руска 20; в Станіславові,
ул. Смольки 1.

Канцелярії дирекції: у Львові, ул. Домініканська 4.

Найбільший склад в каю

оригінальних машин до
шиття, гафту, до кравеч-
чини і шиття шкір, також
панчошкових машин.
АГЕНТАМИ НЕ ПОСЛУГЮЮ СЯ,
КУРС ГАФТУ БЕЗПЛАТНО

Цінники дармо і оплатно.

Йосиф Іваницький

механік і спеціяліст
Львів, Готель Жоржа.

ОДИНОКА РУСЬКА РОБИТЯ

різьбярсько-столярська і позолотнича

Дмитра Стащинуна

у Львові

ул. Шептицьких ч. 19

поручає ся Всч. Духо-
веньству.

Товариство взаїмного кредиту

„Д Н І С Т Е Р“

у Львові, ул. Руска ч. 20, телефон ч. 788.

засноване при Товаристві взаїмних обезпечени „Дністер“ в р. 1895
на підставі закона о стоварищенях з р. 1873.

Однічальність членів обмежена до подвійної висоти уділу.

Цілею Товариства є урліюване кредиту своїм членам - рішницям
обезпеченим в „Дністрі“ від більше піт.

Процент від вкладок 4%, без потручення податку рентового.

Вкладки приймає і виплачує Каса Дирекції Товариства в годи-
нах урядових, від 8 до 2 год. в полудне.

Конто в Шадниці поштової ч. 37527.

Конто жпрове в Банку австро-угорським.

Виладки шадничі

К 3,721.068.—

Уділи членські:

К 284.195.—

Позички уділені:

К 3,471.478.—

Канцелярії Товариства отворені перед полуднем.

Оповіденє.

Знані суть нашому Всч. Духовенству товариство сьв. ап. Павла і єго видавництва. Про товариство не раз уже в „Ниві“ писало ся, а видавництва — ті просто залягають магазини. В надії, що найдуть ся прецінь сьвяшеники, яким розвій товариства сьв. ап. Павла і ширене християнської ідеї лежить на серци так, що й ні труду, ні гроша на се не пожалують, подаємо отсе спис видань тов-а і просимо поспішати з замовленнями.

1. Від атеїзму до анархізму	0.60 К.
2. Наука о найсвят. Тайні Евхаристії	0.20 К.
3. Наука о сьв. Тайні покаяня	0.20 К.
4. Дра Франка: Поема про сотворене сьвіта (о. Др. М. Конрад)	0.30 К.
5. Duilhe de Saint Projet, Наукова апольогія христ. ври ч. I—II	1.75 К.
6. Косса-Мормайстер. Перші основи Економії	0.75 К.
7. Чоловік а звїрина	0.30 К.
8. О Службі Божій	0.20 К.
9. Волод. Соловєв, Росія і вселенська церков	0.50 К.
10. Боротьба Дрепера з вірою	0.40 К.
11. Оставте дітей приходите ко мні Ч. I. і II.	0.40 К.
12. сьвящ. Т. Лежогубский — Теория розвою а чоловік	0.30 К.

З дрібної бібліотеки для народу:

1. Хто в Христос	0.04 К.
2. Ворог людства	0.04 К.
3. Вільна школа	0.04 К.
4. Про чернече житє	0.06 К.

Цїни враз з пересилкою !

Адреса : Львів, ул. Коперника ч. 36.

З друкарні Ставропігійського Інститута
під зарядом М. Рефця.

